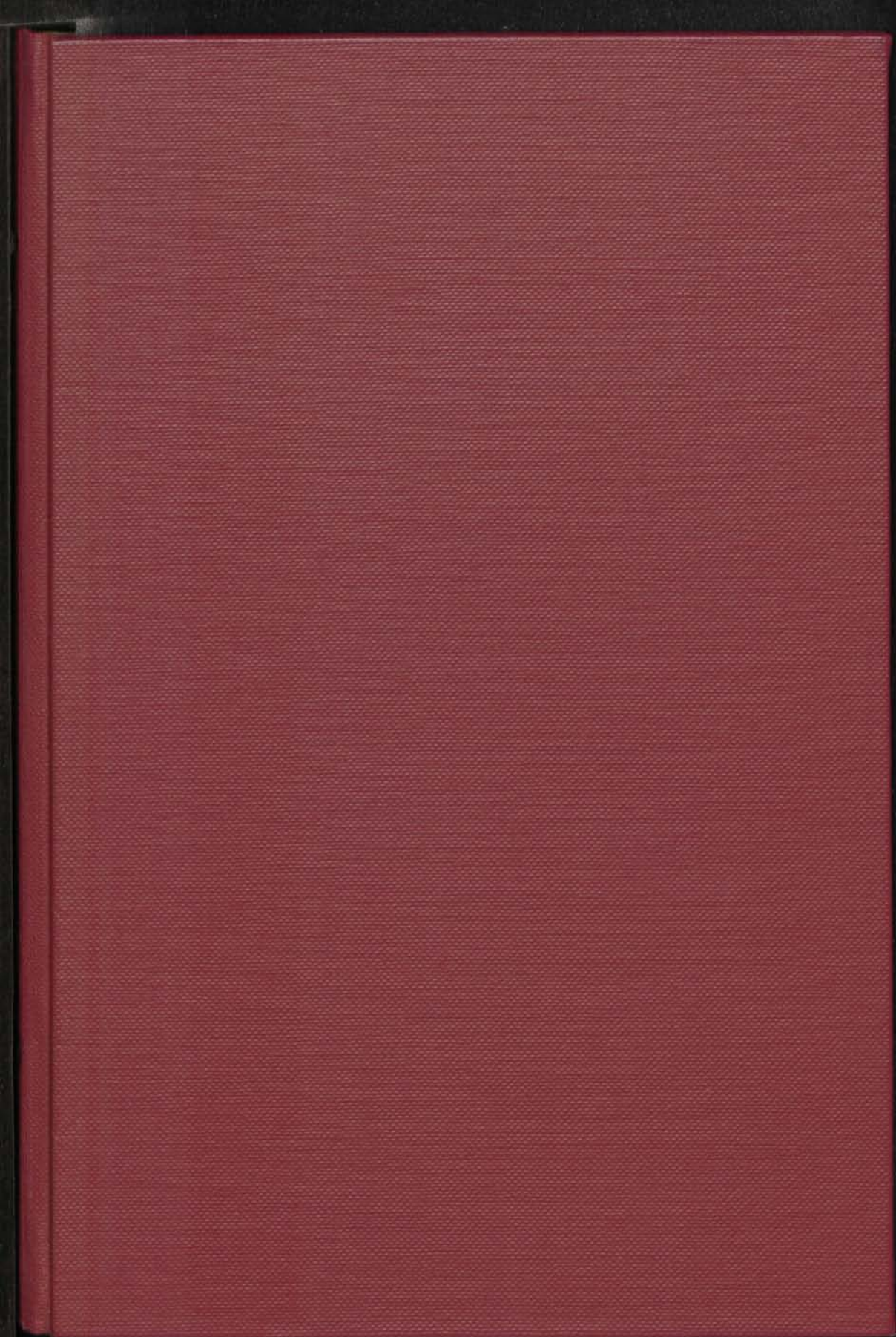
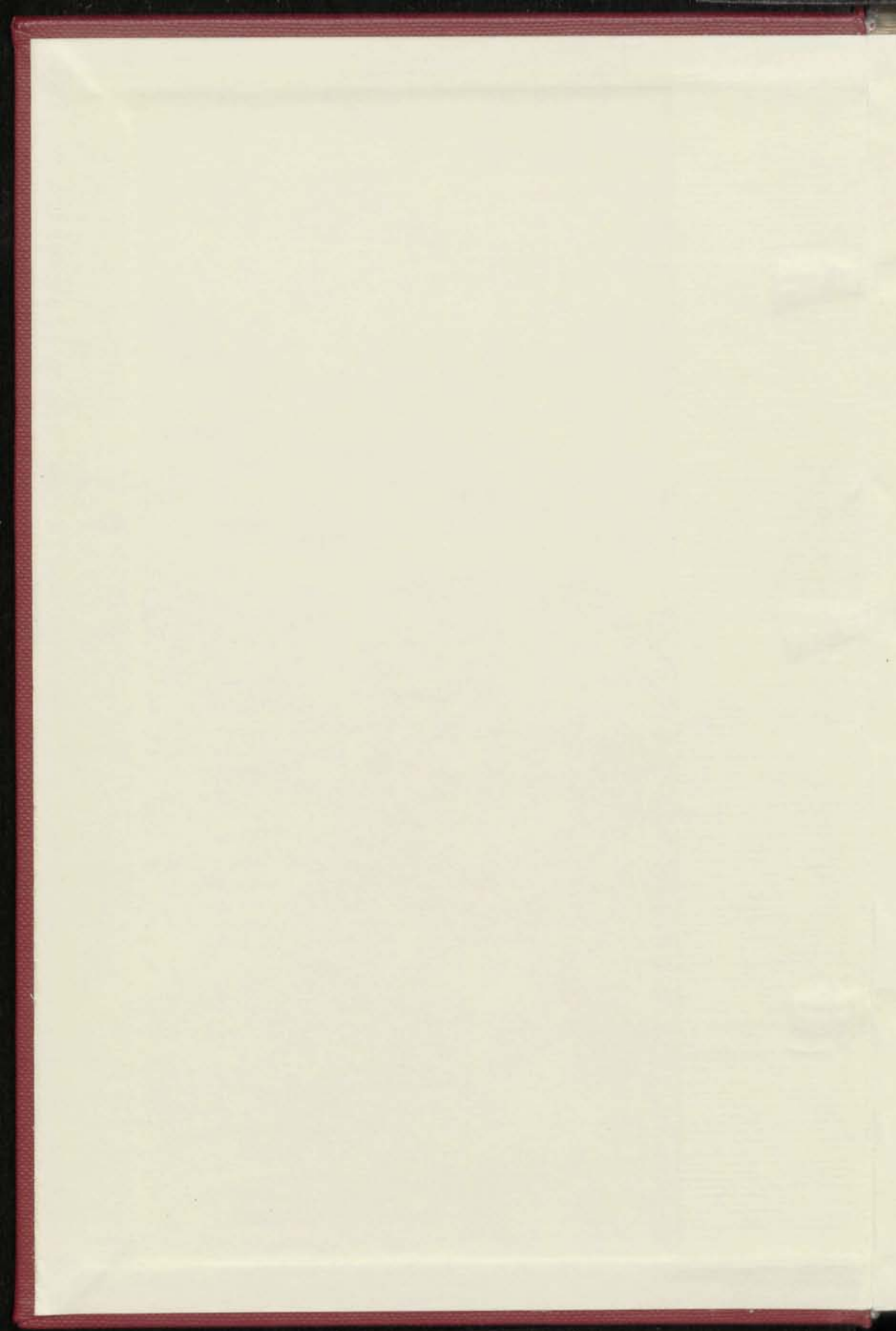

KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING
VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-
MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1935

REDACTIE :

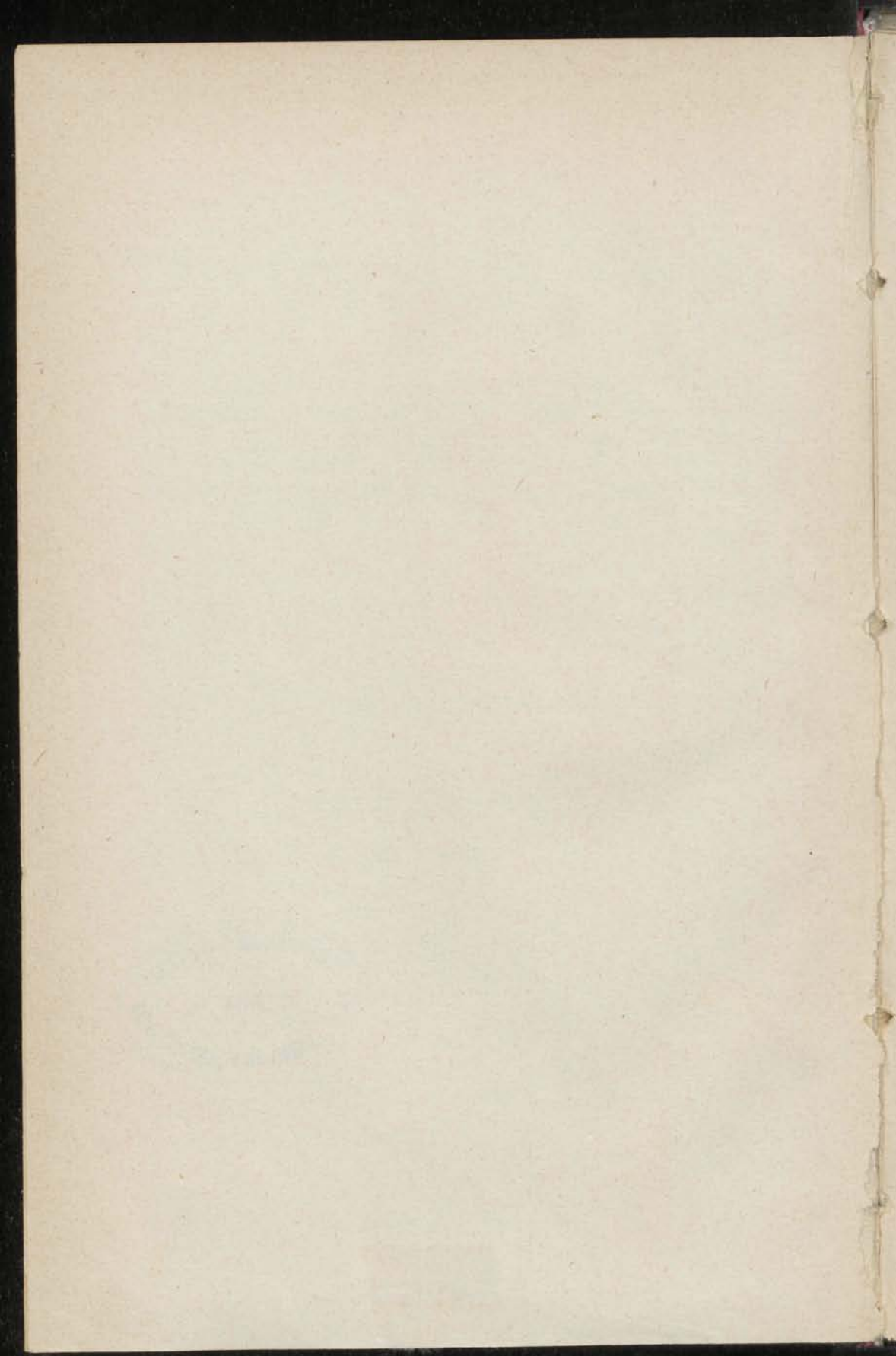
Dr. L. ADAM, Dr. I. J. BRUGMANS,
H.J. MANSCHOT en H.J. VAN MOOK.

Negentiende Jaargang

EERSTE DEEL

G. Kolff & Co. Batavia-(C.).
1935

INHOUD:

van den 19den Jaargang (Eerste halfjaar).

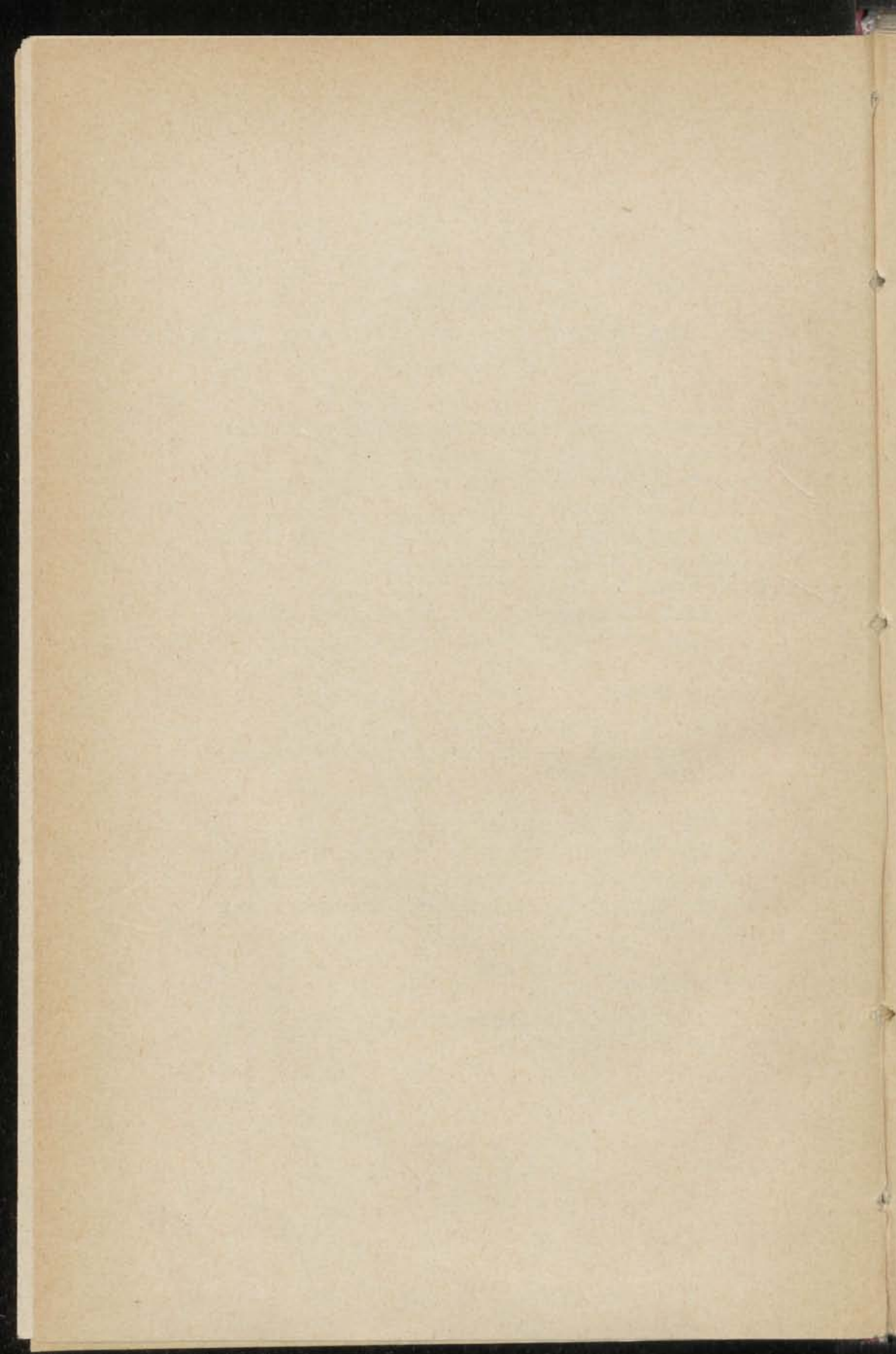
	Blz.
De Staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië gedurende de crisisjaren 1930 t/m 1934, door Mr. J. v. Nus	1
De invloed van de crisis op de Indische Landsfinanciën, door G. E. ROTGANS	30
Het transmigratievraagstuk voor de Buitengewesten, (slot), door W. GROENEVELDT	68
De zoutregie, door C. W. BOON	90
De invloed der economische depressie op het opiumgebruik in Nederlandsch-Indië, door P. LUBBERS	118

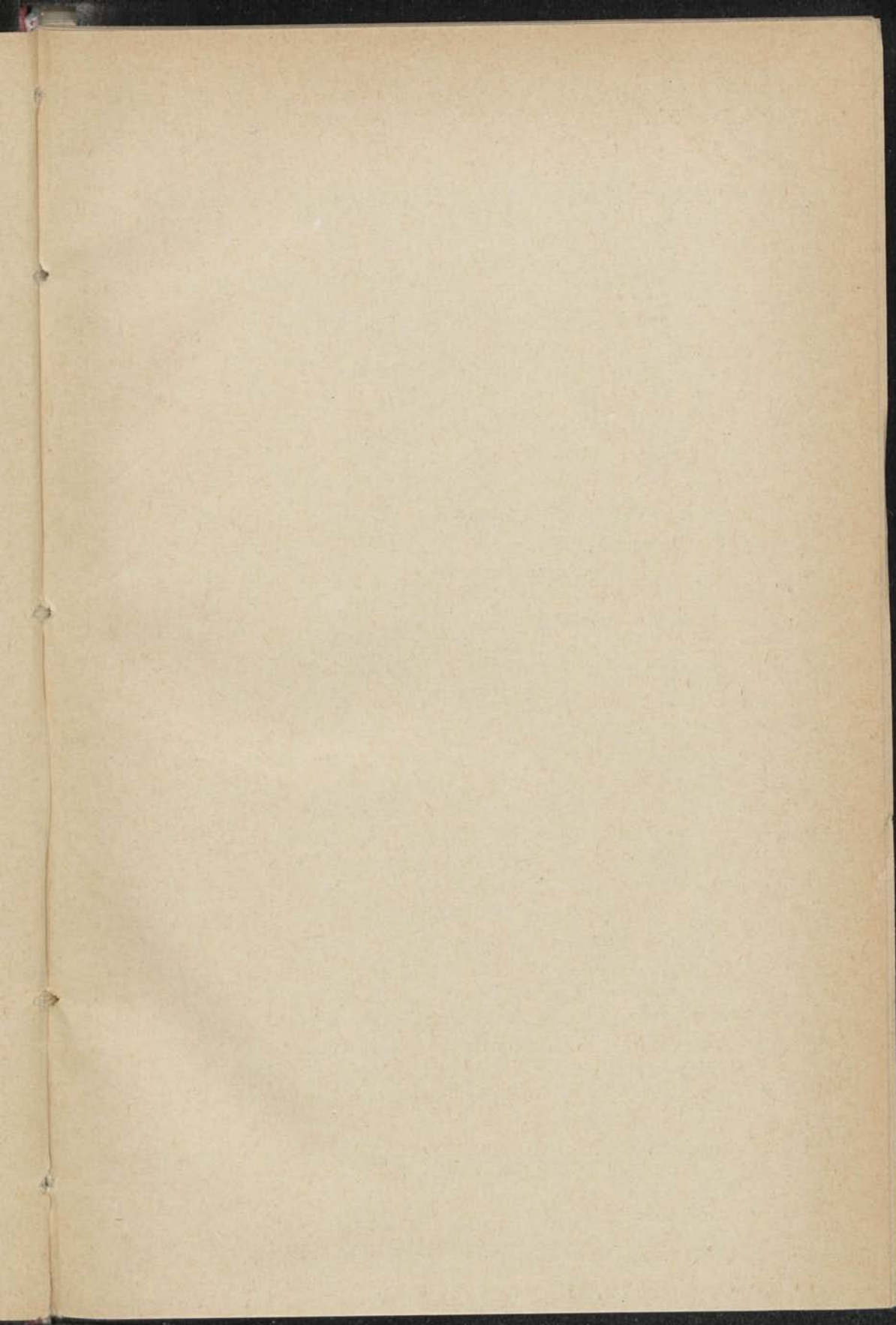
Boekbespreking;

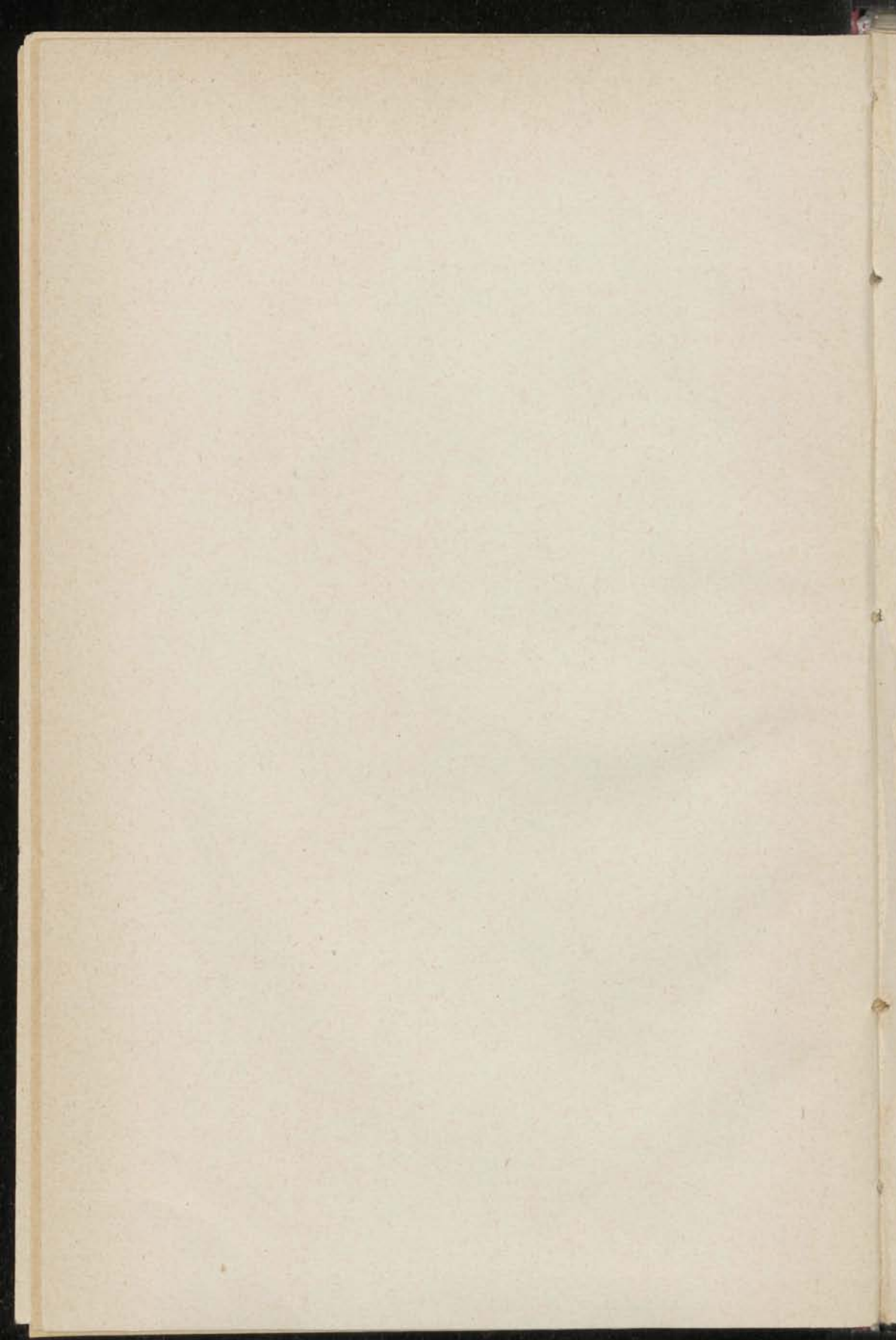
Prof. Dr. J. H. Boeke — Dorp en desa	127
De motie-Keuchenius. Een Koloniaal-historische studie over de jaren 1854—1866	129
De tinfusie, door D. J. GERRITSEN	135
Finantieel bestuur in landschaps- en in rechtstreeks bestuurd gebied in crisistijd, door Dr. F. H. VISMAN ...	176
De Chineesche pers in Nederlandsch-Indië, door KWEE KEK BENG	194

Boekbespreking :

Dr. M. Prijohoetomo — Nawaruci. Inleiding, Middel-Javaansche Proza-tekst, Vertaling.

De Staatsspoorwegen in Nederlandsch- Indië gedurende de crisisjaren

1930 t/m 1934,

door

Mr. J. v. Nus.

Vervoer is voortbrenging, deze laatste term genomen in den uitgebreiden zin van het geheel van handelingen, gericht op het geschikt of geschikter maken van goederen voor de bevrediging van menschenlijke behoeften. En evenals elke tak van het productieproces, hebben ook de transportbedrijven ernstige moeilijkheden ondervonden van de crisis, die nu reeds sinds een vijftal jaren, de wereld heeft bezocht. Om de maat vol te maken, als ware de crisis op zich zelve nog niet genoeg, komt daarnaast voornamelijk voor de spoorwegen de tot voor kort — een tiental jaren hoogstens — niet voorzienbare ontwikkeling van het autotransport. Vooral, zoo niet uitsluitend als gevolg van laatstgenoemde omstandigheid, zijn de diverse spoorwegbedrijven gedwongen geweest, hun sinds tal van jaren op ongeveer het zelfde niveau zich bevindende tariefbasis terug te brengen naar een lager plan; ook de Indische Staatsspoorwegen zijn aan de noodzakelijkheid daartoe niet ontkomen. Wanneer men met elkaar vergelijkt het terugloopen van het totaal der vervoerspraestaties *) der Indische Staatsspoorwegen, gedurende de jaren 1930 t/m 1934, uitgedrukt in procenten van de vervoerspraestatie van het laatste, aan de crisis voorafgaande normale jaar 1929 eenerzijds (staat I) met anderzijds het verloop van de opbrengst cijfers gedurende de zelfde crisisperiode van vijf jaren eveneens uitgedrukt in procenten van de opbrengst van 1929 (staat II) dan krijgt men het volgende beeld:

*) Ik heb hiervoor genomen, telkens het totaal van in een bepaald jaar gepraesteerde reizigerskm en goederentkm in duizendtallen.

Staat I.

			achteruitgang
1929	f 2.648.672	100%	0%
1930	„ 2.496.231	94.2%	5.8%
1931	„ 1.995.735	75.3%	24.7%
1932	„ 1.635.371	61.7%	38.3%
1933	„ 1.436.202	54.2%	45.8%
1934	„ 1.393.836 (voorl.)	52.6%	47.4%

Staat II.

			achteruitgang
1929	f 82.739.000	100%	0%
1930	„ 70.387.000	85%	14.9%
1931	„ 56.521.000	68.3%	31.7%
1932	„ 44.276.000	53.5%	46.5%
1933	„ 34.019.000	41.1%	58.9%
1934	„ 30.264.000	36.6%	63.4%

Men ziet, de opbrengstcijfers loopen sneller terug, dan de voerspraestaties en deze divergentie vindt hare voornaamste verklaring in de, door de Indische Staatsspoorwegen — hierna verder de S.S. te noemen — gedurende de laatste vijf jaren gevolgde, zij het dan ook door de omstandigheden opgedrongen, tariefpolitiek.

Door de omstandigheden opgedrongen! Men moet zich de concurrentie, die de S.S. ondervindt van andere transportmiddelen — lucht- en scheepvaart, doch vooral en in de eerste plaats de auto — niet gering denken. Door het Economisch-Technisch Bureau der S.S. zijn berekeningen gemaakt omtrent den invloed van de autoconcurrentie op de opbrengsten van het Javanet over het jaar 1933, welke tot dit eindresultaat hebben gevoerd, dat ten gevolge van bedoelde concurrentie het reizigers- en bagagevervoer $\pm$ f 9.980.000.— en het goederenvervoer $\pm$ f 3.040.000.— minder hebben opgebracht, een totaal derhalve van ruim 13 miljoen of wel ruim 44% van het totaal van de ontvangsten van het Javanet over dat jaar (f 29.300.000.—).

In het kader van deze verhandeling moet uiteraard geheel in het midden gelaten worden, hoe men zich, de zaak objectief beziende, tegenover het probleem van de snelle ontwikkeling van het autotransport heeft te stellen. Heeft men daarin te zien de opkomst van een transportmiddel, hetwelk — gelijk vaak wordt beweerd — bestemd is — en zulks binnen zeer afzienbaren tijd — het railtransport geheel of nagenoeg geheel te verdringen, zooals de spoor zelve dat een 60 tot 70 jaar geleden de diligence en trek-schuit heeft gedaan? Of is er en zal dit nog geruimen tijd zoo zijn, plaats, verkeers-economisch volkomen verantwoord, voor de spoor naast de auto? Ik herhaal, het is hier niet de plaats op deze en soortgelijke vragen nader in te gaan; ik behoorde op het bestaan en den omvang van de autoconcurrentie slechts te wijzen, teneinde duidelijk te doen uitkomen, dat de S.S., gedurende de thans in beschouwing genomen jaren 1930 t/m 1934 niet alleen heeft moeten vechten tegen de economische crisis, doch een gevecht heeft moeten voeren op meerdere fronten.

Mij hebben de gegevens ontbroken om ook over de vier overige crisisjaren soortgelijke berekeningen uit te voeren omtrent den invloed der autoconcurrentie op de opbrengstcijfers, als geschied zijn over 1933 voor het Javanet. Dezen invloed heb ik dus niet kunnen elimineeren, teneinde alleen de gevolgen van de crisis in oogenschouw te nemen.

Keer ik thans terug tot mijn uitgangspunt, de tariefpolitiek der S.S., welke zooals gezegd de oorzaak is geweest, dat de inkomstencijfers een grooteren achteruitgang hebben vertoond, dan uitsluitend aan de hand van het terugloopen der vervoersvolumina te verwachten ware geweest.

De mededeelingen omtrent de in de jaren 1930 en 1931 door de S.S. gevolgde tariefpolitiek, zijn in de desbetreffende jaar-verslagen uitermate schaarsch om niet te zeggen, ontbreken daar geheel. Dit behoeft ook geen verwondering te wekken, aangezien de S.S. met het voeren van een eigenlijke crisis-tariefpolitiek pas in 1932 op eenigermate grooten schaal is begonnen, waarmee aan den anderen kant weer niet gezegd wil zijn, dat de jaren 1930 en 1931 geen, zij het dan ook incidenteele tariefmaatregelen hebben te zien gegeven.

Het jaar 1932 heeft echter als tariefmaatregel van de eerste

grootte, het op 1 April van dat jaar in werking getreden nieuwe tarief voor exportsuiker gebracht (tarief 33).

De suikerindustrie heeft bij de S.S. steeds een groote — en ik moet daaraan toevoegen — een, aan hare belangrijkheid, evenredige belangstelling genoten *). Alle ups en downs, welke deze industrie in den loop der tijden heeft gekend, hebben hun afspiegeling gevonden in de door de S.S. berekende suikervrachtprijzen. Reeds in 1889 werd het eerste speciale suikertarief ingevoerd en zoodanige speciale tarieven zijn blijven bestaan tot 1920 toe, in welk jaar, gezien de stijging der suikerprijzen, de toepassing voor de exportsuiker van het algemeene goederentarief met een classificatie-coëfficiënt van 0.9 werd ingevoerd.

In 1930 komt dan de eerste crisis-vrachterverlaging voor dit product, nl. een progressieve vrachterverlaging, tot een maximum van 10%, voor suiker afkomstig van fabrieken, welke meer dan 106 km van, aan de S.S. gelegen, havenplaatsen verwijderd zijn.

Reeds in het begin 1931 openbaarde zich bij verschillende fabrieken, vooral bij die gelegen op korten afstand van de havenplaatsen, het streven de oogst per vrachtauto af te voeren. Hierdoor zag de S.S. zich genoodzaakt ook de fabrieken met korten vervoersafstand, in de tariefsverlagingen te betrekken en werd, per 1 April 1932, aan alle fabrieken, een met den afstand toenemende reductie toegekend, welke bij 100 km vervoersafstand fabriek — havenplaats reeds 15% bedroeg om daarna snel op te klimmen tot een maximum van 34% t.o.v. het algemeen tarief voor de verst van de zee afgelegen fabriek. Daarnevens werden nog speciale reducties verleend onder contractueel verband, waar dit in verband met de mogelijkheid van afvoer langs den weg noodzakelijk bleek en waarvan vooral de op betrekkelijk korten afstand van de havenplaatsen gelegen suikerfabrieken profiteerden. De gelegenheid hunne suikers per S.S. te vervoeren op specialen contractsprijs, werd in December 1933 uitgebreid voor alle, via de S.S. lijnen afvoerende suikerfabrieken, terwijl aan suikerfabrieken, welke niet over voldoende opslagruimte op de fabrieks-terreinen beschikten en derhalve gedwongen waren, om de gepro-

*) In 1929 bracht het suikervervoer ruim 25% van de totale opbrengsten van het Javagoederenvervoer op, in 1934 was dit percentage tot ruim 15% geslonken.

duceerde suiker, in afwachting van verderen afvoer naar de haven elders op te slaan, sterk gereduceerde tarieven werden toegestaan voor het vervoer van deze opslagsuiker *). In 1934 zijn geen wijzigingen aangebracht in de tarieven voor afvoer van export-suiker, aangezien de hierboven bedoelde met de diverse suikerfabrieken afgesloten vervoerscontracten tot 31 Maart 1935 van kracht bleven.

De tariefsfaciliteiten ten behoeve van de consumptiesuiker werden in 1932 ingezet met vrachtprijsverlagingen van 12½ tot 15%, in deze lijn werd in 1933 voortgegaan met een algemeene tariefsverlaging voor dit artikel, vastgesteld in overleg met de NIVAS. Ook de ruwe Inlandsche suiker, (goela mangkok) kon profiteeren van aanmerkelijke vrachtprijsverlagingen.

Niet alleen echter de suiker, doch ook de andere Europeesche cultuur-producten als thee, rubber, kina en koffie werden door de S.S. met tariefsverlagingen begunstigd. In 1932 vind ik voor den afvoer van de producten thee, kina en rubber reeds een gemiddelde reductie van 25% vermeld.

Het met al deze verlagingen door de S.S. beoogde doel — nl. het terugwinnen van het aan het wegtransport verloren vervoer van deze producten — schijnt in 1934, naar verluid van de desbetreffende rapporten, voor een bevredigend deel bereikt te zijn.

Bij de S.S. leiding is evenzeer de noodige aandacht besteed aan steuntarieven ten behoeve van de jonge Inheemsche industrie. Sigaretten, papier, zwavel, zwavelzuur en diverse Inheemsche kunstmeststoffen werden vervoerd tegen zeer lage, speciale tarieven.

In dit verband mag zeker niet onvermeld blijven, de steun, welke door de S.S. wordt geboden aan de Lands-steenkolenbedrijven, in den vorm van de zeer lage vrachtprijzen, welke in de exploitatiekringen Zuid-Sumatra en Sumatra's Westkust worden toegepast voor den afvoer van steenkolen. Deze steun is de S.S. in het jaar 1934 te staan gekomen op bijna 9 ton.

Op Sumatra heeft men het zelfs niet gelaten bij partieele en/of incidenteele tariefsherzieningen, doch daar werd de tijd reeds rijp geacht voor herziening van de algemeene tarieven. De exploitatiekring Sumatra's Westkust ging hierbij voor met een nieuw alge-

*) Het bovenstaande is ontleend aan de S. S.-Jaarverslagen 1932 en 1933.

meen tarief voor vracht- en ijlgoederen, ingevoerd per 1 December 1933. Deze maatregel was vooral gericht tegen de autoconcurrentie, welke zich sinds een per 1 Juni 1933 op bepaalde „bedreigde” trajecten ingevoerde, gedeeltelijke verlaging van het vracht- en ijlgoederenvervoer, had verplaatst naar trajecten, ten aanzien waarvan bedoelde verlagingen achterwege waren gelaten.

Ook in de reizigerstarieven werden zeer belangrijke verlagingen aangebracht.

Op Java droegen ook hier de verlagingen een incidenteel karakter; op Sumatra echter, waar de tarieven over het algemeen van ouderen datum waren en aan den hoogen kant, is de S.S. overgegaan ook op dit vervoersonderdeel tot algemeene tariefsherzieningen. In 1932 werd als gevolg van de verlaging bij de Deli-Spoorweg Maatschappij van het algemeen reizigerstarief, bij de S.S. in Atjeh een nieuw tarief — uiteraard verlaagd — ingevoerd voor reizigers in doorgaand verkeer. Per 1 December 1933 werd het algemeene reizigerstarief ter Sumatra's Westkust verlaagd, terwijl een maand tevoren op Atjeh een soortgelijke verlaging had plaats gevonden. De eerstgenoemde wijziging, die van Sumatra's Westkust heeft succes geboekt, in zooverre dat de inkomsten van het reizigersvervoer in 1934, niet verder zijn teruggelopen t.o.v. 1933. Ik besluit mijne mededelingen omtrent de reizigerstarieven met de vermelding dat in Zuid-Sumatra een geheel nieuw algemeen reizigerstarief van kracht is geworden met ingang van 15 Juli 1934.

Het bovenstaande overzicht van de tariefpolitiek der S.S. gedurende de laatste vijf, of ik moet liever zeggen, gedurende de laatste drie jaren — immers de eerste twee crisisjaren heeft de S.S. geen tariefmaatregelen genomen van ingrijpenden aard, doch heeft men geprefereerd een afwachtende houding aan te nemen — heeft geenszins de pretentie ook maar bij benadering volledig te zijn. Ik heb slechts enkele grepen gedaan uit de veelheid van het mij ten dienste staande materiaal, met de bedoeling den lezer een — zij het dan ook globalen — indruk te geven, van wat door de S.S. op tariefgebied is verricht. De leidende gedachte, welke aan de tariefpolitiek der S.S. gedurende de crisisjaren ten grondslag heeft gelegen, trouwens daarvan nog steeds de richting bepaalt, is dat slechts tot tariefsverlagingen, zoo incidenteele als algemeene,

zoo op het gebied van het goederenvervoer als op dat van het reizigersverkeer, wordt overgegaan, indien bepaaldelijk komt vast te staan:

- a. dat het tarief zoo hoog is, dat een aanzienlijk deel van het vervoer aan concurreerende transportmiddelen dreigt verloren te gaan, c.q. door middel van vrachtverlaging kan worden teruggewonnen;
- b. dat productie, resp. consumptie door de hoogte van het tarief dusdanig wordt belemmerd, dat dit een ernstige vermindering van het vervoersvolume ten gevolge heeft of het creëren van nieuw vervoer in den weg staat.

Ook in de tariefpolitiek krijgt men het zelfde „dualisme” terug, wat wij ook ontmoet hebben bij de beschouwing van den achteruitgang van de vervoersvolumina, resp. de opbrengstcijfers namelijk de werking van de concurrentie van andere transportmiddelen (punt a), naast den invloed der economische depressie (punt b) en ook hier is het ondoenlijk den juisten omvang van elk dier beide factoren afzonderlijk te bepalen.

Ten slotte doet zich ten deze de vraag voor of de boven geschetste crisis-tariefpolitiek principieel afwijkt van de tariefpolitiek der vóór-crisisjaren. Deze vraag behoort m.i. ontkennend te worden beantwoord. Nog steeds zal de dienstleiding der S.S. evenals tevoren erop bedacht zijn, de te berekenen vrachtprijzen zoo dicht mogelijk te doen benaderen aan, zoo niet te doen samenvallen met, de zgn. „vervoerswaarde” i.e. de waarde die het vervoer voor de belanghebbende heeft en die bepaald wordt door het verschil tusschen de (markt)-waarde van het te vervoeren goed op de plaats van bestemming en die op de plaats van afzending. Er zijn thans echter, meer dan vroeger, krachten in het spel, welke de tendens hebben den vrachtprijs neer te drukken tot, ja zelfs tot voorbij, de bedrijfseconomische benedengrens daarvan, nl. het bedrag van den kostprijs van het vervoer. Bedoelde krachten zijn in de eerste plaats de mededinging van andere transportmiddelen en in de tweede plaats de, in crisistijden meer dan ooit, aan een Staatsspoorbedrijf te stellen eisch van lage tarifiering in het belang van den volksgemeenschap. Te vermelden zijn in dit verband het tarief voor schoolabonnementen, alsmede de reeds hierboven genoemde tarieven van de Z.S.S. en S.S.S. voor het vervoer van

steenkolen, even zoovele voorbeelden van een tarief, waarbij zelfs de benedengrens, die der zelfkosten, is overschreden.

Het streven van de S.S. om de daling van de inkomsten zoo veel mogelijk tegen te gaan, m.a.w. om een maximaal vervoersvolumen te blijven bedienen tegen de best mogelijke prijzen, heeft niet alleen tot gevolg gehad het voeren van een zeer actieve tariefpolitiek, doch heeft mede de aanleiding gevormd tot het invoeren van allerhande maatregelen, alle met de strekking om de prestaties, welke de S.S. aan het publiek biedt, zoo aantrekkelijk mogelijk te maken. Hier moge gewezen worden op de zeer recente verhoogingen van de rijsnelheden van „de Eéndaagsche” en de invoering van snellere en frequentere verbindingen tusschen Batavia-Bandoeng v.v., resp. Soerabaja-Malang v.v. (de zgn. Vlugge Vier en -Vijf). Voorts de instelling van de zgn. A(fhaal)- en B(rengdiensten), zulks met het doel ook de spoor toe te rusten met één van de grootste voordeelen van de vrachtauto, nl. het vervoer van huis tot huis. Eveneens een kind van deze crisisjaren is de instelling en de groote ontwikkeling van het instituut „Inspecteurs voor Handelszaken”, ambtenaren, wier taak het best is te omschrijven met „vervoerswerving” in den uitgebreidsten zin. Onvermeld mag hier ook niet blijven de plannen der S.S. om, te beginnen bij wijze van proef met de Eéndaagsche Batavia-Soerabaja, de locomotieven in te richten voor het stoken met olie, zulks met het doel een eind te maken aan de beruchte roetplaag. Dus ook hier weer, verbetering der service! De doorvoering van deze plannen is echter, om reden liggenden buiten S.S.-overwegingen niet doorgegaan.

Tot dusverre hebben wij ons bezig gehouden met de inkomsten der S.S. en aanverwante kwesties als tariefpolitiek en verbetering van service, thans willen wij eenige nadere aandacht besteden aan de uitgaven-zijde van het bedrijfsbudget.

Ik begin ook thans weer met het geven van een overzicht van de exploitatiekosten — afgerond op heele duizendtallen — van de jaren 1930 t/m 1934, vergeleken met en uitgedrukt in een percentage van de exploitatiekosten van het laatste normale jaar 1929.

Exploitatiekosten.

			achteruitgang
1929	f 51.934.000	100%	0%

1930	„ 51.416.000	99%	1%
1931	„ 44.885.000	86.4%	13.6%
1932	„ 36.498.000	70.3%	29.7%
1933	„ 30.526.000	58.8%	41.2%
1934	„ 27.242.000	52.5	47.5%

De geweldige achteruitgang van de ontvangsten bracht de noodzakelijkheid mede ook de uitgaven naar omlaag te brengen. Er bestaat echter tusschen de bedrijfsuitgaven eenerzijds en den omvang van het verkeer anderzijds een bepaald verband, hetwelk zijn oorzaak vindt in de „vaste lasten”, die nu eenmaal met de bediening van dat verkeer gemoeid zijn. Aan de hand van ervaringen, ook bij andere spoorwegbedrijven opgedaan, kan de navolgende verhouding tusschen de vermindering van de bedrijfsuitgaven en de achteruitgang van het verkeer als normaal worden aangemerkt:

achteruitgang verkeer	vermindering bedrijfsuitgaven
0%	0%
10%	1%
20%	4%
30%	9%
40%	16%
50%	25%
60%	36%
90%	49%

Een enkele blik op de hierboven gegeven staat van vermindering der exploitatiekosten, vergeleken met staat I van blz. 2 (het verloop van de vervoerspraestatie) is reeds voldoende om vast te stellen, dat de vermindering der uitgaven bij de S.S. in elk geval de als normaal uitvloeisel van den achteruitgang van het verkeer te stellen vermindering der exploitatiekosten overtroffen heeft, zulks in de laatste jaren zelfs aanmerkelijk.

Dit gunstige resultaat is slechts kunnen worden bereikt, door het bezuinigingsmes met forsche hand overal in te zetten, daar waar dit maar eenigszins mogelijk was.

Het ligt niet in mijn bedoeling de vele en velerlei bij de S.S. getroffen bezuinigingsmaatregelen in dit opstel uitputtend te be-

handelen. Ook hier heb ik mij groote beperking opgelegd en heb ik mijn keuze van de nader in beschouwing te nemen onderwerpen, laten bepalen door datgene, wat ik meende dat vooral den outsider zoude interesseeren.

Ik zal hier achtereenvolgens bespreken de personeels-, de magazijns-, de werkplaats- en de afbraakpolitiek.

1. *Personeelspolitiek.*

Ik moge hier beginnen met het produceeren van een overzicht over de jaren 1929 t/m 1935 van de totaal-sterkte van het telkenmale op 1 Januari van het genoemde jaar in werkelijken dienst aanwezige personeel; personeel met buitenlandsch c.q. geconverteerd verlof is in de na te noemen getallen derhalve niet begrepen.

Per 1 Januari	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Hooger personeel	187	191	201	186	153	137	117
Middelbaar personeel.....	2753	2731	2850	2556	2249	2022	1800
Lager personeel	42541	43407	41039	36544	32369	30166	27066
Totaal	45481	46329	44090	39286	34771	32325	28983

Terwijl in de tweede plaats hieronder een overzicht volgt van de personeelsuitgaven over de jaren 1929 t/m 1934.

Personeelsuitgaven. (in duizenden guldens).

	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Bezoldigingen (bruto)	27432	27917	27224	23954	21747	16883
Salarisvermindering.	—	—	507	2033	3456	841
Bezoldigingen (netto)	27432	27917	26717	21921	18291	16042
Toelagen, premien (exl. bedrijfspremie) overwerkgelden.	1442	1520	1289	1057	936	574
Bedrijfspremie.	1689	1708	878	—	—	—
Arbeidsloonen werkplaatsen.	3763	3786	2954	2104	1636	1235
Nonactiviteitstractementen, wachtgelden.	35	32	105	350	552	646
Verlofskosten.	1427	1462	1117	650	353	535
Totaal generaal :	35788	36425	33060	26082	21768	19032

Uit bovenstaande staten kan het volgende worden geconcludeerd.

De verscherpte afvloeiing van personeel is ingezet in 1931, met een afvloeiing gedurende dat jaar van 5804 man personeel oftewel ruim 13%. Op 1 Januari 1935 waren nog slechts in dienst 28983 of wel 61% van de getalsterkte op 1 Januari 1931. Hiermede is de eindpaal nog geenszins bereikt, immers op de begroting 1936 is slechts gerekend op $\pm$ 27.900 man. Deze inkrimping is verkregen door pensioeneering, op wachtgeld- c.q. non-actief-stelling en door ontslag al of niet met handgeld. Men lette in dit verband vooral op het oploopen van de post: wachtgeld e.d., welke in 1929, 35 mille bedroeg, doch in 1934 bijna 20 maal zooveel.

Overigens geven de personeelsuitgaven een aanmerkelijke achteruitgang te zien van bijna 36 millioen in 1929 tot ruim 19 millioen in 1934. Hiertoe hebben bijgedragen niet alleen de achteruitgang van de personeelsterkte, doch ook de vermindering van de defroyeering van het personeel op elk gebied. Daar zijn in de eerste plaats de diverse procentueele salariskortingen, welke het Gouvernement gemeend heeft aan zijne dienaren te moeten opleggen, nl. 5% per 1 Juli 1931; 10% per 1 Januari 1932; 17% per 1 Januari 1933, terwijl op 1 April 1934 de H.B.B.L. (Herziene Bezoldigingsregeling Burgerlijke Landsdienaren) in werking is getreden. Daarnevens zijn op het personeel nog specifieke S.S.-bezuinigingen toegepast, als daar zijn de verlagingen van diverse premïen (oliepremie, kilometergelden), alsmede de afschaffing van examentolagen. Ook is sinds 1932 geen bedrijfspremie meer aan het personeel uitbetaald, officieel afgeschaft is deze premie echter niet. In October 1930 is een nieuwe bedrijfspremieregeling tot stand gekomen, waarvan het de bedoeling was, dat zij reeds op het loopende bedrijfsjaar zou worden toegepast. De quintessens van de nieuwe regeling is, dat zij meer dan de vroegere aansluiting zoekt bij de finantieele bedrijfsuitkomsten. De bedrijfspremie is thans geworden tot een belooning voor de toewijding van het personeel, voor zoover deze ook daadwerkelijk tot uitdrukking is gekomen in finantieel gunstige bedrijfsresultaten, vandaar de bepaling dat over een bedrijfsjaar — i.e. het kalenderjaar, waarop de premie betrekking heeft — geen bedrijfspremie wordt uitgekeerd, wanneer de exploitatiecoëfficiënt (dat is de in procenten uitgedrukte verhouding tusschen de bruto exploitatie-uitgaven en bruto

exploitatieontvangsten) 74% of hooger bedraagt. Overigens wordt het aan een bepaalden ambtenaar uit te keeren premiebedrag berekend volgens de formule : $y = 6 - 0.08 E$, waarin

y = coëfficiënt, welke tot op één decimaal de verhouding geeft tusschen het bedrag der premie en dat der maandelijksche bezoldiging.

E = exploitatie-coëfficiënt van het betrekkelijk bedrijfsjaar.

Voor bedrijfspremie komt in aanmerking — met uitzondering van het gegradueerd personeel en dat der S.S.-autodiensten — het vast of tijdelijk op bezoldiging of maandgeld aangesteld personeel, dat tenminste een vol beoordeelingsjaar aan de S.S. verbonden is en voor zoover het voldoet aan de voorwaarde, dat het gedurende het volle aantal verplichte werkdagen *goed* en *zuinig* werkzaam is geweest in het belang van het bedrijf in zijn geheel. In geval van absentie, anders dan tengevolge van officieele vrije dagen of vacatieverlof wordt slechts aanspraak verkregen op een deel der premie en wel in dier voege dat voor elke volle 10 dagen, dat geen dienst is verricht 10% van het normale bedrijfspremiebedrag wordt gekort. Zoo krijgt een ambtenaar, die 100 of meer dagen absent is geweest, geen bedrijfspremie.

Zooals boven reeds gezegd, lag het aanvankelijk in het voor-nemen van de dienstleiding de nieuwe normen reeds toe te passen op het bedrijfsjaar 1930, hetwelk tot gevolg zou hebben gehad, dat over dat jaar geen premie zou zijn toegekend. In verband met het feit echter dat het personeel niet tijdig met de voorgenomen wijziging der bedrijfspremieregeling in kennis was gesteld en dus min of meer had gerekend op de continuatie van de uitbetaling der premie op den ouden voet — zijnde dit practisch een fixum van een maand salaris, onafhankelijk van de bedrijfsresultaten — werd door de Regeering machtiging verleend inderdaad nog over te gaan tot uitkeering van het oude premie-bedrag van één maand salaris over het jaar 1930 en zulks te betalen in twee termijnen, nl. in December 1930 een halve maand salaris en begin 1931 nog eens eenzelfde bedrag.

De „bedrijfspremieregeling 1930” is voor het eerst toegepast op het bedrijfsjaar 1931.

Over dat jaar is, evenmin als over de jaren 1932, 1933 en 1934 premie uitgekeerd, omdat de exploitatiecoëfficiënten telken jare

meer hebben bedragen dan 74%, nl. 79.41% (1931); 79.83% (1932); 87.73% (1933) en 89.80% (1934).

Ook al moet worden toegegeven dat de, op de personeelsuitgaven verkregen bezuinigingen niet onaanzienlijk zijn, dient niettemin te worden gereleveerd dat de versobering der personeelskosten wellicht nog aanmerkelijk grooter zou zijn geweest, indien de S.S. een zelfstandig bedrijf ware geweest, althans in zijn personeelspolitiek niet gebonden ware geweest aan de, door andere dan zuiver bedrijfseconomische motieven beheerschte, Regeeringsvoorschriften. Zoo heeft de Regeering, bij Haar bezoldigingspolitiek t.a.v. de lagere (Inheemsche) ambtenaren op hier overigens niet terzake doende gronden, geen aansluiting gezocht aan de daling van den levensindex der bevolkingsgroep, waaruit de lagere ambtenaar wordt gerequireerd. Ik behoef hier slechts in herinnering te brengen de bij de diverse salariskortingen, toegepaste degressie voor de lagere tractementen. De 5% korting van Juli 1931 gold niet voor tractementen beneden de f 50.— per maand en voor tractementen tusschen f 50.— en f 52.64 liep de korting op van 0 tot 5%. De korting van Januari 1932 van 10% voor tractementen boven f 50.— per maand, liep tusschen f 20.— en f 50.— van 0 tot 10% op, terwijl geen korting werd toegepast op tractementen beneden f 20.— per maand. Tenslotte de regeling van 1 Januari 1933, voor tractementen van f 15.— en daar beneden geen korting en van f 15.— tot f 36.25 een korting oplopend van 0 tot 17%. Vergelijkt men hiermede de loonpolitiek van de N(ederlandsch) I(ndische) S(poorwegmaatschappij), dan krijgt men geheel andere cijfers.

Bedoeld spoorwegbedrijf heeft het volgende kortingsschema voor zijn lager personeel doorgevoerd:

op	1-1-1922	10%
„	1-1-1933	28%
„	1-7-1933	37%
„	1-1-1934	40%

Een soortgelijke, eveneens op zuiver bedrijfseconomische leest, geschoeid kortingschema, ook voor S.S. ingevoerd, zou op de personeelskosten een hoogere bezuiniging hebben gegeven van eenige millioenen!

Ik mag in deze paragraaf niet onvermeld laten de reorgani-

satie van het centrale bestuursapparaat, welke op 1 April 1934 haar beslag heeft gekregen. Deze reorganisatie, welke berustte op deze drie principes, 1e dat zij bezuiniging moest geven; 2e dat zij de paraatheid van het bedrijf niet mocht aantasten en 3e dat zij geen nood-oplossing moest zijn, derhalve een permanent karakter behoorde te dragen, heeft de afschaffing gebracht van de twee Bedrijfshoofden voor Java en Sumatra (het vroeger bestaande Bedrijf van den Algemeenen Bouwdienst, was reeds eenige jaren tevoren als slachtoffer van de bezuiniging gevallen). In de plaats daarvan kreeg men een scheiding naar de twee hoofdgroepen, waarin de totaliteit van de, op het Hoofdbureau te verrichten arbeid, zich verdeelde, nl. de Technische Dienst eenerzijds en de Commercieele Dienst anderzijds, daaromheen groepeeren zich als zelfstandige onderdeelen, het Secretariaat, de Magazijnsdienst en de Algemeene Dienst, deze laatste omvattende Personeele en Financieele Zaken. Aan hoofdambtenaarssalarissen bracht deze reorganisatie reeds een besparing van rond f 120.000.— per jaar.

De crisis bracht de S.S. ook een uitbreiding van het veelomstreden instituut van volontairs.

2. *Magazijnspolitiek* *).

Welken invloed heeft de crisis gehad op de rol van de S.S. als „kooper”, klant van den Indischen handel en als „opdrachtgever” van de Indische industrie?

Gedurende al de jaren van zijn bestaan is de S.S. steeds een van de grootste afnemers geweest van den Indischen handel. Met zijn eigen bouwbedrijf, eigen werkplaatsen enz. verbruikte de S.S. uiteraard groote hoeveelheden van alle mogelijke verbruiksgoederen en bouwmaterialen. Door de crisis zag de S.S. zich echter genoodzaakt zijn inkooppolitiek te herzien. Bedroeg de inkoopswaarde der aangeschafte S.S. goederen in 1930 nog 6.1 millioen, waarvan 4.5 millioen in Indië was geplaatst, dit bedrag liep in 1934 terug tot 1.3 millioen, waarvan slechts 5 ton kon worden gegund aan de Indische handel en nijverheid te zamen **). Deze

*) De gegevens voor deze § zijn mij welwillend verstrekt door Ir. W. K. BORNHAUPT, Hoofd v/d Magazijnsdienst der S.S.

**) In dezen achteruitgang speelt de algemeene prijsdaling slechts een betrekkelijk ondergeschikte rol. Nauwkeurige berekeningen hebben uitgeezen dat de gemiddelde prijsdaling op alle door de S.S. aangeschafte goederen niet meer bedraagt dan 21.5%.

groote vermindering van de inkoopswaarde der aanschaffingen is een gevolg, behalve natuurlijk van de achteruitgang van het vervoer, welke een algemeen versoberende werking heeft op alle onderdeelen van het bedrijf, voornamelijk van de uiterste zuinigheid, thans door alle S.S. instanties betracht.

E.e.a. komt in de eerste plaats tot uiting in de wijze en mate van bestellen. Vroeger werden er halfjaarlijksche bestellingen gedaan, gebaseerd op het gemiddeld gebruik van de drie voorafgaande jaren, thans wordt slechts rekening gehouden met het verbruik van de laatste maanden en er wordt niets aangeschaft ten aanzien waarvan niet de zekerheid van spoedig verbruik bestaat. Bedenkt men bovendien dat nu meer dan vroeger, goederenruil plaats vindt tusschen de vijf S.S.-Magazijnen onderling — een tekort in de eene magazijnsvoorraad wordt aangevuld met een teveel uit een ander magazijn — en voorts dat de verbruikers zich thans meer „behelpen”, door, waar mogelijk, gebruik te maken van, wel niet het bepaaldelijk gewenschte, dan toch van een ook voor het gestelde doel bruikbaar, in de magazijnen voorradig, ander artikel dan heeft men, met het bovenstaande het geheel van oorzaken waardoor het mogelijk is geworden een totaal-magazijnsvoorraad van bijna 15 millioen in begin 1930 te verminderen tot den, ultimo 1934, aanwezigen voorraad ter waarde van 11.4 millioen.

Het voor den Indischen handel toch al ongunstige crisisbeleid, wordt nog geaccentueerd door de gewijzigde inkooppolitiek der Regeering, volgens welke in Indië alleen mogen worden besteld artikelen, welke hier te lande als markt-artikelen gelden en dus te allen tijde, door de hier gevestigde firma's uit voorraad leverbaar zijn. Partijen van grooten omvang en artikelen, hier niet uit voorraad leverbaar, behooren in Nederland te worden besteld.

De Indische Centrale Aanschaffingsdienst is diensvolgens verplicht van alle belangrijke posten, via het Technisch Bureau van Koloniën offertes te vragen van den Nederlandschen Handel. Door dezen maatregel zijn vele belangrijke bestellingen, mede van de S.S., voor Indië verloren gegaan.

De verhouding van de S.S. tot de Indische nijverheid is in de vóór-crisisjaren van geheel anderen aard geweest, dan de relatie van dit bedrijf tot den Indischen handel. De Indische nijverheid

was vooral georiënteerd op de cultures en zij was niet ingesteld op de fabricage van de speciale door de S.S. benodigde goederen.

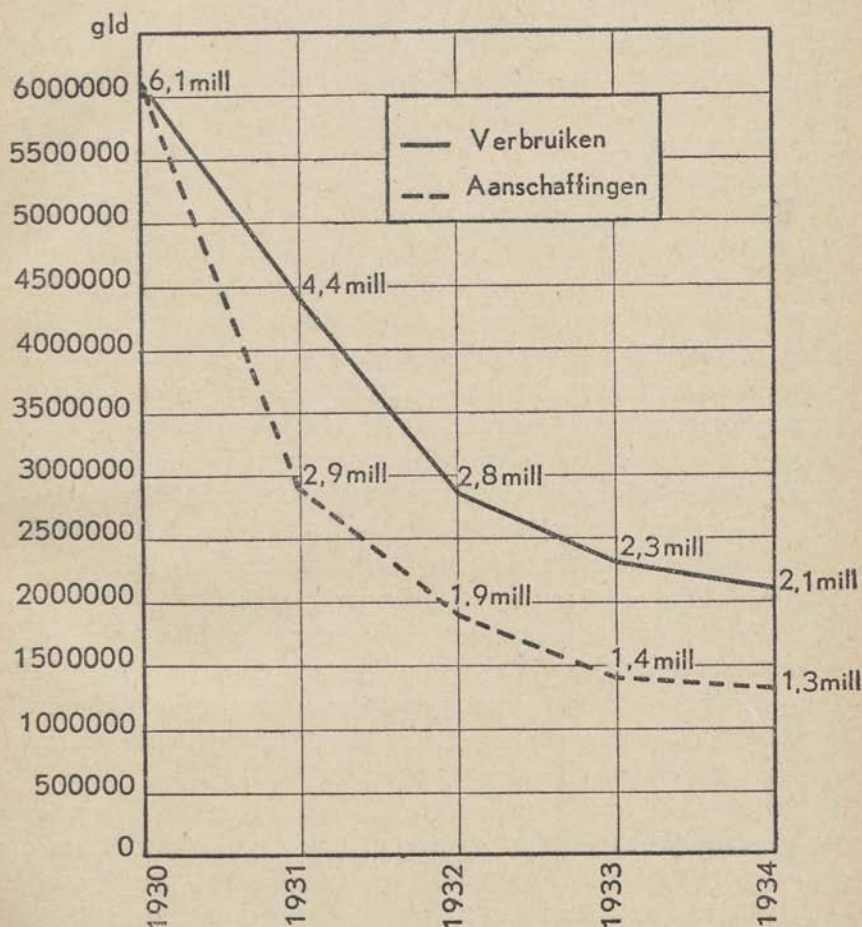
Constructies werden gemeenlijk vervaardigd in de eigen S.S. werkplaatsen c.q. de constructiewerkplaats van den Algemeenen Bouwdienst. Groote bruggen werden van Nederland uit geleverd en door S.S. zelf ter plaatse gemonteerd. Een uitzondering op bovenstaande regel hebben echter gevormd eenige grootere objecten, zooals de loodsen der werkplaatsen te Manggarai en de overkapping van het Priok-station, welke wèl door de Indische nijverheid zijn geleverd. Ook hier heeft de crisis verschuivingen bewerkstelligd. De Indische nijverheid, door de cultures verlaten, deed een beroep op de Regeering om steun, hetwelk ook daadwerkelijk is gehonoreerd door verstrekking aan alle daarvoor in aanmerking komende Gouvernements-instellingen van de opdracht, zooveel mogelijk de Indische industrie te begunstigen; eventueele nadeelige prijsverschillen worden vergoed uit een ter beschikking van den Directeur van Financiën gesteld Steunfonds. Ook de S.S. is ten deze niet achter gebleven. Constructiewerk voor alle, in de laatste jaren benodigde bruggen, is aan de Indische nijverheid gegund, evenals de leverantie, op kleine uitzonderingen na, van alle bouten en klinknagels, zoomede van alle rubberartikelen en verven.

De aanmaak van magazijnsgoederen in de eigen werkplaatsen — in 1929 nog een waarde vertegenwoordigend van 6 ton — werd eveneens zooveel mogelijk overgeheveld op de inheemsche industrie, alleen wat door deze niet in de gewenschte en voor de veiligheid van het bedrijf noodzakelijk geachte kwaliteit kon worden geleverd — bv. speciaal werk voor den dienst van Tractie — werd voor eigen aanmaak gereserveerd. In 1934 bedroeg de waarde dezer bestellingen nog slechts 2 ton.

Ik moge dit onderwerp besluiten met hieronder een diagram te doen afdrukken, hetwelk een duidelijk beeld geeft van den achteruitgang van de „verbruiken” en de „aanschaffingen” van de S.S. in de jaren 1930 t/m 1934.

Grafiek

Voorraadsbeweging in de jaren 1930 t/m 1934.

3. Werkplaatspolitiek.

Toen de crisis begon, beschikte de S.S. op Java nog over 6 werkplaatsen, nl. te Manggarai, Bandoeng, Poerworedjo, Madioen, Soerabaja-goebeng en Djember.

In de Buitengewesten had men de werkplaatsen te Tandjongkarang en Kartapati t.b.v. de Z.S.S.; te Padang t.b.v. de S.S.S. en te Sigli t.b.v. de A.S.S.

Ultimo 1930 is de (neven)-werkplaats te Poerworedjo gesloten, met verdeeling van de aldaar verrichte werkzaamheden over de andere Java-werkplaatsen. Het vrijgekomen werkvolk werd grotendeels overgebracht naar den in aanbouw zijnde werkplaats te Lahat, die bestemd was de eenige werkplaats te worden van de Z.S.S., na opheffing van Tandjongkarang en Kertapati. Bedoelde concentratie heeft in den loop van 1931 plaats gevonden. Ultimo 1931 is ook de werkplaats Djember opgeheven.

De door de crisis geaccentueerde noodzaak tot uiterste zuinigheid werkte de ontwikkeling van het in de jaren 1930 en 1931 begonnen en geleidelijk doorgevoerde proces van rationalisatie van het werkplaatsbedrijf sterk in de hand. Zoo kwamen in 1932, gelijk in het desbetreffend jaarverslag vermeld staat tot stand:

„de verdere volmaking der diverse arbeidsgangen, de centralisatie
„der werkverdeling en de centrale vaststelling van het jaarlijksche
„werkprogramma voor elke werkplaats met bepaling van den maxi-
„mumtijd voor elk werk en het aantal daarvoor benodigde werk-
„krachten, voorts de centralisatie der bewaking van het verbruik
„der materialen voor elk werk en de vaststelling van benodigde
„maximum hoeveelheden voor een bepaald werk.”

Tengevolge van de gecombineerde werking van de bovenbedoelde rationalisatie en van, de, tengevolge van de depressie in het eigenlijke verkeersbedrijf, ontstane mindere werkgelegenheid, werd de dienstleiding voor de noodzakelijkheid geplaatst tot massaoontslag van werkplaatspersoneel.

Uiteraard kon met deze „maatregel” niet ad infinitum worden doorgegaan en zon men op andere middelen, welke men meende gevonden te hebben in een geleidelijk terugbrengen van den arbeidstijd. Had men deze in 1931 reeds teruggebracht van 45 op 37 uur per week, in 1932 ging men zelfs via een periode van een dertig-urige werkweek terug tot 27 uur — althans op Java — waarmede tevens, bedrijfstechnisch de grens van het verantwoorde was bereikt. Toen men zoover was gekomen en nog steeds inkrumping van het werkplaatsbedrijf geboden bleef, werd het voornemen opgevat, over te gaan tot een tweeploegenstelsel met een individueele werkweek van 22½ uur. In verband met het feit dat eind 1933 een verruiming van de onderstandsregeling voor wegens overcompletee ontslagen lamsdienaren tot stand kwam, is het boven-

vermelde plan niet tot uitvoering gekomen, doch in de plaats daarvan is men overgegaan tot een hernieuwd massa-ontslag van werkvolk — 1577 man — tegen 8 Januari 1934 met wederinvoering van de zoo gewenschte 45 uryge werkweek en bovendien van een verlaging van het standaardloon van 25%.

De werkplaatsen te Padang en Sigli kwamen in 1933 onder de supervisie van het Hoofd van het dienstvak der werkplaatsen op Java, terwijl gelijktijdig de moderniseering der outillage dier werkplaatsen werd ter hand genomen. Het ook hier bestaande overcompleet aan werkvolk, werd gecompenseerd door verkorting van den wekelijkschen arbeidstijd, te Padang tot 30 uur, te Sigli tot gemiddeld 35 uur in de afdeeling metaal en 41 uur in de afdeeling houtbewerking. Ook Lahat kreeg zijn verkorte arbeidsweek, n.l. een van 37 uur.

Bovendien gaf men in 1934 uitvoering aan het plan om in de Java-werkplaatsen zoo veel mogelijk gelijksoortige werkzaamheden te concentreren. Hierdoor verkreeg men in 1934 den toestand dat:

- a. Manggarai uitsluitend werd gebezigd voor opname van rijtuigen en electrisch materieel en tevens als productiewerkplaats voor verbruiks-goederen *)
- b. Soerabaja-Goebeng uitsluitend voor wagens werd gebezigd
- c. Madioen „ „ stoomlocomotieven „
- d. Bandoeng eveneens „ „ „ „

Met het bovenstaande schema was men echter nog geenszins aan het eind van eventueele verdere inkrimping. Bij de dienstleiding zijn in ampele overweging geweest de navolgende drie mogelijkheden tot verdere concentratie van de opname van stoomlocomotieven, zulks met handhaving van de hierboven sub a) en b) bedoelde concentratie van werkzaamheden.

- A. te Bandoeng met opheffing van de werkplaats Madioen
- B. te Madioen „ „ „ „ „ Bandoeng
- C. te Manggarai „ „ „ „ werkplaatsen Bandoeng en Madioen.

Naast het feit dat plan C uiteindelijk de grootste versobering zou geven — n.l. een bezuiniging op bezoldigingen en arbeidsloonen van ± f 232.000.— — had dit project voor de S.S. ook nog

*) Vide § 2 over de Magazijnspolitiek.

de meeste bekoring, aangezien door concentratie te Manggarai andere aanmerkelijke voordeelen met zich zoude brengen, waarvan wel de voornaamste waren, dat:

- 1e. de loco-opname zou kunnen geschieden in de daarvoor best geoutilleerde inrichting (de groote stelloods te Manggarai)
- 2e. plaatselijk gecombineerd zouden zijn de productiewerkplaats en zijn voornaamste afnemer (loco- en rijtuigopname!)
- 3e. de gebouwen, sporen, rolwagens etc. te Madioen volledig intact konden worden gehouden, ten behoeve van de bestemming dier werkplaats tot opslag van in conservatie gesteld c.q. te stellen materieel
- 4e. de overgang in drie geleidelijke fasen zou kunnen geschieden, zonder stagneering der werkzaamheden.

Een bezwaar van project C was de daarmee verbonden noodzakelijkheid tot overbrenging van een 600 man werkvolk van Madioen en Bandoeng naar Manggarai.

Het hier bedoelde project is niet tot verwerkelijking gekomen om motieven buiten het S.S.-bedrijf gelegen, als daar zijn de met de opheffing van Madioen gemoeide electriciteitsbelangen en algemeene landsbelangen van economischen en politieken aard. In de plaats daarvan is gekomen het boven sub B vermelde plan van concentratie der locomtief-opname te Madioen en opheffing van Bandoeng. Met de hiermede verband houdende werkzaamheden is reeds een aanvang gemaakt.

Tot besluit van deze paragraaf doe ik hieronder volgen eenige staatjes, houdende een overzicht van de vermindering van arbeidsloonen en bezoldigingen etc. zoowel van de Java — als van de Sumatra-werkplaatsen, waardoor een duidelijk beeld wordt verkregen van den respectabelen bezuinigingsarbeid, die ook op dit gebied geleverd is.

I. Arbeidsloozen Java-werkplaatsen.

Dienstjaar	Bedrag	Vermindering in %
1931	f 2.356.131	—
1932	„ 1.629.697	— 30.8 %
1933	„ 1.301.740	— 20.1 %
1934 voorl.	„ 978.000	— 24.8 %

II. Bezoldigingen, premïën enz. voor beheer en toezicht der Java-werkplaatsen.

Dienstjaar	Bedrag	Vermindering in %
1931	f 1.188.633	—
1932	„ 828.681	— 30.2 %
1933	„ 740.520	— 10.6 %
1934 voorl.	„ 631.400	— 14.8 %

III Arbeidsloozen in de Sumatra-werkplaatsen.

Dienstjaar	Zuid-Sumatra		Sumatra's Westkust		Atjeh	
	Bedrag	Verm. in %	Bedrag	Verm. in %	Bedrag	Verm. in %
1931	f 276.845	—	f 207.493	—	f 113.382	—
1932	„ 237.965	— 14 %	„ 148.418	— 23.6 %	„ 88.056	— 22.3 %
1933	„ 146.820	— 38 %	„ 103.639	— 30.1 %	„ 83.753	— 4.8 %
1934 voorl.	„ 103.000	— 29.8 %	„ 80.500	— 22.3 %	„ 70.750	— 15.5 %

IV. Bezoldigingen, premïën etc. voor beheer en toezicht der Sumatra-werkplaatsen.

Dienstjaar	Zuid-Sumatra		Sumatra's Westkust		Atjeh	
	Bedrag	Verm. in %	Bedrag	Verm. in %	Bedrag	Verm. in %
1931	f 97.174	—	f 118.556	—	f 39.432	—
1932	„ 129.862	+ 33.6 %	„ 81.035	— 31.6 %	„ 31.389	— 20.4 %
1933	„ 110.073	— 15 %	„ 68.080	— 16 %	„ 26.712	— 17 %
1934 voorl.	„ 88.640	— 19.4 %	„ 70.250	+ 3.1 %	„ 33.230	+ 24.4 %

4. *Afbraakpolitiek.*

Uiteraard heeft men zich bij de S.S. er terdege rekenschap van gegeven of het, vooral in verband met de autoconcurrentie geen aanbeveling zou verdienen over te gaan tot het abandonneeren van de verlies gevende gedeelten van het spoorwegnet. Bij de beschouwing van dit probleem heeft men zich wel voor oogen te houden, dat sluiting van zoodanige lijngedeelten geen besparing geeft van de volle 100% der daarop drukkende exploitatieuitgaven en voorts dat bij afbraak van een „voedingslijntje” — om hoedanige lijntjes het in casu gaat — ook de ontvangsten op het overige net ongunstig zullen worden beïnvloed. Nauwgezette overwegingen terzake, gegrond op desbetreffende berekeningen door het Economisch-Technisch Bureau der S.S. verricht, hebben tot resultaat gehad de sluiting van:

- Op Java: het lijngedeelte Djatibarang-Karangampel (18 km)
per 1 October 1932.
- „ „ : „ „ Toeloengagoeng-Trenggalek-Toegoe (49 km)
per 1 November 1932.
- Ter S.W.K.: „ „ Pajacombo-Limbanang (20 km) per 1
October 1933.
- Op Atjeh : „ „ Pangkalansoesoe-Paloe Taboehan (9 km)
per 1 Maart 1934.

Geheel los van crisioverwegingen was reeds per 1 Augustus 1930, de sinds lang noodlijdende lijn Makassar-Takalar (47 km) voor het publiek verkeer gesloten.

Volledigheidshalve moge erop worden gewezen, dat de crisisjaren, behalve de bovenvermelde inkrimping van het geëxploiteerde net, ook eenige uitbreiding hebben gebracht, door openstelling voor het publiek verkeer van nog in de goede jaren, in aanleg genomen lijnen of lijngedeelten. Ik noem hier de Garoet-Tjikadjanglijn (28 km) op 1 Augustus 1930 geopend en in Zuid-Sumatra de normale afbouw van het net aldaar, waarvan voor het publiek zijn opengesteld Lahat-Tebingtinggi (66.6 km) per 1 Juli 1932; Tebingtinggi-Moearasaling (19.2 km) per 1 November 1932 — op dien datum echter alleen nog maar voorloopig voor het goederen- en lokaal-reizigersvervoer — en Moearasaling-Loeboeklinggau (30 km) met ingang van 1 Juni 1933.

Hieronder volgt een overzicht van de totale lengte van het in Nederlandsch-Indië door de S.S. geëxploiteerde spoorwegnet van 1929 t/m ultimo 1934.

	1929	1930	1931	1932	1933	1934
<i>Java</i>	2968 km	2996 km	2996 km	2929 km	2929 km	2929 km
<i>Sumatra</i>	1334 „	1334 „	1334 „	1420 „	1430 „	1421 „
<i>Celebes</i>	47 „	—	—	—	—	—
Totaal	4349 km	4330 km	4330 km	4349 km	4359 km	4350 km

In 1934 is een plan van groote afmetingen aan de orde geweest, nl. de geheele of gedeeltelijke opheffing van de Atjeh-Spoor. Het totale, hier ter sprake gebrachte net heeft een lengte van 511 km — zulks na opheffing van het 10 km lange lijngedeelte Pangkalansoesoe-Paloe Taboehan. Het totale, in dezen spoorweg geïnvesteerde kapitaal, besteed voor opname, aanleg, aanschaffing en uitbreiding, verminderd met de noodige afschrijvingen, bedroeg op 1 Januari 1934 f 25.466.453.—.

Becijferingen omtrent de finantieele uitkomsten voor het eerste sluitingsjaar (1935) voerden tot de onderstaande „balans”.

Gederfde inkomsten + nieuwe uitgaven.		Bespaarde uitgaven + nieuwe inkomsten.	
bedrijfsbaten 1)	f 787.000.—	bedrijfslasten 3)	f 1.125.000.—
Pensioenen enz. 2)	„ 175.000.—	afschrijving	—
Saldo	„ 268.000.—	magazijn 4)	„ 35.000.—
		werkplaats 5)	—
		opbrengst verkoop 6)	„ 60.000.—
		telefoon 7)	„ 10.000.—
	f 1.230.000.—		f 1.230.000.—

Ter toelichting van bovenstaande posten, diene v.z.n. het volgende:

<i>ad 1)</i> Deze post is het totaal van de (geschatte) derving aan:		
a)	ontvangsten uit reizigersvervoer c.a.	f 663.000.—
b)	„ „ landsvervoer (of juist- ter de toekomstige kosten voor het Land bij vervoer met particuliere transportmiddelen	„ 89.000.—
c)	overige ontvangsten uit het verkeer	„ 5.000.—
d)	ontvangsten <i>niet</i> uit het verkeer	„ 30.000.—
		f 787.000.—

- ad 2)* Dit is het totaal van het voor rekening van den Lande komende bedrag aan pensioenen, onderstanden, wacht- en handgelden van het overcompleet komend A.S.S.-personeel verminderd met de bij opheffing te vervallen bijdragen in de toekomstige pensioenen van bedoeld personeel, alsmede van een gedeelte van het Hoofdbureau-personeel.
- ad 3)* De bekende of geschatte uitgaven voor vernieuwingen van kunstwerken en overige vernieuwingen, welke komen te vervallen.
- ad 4)* Opbrengst van de liquidatie van het magazijn te Sigli. Het grootste gedeelte der magazijnsgoederen kan worden opgenomen door de S.S. magazijnen op Java en door andere diensten als Genie, Afdeeling Bruggen en Wegen van het Departement van Verkeer en Waterstaat e.d.
- ad 5)* Opbrengst van den verkoop van de werktuigelijke outillage van de werkplaats Sigli, v.z.v. deze niet door de overige S.S.-werkplaatsen zou kunnen worden gebruikt.
- ad 6)* Opbrengst van vrij gekomen spoorwegmaterialen, verkocht als „oud ijzer”; uiteraard v.z.v. andere bestemming niet mogelijk is.
- ad 7)* Jaarlijks door S.S. aan P.T.T. als vergoeding voor het door laatstgenoemd bedrijf verricht onderhoud der A.S.S. telefoonlijn uit te keeren extra-uitgaven, welke bij opheffing worden bespaard.

Resumeerende, bleek derhalve de algeheele opheffing der A.S.S. voor de exploitatie der Staatsspoorwegen een voordeel te betekenen van ruim f 250.000.—.

Het spreekt welhaast vanzelf, dat omtrent de opheffing van een spoorweg, waarin een kapitaal van ruim 25 millioen geïnvesteerd is, niet zou zijn besloten, zonder mede in beschouwing te nemen het finantieele toekomst-aspect in geval van voortzetting van de exploitatie. Zoodanige beschouwing draagt uit haren aard, een sterk speculatief karakter. Het inkomstencijfer der A.S.S. is door tweeërlei invloed verminderd, nl. ten gevolge van de concurrentie van andere transportmiddelen en door de crisis. De achteruitgang sinds 1929 bedraagt ongeveer $1\frac{1}{2}$ millioen, waarvan, volgens berekening, 6 ton komt voor rekening van de concurrentie en 9 ton voor rekening der economische depressie. Wanneer men nu aanneemt, dat hoewel dan geen vervoer van andere transportmiddelen wordt teruggenomen, uitbreiding van het daardoor veroorzaakte verlies tot staan komt als gevolg van een toekomstige wettelijk geregelde co-ördinatie van het verkeer en voorts dat na intrede van een economisch herstel 25% van het door de crissis verloren gegane vervoersvolume zou kunnen worden teruggewonnen, dan mag, rekening houdend met een permanent lagere tarief-basis, de vermeerdering der inkomsten uit betalend vervoer, gesteld worden op $\pm$ f 175.000.— per jaar.

Uitgaande van de bedrijfslasten en -baten van 1935, verkrijgt men dan het volgende beeld:

Inkomsten		Uitgaven	
Bedrijfsbaten (1935) f	787.000.—	Bedrijfslasten f	1.125.000.—
Vermeerdering „	175.000.—	Telefoon-	
Saldo „	173.000.—	onderhoud „	10.000.—
	f 1.135.000.—		f 1.135.000.—

Hieruit blijkt, dat ook, zelfs bij een aanzienlijke conjunctuurverbetering, rekening moest worden gehouden met een *blijvend* verlies van ruim f 150.000.— per jaar.

Op soortgelijke wijze als dit geschied t.a.v. de opheffing van de geheele Atjehspoor zijn ook becijferingen gemaakt omtrent de finantieele gevolgen van een gedeelte van dit spoorwegnet, nl. het lijnvak Oelehlheue — Idi. De opheffing daarvan zou, naar berekening, voor de S.S. een verlies opleveren van rond f 30.000.— per jaar, nog afgezien van de kapitaalsuitgaven, gemoeid met de, bij opbreken van bovengenoemd lijnvak, noodzakelijk geworden verplaatsing van de thans daaraan gelegen (nl. te Sigli) werkplaats en magazijn, welke vermoedelijk naar Langsa zouden moeten worden overgebracht, hetwelk een uitgave ineens van $\pm$ f 350.000.— met zich zou hebben gebracht.

Onder bovenvermelde omstandigheden was, de zaak zuiver beschouwd uit een oogpunt van spoorwegexploitatie, algeheele opheffing der Atjeh-spoor geboden, gedeeltelijke opheffing echter onaanvaardbaar.

Een aangelegenheid als de onderhavige heeft echter ook nog andere aspecten als alleen het spoorwegexploitatie-belang. Men denke aan defensie-belangen; men vergete niet de bij de opheffing van een spoorweg, betrokken volkshuishoudkundige belangen, zooals daar zijn de prijsregelende invloed van den spoorweg op de andere middelen van transport; de werk-gelegenheid, die de aanwezigheid van een dergelijk groot bedrijf biedt, alsmede de gelegenheid tot afzet van waren — op Atjeh leverde de bevolking in 1933 $\pm$ 43.000 stapelmeter bakoe²-hout voor locomotief-brandstof à f 2.00 per stapelmeter. Men denke tenslotte ook aan den, voor den economischen toestand van de bevolking gunstigen invloed van de „volkswirtschaftliche” tariefpolitiek der Staatsspoorwegen, welke in geval van opheffing dier spoorwegen zou worden beëindigd. In geval van sluiting der Atjeh-spoor zou de onderwijsvoorziening der bevolking ernstig in het gedrang zijn gekomen. Thans verschaft de A.S.S. $\pm$ 1500 schoolabonnementen per maand, waarvan 500 tegen zeer lage tarieven varieerend van f 0.25 tot f 1.00 per abonnement en per maand en 1000 in overleg met het Binnenlandsch Bestuur *kosteloos* worden verstrekt. Het tegen zeer lage tarieven door de A.S.S. bewerkstelligde voor de Atjehsche bevol-

king een levensbelang van de eerste grootte vormende veetransport zou zeker niet op den zelfden voet door den particulieren transport-ondernemer zijn overgenomen, terwijl ook de afvoer van rijst, padi, copra, om slechts eenige van de voornaamste producten te noemen, door particuliere ondernemers nimmer zouden kunnen worden bewerkstelligd tegen de zoo lage vrachtprijzen, als thans door de A.S.S. in rekening worden gebracht.

Het zijn al deze genoemde, gevoegd aan ettelijke niet genoemde, redenen geweest, welke geleid hebben tot het besluit, voor alsnog niet over te gaan tot sluiting der A.S.S.

Slotbeschouwing.

Men heeft, zelfs in S.S. kringen, weleens de vraag geopperd hoe het komt, dat de bedrijfsuitkomsten gedurende de afgelopen crisisjaren zoo aanmerkelijk ongunstiger zijn geweest, dan die van een 20-tal jaren geleden, toen de inkomsten der S.S. zich bewogen op ongeveer het zelfde peil als thans. Ik wil deze vraag hier in het kort trachten te beantwoorden door een analyseerende beschouwing van de punten van overeenkomst en verschil tusschen de jaren 1934 en 1912, jaren die, wat de opbrengstcijfers betreft een bijna volkomen overeenstemming met elkaar vertoonen.

Ik ben tot het maken van de hier bedoelde vergelijking te eerder overgegaan, omdat mij dit een ongezochte gelegenheid bood om, in verband met mijn bovenstaand betoog en het aldaar bijeengegaard materieel, eenige concludeerende slotopmerkingen te maken.

In 1912 bedroegen de ontvangsten f 30.234.000 en in 1934 f 30.264.000.—.

De uitgaven dier jaren bedroegen resp. f 14.632.000 en f 27.242.000, een verschil derhalve van f 12.6 miljoen. Dit verschil vindt men al reeds terug in het verschil aan personeele uitgaven van toen en nu. Deze bedroegen namelijk in 1934, gelijk we hierboven zagen, ruim 19 miljoen en in 1912 nog geen 6.5 miljoen (verschil 12.5 miljoen!). In 1912 had de S.S. de beschikking over ruim 100 gegradueerde ambtenaren, in 1934 waren er dat $\pm$ 125 (van 137 per 1 Januari 1934 tot 117 per 1 Januari 1935), de totaal personeelssterkte was in 1912 ruim 19 duizend man, in 1934 ongeveer 30 duizend man (32.325 per 1 Januari 1934 en 28.983 per 1 Januari 1935). De vergelijking tusschen de personeelsbezetting

van de beide besproken jaren, valt wel zeer ten gunste van 1934 — en n.m.m. van het geheele crisisbeleid der S.S. — uit, nl. een verschil van 11 duizend man (58%) bij een verschil in netlengte van 77% (2460 km in 1912 tegenover 4350 km in 1934). Hierbij heeft men voorts te bedenken dat de net-lengte niet alleen aanmerkelijk is toegenomen, doch ook de aard van de exploitatie hemelsbreed verschilt. In 1912 droeg de exploitatie nog een uitgesproken *tram*-karakter, thans is de S.S. een *spoorweg* met zijn aanmerkelijk hogere rijsnelheden, zijn grootere frequentie, zijn technische vervolmaking, e.d. meer. Men vergete in dit verband evenmin het feit, dat de S.S. door de opkomst van het autoverkeer, zijn vroegere monopoliepositie heeft verloren, waardoor aan het leidend en toezicht houdend personeel — hetwelk n.b. in getalsterkte bijna niet verschilt met 1912 — aanzienlijk hogere eischen worden gesteld. Men denke hier aan, wat ik hierboven reeds noemde „de vervoerswerving” een geheel van werkzaamheden, dat in 1912 den spoorwegambtenaar ten eenenmale vreemd was.

Het gunstige crisisbeleid der S.S. heeft ten gevolge gehad, dat de S.S. uitkomsten gedurende de geheele crisisperiode, dezelve beschouwd in verband met de kaspositie van het Gouvernement nog steeds een voordeelig saldo hebben opgeleverd. Een en ander moge blijken uit onderstaanden staat.

Kaspositie Gouvernement.
(in duizenden guldens).

	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Inkomsten *)	f 83940	f 70564	f 57248	f 45035	f 34702	f 30907
Expl. uitg. *)	f 54937	f 54511	f 45261	f 36218	f 31401	f 27970
Kapitaalsuitgaven.	f 17082	f 14813	f 7642	f 3273	f 446	f 60
Totaal uitg.	f 72019	f 69324	f 52903	f 39491	f 31847	f 28030
Overschot	f 11927	f 1240	f 4345	f 5544	f 2855	f 2877

*) Waar overal elders in dit opstel inkomsten- of uitgaven-cijfers zijn gegeven, betreffen deze de commercieele cijfers, in bovenstaanden staat zijn de begrootingscijfers gegeven. De daartusschen bestaande verschillen zijn een gevolg van de afwijkende boekingsprincipes resp. in de commercieele en begrootingsboekhouding. Laatstgenoemden worden bepaald door de Comptabiliteitswet.

De uitkomsten van het S.S. bedrijf zouden aanmerkelijk gunstiger geweest zijn — ik had reeds gelegenheid bij voorkomende gelegenheden hierop terloops te wijzen — indien niet de S.S., een zuiver staatsbedrijf ware geweest. In een autonoom staatsbedrijf, derhalve een bedrijf geheel losgemaakt uit de algemeene Staatsorganisatie, zou ook de bedrijfsvoering in de crisisjaren met groo-tere efficiëncy hebben kunnen plaats vinden. Dan zouden de com-mercieele resultaten van het bedrijf niet zijn beïnvloed door steun-tarieven; dan zou bij de salarispolitiek aansluiting zijn gezocht bij de levensindices der verschillende bevolkingsgroepen; dan zou de geheele werkplaatsorganisatie zijn opgebouwd volgens zuiver be-drijfstechnische beginselen, dan zou de afbraakpolitiek niet zijn gekruist door motieven van buiten het bedrijf als zoodanig ge-le-gen aard.

Hoe verleidelijk het ook moge zijn dit thema — het S.S. crisis-beleid beschouwd in verband met den bedrijfspvorm (al of niet autonoom) — nader uit te werken, zou mij dit toch te ver voeren buiten de grenzen van het bestek van het onderhavige artikel.

Terugblikkend op de crisisjaren 1930 t/m 1934 mag gecon-stateerd worden, dat het grootste Staatsbedrijf van Nederlandsch Indië zich snel en goed aan de veranderde omstandigheden heeft aangepast; dat door het personeel in al zijne geledingen vaak onder moeilijke omstandigheden, uitnemend werk is verricht. In-dien deze geest van offervaardigheid behouden blijve, dan zal ook de toekomst van den 60 jarige¹⁾ met vertrouwen mogen worden tegemoet gezien.

Bandoeng, 29 Maart 1935.

*) De S. S. gedenkt op 6 April 1935 zijn 60-jarig bestaan.

De invloed van de crisis op de Indische Landsfinanciën,

door

G. E. ROTGANS.

Om den invloed van de crisis op de Indische landsfinanciën in de juiste verhoudingen te kunnen onderkennen, is het noodzakelijk niet alleen in beschouwing te nemen hetgeen zich na de débacle van einde 1929 afspeelde.

Men moet zich ook rekenschap geven van de daarvóór plaats gevonden groei van de verhoudingen. Bij de beschouwing van het verloop van de huidige crisis toch wordt maar al te dikwijls uit het oog verloren dat, hoewel na de beurskrach in Amerika in het einde van 1929 het economische wereldaspect met een sneltreinvaart verslechterde, dit „breekpunt” niet een op zich zelf staande factor is geweest. Het was daarentegen het resultaat van een groot aantal structuurwijzigingen en omvormingen, die zich in een langdurige, daarvóór liggende periode reeds voltrokken.

Ook de Indische verhoudingen, en als gevolg daarvan de landsfinanciën, ondervonden hiervan uiteraard de volle terugslag. Een juiste analyse van het gebeuren van de laatste jaren en van de directe en indirecte gevolgen daarvan is dan ook slechts mogelijk, wanneer men ten volle rekening houdt met de invloeden van de daaraan voorafgaande periode.

De voorgeschiedenis.

Voor het verkrijgen van een eerste aangrijpingspunt voor een dergelijke algemeene beschouwing dient ver te worden teruggegaan. Feitelijk tot vóór de periode waarin de wereldoorlog zijn ontwrichtenden invloed op de wereld- en de Indische verhoudingen uitoefende.

Beziet men de resultaten van het jaar 1913, het laatste „normale” jaar voor den wereldoorlog, dan vindt men Indië in opkomst.

De volbrachte pacificatie van de buitengewesten en de consolideering van het civiele bestuur deden in sterke mate hun invloed gelden. Alom uitbreiding van de primaire-export-productie, uitgroei en vooruitgang ¹⁾.

In dat jaar had de totale Indische export een waarde van ruim 600 miljoen, waaronder rond 80 miljoen aardolie producten. Ingevoerd werd tot een waarde van nog geen 450 miljoen. Ruime winstmogelijkheden bestonden voor productie, export en import. Het landsinkomen bedroeg rond 190 miljoen; voor meer dan de helft gevormd door de belastingen; terwijl de producten 34 miljoen en de monopolies 35½ miljoen opbrachten. De landsbedrijven waren van geringe beteekenis ²⁾.

De netto-uitgaven voor de totale overheidsdienst beliepen in dat jaar rond 170 miljoen, terwijl de buitengewone dienst met een nadeelig saldo van ± 10 miljoen sloot.

De structuur van het landsuitgaven-budget vertoonde nog zeer duidelijk de terugslag van de in de voorafgaande periode gevolgde bestuurspolitiek. Bestuur, leger en vloot en rechtswezen vroegen

1) De vooruitgang in het begin van deze eeuw kan o.m. blijken uit het volgende overzicht van in- en uitvoer.

Jaar	Uitvoerwaarde	Invoerwaarde	Uitvoer overschot
1890	159 mill.	142 mill.	17 mill.
1895	202 „	145 „	57 „
1900	230 „	176 „	54 „
1905	292 „	196 „	96 „
1910	412 „	315 „	93 „
1913	614 „	437 „	137 „

2) Landsinkomen in mill. glds.

	1905	1913
Belastingen	59.—	104.—
Overschot monopolies	25.5	35.5
„ Producten	21.5	34.—
„ Bedrijven	6.5	11.—
Diverse middelen	3.5	7.—
Totaal	116.—	191.5

groot deel van de uitgaven; de welvaartsdiensten waren eerst in opkomst. De landsschuld bedroeg slechts 100 millioen, zoodat de druk daarvan op het budget niet noemenswaard was.

Door het nog geringe aantal burgerlijke landsdienaren in de voorafgaande jaren waren de pensioenkosten eveneens laag³⁾.

De oorlogs- en na-oorlogsperiode.

Hierna kwam de oorlog. Incidenteel groote verliezen, maar daartegenover nog grootere winsten. Afzet- en afscheepmoelijkheden, maar toch een voortdurende vooruitgang, zoowel in productiecapaciteit als in de opbrengst. Weliswaar duurder worden van de overheidsorganisatie, maar daartegenover een rijker wordende gemeenschap.

De invloed van de wijzigingen van de koopkracht van het geld deed zich slechts in betrekkelijk beperkte mate gelden. Het binnenlandsche loonpeil bleef n.l. tot op groote hoogte stabiel, terwijl de prijzen die voor den (vergrootten) export werden bedongen het wereldprijsspeil volgden. Toename van het uitvoeroverschot, reëele vergrooting van de welvaart.

Hierop volgde een kleine inzinking in 1918, gevolgd door de abnormale stijging van het wereldprijsspeil van 1919 en '20. Geweldige oploop van uitvoerwaarde en hoeveelheid. Prijzen tot opgekende hoogte en, hoewel de onkosten voor ondernemer, gouvernement en particulier beduidend stegen, buitengewoon vergroote winstmarges.

3) Zuivere gewone uitgaven.

	in mill. glds.		in % v. totaal	
	1905	1913	1905	1913
Algem. en Binnenl. }				
Best. + Rechtswezen }	19.—	20.5	17%	12½%
Leger, vloot, mil. pens en }	50.5	57.—	43%	34%
scheepv. }				
Politie	1.—	7.5	1%	4½%
B. O. W.	11.—	25.—	10%	15%
Onderw., D. V. G., landb. en				
veeteelt.	8.5	20.—	7%	12%
Overige uitgaven	27.—	36.—	23%	22%
Totaal	117.—	166.—	100%	100%

Voor het jaar 1920 is de uitvoerwaarde te stellen op rond 2200 mill., dus ongeveer $4 \times$ die van 1913. De invoerwaarde bedroeg ± 1100 millioen of ruim $2 \times$ die van 1913. Het uitvoer overschot liep dus op tot 1100 millioen of rond 50% van de totale uitvoerwaarde; tegenover slechts 173 millioen of ruim 25% van de totale uitvoerwaarde in 1913.

Het Landsinkomen steeg eveneens tot ongekennde hoogte. Feitelijk gedurende de geheele oorlogs- en na-oorlogsperiode kwam de aanpassing van overheidstarieven en de noodzakelijke invoering van speciale belastingen noodig in verband met de zich wijzigende verhoudingen, chronisch enkele jaren te laat. Door slechte functioneering van den belastingdienst gingen verder tientallen, zoo niet honderdtallen millioenen verloren. Toch ontstond, wanneer men de betalingen ten bate van het betrokken jaar, die later werden geïnd, ook in rekening brengt, voor 1920 een totaal landsinkomen van rond 500 millioen, tegenover 190 millioen in 1913. En dat terwijl de exploitatie-uitgaven van Landsproducten, monopolies en bedrijven onder den invloed van de algemeene hausse en de heerschende groote royaliteit een abnormale stijging vertoonden⁴⁾.

Ook de Landsuitgaven liepen reeds gedurende den oorlog sterk op. Dit kon echter geen kwaad, de welvaart en dus ook het landsinkomen stegen naar verhouding. Dit verschijnsel werd echter zeer versterkt na 1918; de uitgaven gingen daarna over de geheele lijn met sprongen de hoogte in. Eenerzijds was hierop van grooten invloed de algemeene verhooging van het prijspeil; daarnaast ontstond een algemeene en dikwijls zeer overdreven royaliteit.

4) Netto Landsontvangsten 1920 t.o. 1913 (en mill. glds.)

	1913	begr. 1920	1920 gecorrigeerd voor nabetalingsen
Belastingen	104	199	361
Overschot monopolies	35.5	55	35
Overschot producten	34	37	33
Overschot bedrijven	11	10	10
Diverse midd.	7	10.5	17
Totaal	191.5	311.5	476

De crisis van einde 1920.

Toen einde 1920 de prijzen scherp terug liepen, was Leiden in last. Uitvoerwaarde en uitvoerhoeveelheid werden gehalveerd; de winstmarges vielen weg. De exploitatiekosten zoowel in het bedrijfsleven als in het gouvernement vertoonden een groote traagheid en bleven op een relatief hoog niveau. Zeer duidelijk bleek dit uit de omstandigheid dat in het jaar 1921, toen de uitvoerwaarde terugliep tot de helft, de invoerwaarde nog vrijwel gelijk bleef, zoodat het geheele uitvoersaldo verdween ⁵⁾.

Hierna volgde de aanpassing. Ook het binnenlandsch prijsniveau ging met sprongen naar beneden. Veel van de overdreven royaliteit moest noodgedwongen worden weggesneden. Hierbij valt te constateeren, dat het aanpassingsproces toen op zeer eenvoudige wijze kon verlopen. In de eerste plaats doordat levenskosten en exploitatieuitgaven automatisch belangrijk daalden door de geweldige prijsval in korten tijd en daarnaast doordat de ruime opzet en groote royaliteit zich nog niet hadden geconsolideerd. Uiteraard gaf de overheidsdienst hierbij de grootste moeilijkheden. De traagheid tegen bezuiniging was daar ook toen het sterkst.

De totale zuivere gewone uitgaven daalden van 513 in 1921 tot 401 miljoen in 1924 of met 22%. En dit hoewel de pensioenkosten in die jaren met ruim 25 miljoen toenamen en de kosten voor de schuld (rente en aflossing) vermeerderden van 44 tot 84 miljoen.

Voor de Landsfinanciën was verder een mogelijkheid tot herstel van het evenwicht gelegen in de omstandigheid dat de belastingen laag waren. Men kon van weerskanten saneeren. Systematisch werd over de geheele lijn overgegaan tot verbetering van het stelsel, vrijwel altijd gepaard gaande met verhooging van de belasting.

5)

Jaar	Uitvoerwaarde	Invoerwaarde	Uitvoeroverschot
1918	672 mill.	529 mill.	143 mill.
19	2141 „	638 „	1703 „
20	2225 „	1116 „	1109 „
21	1189 „	1078 „	111 „
22	1136 „	691 „	445 „
23	1370 „	614 „	756 „

De prijsverbetering 1922-1924.

Toen na het dieptepunt van midden 1921 een langzame stijging van de groothandelsprijzen plaats vond kreeg men een geleidelijke verbetering van het bedrijfsleven. Typeerend is hierbij het verschijnsel dat de daling van kleinhandelsprijzen en levenskosten zich bleef voortzetten, ten gevolge van de omstandigheid dat deze door de natuurlijke traagheid nog te veel bij het niet reële niveau van 1920/21 waren gebleven. Door wijziging van belastingstelsel en tarieven gelijktijdig verhooging van den absoluten belastingdruk.

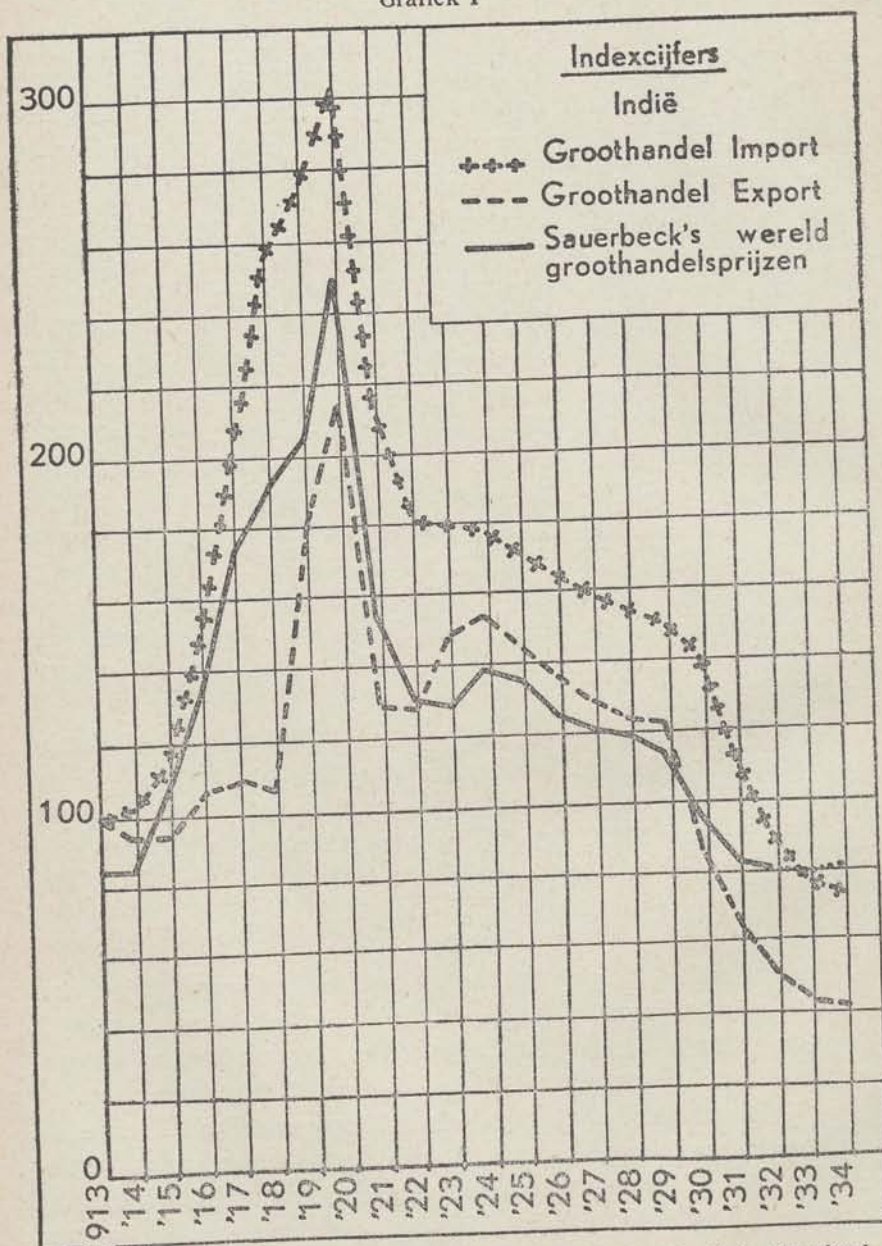
De eenige handicap vormde de sterk toegenomen landsschuld, in de eerste plaats veroorzaakt, doordat in de jaren tot en met 1920 de verschuldigde belastingen voor een groot deel niet waren binnen gekomen. Deze sommen werden in de latere jaren ten deele ontvangen (1921-1928). Hierdoor geven de ontvangstenbudgetten van die jaren een veel gunstiger beeld dan overeenkomt met het werkelijke landsinkomen. Verschillen tusschen „begrootingsinkomen” en werkelijk inkomen van soms 40% (150 mill.) kwamen voor. Verder vermeerderde de schuld in belangrijke mate door de reële tekorten van de jaren '21 tot '24 en groote kapitaalsuitgaven ten laste van den buitengewonen dienst in de periode 1918 tot 1923 (684 millioen).

In 1924 bereikte het prijspeil van de Indische exportproducten een nieuw hoogtepunt. Welliswaar was dat lang niet het niveau van 1920, maar toch lag het nog meer dan 50% hooger dan het gemiddelde van 1913. En als logische consequentie daarvan nam de bedrijfswinst in dat jaar weder zeer belangrijk toe.

De periode 1925-1929.

Daarna zette een geleidelijke daling van het wereldprijsniveau in. Als gevolg daarvan daalde ook de specifieke waarde van de Indische export. Deze prijsdaling werd tot op groote hoogte opgevangen doordat omvang en intensiviteit van het bedrijfsleven belangrijk toenamen; stijging van de uitvoerhoeveelheid. De regelmatig voortgaande daling van de prijzen, resulteerende desalniettemin in een achteruitgang van de winsten. Een typisch beeld van de toen optredende wisselwerking kan worden gegeven wanneer men tegenover elkander stelt uitvoerwaarde en uitvoerhoeveelheid, invoerwaarde en de fiscale winst van de vennootschappen. De uit-

Grafiek I

Sauerbeck's index is op £ prijzen berekend. Door de devaluatie in Engeland, einde 1931, zijn daarom vanaf dat oogenblik deze indexcijfers niet meer vergelijkbaar met de Indische.

voerhoeveelheid toch geeft in het algemeen aan in welke mate de primaire productie toenam. En door de toename daarvan vermeerderde weer de algemeene bedrijvigheid, verkeer en circulatie. De uitvoerwaarde, die geleidelijk verminderde, demonstreerde dat, hoewel de hoeveelheden bleven toenemen, in geld uitgedrukt een achteruitgang viel waar te nemen; dat de invoerwaarde bleef stijgen en daardoor ook de handelsbalans verslechterde, wijst er op, dat het totale Indische leven zich niet aanpaste aan de vermindere welvaart; dat de welvaart verminderde wordt bewezen door de beduidende terugloop van de door het grootbedrijf gemaakte winsten.

Het komt niet noodig voor ter toelichting van deze tendensen, veel cijfers te geven. De hiernaast opgenomen grafieken geven de bedoelde algemeene structuurwijziging in voldoende duidelijke mate aan. (Grafiek I en II).

Door deze beide elkander tegenwerkende invloeden bleef het werkelijke landsinkomen vrijwel stabiel op een reëel niveau van ongeveer 500 miljoen.

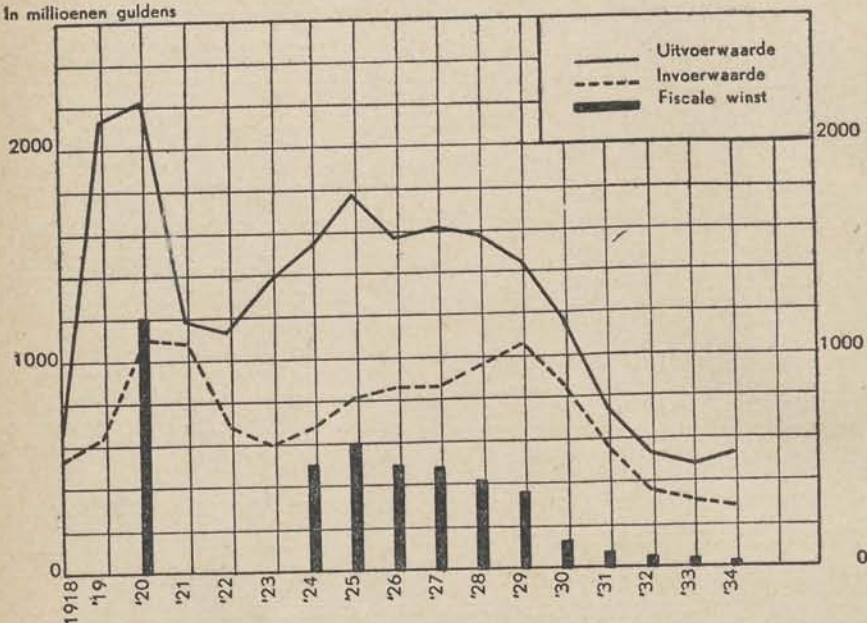
Daartegenover stegen de kosten van de landshuishouding tengevolge van de voortgezette uitbreiding van de overheidszorg en de opvoering van de kwaliteit daarvan. Dit had tot resultaat dat in 1929 het in 1924 bestaande voordeelig verschil van 100 miljoen tusschen inkomen en uitgaven was ingeloopt. De zuivere gewone uitgaven bedroegen in 1929 ook 500 miljoen. Bovendien was, gelijk voor de hand ligt, het toen bestaande budget in het geheel niet gestabiliseerd. De belangrijke uitbreidingen van de afgelopen jaren bracht een sterke dreiging voor accrèssen mede. Niet alleen voor de automatische afbouw van de diensten, maar ook doordat zeer veel jong personeel in dienst was genomen, dat volgens de geldende salarisregelingen individueel steeds meer in salaris zou moeten stijgen.

Daar kwam bij het regelmatig accrès van de pensioenen. Werd in totaal in 1924 voor burgerlijke en militaire pensioenen rond 40 miljoen uitgegeven, het jaar 1929 gaf reeds een totaal van 61 miljoen of rond 50% meer. En men was nog lang niet aan het einde. Zelfs bij een van toen af stabiel blijvend ambtenaren-corps zou voor de komende 20 jaren nog een geleidelijke verhooging zijn te verwachten met zeker 30 miljoen.

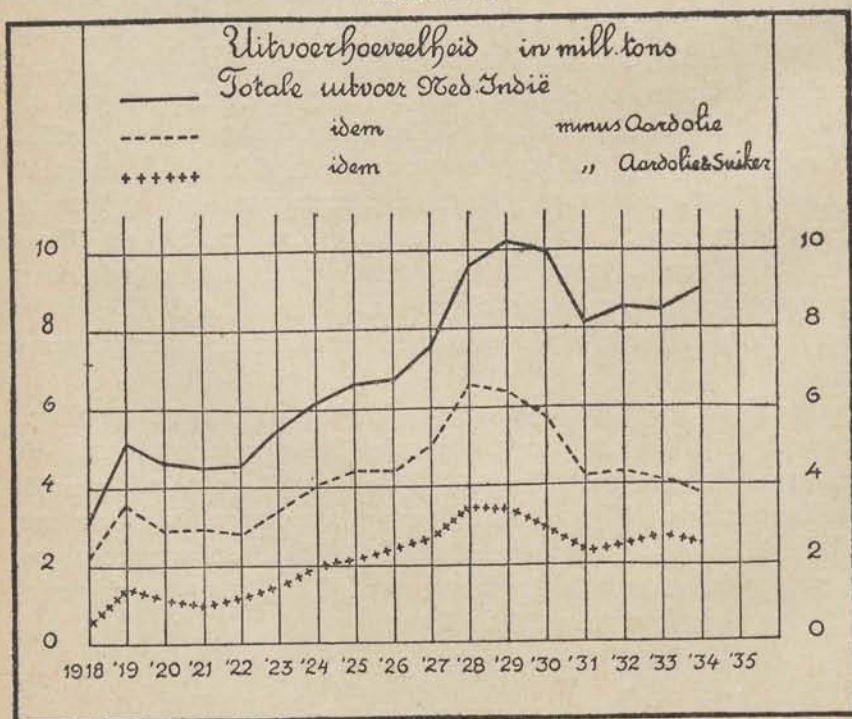

Grafiek II

In miljoenen guldens

Grafiek IIa

Een gelukkige omstandigheid vormde de plaatsgevonden afname van de landsschuld. Na het hoogtepunt, 1299 mill. in 1923, was deze door aflossing en extra aflossing op einde '28 terugge-loopen met 295 mill. tot 1.004 mill. En dat hoewel de buitengewone dienst in de periode 1924 t.m. 1928 een totaal nadeelig saldo van 216 miljoen gaf.

Toen einde 1929, na de beurskrach in Amerika, het wereld-prijs-peil inzakte en als gevolg daarvan de te bedingen prijzen voor de Indische export-producten instortten, vielen de winstmarges van het bedrijfsleven tot op groote hoogte weg. Dit wegvallen van de winst ging in een zeer snel tempo, en de samenleving ondervond daarvan vrijwel dadelijk de volle terugslag. De weinige gecompliceerdheid van de Indische maatschappij vormde hiertoe de aanleiding.

De belaste fiscale winst van de vennootschappen bedroeg in 1925: 600 miljoen; 1928 gaf nog een totaal van 420 miljoen; 1930: 140 miljoen en 1932: rond 40 miljoen. En hierbij dient in aanmerking te worden genomen dat deze cijfers alleen de gemaakte winsten betreffen. De geweldige verliezen komen niet tot uitdrukking.

De periode 1929 — 1935.

Naar uit de hiervoren gegeven schematische analyse moge zijn gebleken, was de algemeene toestand in 1929 reeds ver van gunstig. Toen dan ook de wereld-economische verhoudingen hun geleidelijke verslechtering omzetten in een steilen val moest een dubbele slag worden opgevangen. De accres-tendenz van de laatste jaren moest worden geneutraliseerd; daarnaast moest de algemeene daling worden gevolgd.

Deze toestand deed zich niet alleen voor bij den Overheidsdienst. Ook in het bedrijfsleven trof men vrijwel overal overeenkomstige verhouding aan. Of men beziet het primaire productie-apparaat, bankwezen, transport en scheepvaartbedrijven, importeurs en exporteurs, of detailhandel, bijna overal ontwaart men hetzelfde beeld. Maar bij de aanpassing aan de gewijzigde conjunctuur bestond, speciaal in de eerste jaren wel een belangrijk verschil tusschen overheidsdiensten en het bedrijfsleven. Accrès-tendenzen kent het bedrijfsleven in veel mindere mate; bovendien spreekt in het bedrijfsleven onmiddellijk de verminderende omzet, men kan in snel tempo daaraan aanpassen. De overheidsdiensten echter

ondervinden door het economisch achteruitgaan vrijwel geen taakvermindering en zelfs op verschillende punten een taak-verzwaring. Tenslotte is in den overheidsdienst de tegenwerking door politieke invloeden en de handicap gevormd door minimum eischen van socialen aard in vele gevallen een uitgesproken beletsel tegen ingrijpen. En het bedrijfsleven kent ook deze elementen in de practijk vrijwel niet.

De overheidsinkomsten daarentegen zijn in een belangrijk gunstiger positie; alleen de producten zijn volkomen conjunctuur-gevoelig. Belastingen en tarieven van monopolies en monopoliebedrijven kan de Staat naar eigen goeddunken vast stellen. Door belastingverhooging kan men de concrete opbrengst-cijfers verbeteren, al is het door verzwaring van de druk op de gemeenschap.

Teneinde een zoo juist mogelijk inzicht te verkrijgen in den achteruitgang van 's Lands financieelen toestand vanaf 1929 is het niet voldoende uit te gaan van de verhouding tusschen landsontvangsten en uitgaven zooals die in de financieele nota tot uitdrukking worden gebracht. Technische en principieele begrootingswijzigingen hebben op de cijfergroepeeringen een zoodanigen grooten invloed, dat niet van een absolute vergelijkbaarheid van de jaarcijfers kan worden uitgegaan.

Om een goed inzicht in het verloop van de verhoudingen te kunnen geven, is het noodig in de eerste plaats een vergelijkbaar beeld op te stellen voor 's Lands inkomsten en 's Lands uitgaven.

Algemeen overzicht.

Volgens de begrootingsopstelling is de algemeene vergelijking tusschen landsontvangsten en landsuitgaven als volgt.

Jaar	Landsink.	Zuivere gewone uitg.	Tekort-overschot + gew. dst.	Saldo buit. dienst
1929	523.6	515.2	+ 8.4	— 64.4
1930	438.9	523.9	— 85.—	— 52.4
1931	379.5	481.4	— 10.9	— 13.1
1932	284.2	424.1	— 139.9	+ 8.9
1933	251.9	375.6	— 123.7	+ 24.2
Dec. verw. '34 a)	260.8	350.1 b)	— 89.3	+ 26.3
Ram. '35 a)	265.9	315.6	— 49.7	+ 12.2

a) incl. rubberuitvoerrecht.

1934 : 11 mill.

ram. 1935 : 15 „

b) incl. overboekingsoverschot uitvoerrechts bev. rubber v/o gew. dienst n/d buitengew. dienst.

Berekening Landsbelastinginkomen.

		1928		1929			1930			1931			1932			1933			Voorl. 1934			Raming 1935		
		Uitkomst Begr. reke- ning 1	Landsink. 2	Uitkomst Begr. reke- ning. 1	Landsink. 2	Idem na Correctie 3	Uitkomst Begr. reke- ning 1	Landsink. 2	Idem na Correctie 3	Uitkomst Begr. reke- ning 1	Landsink. 2	Idem na Correctie 3	Uitkomst Begr. reke- ning 1	Landsink. 2	Idem na Correctie 3	Uitkomst Begr. reke- ning 1	Landsink. 2	Idem na Correctie 3	Uitkomst Begr. reke- ning 1	Landsink. 2	Idem na Correctie 3	Volgens begroting 1	Landsbel. ink. 2	Idem na Correctie 3
1.	Belasting op loterijen	0.8	0.8	1.-	1.-	1.-	0.8	0.8	0.8	1.1	1.1	1.1	1.-	1.-	1.-	1.3	1.3	1.3	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
2.	Inkomstenbelasting	52.6	52.-	53.8	53.-	53.-	53.1	50.-	50.-	65.2	43.-	41.-	39.9	34.-	30.5	26.8	23.-	23.-	23.-	19.-	19.-	38.-	35.-	18.-
2a.	„ „ 1924 en voorg. jaren	2.2	—	0.6	—	—	—	—	—	—	—	—	0.5	—	—	—	—	—	—	—	—	5.- ¹⁾	5.-	—
3.	Crisisheffing	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15.-	14.-	—	13.6	12.5	—	17.3	17.-	—	—	—	—
4.	Vermogensbelasting	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1.1	1.2	—	1.1	1.1	—	1.1	0.9	—	1.-	0.9	—
5.	Vennootschapsbelasting	59.3	51.3	51.6	44.7	44.7	45.5	17.5	16.8	27.-	9.2	8.-	11.6	6.2	5.3	9.5	5.8	3.5	8.1	5.8	3.5	8.-	5.8	3.5
6.	Verponding	5.4	10.-	6.8	10.-	10.-	9.6	19.-	10.-	19.7	9.5	9.5	13.-	8.5	8.5	9.-	6.-	6.-	7.2	5.5	5.5	6.-	5.-	5.-
7.	Personeele belasting	5.-	4.9	5.2	5.2	5.2	5.4	5.3	5.3	6.8	5.1	5.1	5.1	4.5	4.5	3.9	3.6	3.6	3.2	3.-	2.9	3.-	2.8	2.7
8.	Motorvoertuigenbelasting Java en Ma- doera	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3.7*)	1.-	—	3.5*)	1.-	—	—	—	—
9.	Motorvoertuigenbelasting Buitenge- westen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0.6	0.5	—	0.5	0.5	—	0.4	0.4	—	—	—	—
9a.	„ „ op voert. met bijz. motor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0.4	0.4	—
10.	Zegelrecht	13.9	13.9	14.2	14.2	14.2	11.6	1.6	11.6	9.2	9.2	8.7	7.7	7.7	7.2	6.8	6.8	6.3	7.1	7.1	6.5	6.5	6.5	6.-
11.	Overschrijvingsrecht	2.7	2.7	2.9	2.9	2.9	2.7	2.7	2.7	2.3	2.3	2.3	2.1	2.1	2.1	1.6	1.6	1.6	1.8	1.8	1.8	1.2	1.2	1.2
12.	Successierecht	0.5	0.5	1.2	1.2	1.2	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3
13.	Slachtbelasting	7.3	7.3	7.1	7.1	7.1	6.7	6.7	6.7	6.3	6.3	6.3	5.7	5.7	5.7	5.2	5.2	5.3	5.-	5.-	5.-	4.5	4.5	4.5
14.	Bijzondere belasting	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2
15.	Landelijke inkomsten en andere grond- lasten	36.5	36.2	36.7	36.7	36.7	37.2	3.2	37.2	39.1	36.6	36.6	32.5	31.1	31.1	28.9	26.3	26.3	24.6	24.5	24.5	25.3	24.5	24.5
16.	Invoerrecht	89.-	89.-	95.4	95.4	95.4	77.7	7.7	77.7	57.8	57.8	52.5	47.4	47.4	34.7	47.3	47.3	31.5	52.4	52.4	29.1	50.-	50.-	27.8
17.	Uitvoerrecht	13.5	13.5	13.1	13.1	13.1	8.8	8.8	8.8	4.1	4.1	4.1	2.5	2.5	2.5	2.3	2.3	2.3	3.2	3.2	3.2	2.5	2.5	2.5
17a.	Uitvoerrecht bevolkingsrubber	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11.5	11.5	—	15.-	15.-	—
18.	Statistiekrecht	6.4	6.4	6.3	6.3	6.3	5.1	5.1	5.1	4.3	3.3	3.3	2.3	2.3	2.3	2.-	2.-	2.-	1.9	1.9	1.9	2.-	2.-	2.-
19.	Accijns op gedistilleerd	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.-	—	1.-	0.8	0.8	0.8	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4
20.	„ „ bier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.3	0.3	0.2	0.3	0.3	0.2
21.	„ „ petroleum enz.	27.4	27.4	31.-	31.-	31.-	32.4	3.4	32.4	29.2	29.2	29.2	31.9	31.9	27.-	27.-	27.-	27.-	28.2	28.2	24.-	32.-	32.-	22.1
22.	„ „ lucifers	11.1	11.1	10.7	10.7	10.7	9.8	9.8	9.8	7.7	7.7	7.7	4.8	4.8	4.8	3.1	3.1	3.1	2.5	2.5	2.5	3.-	3.-	3.-
23.	„ „ tabak enz.	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	10.6	10.6	0.2	8.7	8.7	0.2	9.-	9.-	—
24.	„ „ suiker	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6.5	6.5	—	7.-	7.-	—
25.	Andere douane ontvangsten	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
26.	Pachten en licenties	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1	0.1
27.	Recht van openbare verkooping	2.1	2.1	2.6	2.6	2.6	3.1	3.1	3.1	2.9	2.9	2.9	2.6	2.6	2.6	1.9	1.9	1.9	1.3	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4
28.	Couponbelasting	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0.7	0.7	—	0.8	0.8	—
29.	Uitkeering Ned. Oorlogswinstbel.	22.3	—	0.5	—	—	0.7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
30.	Oorlogswinstbelasting	0.7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31.	Opgeheven belastingen	—	—	0.9	—	—	—	—	—	0.1	—	—	0.1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		361.1	331.4	343.9	337.5	337.5	312.7	280.5	283.9	229.4	220.4	228.2	210.-	171.7	207.7	190.5	142.2	221.8	210.5	133.3	224.2	214.2	126.4	

Kolom 1 geeft van elk jaar de belastingopbrengst volgens de begrotingen.

Kolom 2 het werkelijke belastinginkomen van dat jaar.

Kolom 3 het reële inkomen wanneer geen tariefsverhogingen of niet heffingen t.o.v. 1928 waren ingevoerd.

*) incl. lokaal aandeel.

1) Loonbelasting.

Landsontvangsten.

De verschillende groepen landsontvangsten, n.l. belastingen, producten, monopolies en bedrijven en diverse middelen geven aanleiding tot de volgende beschouwingen.

Belastingen.

Elimineert men uit de belastingopbrengsten volgens de begrotingsrekeningen de factoren die de vergelijkbaarheid als werkelijk landsinkomen vertroebelen, zooals nabetalings, afschrijvingen en overgang van boeking van kasontvangsten naar stelsel van zuivere opbrengst, dan ontstaat het volgende beeld van het verloop van het landsbelastinginkomen:

in mill.	Belastingopbrengst	
Jaar	Begrooting	Werkelijk landsbelasting inkomen.
1928	361.—	331.—
29	344.—	337.—
30	313.—	281.—
31	284.—	229.—
32	229.—	210.—
33	204.—	191.—
tax. 34 ¹⁾	222.—	211.—
ram. 35 ²⁾	224.—	214.—

Teneinde een globaal inzicht te kunnen verkrijgen in de invloed, op deze cijfers, uitgeoefend door de in de laatste jaren plaats gevonden tariefsverhoogingen en door de nieuwe heffingen, zijn belasting voor belasting benaderende berekeningen verricht naar het aandeel van deze verhoogingen in de opbrengsten.

De resultaten van de berekeningen zijn neergelegd in de Bijlage I. Als totaal cijfers geven deze becijferingen het volgende algemeene resultaat te zien.

1) 2) Inclusief rubber uitvoerrecht;
 1934 : 11 mill.
 ram. 1935 : 15 „

Jaar	Werkelijk landsbelasting inkomen	Na elimineering belasting verhoogen
1928	331.— mill.	331.— mill.
29	337.5 "	337.5 "
30	281.5 "	280.5 "
31	229.4 "	220.4 "
32	210.— "	171.7 "
33	190.5 "	142.2 "
34	210.5 "	133.3 "
ram. 35	214.2 "	126.4 "

Zonder nieuwe of verhoogde heffingen zou dus de belastingopbrengst zijn teruggevallen tot 38% van die van 1929.

De verhoogen bedragen voor 1935: 68%.

Geven deze totalen reeds een zeer scherp beeld van wat zich heeft afgespeeld, men mag niet voorbij zien dat de sterke vermeerdering van den belastingdruk hierdoor nog niet geheel wordt aangegeven.

Neemt men b.v. slachtbelastingen, diverse accijnzen (lucifers, petroleum en benzine) en zegelrecht, dan blijkt dat, daar in de meeste gevallen een absoluut recht wordt geheven, de relatieve druk daarbij veel sterker is geworden. Ook de landrente en de verponding oefenen ten deele overeenkomstige invloeden uit.

Uit het verloop van de opbrengsten van de groep belastingen op inkomen en winst volgt verder wel zeer duidelijk, hoe inkomsten en winsten achteruit zijn gegaan.

Jaar	Gecorrigeerde opbrengst *)	Zonder tariefs- verhoogen.	
1928	117.—	117.—	*) incl. uitvoer- recht bevolkings- rubber
29	111.—	111.—	
30	76.—	76.—	
31	56.—	53.—	
32	57.—	38.—	
33	44.—	29.—	
34	56.—	27.—	
ram. 35	63.—	25.—	

6) Opbrengst belastingen op inkomen en winst.

(Vervolg noot 6 zie pag. 43).

Bij gelijk gebleven tarieven zou dus de opbrengst zijn terugge-loopen tot ruim 20% van die van 1928.

De inkomstenbelasting.

De opbrengst van de inkomstenbelasting vertoont in totaal een vrij stabiel verloop.

Bruto-kohier.

Jaar	in mill. glds.	
1929	55.5	a) Inclusief loonbel.
30	53.9	
31	46.8	
32	52.1	
33	39.1	
34	39.—	
ram. 35	43.— a)	

De zeer groote tariefsverhoogen, die in den loop der jaren zijn doorgevoerd, hadden automatisch een sterke verhooging van de opbrengsten tot resultaat. Deze ging dwars tegen de vermin-dering van de inkomens in.

Daar de inkomsten-statistieken, gebaseerd op de belasting, eerst na afloop van een bepaalde periode worden afgesloten, zijn volle-dige inkomsten-gegevens over de laatste jaren nog niet beschik-baar. Definitief zijn wel die voor de jaren 1930 t/m 1932 en deze geven reeds een opmerkelijk resultaat te zien.

(Vervolg noot 6 van pag. 42).

Jaar	Inkomst.bel. incl. crisis- heff. en loon- bel.)		Venn. be- lasting.		Uitvoer- recht		Uitvoerr. bevolkings- rubber		Totaal	
	Gecorr. uitk.	Zonder tariefs- verh.	Gecorr. uitk.	Zonder tariefs- verh.	Gecorr. uitk.	Zonder tariefs- verh.	Gecorr. uitk.	Zonder tariefs- verh.	Gecorr. uitk.	Zonder tariefs- verh.
1929	53.—	53.—	44.7	44.7	13.1	13.1	—	—	111.—	111.—
1932	48.—	30.5	6.2	5.3	2.5	2.5	—	—	57.—	38.—
1934	36.—	19.—	5.8	3.5	3.2	3.2	11.—	—	56.—	27.—
ram. 1935	40.—	18.—	5.8	3.5	2.2	2.2	15.—	—	63.—	25.—

a) Inclusief loonbel.

Voor de Europeesche groep bedroeg het bruto aangeslagen inkomen, dus zonder de ontheffingen in 1930, 543 millioen en in 1932, 391 millioen. Het aantal Europeesche aangeslagenen geeft in deze periode een wel zeer typische aanwijzing. Het nam af van 94.700 in 1930 tot 86.000 in 1932.

Gelijk voor de hand ligt, is een sterke verschuiving naar de laagste inkomen-groepen waar te nemen. Terwijl in de Europeesche groep per 1 Jan. 1930 nog 13.7% van de aangeslagenen inkomens van meer dan f 10.000 waren, was dit percentage op 1 Jan. 1932 reeds teruggelopen tot 8.2%. Het gemiddelde inkomen per aangeslagene nam af van f 5.700 tot f 4.500.

Trekt men de lijn door en benadert men de totale inkomens voor de Europeesche groep aan de hand van de aanslagbedragen, dan ontstaat de volgende globale vergelijking.

Jaar	Inkomen
1928	515.— mill.
29	527.— „
30	543.— „
31	485.— „
32	391.— „
33	± 300.— „ (taxatie)
34	± 250.— „ („)

De groepen Chineezen en andere Vreemde Oosterlingen geven eveneens een sterke daling te zien. ($\pm 15\%$ van het inkomen) terwijl het aantal aangeslagenen, speciaal voor de Chineesche groep, zeer belangrijk afnam:

1930 : 416.000

1932 : 360.000

De vergelijking van het totale belaste inkomens

1930 : 339 mill.

1932 : 252 „

mag echter ook niet als maatgevend worden beschouwd voor de wijziging van de werkelijke inkomsten. De den laatsten tijd door

den Belastingdienst uitgevoerde onderzoeken naar deze aanslagen deed blijken, dat het aanslagsysteem bij lange na niet volmaakt was. Hiervan was het gevolg, dat niet alleen een groot aantal individuen vroeger buiten aanslag is gebleven, maar bovendien in vele gevallen individueel veel te laag werd aangeslagen.

Hierdoor zal men dan ook in de jaren 1934 en 1935 voor deze groepen op verschillende punten een relatief niet onbelangrijke stijging van het inkomen verkrijgen.

Voor de Inlandsche groep gelden de volgende verhoudingen.

Jaar	Aantal aangeslagenen	Belastbaar inkomen
1930	3.515.000	995.— mill.
1931	3.382.000	930.— „
1932	3.098.000	782.— „
1933	?	± 625.— „ (tax)
1934	?	± 500.— „ („)

De landelijke inkomsten.

Speciale aandacht vragen de landelijke inkomsten. De kasbetalingen (niet te verwarren met zuivere opbrengst) voor deze belasting namen slechts af met rond 1/3.

Jaar	Opbrengst
1929	36.7
1930	37.1
1931	34.5
1932	31.—
1933	26.8
1934	24.3

Stelt men hier nu tegenover dat de waarde van de primaire bevolkingsproductie met $\frac{2}{3}$ terugliep, dan volgt uit de bovengegeven cijfers wel overduidelijk in welke mate hier de absolute belas-

tingdruk, niettegenstaande de crisisontheffingen, werd verhoogd. Tevens heeft de crisis een scherp licht geworpen op de leemten in het stelsel van de belasting.

Het grondelement, prijs van het product gedurende een 10-jarige periode, moge om deze belasting een groote mate van stabiliteit te geven aanlokkelijk schijnen; de afgeloopen jaren hebben gedemonstreerd, dat hiertegenover staat, dat bij een sterk dalende conjunctuur (prijsniveau) wel zeer zonderlinge verhoudingen ontstaan. Dit was reeds het geval in het jaar 1930. Hoewel in dat jaar de waarde van het product tot beneden de helft terugliep, werd in totaal nog meer aan belasting betaald. In steeds sterkere mate is men daarna gaan corrigeeren door middel van crisisontheffingen. De betalingen werden daardoor geleidelijk aan minder.

Men moet zich echter ook afvragen, in welke mate de druk, speciaal in de eerste jaren, is verhoogd. En ook welk bedrag in de eerste jaren op inkomensbasis berekend feitelijk meer is gegeven.

Bij de later opgelegde aanslagen baseert men zich niet meer op een 10-jarige, maar op een 2-jarige periode, doch werkt wederom met gemiddelden. Het is, naar het voorkomt, geen open vraag meer of nog niet verder van stelsel zal dienen te worden veranderd. Zeer gewenscht komt het voor bij de primaire berekening een rechtstreeksch verband te leggen met de actueele prijzen van de producten.

Monopolies.

Op de ten bate van de begrooting geboekte saldi c.q. overschotten van de landsmonopolies is van grooten invloed de omstandigheid dat na 1929 opiumfabriek en pandhuisdienst onder de bedrijvenwet zijn gebracht. Hierdoor werd bij deze monopolies het exploitatie-uitgaven-totaal verhoogd voor rente, afschrijving, reserveering en indirecte personeelskosten, waardoor de saldi beduidend werden verlaagd. Hiertegenover staat uiteraard dat de landsuitgaven met een zelfde bedrag gunstiger worden, zoodat het totaal begrootingstekort ongewijzigd bleef.

Een algemeen inzicht in de door deze gewijzigde groepeeringsontstane cijferverschuiving kan uit het volgende overzicht blijken.

Monopolies.

	Volgens begr.	Na elimineering van de bedrijvenwet
1929	52.7	52.7
30	45.5	52.6
31	34.1	40.6
32	26.1	31.9
33	21.6	28.1
Dec. verw. 34	22.4	28.—
ram. 35	19.4	24.4

Bij de beschouwing van bovenstaande cijfers dient in aanmerking te worden genomen dat in de jaren 1929 en 1930 het bedrag, waarmede de bruto ontvangsten van de opiumregie een totaal van f 34 mill. overschreden niet ten bate van het bedrijf doch ten gunste van de buitengewone dienst werden geboekt. Deze bedragen waren:

1929 6.9 mill.

1930 0.6 „

De geweldige terugval van de saldi van de monopolies wordt in hoofdzaak veroorzaakt door de sterke vermindering van de exploitatie ontvangsten van pandhuizen en opiumregie.

Exploitatie-ontvangsten.

J a a r	Opium	Pandhui- zen	Zout
1929	40.9 mill	25 mill	14.8 mill
32	17.5 „	16 „	15.1 „
34	11.5 „	11 „	16.9 „

Ook de exploitatie-uitgaven werden belangrijk verlaagd. Zij daalden van 25 mill. in 1929 tot rond 16 mill. in 1934. De achteruitgang van de ontvangsten van de pandhuizen werd veroorzaakt door een halveering van het aantal ingebrachte panden, gecombineerd met een belangrijke daling van de waarde van de panden.

De vermindering van de opium wordt geheel veroorzaakt door de uiterst belangrijke vermindering van het debiet. Het zoutverbruik verminderde slechts in geringe mate. De daling door de mindere omzet werd tot groote hoogte goed gemaakt door de verhooging van de zoutprijs en door enkele uitbreidingen van het gebied van het zoutmonopolie.

Producten.

De algeheele conjunctuur-gevoeligheid van de producten ligt voor de hand. De vermindering van de saldi na elimineering van den invloed van de bedrijvenwet kan uit onderstaand overzicht blijken.

Jaar	Volgens begr.	Na elimineering van de bedrijvenwet.
1929	44.—	44.—
1930	14.6	15.—
1931	4.2	4.5
1932	4.—	3.—
1933	2.2	16.5
1934	3.9	17.5
ram. 1935	7.9	14.5

Trekt men voor deze groep de vergelijking eenigszins verder terug, dan ontstaat een wel zeer kenmerkend beeld.

De exploitatie-ontvangsten van de producten 1913-1934 vielen tot iets meer dan de helft van 1913; de uitgaven kwamen ongeveer op het niveau van dat jaar.

Totaal producten.

Jaar	Expl. ontv. 7)	Expl. uitg.	Expl. overschot
1913	54	22.5	31.5
20	87	55.5	31.5
25	102.5	41.5	61.—
27	119.5	47.—	72.5
34	38.5	21.—	17.5

7) De ontvangsten van de productengroep worden tot op groote hoogte beheerscht door de Bankatwinning.

(Vervolg noot 7 zie pag. 49).

Bedrijven.

Ook de saldi van de bedrijven verminderden met bijna 70%.

	Volgens begr.	Na elimineering van de bedrijvenwet.
1929	49.2	49.2
30	35.7	35.—
31	29.2	30.—
32	16.—	23.5
33	6.8	18.5
34	— 0.4	18.—
ram. 35	— 1.4	16.—

De totale exploitatie ontvangsten liepen terug van:

139.5 mill. in 1929 tot

69.5 mill. in 1934

(Vervolg noot 7 van pag. 48).

Tin	
Jaar	Expl. ontv.
1913	14.
20	39.5
25	63
27	73.5
34	23

De sterkste val vertoonen Boschwezen en steenkolen, waarvan de ontvangsten tot rond 1/3 van die van 1929 terugliepen.

Expl. ontv. in mill. glds.

Jaar	Boschwezen	Steenkolen
1929	22.8	14.3
30	16.3	14.4
31	12.9	10.1
32	8.3	6.2
33	7.2	5.2
34	6.4	5.1

en dat hoewel Havens, P.T.T. en Electriciteitsbedrijven door hun monopoliepositie hun hoge tarieven konden handhaven en ook een bepaalde, gedwongen, omzet behielden.

De exploitatie-uitgaven werden sterk verminderd (90 mill. in 1929 tot $\pm$ 53 mill. in 1934). Het totale bedrijfs-overschot liep daardoor „slechts” terug van

49 mill. in 1929 tot

16 mill. in 1934.

Dit saldo bevat echter uiteraard, nòch rente en afschrijving; nòch pensioenkosten voor het personeel. Gaat men nu na, dat ulto 1934 in de bedrijven in totaal was geïnvesteerd:

Landsdrukkerij	3 mill.
Havens	136 „
Baggerdienst	14 „
Electr. bedrijven	30 „
P.T.T.	113 „
S.S.	733 „

Totaal 1.029 mill.

en neemt men in aanmerking, dat na de normale afschrijving een kapitaal-boekwaarde van minstens 700 mill. resteert, dan blijkt al, dat alleen de rentelast van bedrijven op 4% basis berekend 28 mill. bedraagt en reeds meer dan 10 miljoen hoger is dan het totale saldo ⁸⁾.

Stelt men de afschrijving op 40 jaar en de pensioenkosten op $\pm$ 4 mill. p.j. dan neemt wanneer men deze kosten ook in rekening brengt het reële tekort op de bedrijvengroep nog toe tot meer dan 30 miljoen 's jaars.

8) Voor de productengroep gelden deze verhoudingen in veel minder sterke mate, doordat hier de totale kapitaalsinvestaties veel geringer zijn.

Totaal investaties.

Landscaoutchoubedrijf	24	mill.
Boschwezen	15	„
Steenkolen	43	„
Kina en thee	1.5	„
Bankatinwinning	40.—	„

Totaal 124 mill.

Deze algemeene cijfers bewijzen reeds overtuigend, dat het onmogelijk is bij handhaven van de huidige kapitaalswaarde ooit redelijke exploitatieresultaten te verkrijgen. En dat niettegenstaande nog steeds de exploitatie ontvangsten van P.T.T., Havens en Electr. bedrijven door het feitelijk fiscale karakter van de tarieven, uitzonderlijk hoog zijn gehouden.

Totaal overzicht landsinkomen.

Op vergelijkbare basis opgezet, dus na algeheele elimineering van den invloed van de bedrijvenwet, geven de netto-inkomsten uit de producten, monopolies en bedrijven het volgende verloop te zien:

	Volgens begr.	Na elimineering van de bedrijvenwet
1929	145.9	145.9
1930	95.8	102.6
31	67.5	75.1
32	38.1	52.4
33	30.6	63.1
voorl. 34	25.9	63.5
ram. 35	25.9	54.9

Het vergelijkbare landsinkomen wordt dan. (in mill. glds.).

	Belastingen	Mon. prod. bedr.	Div. middelen	Totaal
1913	104.—	81.—	9.—	194.—
25	317.—	156.—	33.—	506.—
29	337.—	146.—	34.—	517.—
30	281.—	103.—	30.—	414.—
31	229.—	75.—	28.—	332.—
32	210.—	52.—	17.—	279.—
33	191.—	63.—	17.—	271.—
voorl. 34	198.—	63.—	17.—	278.—
ram. 35	201.—	55.—	18.—	274.—

Wanneer men de belastingverhoogingen 1934 t.o.v. 1929 uitschakelt neemt het totaal voor 1934 af met 66 miljoen en blijft dus een restant van 208 mill. Dit is dus slechts 14 miljoen meer dan in 1913 (194 mill.), en toch is sindsdien de belastingdruk veelvoudigd.

In het jaar 1913 was de totale belastingopbrengst bij veel lagere tarieven dan in 1929 golden als volgt opgebouwd:

	1913	1934	1934 bij tarieven 1929
Landelijke inkomsten	21.4 mill.	24.5 mill.	24.5 mill.
Invoerrecht	25.2 „	52.4 „	29.1 „
Inkomstenbelasting	11.1 „	36.1 „	19.— „
Bedrijfsbelasting	7.4 „		
Totaal accijnzen	11.8 „	46.8 „	27.4 „
Zegelrecht	2.5 „	7.1 „	6.5 „
Verponding	3.— „	5.5 „	5.5 „
Slachtbelasting	2.3 „	5.— „	5.— „
Overige bel.	20.— „	20.6 „	16.3 „
Totaal	104.— mill.	198.— mill.	133.3 mill.

Uit deze verhoudingen kan dan ook alleen geconcludeerd worden dat niettegenstaande belangrijke bevolkingstoename en de groote vermeerdering van de binnenlandsche goederencirculatie, de totale welvaart van Nederlandsch-Indië op het oogenblik *vé* beneden die van 1913 moet liggen.

De zuivere gewone landsuitgaven.

Ook voor de landsuitgaven geven de totaalbegrootingscijfers op zichzelf geen juiste vergelijkingsbasis.

In de eerste plaats veroorzaakte de hiervoor genoemde doorwerking van de bedrijvenwet een verschuiving, van een deel van de kosten voor rente en aflossing en pensioenen naar de bedrijfsbegrotingen en ten deele naar den buitengewonen dienst.

In de tweede plaats gaf de verdere overdracht van diensten, in hoofdzaak de B.O.W., aan de provincies een wijziging van de cijfers.

In de derde plaats was het gevolg van het stopzetten van de uitkeeringen aan de pensioenfondsen en later van de gewijzigde pensioenfinanciering een flatteering van de cijfers voor de zuivere gewone uitgaven, ten koste van een onzichtbare schuldvermeerdering.

Ten slotte werd, tengevolge van de plaats gevonden conversie van bijna alle leeningen door nieuwe, op annuïteitenbasis gestelde, naast een renteverlaging een belangrijke vermindering van de *aflossings*post verkregen, welke uiteraard niet als reële bezuiniging is te beschouwen.

Wil men dus een vergelijkbaar beeld van het uitgavenverloop kunnen verkrijgen dan is het noodig deze invloeden stuk voor stuk te elimineeren. Dit kan onder meer geschieden door de zuivere gewone uitgaven te verdeelen in drie groepen n.l.:

- a. rente, aflossing en pensioenen;
- b. voorschotten, munt- en credietwezen;
- c. alle overige uitgaven.

Voert men deze onderverdeeling door, dan verkrijgt men het volgende overzicht.

Zuivere gewone uitgaven ¹⁾	1913	1925	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Rente, aflossing, pensioenen	20.1	131.7	146.1	144.8	141.9	144.6	134.9	116.6	96.6
Voorschotten munt en credietwezen ...	1.1	— 0.7	— 6.2	4.7	— 4.5	1.1	— 6.—	— 0.1	0.2
Alle overige uitgaven.....	147.6	284.1	375.3	374.4	343.1	278.4	241.7	222.1	203.8 ²⁾
Totaal	168.7	415.1	515.2	523.9	481.5	424.1	375.6	338.6	300.6

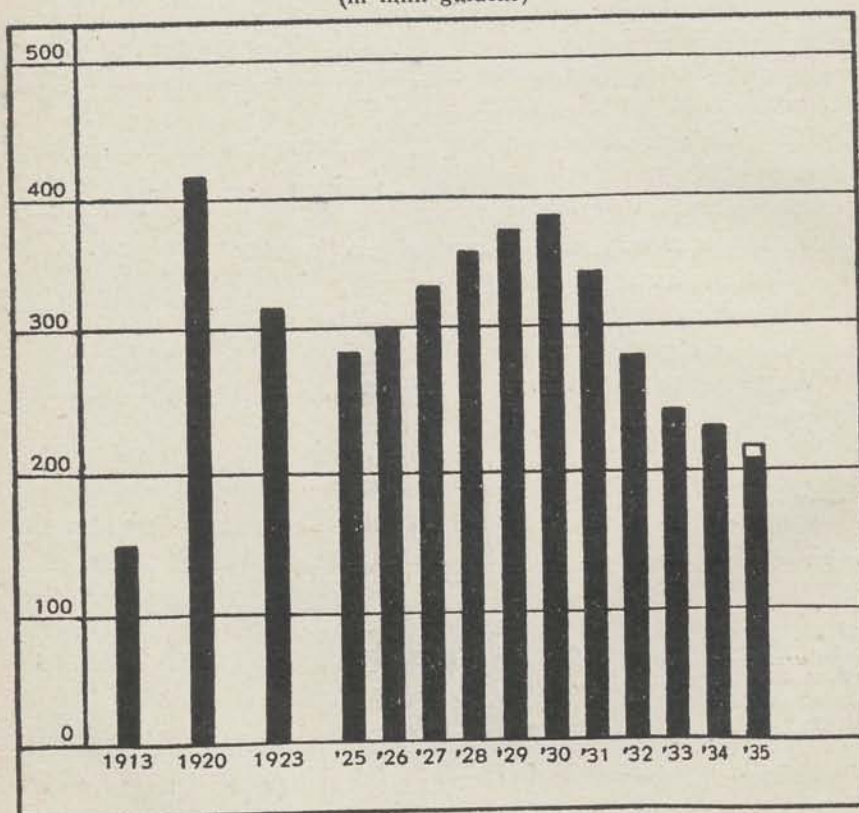
Men raadplege ook grafiek III.

Bij een nadere analyse van de laatste groep uitgaven, die dus

1) In bovenstaande cijfers is geen rekening gehouden met de uitgaven ten laste van het uitvoerrecht op bevolkingsrubber.

2) Rekening is gehouden met een bijdrage van Nederland in de vlootkosten ad 10 miljoen.

Grafiek III
Zuivere gewone Landsuitgaven zonder Rente en Aflossing Pensioenen.
(in mill. guldens)

feitelijk weergeven de *totale directe exploitatiekosten van de landshuishouding*, moet de getallenreeks

in 1913 : 148 mill.

in 1925 : 284 „

in 1929 : 375 „

in 1935 : 204 „

(214)

wel tot nadenken stemmen.

Zes en veertig procent verlaging, nog ongeacht de accrès aantasting of wanneer men de bijdrage van Nederland buiten beschouwing laat 42% in vijf jaar, is een resultaat, dat op zichzelf voldoende spreekt.

(T.o.v. 1925 echter maar 28% verlaging, hoewel voor eenige tientallen miljoenen werd overgeheveld naar de lokale ressorten.)

Nog scherper wordt het beeld, wanneer men een splitsing maakt naar burgerlijke en militaire uitgaven

	Burgerl. uitg.	Milit. uitg.	Totaal
1913	107.—	41.—	148.—
25	203.—	81.—	284.—
29	272.5	102.5	375.—
30	273.—	101.—	374.—
31	254.—	91.—	343.—
32	200.—	78.—	278.—
33	173.—	69.—	242.—
34	159.—	62.—	221.—
ram. 35	152.—	62.—	214.—

Voor den burgerlijken dienst wordt dus ongeveer 45% meer uitgegeven dan in 1913; en hoeveel malen intensiever en kwantitatief meer is niet de huidige verzorging ⁹⁾.

9) Uiteraard is de versobering niet bij alle diensten even sterk. Zelfs zijn er meerdere, waarbij de uitbanning van de luxe nog lang niet ver genoeg is gegaan. Een sprekend voorbeeld voor hoe veel soms is bezuinigd, zonder de verzorging te schaden, wordt gegeven door het onderwijs.

De kosten daarvoor waren (inclusief reiskosten):

1913 : 12.— mill.

20 : 38.— „ (excl. duurtetoeslag)

25 : 35.5 „

29 : 53.— „

30 : 57.— „

ram. 35 : 28.— „

(Vervolg noot 9 zie pag. 56).

Een typeerend beeld van hoe de uitgaven groeiden kan verder nog worden verkregen door vergelijking van de salariskosten.

Deze waren naar globale berekening:

In mill.	Burger- lijke	Militaire ^{d)}	Totaal	
1913	50.—	16.—	65.—	a) zonder duurtetoeslag.
21 a)	97.—	38.—	135.—	b) vanaf 1925 incl. stdpl.
25 b)	116.—	41.—	157.—	toelage.
29	141.—	44.—	185.—	c) 1935 inclusief kinder-
ram. 35 c)	86.—	34.—	120.—	en stdpl. toelage.
				d) oorlog en marine

(Vervolg noot 9 van pag. 55).

Men stelle nu hiertegenover de aantallen leerlingen.

Schoolbevolking in Ned.-Indië.

	I. L. O.	W. L. O.			Mulo en HBS. III	HBS. V Lycea A. M. S.	Hooger onderw.
		E.L.S.	H.I.S. H.C.S. enz.	Totaal			
Gemidd. 1900/04	125.000	21000	—	21000	79	669	—
„ 1910/14	460.000	28000	23000	51000	1000	900	—
Schooljaar 1925	1.180.000	40000	71000	111000	8800	2200	259*)
„ 1932/33	1.800.000	47000	97000	144000	11800	5500	748

*) ulto. 1928

Een dienst, waarvoor de kosten, hoewel de uitbreiding slechts gering was, duidelijk demonstreeren, dat geen grootere efficiency of bezuiniging is bereikt vormt het Binnenlandsch Bestuur.

De totaal uitgaven daarvoor waren inclusief reiskosten:

	±
1913	12.— mill.
1920	19.— „ (excl. duurtetoeslag)
1925	18.— „
1929	27.5 „
1930	27.5 „
1935	19.5 „

Bij de beoordeeling van bovenstaande cijfers moet men voor oogen houden, dat de legersterkte t.o.v. 1913 afnam, terwijl door de verschuiving van de landaarden een relatief goedkoper leger ontstond.

	Legersterkte	
	1913 ±	1935 ±
Officiëren	1.300	1.200
Eur. militairen	12.000	6.000
Inl. militairen	22.000	24.000
Totaal	35.000	31.000

En toch werden de salariskosten belangrijk verhoogd. Uit deze cijfers blijkt, dat het militaire salarisniveau zeer beduidend moet zijn gestegen.

Het bedrag van 86 miljoen voor de burgerlijke salarissen geeft echter in het geheel niet aan, wat aan bezoldigingen zal moeten worden uitbetaald, wanneer de H.B.B.L. volledig heeft doorgewerkt. In de eerste plaats bevat het totaal cijfer $\pm$ 8 mill. aan overgangsbezoldigingen. Hier komt bij, dat de inpassing in de H.B.B.L. zoodanig werd geregeld, dat groote groepen van landsdienaren, speciaal in de vervolgbetrekkingen een nominaal H.B.B.L. salaris werd toegekend, dat ver lag boven hetgeen hun zou toekomen, wanneer zij strikt volgens de beginselen van de nieuwe salarisregeling waren behandeld. De totale stijging van de salarispost door dezen invloed is op zeker 10 miljoen te stellen. Uit het voorgaande volgt dus, dat de huidige salarisregeling op den duur zal leiden tot een nadere verlaging van de burgerlijke salariskosten tot beneden 70 miljoen.

Volgt uit voorgaande cijfers overtuigend, dat de daling van de algemeene salarispost voor den burgerlijken dienst in totaal bevredigend is te achten, dit laatste kan niet gezegd worden voor de militaire salarissen. Deze leggen thans een naar verhouding veel grootere druk op het budget.

Wanneer men verder het algemeene salarisniveau van de H.B.B.L.

stelt tegenover dat van 1913, dan blijkt dat voor den burgerlijken dienst op reëel H.B.B.L.-peil, rond $1\frac{1}{2}$ maal het bedrag van 1913 noodig is. De omvang van de verschillende diensten en ook het aantal personeel nam echter in veel grootere mate toe. Dat desalniettemin de salarispost minder toenam, werd eenerzijds mogelijk gemaakt doordat de verhoudingen tusschen de verschillende groepen ambtenaren zich wijzigden. Bij vele diensten werd de indianisatie doorgevoerd; zoowel door invloei van Inlanders, alsook door vervanging van importkrachten door hier geworven Europeanen. Anderzijds was van zeer grooten invloed de wijziging van de salarisverhoudingen. Het salarispeil gedurende de loopbaan nam voor de hoogere (import) krachten t.o.v. 1913 niet onbelangrijk af; de bezoldigingen van de lagere en middelbare importambtenaren gingen, speciaal onder den invloed van de Nederlandsche verhoudingen, waar die, voor de overeenkomstige groepen in het algemeen werden verhoogd, in opwaartsche richting. Voor de groepen Inlandsche landsdienaren daarentegen werd het absolute salarisniveau beduidend hooger ¹⁰⁾.

Tenslotte zij er nog op gewezen, dat uit voorgaande cijfers slechts ten deele blijkt, welke extra lasten en ook extra-verzorging tengevolge van verdergaande bestuurshervorming en decentralisatie zijn ontstaan. In 1913 kwam voor gedecentraliseerd bestuur $\pm$ f 3 mill. op de landsbegrooting voor; 1929 vroeg 27 mill., terwijl voor 1935 14 mill. is uitgetrokken. Maar daarboven komen alle, niet over de landsbegrooting loopende kosten van Provincies, Gemeenten en Regentschappen. En de werkzaamheid voor deze gemeenschappen is nieuw t.o.v. 1913 of vervoeelvuldigd.

10) Een enquête bij den pandhuisdienst gehouden toonde de volgende veranderingen aan:

	Gemiddeld HBBL. t.o.v. 1913	
	sal. niveau	max. pens.
ex. C-betr.	— 11%	+ 22%
ex. B- „	+ 11%	+ 48%
ex. A- „	+ 23%	+ 161%

De pensioensuitgaven.

Ook de pensioensuitgaven zijn bij de hiervoor gegeven analyse voorloopig buiten beschouwing gelaten. Eenerzijds was dit noodig omdat geen vergelijkbaarheid meer bestaat door den invloed van de bedrijvenwet; daarnaast door de, hiervoor reeds terloops vermelde, gevolgen van het stopzetten van de reserveering en verder door de per 1935 ingevoerde gewijzigde pensioenfinanciering.

Tot 1917 bevatten de pensioensuitgaven volgens de begrooting slechts de rechtstreeks ten laste van de begrooting betaalde pensioenen en onderstanden. Deze waren in 1913 $\pm$ 10 miljoen voor militaire landsdienaren en $\pm$ 5 miljoen voor de burgerlijke ambtenaren. Dat dit bedrag zoo laag was, is het logische gevolg van de omstandigheid, dat personeelsuitbreiding en verbetering van salaris- en pensioenregelingen zich eerst een heele generatie ná de indienststelling van personeel, in de betaalde pensioenkosten manifesteert.

In 1917 werd voor de nieuw in dienst tredende ambtenaren het stelsel van reserveering gedurende de loopbaan ten behoeve van de latere pensioenen met behulp van pensioenfondsen ingesteld. Hierdoor ontstond voor een reeks van jaren een dubbele belasting van het budget, n.l. directe betaling van oude pensioenen; daarnaast een toenemende reserveering voor de later gekomenen.

In 1919 werden slechts enkele miljoenen in de fondsen gestort, het aantal onder deze fondsen vallende landsdienaren was nog zeer klein. De totale pensioenslast echter was bereids beduidend opgelopen t.o.v. 1913, n.l. tot netto 20 miljoen. Daarna kreeg men een voortdurende toename van het aantal ten laste van de begrooting betaalde levende gepensioneerden, de uitbreiding van de ambtenaren korpsen deed zich gelden, ook de verminderde sterftekansen waren hierbij van invloed.

In verband met de duurte werden in 1920 alle reeds toegekende pensioenen met 40% verhoogd. Ook de uitkeeringen aan de fondsen bleven toenemen. Hiervan was het resultaat, dat in 1921 aan pensioenen voor burgerlijke- en militaire landsdienaren tezamen 31 miljoen werd betaald.

En zoo ging het voort. Hoogere pensioenen, steeds meer gepensioneerden, toename van de uitkeeringen aan de fondsen. Netto pensioensuitgaven 1925: burgerlijke landsdienaren 19 miljoen;

militairen 29 miljoen. In 1930 werd rond 20 miljoen aan de pensioenfondsen uitgekeerd. De totale pensioenskosten bedroegen in dat jaar reeds rond 68 miljoen. In 1932 is dit totaal gestegen tot bruto 75 miljoen. In 1933 werd als bezuinigingsmaatregel de uitkeering aan de pensioenfondsen tijdelijk gestaakt. Hierdoor liepen de totale bruto-pensioenkosten voor dat jaar terug tot rond 60 miljoen. Hierop volgde de pensioenskortening en tenslotte de gewijzigde pensioenfinanciering. Door deze gewijzigde financiering wordt het eerste jaar, 1935, rond 9 miljoen aan de pensioenfondsen onttrokken. De netto uitgaven ten laste van de begrooting vielen hierdoor terug tot 43 miljoen. Op dit bedrag zijn echter van invloed geweest:

- a. stopzetting reserveering (± 20 mill.);
- b. pensioenfinanciering (± 9 mill.);
- c. bedrijvenwet (± 2 mill.);
- d. pensioenkorting (± 8 mill.).

Men moet dus wel zeer duidelijk voor oogen houden, dat het grootste deel van deze teruggang in wezen met bezuiniging of duurzame vermindering heel weinig te maken heeft. Reeds de omstandigheid, dat niet meer gereserveerd wordt, moet er toe leiden dat de totale direct ten laste van de begrooting komende pensioenlasten nog gedurende een reeks van jaren zullen blijven stijgen.

De onttrekking van ± 10 miljoen aan de pensioenfondsen geeft daarenboven een zeer duidelijke intering. Het is hier n.l. speciaal voor wat de weduwen- en weezenfondsen betreft, reeds aanwijsbaar, dat de thans gevonden tekorten binnen niet al te langen tijd weer zullen dienen te worden aangezuiverd.

Wil men dus de pensioendruk ten laste van de landsbegrooting op reële wijze tot uitdrukking brengen, dan zou men feitelijk een splitsing moeten maken naar twee soorten van pensioenbedragen. In de eerste plaats de latente schuld, gevormd door de lasten van de reeds gepensioneerde, of nog in dienst zijnde ambtenaren van vóór 1917 en daarnaast de noodzakelijke reserveering voor het personeel dat na 1917 in dienst is getreden.

Opgemerkt kan worden, dat de pensioens-verplichtingen ten opzichte van de eerste groep tusschen 1970 en '80 eerst zullen afloopen. De contante waarde van de pensioenschuld is t.b.v. het personeel van vóór 1917 globaal te taxeeren op een 500 à 600

millioen; de noodzakelijke reserveering voor het personeel na 1917 indienstgetreden, is na verdisconteering van de nieuwe salaris- en pensioenregeling op globaal 20 à 25 miljoen 's jaars te stellen.

Uit deze cijfers volgt dat, wil men reëel in de begrootingscijfers tot uitdrukking brengen wat de normale pensioenkosten voor de eerste 40 jaren zeker zullen zijn, men een bedrag van naar taxatie 50 à 60 miljoen zal moeten uittrekken.

De schuld.

Ultimo 1913 bedroeg de totale landsschuld 105 miljoen.

Ultimo 1918 was deze schuld opgelopen tot 402 miljoen, in hoofdzaak, doordat de in die jaren ten laste van den buitengewonen dienst gebrachte uitgaven ad 250 miljoen, uit leeningsgeldten moesten worden betaald. Was de in die jaren verschuldigde Oorlogswinstbelasting binnen gekomen, dan zouden enkele honderden miljoenen meer zijn ontvangen en zou de schuldpositie ongeveer gelijk aan die van 1913 zijn geweest.

In de periode 1919 t/m 1921 gaf de gewone dienst elk jaar een beduidend tekort, in totaal over deze 3 jaren 328 miljoen. Door den onverantwoordelijken uitgroei van den buitengewonen dienst kwamen er voor dien dienst nog nadeelige saldi van in totaal 418 miljoen bij. De landsschuld liep dan ook met sprongen op.

Gelijk hiervoor reeds werd uiteengezet was ook in deze periode de perceptie van de belastingen veel minder dan de verplichte betaling, zoodat ook de schuld per ultimo '21 geen zuiver beeld geeft van den reëelen balansstoestand.

Toen na 1921 de achterstallige belastingen begonnen binnen te vloeien en daartegenover de landsuitgaven sterk werden verminderd, ontstonden op den gewonen dienst gedurende een reeks van jaren overschotten, voor het grootste deel veroorzaakt door genoemde nabetalingen; hoewel door de intredende malaise het normale landsinkomen sterk verminderde. (De gewone dienst gaf in de jaren 1923 tot 1925 een totaal voordeelig saldo van 225 miljoen). De uitgaven ten laste van den buitengewonen dienst, in 1922 nog 91 miljoen, werden belangrijk teruggebracht en bereikten in 1925 een laagtepunt van 37 miljoen. Op het eind van dat jaar bedroeg de totale landsschuld 1163 miljoen.

In de daarop volgende periode (1926 t/m 1928) bleef de gewone dienst overschotten geven die echter jaar voor jaar afnamen.

1926	100 milli.
27	46 „
28	41 „
29	8 „

De buitengewone uitgaven daarentegen werden niet onbelangrijk opgevoerd.

Jaar	Nadeelig saldo buitengew. dienst
1926	43 mill.
27	43 „
28	51 „
29	64 „

Door de combinatie van overschotten op den geheelen dienst en regelmatige aflossing van de vaste schuld nam de totale landschuld af van maximum 1299 millioen (ultimo 1923) tot 1004 millioen per ultimo 1928), om daarna eerst een geleidelijke stijging in te zetten (ultimo 1929 1023 millioen), en vervolgens, toen de groot tekorten op den gewonen dienst in samenwerking met die op den buitengewonen dienst hun invloed lieten gelden, met sprongen verder te stijgen ¹⁾.

Ultimo 1934 was een schuldtotaal van ruim 1500 millioen bereikt. De totale kosten van rente en aflossing stegen echter niet naar verhouding.

¹⁾

Jaar	Tekorten Gewone Dienst	Tekorten Buitenge- wonen dienst
1930	85 mill.	53 mill.
31	102 „	13 „
32	140 „	overschot 9 mill.
33	124 „	„ 24 „
34	82 „	„ 26 „
35	50 „	„ 12 „

Jaar	Rente	Aflossing
1913	3.0 mill.	2.- mill.
20	32.- "	13.- "
25	65.- "	20.- "
30	54.8 "	33.- "
34	57.- "	41.- "
ram. 35	64.- "	22.- "

Dat de aflossing niet evenredig met het schuldbedrag stijgt is uiteraard het gevolg van de afwijkende voorwaarden, waaronder de verschillende leeningen werden gesloten. Voor de laatste jaren was van grooten invloed de geleidelijke conversie van vrijwel de geheele schuld naar annuïteitenbasis. Hierdoor liep de aflossing tot een fractie van het totale schuldbedrag terug.

Voor de rente was tot 1926 van zeer grooten invloed de stijging van den rentevoet; vanaf 1932 deed de algemeene verlaging van den rentevoet door conversie tot 4% zich in de cijfers merken.

Hiervóór werd reeds betoogd dat de ten laste van de begrooting vallende kosten voor rente en aflossing, door den invloed van de bedrijvenwet, geen juist beeld geven, speciaal in vergelijking met voorgaande jaren. Bezieet men die netto-post ten laste van de begrooting zuiver gewoon over een langer tijdvak dan spreekt dit wel zeer duidelijk.

1913	4.5 mill. (schuld 100 mill.)
20	44.- "
25	83.- "
29	85.- " (schuld 1000 mill.)
33	81.- " (" 1500 ")
ram. 35	53.- "

Op een normale begrooting d.w.z. wanneer voldoende rekening is gehouden met noodzakelijke aflossing van de ruim 1500 millioen schuld, die te verwachten is, en er van uitgaande dat een 4% rentevoet ten volle is bereikt, is te rekenen op rond 60 millioen, aan rente en zeker 40 millioen aan aflossing. Hierbij is geen rekening gehouden met de verschuivingen door de bedrijvenwet.

Het normale budget.

Stelt men op basis van de hiervoor gegeven cijfers het reële landsbudget op dan ontstaan de volgende globale vergelijkingen.

Normaal landsinkomen (peil 1934) zonder invloed v.d. bedrijvenwet: ± 280 millioen.

Directe exploitatiekosten van den overheidsdienst na in rekening brengen van de bijdrage van het moederland in de vlootkosten: ± 205 millioen.

Voor de toekomst te verwachten gemiddelde pensioenkosten: 50 à 60 millioen.

Normaal te becijferen druk van rente en aflossing: ± 100 millioen.

In totaal: ± 280 mill. inkomsten tegenover ruim ± 360 millioen uitgaven.

Een tekort dus van meer dan 80 millioen.

En hierbij is nog niet eens rekening gehouden met de vele interingsfactoren die het huidige budget bevat.

Een vergelijking.

Wil men tenslotte een inzicht verkrijgen in de op het oogenblik bestaande totaalverhoudingen t.o.v. den toestand van enkele jaren geleden, dan moet men enkele markante cijfers naast elkander stellen.

In 1925 bedroeg de waarde van den Indischen uitvoer 1785 mill. gld. en in 1934 520 mill. Hieronder was in 1925 begrepen voor 173 mill. aan aardolie producten en in 1934 100 mill.

De winst van de naamlooze vennootschappen beliep in 1925 rond 600 mill. In 1934 werd in totaal 30 mill. winst gemaakt; ongerekend de tientallen millioenen verlies die op vele punten ontstonden.

De totale landsbelastingdruk was in 1925 300 mill. en in 1934 200 mill.

Uit deze cijfers volgt, dat een zeer welvarende gemeenschap in 1925 in totaal 300 mill. aan belastingen opbracht; terwijl een als gemiddelde verlies lijdende samenleving in 1934 tot een totaal bedrag van 200 mill. werd belast.

In 1925 bedroeg de landsschuld 1163 millioen, of rond $\frac{2}{3}$ van de uitvoerwaarde in één jaar; in 1934 was de landsschuld opgelopen tot 1500 millioen, d.w.z. driemaal de uitvoerwaarde in één jaar.

Het komt niet noodig voor aan deze cijfers veel toe te voegen. Zij teekenen den toestand voldoende.

Wel is het gewenscht een vergelijking te treffen met het „normale” jaar 1913.

Toen, een uitvoerwaarde van 620 mill. en een winst van naar taxatie 200 mill.; in 1934 een uitvoerwaarde die iets kleiner is, 520 mill. doch in totaal verlies en intering.

Op de winstmakende gemeenschap in 1913 een belasting druk van rond 100 millioen; op de noodlijdende samenleving in 1934 een druk van het dubbele, 200 mill; nog ongeacht de veelelvoudigde druk van de locale lasten.

Toen een landsschuld van 100 millioen of rond $\frac{1}{6}$ van de uitvoerwaarde in één jaar; nu een zichtbare landsschuld alleen al van 1500 millioen, gelijk aan 3 maal de uitvoerwaarde in één jaar.

Men raadplege grafiek IV.

Conclusies.

Wij meenen deze beschouwingen te mogen besluiten met de volgende conclusies:

1e. *door de vervorming van de structuur van de economische samenleving zijn, hoewel de uitvoerwaarde slechts iets beneden die van 1913 is gezakt, de bedrijfswinsten verdwenen.*

2e. *hiervoor draagt de verhooging van den druk van de overheidslasten voor een groot deel de schuld.*

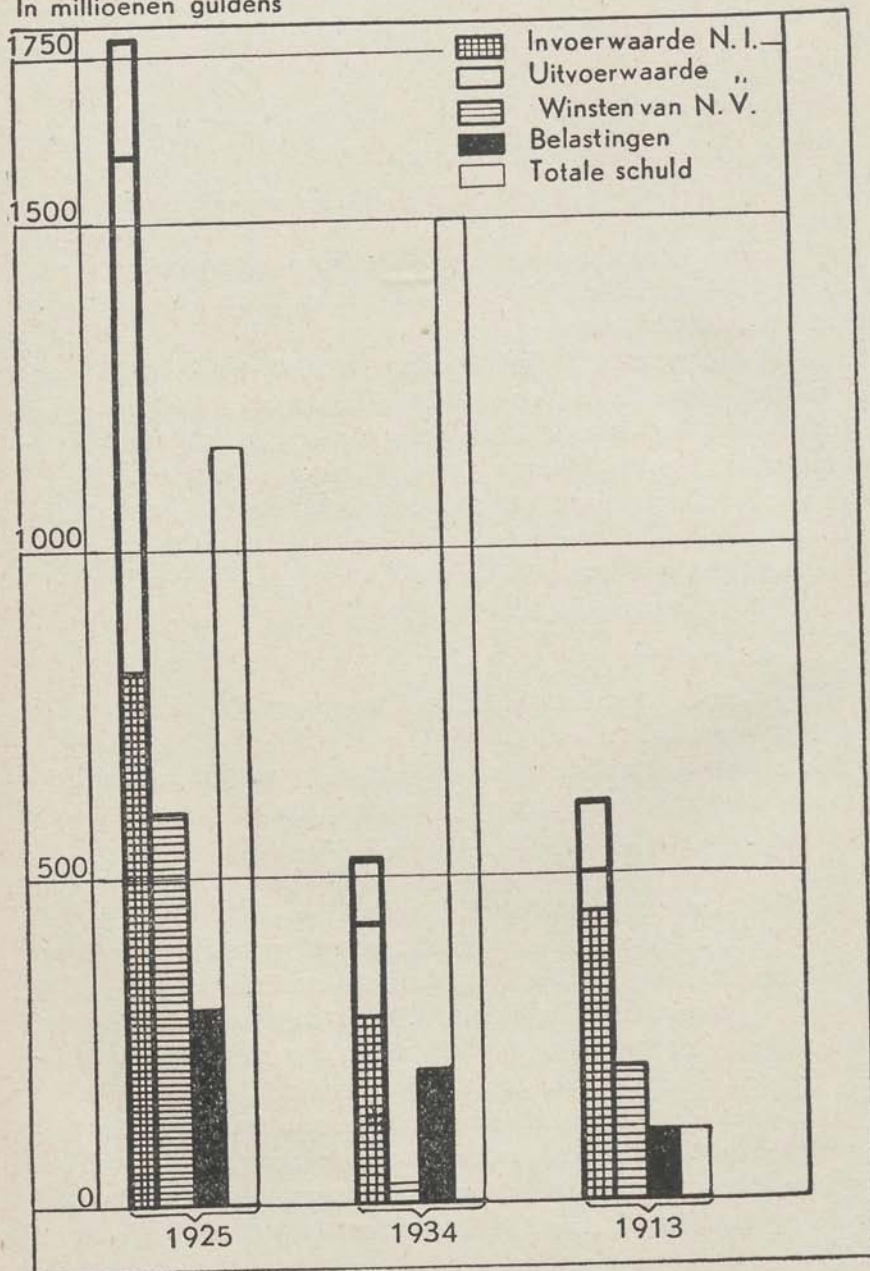
3e. *de kosten van het overheidsapparaat gaan nog steeds ver uit boven de draagkracht van de Indische samenleving.*

4e. *de landsschuld heeft t.o.v. uitvoerwaarde en volksinkomen, zoodanige afmetingen aangenomen, dat op normale wijze vermindering van de schuld niet kan worden bereikt.*

5e. *er bestaat in werkelijkheid nog een nadeelig verschil tussen landsinkomsten en landsuitgaven van meer dan 80 millioen gulden. Door de tot nu genomen maatregelen op salarisgebied zal dit nadeelige saldo op den langen duur kunnen verminderen tot ± 60 millioen.*

Grafiek IV

In miljoenen gulden

Bij uitvoerwaarde is aardolie afzonderlijk aangegeven.

6e. dit verschil kan niet worden weggewerkt door lastenverzwaring.

7e. zelfs zal belangrijke verlaging van de overheidslasten noodzakelijk zijn, om het stervende bedrijfsleven tot nieuwe activiteit te kunnen stimuleeren.

8e. een gezonder eindtoestand kan niet worden bereikt door verdergaande kwantitatieve bezuiniging op den overheidsdienst.

9e. structureele wijzigingen zullen dienen te worden doorgevoerd om het noodzakelijke einddoel, een levensniveau overeenkomende met de potentieele winstmogelijkheden van het bedrijfsleven te kunnen bereiken.

10e. deze wijzigingen zijn eveneens noodzakelijk om de kosten van het overheidsapparaat in overeenstemming te kunnen brengen met de draagkracht van de samenleving.

Het transmigratievraagstuk voor de Buitengewesten

door

W. GROENEVELDT.

(slot).

Kolonisatie-leiding en -werving.

Over de vraag, wie de leiding der kolonisaties in handen moet hebben, is in de vergaderingen van het Centrale Kolonisatie Comité langdurig gedebatteerd, met als resultaat dat de vrije Javanenkolonisaties in handen werden gesteld van het Departement van Binnenlandsch Bestuur, terwijl die van gewezen arbeiders op ondernemingen bij het Departement van Justitie werden ondergebracht. Een vermenging mocht toch vooral niet plaats hebben!

Wat is nu eigenlijk noodig voor deze beide vormen van landbouwkolonisaties? „Werving en uitvoering van een vooraf beraamd plan”. Zooals het nu gaat, waar het betreft enkele duizenden menschen, die een of tweemaal per jaar verzameld en dan uitgezonden worden, komt het er eigenlijk niet op aan wie het doet; het heeft te weinig om het lijf.

Een kortstondige propaganda, tusschen het andere werk door, van een daarvoor aangewezen ambtenaar, nog een reis naar het werfdistrict kort voor het vertrek, een zeer vluchtig onderzoek naar het gehalte der kolonisten, en de zending gaat in zee. Door de plaatselijke Bestuursambtenaren wordt het hoofdwerk gedaan; is er bij den hooger B.B.-ambtenaar toevallig niet bijzonder groote belangstelling voor het werk, dan wordt het gedelegeerd aan een lagere instantie. Maar dan behoeft men niet verbaasd te staan dat het mogelijk is, dat een gewezen Digoel-balling als kernkolonist door het Gouvernement naar een nieuw gebied wordt uitgezonden! Buitendien gaat het dan nog maar om een betrekkelijk luttel aantal menschen. Maar hoe moet dat worden wanneer, zoo-

als in de toekomst noodzakelijk is, de duizenden moeten aangroeien tot tienduizenden?

Het staat buiten twijfel dat, wanneer men tot een groot uitvoeringsschema overgaat, de leiding dient te worden gelegd in de handen van een lichaam, waarvoor dit werk hoofdzaak is, wil men de kans op slagen behouden. Er moet dan komen een organisatie wier eenige taak het is, de proganda en de mogelijkheden voor het oversteken naar den overwal te regelen; zij moet doelbewust den stroom van trekkers trachten te verwekken en te leiden. Waar bij het aangegeven plan arbeiderstrasmigratie en landbouwkolonisatie niet langer van elkaar te scheiden zijn, is het aangewezen lichaam daartoe het Kantoor van Arbeid.

De voortdurend wisselende plaatselijke Bestuursambtenaren, zoowel in de werfgebieden op Java als in de betrokken streken in de Buitengewesten; de toevallige mate van belangstelling die het onderwerp bij hen heeft; de vluchtige propaganda, zooals deze nu gevoerd wordt en het onvoldoende toezicht op de emigreerende Javanen; dat alles maakt dat de bestaande regeling niet bevredigt.

Bij een afgerond transmigratiesysteem gaat het bovendien niet alleen om werving en uitzending; ook in het nieuwe land zal bemoeienis met den emigrant blijvend noodig zijn.

Voor het uitvoeringsplan van kolonisaties is men aangewezen op locale krachten, hetzij individueel (ambtenaren, hoofden), dan wel collectief (plantersverenigingen).

De detaillering van dit plan is te veel afhankelijk van plaatselijke factoren, dan dat dit hier in bijzonderheden kan worden aangegeven. De hoofdzaken blijven echter dezelfde als voor de tegenwoordige landbouwkolonisaties is vermeld. Daarbij komt echter het blijvende toezicht dat noodig zal zijn ter voorkoming van misleiding der emigranten, het verleenen van intermediair voor het plaatsen van werkzoekenden, het vormen van groepen voor terugzending en legio andere kleinere zaken, waarvoor men zich wendt tot den Arbeidsinspecteur. Dit werk kan niet worden opgedragen aan de Bestuursambtenaren naast hun gewone dagelijksche taak, terwijl daarentegen het Kantoor van Arbeid met zijn Arbeidsinspecteurs daarvoor wel kan zorgen.

Wij moeten verder niet vergeten dat het toezicht op de naleving

van de bepalingen van het arbeidscontract met poenale sanctie binnenkort tot het verleden zal behooren en daarmee de werkzaamheden van het Kantoor van Arbeid belangrijk zullen worden ingekrompen, zoodat voorloopig het meerdere werk, zooals wij t.a.v. de kolonisatie voorstaan, zonder veel uitbreiding van personeel zal kunnen geschieden.

De uitvoering is van overwegend belang, omdat, hoe goed een systeem ook overdacht is, in de praktijk zich telkens weer onvoorziene omstandigheden voordoen, die meestal een dadelijke oplossing vereischen.

De uitvoerders hebben een zeer zware taak, die zij met liefde en enthousiasme moeten volbrengen; tegenslag, miskenning en critiek ten spijt. Zij zijn het, die de mogelijkheden van een verwezenlijking van een grootsch plan bepalen.

Bij landbouwkolonisaties werken drie organen mede bij de uitvoering, t.w.

I. het Plaatselijk Bestuur, waaronder begrepen de betrokken volkshoofden.

II. de Landbouwvoorlichtingsdienst, waarvan de taak bestaat in een empirisch vastleggen van de veldwerkzaamheden en plantkeuze, waarmee de grootst mogelijke oogstzekerheid verkregen kan worden. Voorts is het in de praktijk dringend noodig gebleken dat, wil men zooveel mogelijk tegenslagen voorkomen waar men anders bij verrassing voor komt te staan, vooral gedurende den eersten tijd van de ontginning een scherpe actueele voorlichting moet hebben wat betreft het verloop van grondbewerking, aanplant enz. Dat dit een eisch is van allereerste orde, is in de praktijk wel zeer duidelijk tot uiting gekomen. Men vergete niet dat van deze oogsten de mogelijkheid van terugbetaling van het voorschot aan den credietgever afhankelijk is.

In het kort, de Landbouwvoorlichtingsdienst zal moeten uitzoeken en regelen de landbouwtechnische zijde van het vraagstuk, hetwelk bij groepen van enkele duizende landbouwers onherroepelijk ontstaat. Niet vergeten mag worden dat de transmigrant voor een hem geheel vreemde bedrijfsvorm komt te staan (tengevolge van andere grond- en klimaatgesteldheid) waardoor hij aanvankelijk een intensieve voorlichting behoeft.

III. ten slotte niet het minst de geldschierter, die op grond

van geregeld overleg met beide hooger genoemde organen een systeem van credietverschaffing moet zoeken, dat op rationeele wijze uitvoerbaar is op eenigszins groote schaal. Dit kan n.o.m. niet anders zijn dan de A.V.B., eventueel door intermediair van een harer organen, n.l. dorps- of volksbanken.

Het Transmigratiefonds.

Zooals tevoren reeds werd opgemerkt hebben verschillende instanties belang bij de vorming van het voorgestane transmigratiefonds. Zij mogen hier nader in beschouwing worden genomen.

a) *De Regeering.* Zij geeft een subsidie in geld, voorloopig een bedrag dat gebaseerd is op de posten, die op de begrooting voor kolonisatie-doeleinden zijn uitgetrokken.

Het hangt grootendeels af van de mate, waarin de A.V.B. de financiering van de kolonisaties in de Lampongsche Districten en Benkoelen, c.q. andere uitvoeringsplannen waarvoor de Regeering thans de fondsen verstrekt, wil overnemen, welk deel der fondsen beschikbaar blijft voor de vorming van het transmigratiefonds.

Een belangrijk punt is, dat ten aanzien van de credietverstrekking in het groot de A.V.B. zich spoedig verstaat met de Regeering, door het voorbrengen van die voorwaarden, waardoor voor haar mogelijk wordt als reëel credietgever het risico te dragen. Wanneer op dat punt overeenstemming verkregen zal zijn — b.v. doordat de Regeering zich garant stelt voor de credieten — kan de Regeering de door Haar thans à fonds perdu voor kolonisatie-doeleinden op de begrooting uitgetrokken bedragen geheel of gedeeltelijk als subsidie in het hooger genoemd transmigratiefonds storten, aangezien zij als zoodanig voor het oorspronkelijk aangegeven doel dan niet meer vereischt worden. Overigens moge er op worden gewezen dat de Overheid door het beschikbaar stellen van ambtenaren voor uitvoering en toezicht, indirect eigenlijk reeds een relatief zeer groot bedrag als subsidie uitgeeft, daarom het transmigratievraagstuk voor de Buitengewesten als een zuiver economisch probleem dient te beschouwen, waarvan niet voor het minst de landbouwindustrie rechtstreeks de voordeelen zal genieten door de vorming van een goedkoopere en toereikende arbeidsmarkt.

b) *De Zelfbesturen* staan eenigszins anders tegenover dit

vraagstuk. Hoewel toegegeven moet worden dat t.a.v. afstand van grond zij in denzelfden toestand komen als de dorpsgemeenschappen, zullen vele hunner toch finantieel bij machte zijn tot steun. Vooral voor de Oostkust van Sumatra zal dit een bijdrage van beteekenis kunnen zijn. Overigens lijkt een geldelijke bijdrage van de Zelfbesturen die betrokken zijn bij dit vraagstuk, op zichzelf billijk. Immers profiteert de tani-zelfbestuursonderhoorige in ruime mate van het verruimde arbeiders-aanbod.

d) De Inlandsche Rechtsgemeenschappen.

Deze dragen reeds in ruime mate bij tot het slagen der transmigratie, door beschikbaarstelling van gronden en hulpbetoon ten bate van de emigranten. In vele gevallen zal men helpen met het verzamelen van goedkoop materiaal voor huizenbouw, het leenen van zaadpadi en ander plantmateriaal, e.d.

In het algemeen behoeft wat aangaat deze gemeenschappen niet te worden gerekend op geldelijke bijdragen van enig belang, omdat hare begrotingen, die uiteraard veelal toch al klein zijn, bovendien in de meeste gevallen eigenlijk niet meer zijn dan personeelsbegrotingen, waarop weinig of niets voor algemeene doeleinden overblijft. Het is intusschen misschien mogelijk dat middels dorpsbankjes kleine geldcredieten, die de nieuw gekomenen noodig hebben, kunnen worden verstrekt.

d) De Groot-Landbouwindustrie.

Het meest afdoende ware dat de K.P.M. ook voor de menschen, die middels eigen werving door de ondernemingen aangenomen worden, dezelfde verlaagde prijs berekende als voor groeparbeiders zou geschieden, doch dat voor dat werkvolk door de ondernemingen voorloopig toch het oude tarief zou worden gestort; het verschil tusschen het oude en het nieuwe tarief ware dan als bijdrage in het fonds te storten. Voor de landbouwindustrie zou het dus gaan om een tijdelijke winstderving, doordat in dit geval geen onmiddellijk gebruik zou kunnen worden gemaakt van een gelegenheid om de kosten van het bedrijf te drukken, maar dat deze gelden besteed zouden worden voor maatregelen om in de toekomst een blijvende verlaging te verkrijgen in de post „aangevoerde werkkrachten”.

Thans bestaat n.l. de toestand, dat de ondernemer eenzijdig alle moeite moet doen om werkvolk te krijgen; zonder een bepaal-

de werving op Java zou dat voor de cultures in de Buitengewesten zeker niet gelukken.

Inmiddels lijkt het eenvoudiger wanneer de ondernemers-bijdrage in het te creëren transmigratiefonds wordt bepaald naar rede van het door hem ontgonnen areaal, zoodat de ondernemers eveneens het „transmigratie-tarief” voor hun zelf aangevoerde arbeiders zouden betalen. Eventueel zou dit ook kunnen geschieden in verhouding tot het totaal areaal der onderneming; dit vormt echter een detailkwestie waar hier niet nader op behoeft te worden ingegaan.

Er zijn nog enkele punten betreffende een zuiver arbeidersvervoer, waarbij kolonisatie van blijvenden aard van secundair belang is, die bespreking vereischen. In de eerste plaats de duur der te sluiten overeenkomsten.

Een gemakkelijk heen en weer reizen van arbeiders heeft bij enkelen de vrees gewekt, dat het gevolg zal zijn een algemeene verkorting van den arbeidsduur. Wellicht is dit gevolg mogelijk, waardoor, indien de overtochtskosten ten laste van de ondernemingen komen, de arbeid duurder wordt. Hiertegenover dient te worden aangevoerd dat ook thans, nu van de zijde van den werkgever getracht wordt contractueel den duur van de arbeidsovereenkomst zoo lang mogelijk te houden, er bij vrije lieden eveneens weinig kans bestaat om voortijdig verbroken overeenkomsten op den arbeider te verhalen, aangezien men de civiele verdediging die men op deze menschen heeft ten eenenmale als waardeeloos (oninbaar) kan uitschakelen.

Doch ook bij een gemakkelijker aan- en afvoer van werkvolk kan men overeenkomsten sluiten voor iederen tijdsduur waarvoor partijen te vinden zijn; de hoofdzaak zal zijn, zoowel thans als in de toekomst, dat de arbeider het naar zijn zin heeft.

Daarnaast moet worden opgemerkt dat overeenkomsten van korten tijdsduur voor de grootlandbouwindustrie in de Buitengewesten ook voordeelen kunnen hebben.

De tegenwoordige wijze van arbeidsvoorziening is voor vele cultures uiterst oneconomisch. In iedere cultuur heeft men periodes van meerdere of mindere arbeidersbehoefte, zoodat de meest economische voorziening zou zijn dat men voor het geregelde werk, dat gedurende het geheele jaar voorkomt, een minimum hoeveel-

heid werkvolk als kern van vaste arbeiders met een lange overeenkomst aanhoudt en dat daarnaast, bij seizoenarbeid of tijdelijke meerdere behoefte aan werkkrachten, deze betrokken worden van de lokale arbeidsmarkt of goedkoop worden aangevoerd. In de meeste cultuur-streken van de Buitengewesten bestaat deze markt echter niet en de hoge overtochtskosten sluiten aanvoer voor een korten arbeidsduur uit, zoodat men thans wel gedwongen is een veel te groot aantal menschen het geheele jaar door aan te houden; veel meer dan het bedrijf eigenlijk eischt.

Schept men de mogelijkheid om seizoenarbeiders te betrekken, die na ommekomst van de korte arbeidsperiode kunnen worden afgedankt, dan zullen de ondernemerskosten belangrijk worden gedrukt. Het zou de moeite loonen dit eens te berekenen.

Met een vergemakkelijking van het transport van Java naar de Buitengewesten zal tevens op den duur voor die streken, waar voldoende arbeidsgelegenheid — eventueel periodiek — bestaat, een lokale arbeidsmarkt worden geschapen, ook al is er voor den arbeider weinig grond beschikbaar voor blijvende vestiging als landbouwkolonist.

Hierbij gaat nog een andere factor een rol spelen die voor den werkzoekende ontstaat door de mogelijkheid van een kort verblijf buiten Java. De koelie, die met een groep anderen b.v. in Deli werk gaat zoeken voor enkele maanden, zal zeker zijn gezin thuis laten.

Dat zij, die voor het eerst het avontuur ondernemen, hun gezin achter laten, behoeft geen betoog, doch ook voor hen bij wie het reeds bij voorbaat geen ernst is om werk te zoeken of alleen zeer kort te blijven, geldt hetzelfde. Daardoor wordt dus bereikt, dat de groepsgewijze reizende arbeiders alleen werkbaar volk zullen omvatten

Daar moet men tegenover stellen, dat bij de tegenwoordige werving op Java door wervingskantoren in vele gevallen de aangeworven werkmán niet zal gaan, wanneer niet gelijktijdig zijn geheele gezin hem vergezelt, uiteraard op kosten van den ondernemer; dus omvat dit volk waaraan men als arbeidskrachten voor een deel niets heeft en waarvoor de volle passage betaald wordt.

Daartegenover zal in de toekomst komen te staan dat diegene die zijn gezin medeneemt, daarmee te kennen geeft dat het hem ernst is met een blijvende vestiging in het nieuwe land.

Op grond van de kosten die de werkgever zich thans getroosten moet om werkvolk te krijgen, laat zich de economische minimumduur van de arbeidsovereenkomsten onder de nieuwe en goedkoopere omstandigheden gemakkelijk berekenen. De vraag is dan: wat kost het verkrijgen van een arbeider nu. Daarvoor dient de ondernemer te weten voor een doorsnee jaar:

- a. hoeveel het totaal aantal werkbare koelies is geweest.
- b. hoeveel werkbare vrouwen zijn er met deze zendingen medegekomen.
- c. hoeveel niet werkbare vrouwen.
- d. hoeveel kinderen.

Voor een overeenkomst op korten termijn geldt de vraag: binnen hoeveel tijd de overtochtskosten kunnen worden afgeschreven; dit is dus de economische duur der overeenkomst.

Terloops zij opgemerkt dat de landbouw-industrie door haar hooge arbeidersbehoefte uiteraard de werving van menschen op Java zal moeten blijven voortzetten. Zij profiteert daardoor geldelijk inderdaad van het voorgestane transmigratie-tarief. Zooals verderop echter zal blijken draagt zij op andere wijze bij in de kosten.

Men zal dus het beding kunnen maken dat de terugreis der arbeiders naar Java alleen dan wordt vergoed, als het contract is nagekomen. Een vroegtijdige contractbreuk door den arbeider straft zichzelf in het niet uitbetalen van de kosten van de terugreis, waardoor dan tevens de werkgever voor den betrokkene slechts de helft der uitgaven heeft gemaakt. Dit is een niet te onderschatten factor voor den thans civielrechterlijk geheel weerloozen ondernemer.

e) *De Inheemsche ondernemer.* Vast staat, dat in het voorgestelde systeem ook maatregelen zullen moeten worden opgenomen opdat ook de inheemsche werkgevers hun aandeel hierin betalen. Het zal niet wel uitvoerbaar zijn om dit te doen op dezelfde wijze als dat bij de groot-landbouwindustrie wordt voorgestaan. Hij zal er toe moeten worden gedwongen om niet-autochthoon werkvolk dat hij in dienst neemt niet behorende tot de gezeten dorpsbevolking, — ten bewijze waarvan een vestigingsbewijs van de betrokken rechtsgemeenschap zal dienen (boekoe djiwa), — aan te geven. Zeker zal het noodig zijn om op overtreding van de

desbetreffende bepalingen een rigoureuse straf te stellen, wil men ontduiking op groote schaal voorkomen.

Voor iederen arbeider, op die wijze werkzaam, zal een arbeidskracht moeten worden verstrekt, waarvoor ongeacht de duur der overeenkomst door den werkgever een bepaald bedrag zal worden betaald. Het is volkomen onmogelijk om een betaling vast te stellen naar verhouding van den duur van de overeenkomst; daarvoor mist de Overheid de contrôlemiddelen. Bovendien zal de inheemsche werkgever op die wijze trachten hetzelfde volk zoo lang mogelijk te behouden om niet telkens in hernieuwde betalingen te vervallen, terwijl ook van de zijde der bewoners der rechtsgemeenschap pogingen zullen worden gedaan om vreemde arbeiders te bewegen zich blijvend in het dorp te vestigen, ten voordeele van beide partijen. Op die wijze zal het streven naar blijvende vestiging mede gediend zijn.

Verder zullen alle klachten en voorgestelde maatregelen tegen het ronselen van koelies door inheemsche planters vervallen, indien men de betaling zoo stelt dat deze Javanen relatief dure werkkrachten worden. Zoo stellen wij ons voor dat door den inheemschen werkgever per vreemdeling-arbeider voor elk half jaar b.v. f 2.50 in het transmigratiefonds wordt gestort, hetwelk immers ook voor deze werklieden een goedkoop transport heeft mogelijk gemaakt, ten faveure dus van dien inheemschen werkgever. Rechtstreeks heeft deze geen aandeel in dit transport, doch de groepsarbeider heeft hiervan kunnen profiteeren, en zodoende heeft dit goedkoop transport ook voor den inheemschen werkgever het aanbod van werkkrachten verruimd.

f) *Transportorganisaties.* Wat betreft de K.P.M. is daar het noodige reeds over opgemerkt.

De Overheid zal voorts met hare transportorganisaties t.w. Staatsspoorwegen en Autodiensten, ook in dezen vorm eene bijdrage moeten leveren voor het Transmigratiefonds. Deze subsidie is verrekend in het goedkoopere vervoer tegen uiterst scherp gecalculerde speciale arbeiderstarieven, per S.S., Z.S.S. of A.D.S.S., waarvan het gevolg is winstderving of zelfs verlies voor deze transportorganisaties. Evenals dit bij de K.P.M. zal dienen te geschieden, moet ook hier genomen worden de absolute kostprijs, verhoogd met een nader te bepalen geringe winstmarge. Wat

betreft dit vervoer dient er toch op gerekend te worden, dat ook de vanwege het Gouvernement uitgezonden kolonisten voor kernvorming, hetzij contant hetzij in voorschot, voor hun reis zullen moeten betalen en zij niet, zooals tot nu toe geschiedt, daarvan worden vrijgesteld.

Het is echter vereischte, dat de noodzaak van samenwerking tot de goedkoopst mogelijke reisgelegenheid van arbeiders- of kolonisatiegroepen in deze aangelegenheid ook doordringt tot particuliere maatschappijen, waarvan met name moge worden genoemd de Deli Spoorweg Maatschappij en de in Midden- en Oost-Java werkende particuliere Spoor- en Tramweg Maatschappijen.

De basis van het geheele systeem, goedkoop vervoer, brengt dus met zich dat een grondige herziening noodig is van de tarieven van: de K.P.M.

Op Java: S.S. en particuliere spoor- en tramwegmaatschappijen.

Op Sumatra: Z.S.S., A.D.S.S. en Deli Spoorwegmaatschappij.

Het ligt voor de hand dat de Regeering van hare zijde het recht heeft om ten aanzien van al deze systemen en uitvoeringen volkomen op de hoogte te worden gehouden, teneinde misslagen zoo veel mogelijk te voorkomen en in te grijpen waar Zij dat noodig acht. Het zou daarom logisch zijn, dat er een college wordt ingesteld, dat de Regeering van voorlichting dient, waarin vertegenwoordigd zijn:

het Departement van Binnenlandsch Bestuur met afzonderlijk de A.V.B.

Departement van Economische Zaken.

Departement van Justitie (i.c. Kantoor van Arbeid).

De Groot-landbouwindustrie.

Een gezaghebbend Javaansch bestuursambtenaar als vertegenwoordiger der bevolking.

Berekening van het transmigratiefonds.

Voor de financiering van het voorgestane systeem zal, zooals reeds werd aangegeven, een bepaald fonds noodig zijn, hetgeen transmigratiefonds werd benaamd. De wijze waarop dit fonds kan worden geformeerd zij hier nader uitgewerkt, alhoewel voorop gesteld dient, dat deze proeve geen aanspraak maakt op eenige absolute waarde. Daartoe ontbreken te veel concrete gegevens.

Het ligt derhalve slechts in de bedoeling principieel aan te geven op welke wijze de samenstelling van het fonds is gedacht, terwijl het cijfermateriaal, dat in het betoog zal worden verwerkt, slechts dient om de gedachte nader te bepalen.

In de eerste plaats kan worden vastgesteld dat het punt van uitgang is geweest de mogelijkheid te scheppen, dat de Javaansche kleinlandbouwer (keuterboer) zal gaan reizen, daardoor aangelokt eenerzijds door de werk- en vestigingsmogelijkheden op den overwal, anderzijds daartoe in staat gesteld door de zeer lage transportkosten om die gelegenheden te bereiken. Dit laatste nu impliceert een verlies aan geldelijke inkomsten van de transportinstanties die betrokken zijn bij het vervoer naar den overwal van den kolonist, seizoenarbeider, enz. Om deze verliezen te dekken zal het transmigratiefonds moeten dienen.

Gaat men van dit principe uit, dan is tevens theoretisch het transmigratiefonds bepaald. Het is afhankelijk van het aantal menschen dat volgens het transmigratietarief wordt vervoerd en van het geldelijk verlies, dat per individu door de vervoersinstanties wordt geleden. Is het aantal transmigranten x , en het bedrag dat per kolonist, arbeider, enz. te min wordt betaald aan zijn transportkosten a gulden, dan zal het kapitaal van het transmigratiefonds xa gulden moeten bedragen.

Uit dit betoog volgt vanzelf dat allereerst nader moet worden nagegaan:

a) hoe groot tennaastenbij het bovenbedoelde kosten-verschil per reis zal zijn;

b) het aantal transmigranten dat jaarlijks moet worden vervoerd.

a) Principieel moge worden aangenomen dat in deze tijden de vervoersinstanties er meer belang bij hebben om veel menschen te vervoeren tegen een vervoerprijs met een minimum winstmarge, dan dat zij practisch leeg vervoermiddelen moeten laten loopen. Wanneer derhalve de *zelfkosten* van het vervoer van een groep menschen van A naar B zal bedragen $10 b$ gulden, dan zullen de vervoersinstanties volgens bovenstaande gedachte maximaal slechts $11 b$ gulden in rekening mogen brengen, m.a.w. slechts 10% winst mogen berekenen boven hun zelfkosten. Wellicht zal de prijs voor hetzelfde vervoer thans bedragen b.v. $20 b$ gulden. Daardoor zouden de vervoersinstanties een *winstderving* van $9 b$

gulden lijden. Daar wij aannemen dat het aantal reizen echter aanzienlijk zal stijgen, zal dus de totale winstderving minder groot zijn. Het bedrag, dat de vervoersinstanties tenslotte inderdaad door winstderving zullen moeten afstaan, kan dan verder als hunne bijdrage in het transmigratiefonds worden beschouwd. Weliswaar wordt dit fonds daardoor niets rijker, hiertegenover staat, dat wanneer bijgepast moest worden het verschil tusschen de thans geldende vervoersprijzen en de prijs, die de transmigrant zal betalen, het fonds aanzienlijk armer zou worden. Men verkrijgt dus op deze wijze een indirecte bijdrage.

Het verschil a zooals dit boven werd uitéengezet, wordt gevonden door de factor $11 b$ te verminderen met c , waarbij c de werkelijke vervoerprijs is die door de transmigranten wordt betaald. Een en ander is dus door de volgende vergelijking te verduidelijken:

$$a = 11 b - c.$$

In deze vergelijking is de factor $11 b$ te bepalen, zoodat nog slechts de factor c nader behoeft te worden vastgesteld. Theoretisch kan deze factor inderdaad worden bepaald.

De vervoersprijzen van een transmigrant van Java naar de Buitengewesten (c) moet zoo laag gesteld zijn dat deze prijs een voldoende stimulans oplevert om Javanen bij duizenden tegelijk te bewegen een kijkje te gaan nemen in het vreemde land.

Ten tweede moet de aantrekkelijkheid daarin bestaan dat de transmigrant gemakkelijk weer terug kan naar zijn stamland.

Wij stellen ons voor dat b.v. een groep van 20 Javanen ergens uit Djocja, aangelokt door de lage vervoersprijzen, te Semarang scheep gaat voor Medan. Na 8 maanden werken op verschillende ondernemingen heeft de emigrant voldoende verdiend om ten eerste de retourreis te betalen en ten tweede om nog iets over te houden wat hij in Djocja kan besteden. Wordt deze mogelijkheid aldus gecreëerd, dan zal de teruggekeerde transmigrant allicht spoedig opnieuw op stap gaan, wellicht thans gevolgd door zijn gezin, doch hoogstwaarschijnlijk door andere vrienden en kennissen die op hun beurt ook eens dit avontuur willen meemaken. De teruggekeerden van de eerste groep treden aldus min of meer op in den zin van den bekenden laukehrwerper.

Daarnaast zal ook de onderneming met haar laukehrvering in

ruime mate de gedachte transmigrantenstroom bevorderen. Zij kan dit nu veel gemakkelijker doen daar de daaraan verbonden kosten zooveel geringer zijn geworden. De Javaan van zijn kant zal eerder geneigd zijn op de door den werver aangeboden overeenkomst in te gaan, daar hij zich slechts voor een betrekkelijk korten tijd behoeft te verbinden. Hetzelfde geldt voor die streken waar kolonisatie het attractie-object voor den tot reizen aangemoedigden Javaan vormt.

Zooals wij betoogden kan een met credieten voortgeholpen Javaansche kolonist in 3 à 4 jaar in daarvoor geeigende streken zich een eigendom verwerven, dat ruimschoots een dusdanig inkomen afwerpt, dat hij daarna een geregeld persoonlijk contact kan onderhouden met zijn stamland. Men zal ons tegenwerpen dat op deze wijze het transmigratiefonds jaarlijks met enorme kapitalen zal moeten bijspringen om de verliezen op de transporten te dekken. Wij merken hiertegenover op dat, wanneer eenmaal de „stroom” vice versa tot stand is gekomen, de te bedingen vervoerprijzen verhoogd kunnen worden, waardoor het transmigratiefonds evenredig kan worden verkleind. Daarnaast moge niet worden voorbij gezien dat de transmigrant zelf kapitaalkrachtiger is geworden, zoodat hij zelf in de vervoerkosten zal kunnen gaan deelnemen, doordat hij niet meer in groepsverband zal willen reizen en dus individueel reizend ook de volle passagekosten zal moeten betalen.

Aan de hand van bovenstaande theorieën moge thans volgen een proeve van berekening van den omvang van het transmigratiefonds. Nogmaals moge vooraf nadrukkelijk gewezen worden op het approximatieve karakter van den opzet. Een nadere beschouwing door terzake deskundigen zal uiterst welkomen zijn. Als de gebieden waar de voorgestane transmigranten stroomen allereerst heen geleid moeten worden, neme men in beschouwing: Sumatra's Oostkust en Zuid-Sumatra. Sumatra's Oostkust uiteraard met het oog op het arbeidsvraagstuk; Zuid-Sumatra met het oog op de blijvende vestiging der Javanen.

Sumatra's Oostkust.

Boven werd reeds opgemerkt dat het aantal reizen o.a. bepaalt de sommen die uit het transmigratiefonds moeten worden besteed. Hierom is voor de volgende berekening gebruik gemaakt van het

aantal reizen dat in het hausse jaar 1925 door contractanten en afgevloede contractanten is gemaakt. Door het Centraal Kantoor voor de Statistiek (C.K.S.) wordt hiervoor opgegeven:

vertrokken naar S.O.K.	42.528
teruggegaan naar Java	12.668

totaal 55.196 reizen ¹⁾).

Rekent men daarbij ± 15.000 gezinsleden waarvoor eveneens transport is betaald, dan zou men aldus op rond 70.000 reizen per jaar komen.

Wij willen thans de factor a uit de vergelijking $a = 11 b - c$ trachten vast te stellen.

Berekent men de uiterste zelfkosten voor het land- en zeetransport (factor 10b) naar Medan tezamen op f 10.—, dan zou volgens het gehouden betoog aan de transportorganisaties toekomen f 11.— (factor 11 b). Dat deze taxatie niet geheel willekeurig is, moge blijken uit het feit dat aan het zelfde transport momenteel f 18.— per arbeider ten koste wordt gelegd.

De factor c is moeilijker te bepalen, daar deze in de eerste plaats afhankelijk is van de economische draagkracht van den transmigrant. Voorloopig moge deze op f 8.— worden gesteld, hetgeen dus wil zeggen, dat den transmigrant aan spoor- en passagekosten f 8.— wordt berekend. Nu staat a vast en wel is deze factor in ons geval geworden $f 11 - f 8 = f 3$ —.

Hieruit volgt dus, dat door het transmigratiefonds vergoed zou moeten worden aan de verschillende transportorganisaties $70.000 \times f 3 = f 210.000$ teneinde een stroom van 55.000 Javanen naar

1) Naar Sumatra's Oostkust	42.528
Sumatra's Westkust	2.052
Tapanoeli	1.516
	46.096
Terug naar Java van Sumatra's Oostkust	12.668
Sumatra's Westkust	931
Tapanoeli	162
	13.761
Naar Sumatra	46.096
Naar Java terug	13.761
Totaal.....	59.857

S.O.K., benevens een retourstroom naar Java van 15.000 menschen mogelijk te maken.

Voor Zuid-Sumatra, met als voornaamste aantrekkingsfactor de kolonisatie, wordt de berekening eenigszins anders, weshalve dit onderdeel gesplitst is voor de Lampongsche Districten en voor Benkoelen.

Wij beschouwen in de eerste plaats de *Lampongsche Districten* en hebben dan te maken met de volgende factoren:

1. door de Regeering gestimuleerde kolonisatie, zonder crediet-verstrekking.
2. geheel spontane kolonisatie.
3. arbeiderstransmigratie.

Bij de kolonisatie sub 1 zorgt de Regeering voor uitzending, waarbij de overtochtskosten worden voorgeschieden; de reeds gevestigde lieden, op wier verzoek de nieuwe kolonisten komen, stellen zich voor dit bedrag garant. Uiteraard is de sub 2 genoemde geheel spontane kolonisatie te prefereeren, doch daarvoor is niet alleen voldoende dat er propaganda gemaakt wordt voor de vestiging in die streek, doch er moet in het Gewest zelf een regeling worden getroffen, waarbij de voor kolonisatie geschikte en beschikbare gronden worden geregistreerd.

Men stare zich niet blind op groote objecten, doch ook stukjes van bescheiden afmetingen als 40 H.A. of nog minder, kunnen te zamen een groot areaal vertegenwoordigen. Er bestaat een neiging om dit over het hoofd te zien. Het sub 3 genoemde arbeidsvraagstuk voor de ondernemingen is in dit Gewest van weinig belang, omdat er zelfs in de hausse-jaren zeer weinig volk werd aangevoerd; klaarblijkelijk was er op de lokale markt voldoende arbeidsaanbod.

De cijfers voor 1925 zijn:

naar de Lampongs	1505
teruggedaan naar Java	452

totaal 1957 of rond 2000.

Tegenover de mogelijkheden van landbouwkolonisatie in dat Gewest zijn zij welhaast te verwaarloozen.

Neemt men aan dat er in de Lampongs voorloopig jaarlijks ruimte is voor 30.000 zielen, dan beteekent dit, bij een goede

organisatie van de uitgifde der gronden, dat het grootste deel daarvan zal blijven en alleen enkele teleurgestelde lieden zullen teruggaan; veiligheidshalve ware dit aantal echter te stellen op 30%, d.i. 9000 zielen, hetgeen te zamen geeft 39.000 reizen. Voegen wij daarbij het aantal reizen der in 1925 door de ondernemingen geworven werklieden, heen en terug gemaakt, zijnde rond 2000, dan komen wij op een totaal van ruim 40.000 reizen. Aannemende dat de zelfkosten plus de toegestane winstmarge der vervoersorganisaties zijn f 3.— per persoon (d.i. factor 11 b), de factor c, waarbij een prikkel begint te werken om in dit land een kijkje te nemen, teneinde vestigingskansen persoonlijk te beoordeelen stellend op b.v. f 2.—, dan zal *a* in dit geval bedragen f 1.— per reis. Deze 40.000 reizen zullen het transmigratiefonds dus kosten, rond genomen f 40.000 per jaar, hetgeen voor een dergelijk volksverplaatsing in het groot in het beginstadium zeker wel de moeite waard is.

Benkoelen. Voor Benkoelen is het aspect weer anders, omdat daar het vormen van kerngroepen, die voor de volgende landgenooten het aantrekkingspunt moeten zijn, nog in een beginstadium verkeert. Sumatra's Oostkust met haar koeliewerving die jaren lang heeft gewerkt en de Lampongs met hare historisch gegroeide arbeiderstrasmigratie van Java, — een beweging die eeuwen oud is — hebben dit niet meer noodig. Ook de irrigatie van de kolonisatiegronden en het financieren van kolonisten is in Benkoelen nog noodig, en hoewel het verloop van de credietverschaffing zich hoopvol laat aanzien, is daar voorloopig geld mede gemoeid en blijft er een zeker risico bestaan, waaraan men zich niet kan onttrekken.

Aangezien er grond genoeg is, rekenen wij b.v. op jaarlijks door het Gouvernement uit te zenden Javanen	10.000 zielen
spontane kolonisten	10.000 „
waarvan jaarlijks om verschillende redenen terugkeeren 20%	4.000

De reizen door ondernemingsarbeiders in 1925 gemaakt zijn als volgt:

naar Benkoelen	2687
terug naar Java	541

3228, of rond 4000.

Bij elkaar wordt dit dus 28.000 reizen.

Stelt men de zelfkosten plus de winstmarge der vervoerorganisaties op f 7.— (factor 11 b) en neemt men dan verder aan dat de factor c f 5.— bedraagt, dan wordt een verlies geleden van f 2.— per persoon en per reis. Dit geeft op 28.000 reizen ad f 2.— een totaal verlies van f 56.000, welk bedrag wederom uit het transmigratiefonds moet komen.

Teneinde een vergelijking mogelijk te maken, zij aangeteekend, dat de K.P.M. per persoon van Batavia naar Benkoelen normaal f 10,50 rekent, voor ondernemingsarbeiders f 9,45.

Resumeerend voor de drie behandelde gewesten, zien wij dus dat gesuppleerd moet worden:

S.O.K.	70.000 reizen ad f 210.000
Lamp. Distr.	40.000 „ „ „ 40.000
Benkoelen	28.000 „ „ „ 56.000
	toaal f 306.000

Uit dezen opzet zou volgen dat het transmigratiefonds een jaarlijksch kapitaal tusschen de 3 à 4 ton zal moeten omvatten.

Is dit jaarlijks benoodigde kapitaal te vinden? O.i. zeer zeker, hetgeen wij hier nader willen nagaan.

Allereerst moge de Regeeringsbijdrage worden behandeld.

Regeeringsbijdrage.

Reeds werd betoogd dat van Regeeringswege volstaan kon worden met een bijdrage van de post die jaarlijks voor kolonisatiedoeleinden op de begroting van Nederlandsch-Indië voorkomt. Daarnaast zou in het transmigratiefonds kunnen gestort worden de aan het Departement van Justitie ter beschikking staande gelden om ex-contractanten op de Buitengewesten te vestigen. Op deze wijze zou van Regeeringswege jaarlijks met een ton kunnen worden deelgenomen in het transmigratiefonds.

Zelfbesturen.

Dat de zelfbesturen billijkheidshalve zullen deelnemen in het transmigratiefonds zal wel geen tegenspraak vinden. Hoe groot en op welke wijze deze bijdrage dient te worden vastgesteld zal een kwestie zijn van nader overleg met de Regeering. Voor ons betoog moge worden volstaan deze bijdrage pro memorie te boeken.

Inlandsche Rechtsgemeenschappen.

Deze bijdrage kan slechts van geringe beteekenis zijn, zooals uitvoerig boven werd uiteen gezet. De Inlandsche Rechtsgemeenschappen dragen op andere wijze ruimschoots bij in het stand brengen der transmigratie. Slechts uit de gelden, ter beschikking gekomen door het heffen der rubberuitvoerrechten, kan billijkheidshalve een deel nog worden afgezonderd voor het transmigratiefonds. Daar ter zake niet over voldoende concrete gegevens wordt beschikt zal ook deze bijdrage pro memorie moeten worden gevoerd.

Groot-landbouwindustrie.

Dat de cultuurlichamen bijdragen in het transmigratiefonds is vanzelf sprekend. Het meest eenvoudig komt het ons voor dat deze bijdrage ondernemingsgewijze wordt bepaald. Als maatstaf zou dan kunnen dienen het beplante areaal van elke onderneming *).

Stelt men de bijdrage b.v. op f 1.— per beplante ha., dan kan men de volgende begroting opstellen.

Uit het Statistisch Jaaroverzicht van Nederlandsch-Indië voor 1932 van het C.K.S. blijkt dat in 1932 totaal beplant waren ter Sumatra's Oostkust 358.575 ha., waardoor volgens onze aanname alleen door dit Gewest reeds met ruim 3½ ton in het transmigratiefonds zou kunnen worden deelgenomen.

Men zal waarschijnlijk hiertegen aanvoeren dat dit systeem op deze basis te duur zal worden voor de ondernemingen. Wij willen dit nagaan. Uitdrukkelijk moge vooraf worden gestipuleerd de weinige arbeids-zekerheid die ontstaat vanaf het moment dat de poenale sanctie definitief is afgeschaft.

Voor ons doel gaan wij uit van een onderneming die een beplant

*) Min of meer terecht zou men kunnen aanvoeren dat in dier voege een onbillijkheid ontstaat in de bijdrage der ondernemingen, wanneer men er rekening mede houdt dat het aantal arbeiders per beplant oppervlak voor verschillende ondernemingen en voor verschillende cultures zeer sterk uiteen kan lopen. Zoo zal b.v. het aantal arbeiders op een tabaksonderneming en een theeonderneming sterk kunnen verschillen, terwijl hun beplant areaal niet verschilt. In dit geval zullen deze twee ondernemingen dezelfde bijdrage moeten storten in het transmigratiefonds, zoodat gemiddeld per arbeider een verschillende bijdrage wordt gestort.

Wanneer men er echter rekening mede houdt dat de verschillende ondernemingen meest behoren tot enkele grotere concerns, dan zal deze minder juiste verdeeling meer van theoretischen dan van practischen aard zijn.

oppervlak heeft van 2000 ha. Haar bijdrage in het transmigratiefonds zou derhalve jaarlijks f 2000.— bedragen. Stel de onderneming laat per jaar 250 arbeiders komen, dan zouden haar deze groep aan transportkosten komen te staan op $f\ 2000 + 250 \times f\ 8 = f\ 4000$.— Wat kan de onderneming doen met f 4000.— volgens de huidig geldende tarieven? Theoretisch kan zij daarvoor eveneens 250 man à f 16.— laten uitkomen. In feite moet dit echter zijn, dat voor die f 4000.— kunnen worden bekostigd 250 reizen. Immers de ondernemer is met de huidig geldende tarieven gedwongen de terugreis van de contractanten te gerandeeren. Een deel van de jaarlijksche transportuitgaven zal dus moeten dienen om de terugreis van den koeli te betalen. Theoretisch is dit zelfs de helft van de jaarlijksche transportuitgaven, hetgeen blijkens de statistische cijfers in de praktijk ten naaste bij echter slechts $\frac{1}{5}$ deel blijkt te zijn. Dat wil in ons geval echter zeggen dat $\frac{1}{5}$ deel der reizen of 50 reizen retourreizen zijn. De ondernemer krijgt dus voor f 4000 maximaal 200 nieuwe arbeiders. Bovendien mag niet over het hoofd gezien worden dat een deel dezer menschen uit gezinsleden, niet arbeidende, bestaan. In werkelijkheid krijgt de ondernemer dus zelfs minder dan 200 arbeiders voor f 4000.—.

Deze „verliezen” kent het door ons voorgestane systeem niet, afgezien van het feit dat voor den ondernemer de mogelijkheid ontstaat dat de transportkosten van een arbeider ad f 8.— geheel of gedeeltelijk slechts als voorschot in rekening kan worden gebracht.

Volgens de zelfde jaarstatistiek zouden de ondernemingen op Zuid-Sumatra ongeveer f 47.000 moeten bijdragen.

In totaal zouden aldus door deze in beschouwing genomen deelen der groot-landbouwindustrie ongeveer 4 ton in het transmigratiefonds worden gestort. In hoeverre ook de groot-landbouwindustrie in de andere Gewesten (Sumatra's Westkust; Atjeh) zou moeten bijdragen is een vraag die eerst bij een nadere uitwerking van het voorgestane systeem behoeft te worden opgelost.

De Inheemsche ondernemer.

De wijze waarop de inheemsche planter, die met importkrachten zijn bedrijf uitoefent, zal bijdragen in het transmigratiefonds, werd in het betreffende hoofdstuk uitvoerig uiteengezet.

Uiteraard valt niet te benaderen welke som op deze wijze kan worden verkregen. Deze post zal derhalve eveneens pro memorie moeten worden gevoerd.

Aldus zal globaal berekend het transmigratiefonds samengesteld kunnen worden uit de volgende bijdragen:

a) Regeering	f 100.000
b) Zelfbesturen pro memorie	„ —
c) Inlandsche rechtsgemeenschappen pro memorie	„ —
e) Inheemsche ondernemers p.m.	„ —
d) Groot-landbouwindustrie	„ 400.000
totaal ruim	f 500.000.—

R é s u m é.

Tengevolge van de ontwikkeling van de groot-landbouwindustrie, de afschaffing van de poenale sanctie en de ontwikkeling der bevolkingscultures (speciaal die van stapelproducten) op de buitengewesten en de aanzienlijk verminderde arbeidsgelegenheid op Java door het uitvallen van enkele groote cultures (suiker) is het scheppen van een transmigratiestroom van Java naar buiten een steeds dringender vraagstuk geworden. De eenige afdoende oplossing van dit vraagstuk is gelegen in het zich blijvend vestigen van groote groepen Javanen in de buitengewesten. Dat dit tot heden niet is gelukt — wij denken dan de ondernemingskolonisaties, landbouwkolonisaties, enz. — moet in hoofdzaak worden toegeschreven aan de weinige bekendheid bij den Javaan van deze vestigingsmogelijkheden. Zijn wetenschap beperkt zich nog tot de kennis — en de angst — van den contractarbeider. Wil men hieraan een einde maken, waardoor men tevens een soepele oplossing verkrijgt van het arbeidsvraagstuk voor de buitengewesten, dan zal men zooveel mogelijk Javanen in de gelegenheid moeten stellen uit eigen aanschouwing kennis te maken met die buitengewesten. Dit nu is alleen mogelijk middels een uiterst goedkoop transportsysteem. Dat een transportsysteem gevonden kan worden, dat voldoende aantrekkelijkheid heeft om Javanen bij duizenden reislustig te maken, kan zonder meer als vaststaand

worden aangenomen. Schijnbaar zal dit systeem moeten afstuiten op de kosten. Wanneer men echter nauwkeurig nagaat in welke mate en welke instanties belang hebben bij het transmigreeren van groote groepen Javanen, dan moet men tot de gevolgtrekking komen dat ook het kosten-vraagstuk, aan het voorgestane transmigratie-systeem verbonden, opgelost kan worden.

Immers bij het trekken van duizenden Javanen naar de minder dicht bevolkte streken van den archipel hebben belang:

a) de Regeering, *b)* de Zelfbesturen, *c)* de Inlandsche rechtgemeenschappen, *d)* de Groot-landbouwindustrie, *e)* de autochthone bevolking der buitengewesten die zich heeft toegelegd op den verbouw van stapelproducten, *f)* de transportorganisaties.

Deze instanties kunnen derhalve ook deelnemen aan het zgn. transmigratiefonds, hetgeen moet strekken om de verliezen der transportorganisaties, bij dit vervoer betrokken, geheel of gedeeltelijk te dekken.

Op deze wijze zal een geregelde stroom van Javanen naar de buitengewesten ontstaan. Zooals werd betoogd is daarbij *conditio sine qua non* dat ook de terugkeer naar Java goedkoop moet zijn. De retourstroom immers moet op Java de natuurlijke propaganda-bron worden voor de buitengewesten.

Op den duur wanneer de stroomen heen en weer zijn ontstaan kan men de transporttarieven weder op een minder- of misschien niet-verliesgevende basis stellen.

Uit deze transmigratiestroomen zullen zich o.i. op natuurlijke wijze afscheiden de groepen die als arbeiders op de ondernemingen hun levensonderhoud vinden en de groepen die zich als landbouwers zullen vestigen.

S l o t.

Het zij verre van ons te willen pretendeeren dat met deze verhandeling het kolonisatie- en arbeiders-vraagstuk voor de Buitengewesten inééns is opgelost. Integendeel, wij ontveinzen ons geenszins dat in de praktijk nog vele voetangels en klemmen verscholen zullen liggen. Wanneer echter één en ander aanleiding mag geven, hen die daartoe de bevoegdheid bezitten, te bewegen ook hun inzichten terzake kenbaar te maken, zoo zijn wij er van overtuigd eene mogelijkheid te hebben aangesneden volgens welke

de oplossing van het zoo uiterst urgente probleem kan worden benaderd.

Moge gezonde critiek in ruime mate ons deel worden; zij zal ongetwijfeld de juiste voltooiing van het door ons gedachte gebouw ten goede komen.

Benkoelen, 24 October 1934.

De Zoutregie.

Een kort overzicht van haar ontstaan, haar groei,
haar werking en haar aanpassing aan de veranderde
tijdsomstandigheden,

door

C. W. BOON.

Voorgeschiedenis en ontstaan der regie.

De grondslagen voor het huidige zoutmonopolie werden reeds door de Vereenigde Oost-Indische Compagnie gelegd, welke het zoutverbruik in die streken, waar zij haar gezag voldoende kon doen gelden, als een middel van inkomsten exploiteerde. Zulks geschiedde door het uitsluitend recht tot den opkoop en handel in zout, alsmede de heffing der in- en uitvoerrechten daarop te verpachten.

De ondergang der Compagnie bracht in deze beginselen geen wijziging. Onder den Gouverneur-Generaal Daendels ging men met het pachtsysteem voort, waarbij het dezen Landvoogd tot eer strekt, dat hij met betrekking tot den verkoopprijs een limiet stelde. Toen evenwel in 1813 te Semarang tusschen eenige pachters onderling een proces werd gevoerd, waarbij de enorme winsten van die heeren aan het daglicht traden, meende Raffles, dat de tijd gekomen was, om met het pachtsysteem te breken, waarna hij de regie op Java en Madoera en in de Lampongs invoerde.

Bij het herstel van het Nederlandsch gezag kort daarop in 1816, bleef de regie bestaan, al moest van tijd tot tijd voor de handhaving daarvan zwaar worden gestreden. Zoo voerde in 1829 de Commissaris-Generaal Du Bus ter versterking van inkomsten de zoutpacht weder in enkele groote plaatsen op Java in. Deze aanvallen op de regie waren voornamelijk toe te schrijven aan een verkeerd beleid — waardoor eenige malen zoutnooden ontstonden.

De onzekerheid omtrent het al dan niet voortbestaan der regie liet niet na een verlamdenden invloed op het aanbrengen van verbeteringen uit te oefenen, waaraan pas een einde kwam toen in 1882 de ordonnantie, inhoudende de „bepalingen tot verzekering van het zoutmonopolie” ¹⁾ het leven zag. Na dit tijdstip pas kon de verdere regie-invoering op een vaste basis en met kracht worden geëntameerd. Toch zou het nog tot 1920 duren, totdat de laatste pacht ter Oostkust van Sumatra verdween.

Oorspronkelijk werd de regie onder leiding van de Hoofden van Gewestelijk Bestuur geëxploiteerd. Het gemis aan een centrale leiding bij de winning, distributie a.a. van dit algemeen en overal benodigde consumptieartikel deed zich daarbij echter steeds sterker voelen en demonstreerde zich vooral bij de reeds gesignaleerde zoutnooden — het laatst en meest ernstig van 1859 tot 1868.

Eerst in 1910 werd de eerste stap in de richting van meerdere eenheid gedaan; in dat jaar werd namelijk de betrekking van inspecteur van het zoutmonopolie in het leven geroepen. Hierbij bleef het evenwel niet, toen zich in den loop der jaren het denkbeeld ontwikkelde, dat het zoutmonopolie — al is het doel der regie ook fiscaal — in den vollen zin des woords als een gouvernementsbedrijf was te beschouwen. Immers bevatte het hiervan alle kenmerkende onderdeelen — zooals de aanmaak en aankoop van het ruwe product, de fabriekmatige bewerking en verpakking en expeditie, het transport en het debiet in detail. Allengs werd dan ook de noodzakelijkheid ingezien, om dat bedrijf, waarvan de werkingsfeer zich steeds uitbreidde, niet langer te doen beheeren als een administratieve zaak als afdeeling van een departement van algemeen bestuur, doch met meerdere zelfstandigheid.

Het duurde echter nog tot 1915, voordat de bedrijfsvorm in vollen omvang kon worden ingevoerd. In dat jaar kwam de Resident van Madoera tot de conclusie, dat het aanbeveling verdiende, om de zoutaanmaak los van het B.B. te maken, welke gelegenheid werd aangegrepen om tot de instelling van den dienst der Zoutregie ²⁾ onder het departement van Gouvernementsbedrijven te geraken; de organisatie werd geschoeid op den leest van dien der Bangkatinwinning. Bij deze instelling werd, ook al met het oog

1) Vide Staatsblad 1882 No. 73.

2) Staatsblad 1915 No. 241.

op de persoonlijke belangen van den Directeur der Zoutverpakking, vooralsnog afgezien van een vereeniging van dit dienstvak met de andere onderdeelen van den dienst. Kort voor het defungeeren van dien hoofdamtenaar vormde de dienst der Zoutregie pas een afgerond geheel (1925).

Met ingang van 1 Januari 1934 werd de Zoutregie met de Opiumregie samengesmolten, terwijl de gecombineerde dienst kwam te ressorteeren onder het departement van Financiën¹⁾. De zoutaanmaak en de fabrieken, benevens het Oost-Java-Zeevervoer, werden bij die combinatie als een afzonderlijk bedrijf — „de Zoutwinning” — afgesplitst, hetwelk onder supervisie van het Hoofd der Opium- en Zoutregie staat.

De winning van het zout en de fabriekmatige bewerking en verpakking daarvan.

Het voor de Regie bestemde zout werd in vroegere jaren alleen op zgn. bevolkingslanden in Bantam en de voormalige residenties Krawang, Cheribon, Rembang, Soerabaja en Madoera gewonnen, waar der bevolking vergunning werd verleend om zout te winnen, waarbij het Gouvernement de verplichting op zich nam om het aangemaakte zout — met uitsluiting van anderen — tegen vastgestelde prijzen in te koopen. Aangezien de vele aanmaakplaatsen den smokkelhandel bevorderden en de administratie daarvan kostbaar was, werd in 1870 die vergunning beperkt tot de op Madoera gelegen landen bij Pamekasan, Soemenep en Sampang — welke tot het begin van deze eeuw in de door het bevolkingsaccres steeds stijgende consumptie in het afzetgebied konden voorzien.

Omstreeks het jaar 1900 evenwel was de behoefte daarvan boven de capaciteit van de bevolkingslanden gestegen en was uitbreiding van het produceerend oppervlak noodzakelijk. Het Gouvernement besloot hierin te voorzien door den aanleg van eenige landen, op grond van de overweging, dat het zout in eigen beheer in betere kwaliteit en op rationeeler wijze kon worden aangemaakt, waardoor de winningskosten belangrijk lager zouden zijn dan bij aankoop van de bevolking. Sedert 1918 werden drie Gouvernements-landen in exploitatie genomen en wel bij Nembakor-West,

1) Staatsblad 1933 No. 441.

Grisee en Gersik-Poetih (geïnvesteerd kapitaal rond f 5.300.00.—). De drie bevolkingslanden hebben tezamen een oppervlakte van 3.520 hectare, de eigen landen van 1.180 hectare. Het zoutland Grisee ligt bij de desa Manjar op ongeveer 7 km bewesten Grisee aan den grooten weg naar Lamongan.

De wijze van zoutwinning op Madoera komt bij de bevolkings- en gouvernementslanden op hetzelfde principe van verdamping van zeewater middels zonnewarmte neer, al vallen — zooals hieronder in het licht wordt gesteld — daartusschen kenmerkende verschillen waar te nemen.

Het water van de Java-zee bevat ongeveer 3,6% aan zouten, welke de volgende samenstelling hebben.

NaCl (keukenzout)	78,14	deelen
MgCl ₂	8,55	„
KCl	1,34	„
NaBr	1,47	„
MgSO ₄	6,58	„
CaSO ₄	3,61	„
Overige zouten	0,31	„
Totaal	100	deelen.

Ongeveer een maand nadat de droge tijd is ingevallen, laat de bevolking het zeewater — zgn. „jong water” — soms door natuurlijke toevloeiing, in vele gevallen echter door scheppen — op een verdampingsbassin toe, uit welk reservoir een 3 tot 6-tal andere bassins worden gevoed, welke op elkander afvloeien en waarvan de laatste vooraf een zorgvuldige bodembewerking door vlakken en rollen heeft ondergaan. Doordat het jonge water op deze bassins aan de zonnestralen is blootgesteld, loopt de concentratie daarvan geleidelijk op, om op het laatste bassin een dichtheid van ± 20 graden Baumé te bereiken. Dit oudste water wordt vervolgens op het voorlaatste bassin teruggeschept, waarna het laatste bassin nogmaals een intensieve bodembewerking ondergaat, tot dat dit geschikt is om als kristallisatie-vlak („tafel”) te kunnen dienen. Een samenstel van bassins (reservoirs) met tafel, heet een „zoutpan”.

Zoodra men hiermede gereed is gekomen, wordt de intusschen tot een concentratie van $\pm 25^\circ$ Baumé opgelopen loog van het voorlaatste bassin op de tafel gelaten — waarop bij 26° Baumé de uitkristallisatie van NaCl een aanvang neemt.

Dit kristallisatie-proces heeft kalm voortgang, doordat steeds de tafel uit het voorlaatste bassin wordt bijgevuld — totdat de zoutlaag een voldoende dikte heeft bereikt, waarvoor een kristallisatietermijn ongeveer 20 dagen noodig is. Alsdan wordt het zout middels harken geschraapt, waarbij de schollen tot kristallen uiteenvallen, die tegelijkertijd in de nog aanwezige „moederloog” een waschingsproces ondergaan, waarbij het product van aanklevende grondresten wordt gezuiverd. Om zuiver wit zout te verkrijgen is het noodig om de kristallisatietermijn niet te kort te stellen, omdat anders de zoutlaag te dun wordt en mitsdien bij het harken te veel bodembestanddeelen worden medegenomen.

Na de schraping wordt de overgebleven moederloog, waarvan de concentratie tot $\pm 28^\circ$ Baumé is opgelopen, op het voorlaatste bassin teruggeschept en gemengd met de zich daarop bevindende versche loog — terwijl de tafel weer voor een tweede kristallisatie in orde wordt gemaakt, door deze met zeewater van de sterk hygroscopische chloormagnesiumzouten te reinigen. Het hiervan afkomstige uitwaschwater wordt eveneens op het voorlaatste bassin teruggeheveld.

Terloops zij opgemerkt, dat indien dit reinigingsproces niet plaats vond, de tafelbodem door die vocht-aantrekkende eigenschappen niet in een voldoende harden en ondoordringbaren staat zou zijn te krijgen.

Aangezien door het hergebruik van de moederloog het product op vorengeschetste wijze bij iedere volgende schraping in een steeds geconcentreerder loog wordt gewonnen en na 31° Bé de bittere magnesiumzouten (MgSO_4 , MgCl_2) in beduidende mate beginnen neer te slaan, wordt er van Gouvernementswege nauwlettend op toegezien, dat ter verkrijging van een goed eindproduct de loog op de tafels niet boven de 30° Bé oploopt, waarna deze moet worden weggegooid.

Na het schrapen laat men het zout bij de tafel op de droogplaats gedurende eenige dagen uitdruipen — waarna het naar de Gouvernements opslagplaatsen mag worden vervoerd.

Bij den aanleg van de Gouvernementslanden werd aanstonds met in de praktijk gebleken gebreken van de bevolkingswinning rekening gehouden. Zoo wordt de natuurlijke toevloeiing van het jong-water door pompstations bevorderd, terwijl voor het transport van het eenmaal verkregen zout gebruik wordt gemaakt van regen-afwateringskanalen, welke gelijktijdig voor den afvoer van de niet verder te gebruiken moederloog dienen.

Het is wel interessant, hier even kennis te nemen van de groote watermassa's, welke die pompstations verwerken. Voor eerste wateropzet benoodigen de gouvernementslanden Nembakor-West, Grisee en Gersik-Poetih resp. 1.317.000 m³, 623.000 m³ en 710.000 m³, terwijl de dagelijksche waterbehoefte voor verdamping en wegtrekking resp. 51.000 m³, 25.800 m³ en 28.800 m³ bedraagt.

In den eersten tijd waren die landen evenwel niets anders dan een verbeterde copie van de bevolkingslanden. De groote verbetering kwam pas, toen het zoutvormingsproces op meer wetenschappelijke wijze in beschouwing werd genomen. Op grond van theoretische berekeningen bleek, dat de oppervlakten van de verschillende bassins en van de tafel tot elkander in een zekere verhouding moeten staan, welke de productie-capaciteit ten gunste beïnvloedt. Voorts werden voorconcentratie-bassins (gezamenlijke oppervlakte 780 ha) aangelegd, waarin het zeewater, voordat het op de panen komt, reeds een indamping ondergaat.

Op grond van verschillende overwegingen — voorkoming zouttekorten, kwaliteitseischen e.d. — is door de Regeering bepaald, dat de op Madoera aanwezige voorraden loszout moeten strekken voor de behoefte van de volgende 4 jaren ¹⁾. Dit criterium geeft den doorslag bij de bepaling van de telken jare op Madoera aan te maken hoeveelheden, waardoor echter in de laatste jaren de belangen van zoutmakers en in nog sterkere mate die van het Gouvernement in het gedrang zijn gekomen. Door een reeks van overvloedige oogsten en een door de slechte economische tijdsomstandigheden, alsmede door den clandestienen aanmaak veroorzaakt dalend debiet, zijn die loszoutvoorraden verre boven dat criterium gestegen.

1) Staatsblad 1929 No. 269.

Die stock bedroeg

op ultimo	1919		474.026	ton
„	„	1920		341.561 „
„	„	1921		293.559 „
„	„	1922		315.373 „
„	„	1923		322.267 „
„	„	1924		290.317 „
„	„	1925		572.923 „
„	„	1926		790.515 „
„	„	1927		867.259 „
„	„	1928		907.176 „
„	„	1929		1.181.481 „
„	„	1930		1.313.332 „
„	„	1931		1.308.036 „
„	„	1932		1.358.199 „
„	„	1933		1.247.429 „
„	„	1934		1.082.151 „

terwijl rekening houdende met bedoeld criterium, per 1 Januari j.l. volstaan had kunnen worden met een voorraad van rond 720.000 ton.

Hoewel de Zoutregie erin slaagde, om van het surplus 100.000 ton aan Japan te verkoopen, behoeft het geen nader betoog, dat een, uit bezuinigingsoverwegingen geboden, verder interen van de voorraden uitsluitend bereikt kan worden door den aanmaak te beperken en het debiet, ook door regie-uitbreiding, te stimuleeren.

De productie bedroeg in

	Op de bevolkings- landen	Op de Gouvernements- landen
1920	58.500 ton	1.671 ton
1921	154.502 „	6.309 „
1922	183.051 „	6.956 „
1923	157.852 „	10.267 „
1924	133.271 „	14.070 „
1925	412.071 „	65.167 „
1926	347.659 „	59.948 „
1927	217.982 „	46.215 „
1928	207.887 „	45.273 „
1929	404.115 „	82.273 „
1930	241.813 „	71.765 „
1931	165.234 „	47.139 „
1932	171.428 „	36.191 „
1933	75.852 „	8.749 „
1934	69.690 „	12.755 „

De hiervoor bedoelde noodzaak leidde er zelfs toe, om twee Gouvernementslanden tijdelijk buiten bedrijf te stellen — dat bij Grisee in 1933 en dat bij Gersik-Poetih in 1934.

Voorts werd in de richting van productie-vermindering gewerkt, door over te gaan tot inkrimping van het panareaal op de bevolkingslanden. In 1934 werd voor dat doel een bedrag van f 100.000.— beschikbaar gesteld, waarmede te Pamekasan, Sampang en Soemenep op verschillende pannen het recht tot zoutaanmaak werd afgekocht. Met hulp van de binnenvisscherij worden plannen ontworpen om de vrijgekomen gronden in vischvijvers om te zetten.

Nadat in het afgelopen jaar bedoeld recht was afgekocht op de bevolkingslanden Soemenep, Pamekasan en Sampang op resp. 56, 244 en 540 pannen, resteerden er op 1 Januari van dit jaar op die landen resp. 1644, 1566 en 1693 pannen, met resp. 783, 1353 en 1418 eigenaars.

In de volle campagne vinden ongeveer 30.000 Madoereezen bij de zoutoogst hun broodwinning.

De prijs, waartegen het zout van de bevolking wordt ingekocht, onderging in den loop der jaren eenige malen een verandering. In

1920 werd die prijs, welke vanaf de zestiger jaren f 10.— per kolang, (f 5.35 per ton) had bedragen, verhoogd tot f 15.— per kolang (f 8.— per ton). Het zout werd daarbij ingekocht per picolmaat met kop.

Door de inlijving van Madoera bij het ijkgebied, werd in 1930 voor het eerst in afgestreken halve hl-maten ingenomen, tegen den herleiden prijs van f 0.64 per hectoliter ¹⁾. In verband met de geboden bezuiniging werd deze inkoopprijs per 1 Januari 1932 verlaagd tot 50 cent per hectoliter ¹⁾. Toen echter in 1933 — zooals hiervoor blijkt — de productie der bevolkingslanden nog meer moest worden ingekrompen en op elke pan slechts eenmaal mocht worden geoogst, oordeelde de Regeering het redelijk, om de zoutmakers gedeeltelijk schadeloos te stellen door den aankoopsprijs dat jaar weer tot 60 cent per hectoliter te verhoogen ¹⁾.

Het losse zout werd op Madoera vroeger enkel in pakhuizen opgeslagen; eerst naderhand werd er uit bezuinigingsoverwegingen toe overgegaan om die opslag mede te doen plaatsvinden in zgn. openlucht-opschuringen, waarbij gebruik wordt gemaakt van het natuurlijke talud van het zout, hetwelk op een tonronde wordt opgetast en daarna op een helling van 5 : 6 met kadjang-matten of welits wordt afgedekt. Vanuit de opslagplaatsen wordt het losse zout per eigen decauville of vaartuigen, dan wel per Madoera-tram naar de briketteeringsfabrieken vervoerd, terwijl het mede als vischzout per Oost-Java Zeevervoer naar Bagan si Api-Api of andere vischcentra wordt gebracht.

Tot omstreeks 1900 werd het consumptie-zout door de Regie — eerst bij de maat en later per gewicht — in lossen staat aan de bevolking verkocht. Allengs bleek evenwel, dat met dit systeem gebroken diende te worden.

Allereerst toch bevat het losse zout nog zoowel chemische als mechanische verontreinigingen. De chemische verontreinigingen bestaan hierin, dat trots alle voorzorgen, al is het in geringe mate, nog andere zouten met het keukenzout neerslaan, terwijl in de zoutkristallen kleine hoeveelheden moederloog zitten opgesloten, welke moederloog ook aan de buitenzijde van die kristallen kleeft en veel vocht aantrekt. De mechanische verontreiniging bestaat uit bodembestanddeelen van het kristallisatie-vlak en uit op de

1) Vide Staatsblad 1929 No. 269; 1931 No. 141; 1931 No. 257 en 1933 No. 263.

tafel gewaaid stof en zand, welke eveneens in de kristallen zitten opgesloten.

Bovendien waren aan den verkoop in lossen vorm andere nadeelen verbonden. Bij de verzending ontstond vanzelfsprekend een groot gewichtsverlies — bij een eenigszins langdurigen opslag verwaterde het zout — de tusschenhandel deed den koopers in gewicht tekort, terwijl vervalsching mogelijk was.

Maar het zwaarste woog wel, dat het Gouvernement in verband met deze wijze van verhandeling door de pakhuismeesters voor aanzienlijke bedragen werd benadeeld, terwijl de bevolking ernstig gedupeerd werd, doordat de detail-verkoop niet verder ging dan tot 1/32 picol (iets meer dan 3 katti's).

Tegen het einde van de vorige eeuw werd ernstig getracht om aan deze nadeelen en misbruiken een einde te maken, doch goede raad was duur. Aanvankelijk meende men de oplossing te kunnen vinden, door het product niet meer tegen de betaling met geld, doch alleen tegen bons verkrijgbaar te stellen, welke elders moesten worden ingekocht. Een mijl op zeven.

De goede stoot werd pas gegeven door den controleur bij het Binnenlandsch-Bestuur H. E. B. SCHMALHAUSEN, die in 1887 een rapport uitbracht over de economische toestanden der Javaansche desa-bevolking en daarin het denkbeeld opperde om het zout verpakt (in houten of blikken busjes) te debiteeren. Dit middel scheen veelbelovend en leidde tot een onderzoek in gansch andere richting. Nadat vergeefs was getracht, om in Indië een geschikt verpakkingsmiddel te vinden, werd te dien einde in 1892 een internationale prijsvraag uitgeschreven, waarvoor een bedrag van f 10.000.— werd beschikbaar gesteld. Een Commissie bestaande uit Dr. TH. J. VAN BUUREN, Directeur-ingenieur en Dr. K. H. MERTENS, Leeraar-scheikundige van de Hoogere Burger School te Soerabaja kreeg opdracht om de binnengekomen antwoorden te onderzoeken en voorstellen te doen ter uitvoering van de door haar goedgekeurde plannen.

Aan een Oostenrijker, den heer VON BALTZBERG — den chef der Staatssalinen te Ischl — werd de prijs toegekend, waaraan het ontstaan van de briketteeringsfabrieken te Kalianget en Krampon is te danken.

Het losse zout, zooals het naar de briketten-fabrieken wordt vervoerd, heeft in doorsnede de volgende samenstelling:

NaCl (keukenzout)	87,92%
Na ₂ SO ₄	0,94 „
CaSO ₄	0,56 „
MgCl ₂	1,56 „
Fe ₂ O ₃ + Al ₂ O ₃	0,01 „
H ₂ O (water)	8,29 „
Onoplosbaar	0,47 „
Onbekend	0,25 „

Nadat het losse-zout in de zoutputten der fabrieken is gestort, wordt het daaruit met Jacobs-ladders in centrifuges gebracht, waarin het zout gereinigd wordt van moederloog en nevenzouten en reeds een gedeelte van zijn watergehalte verliest. Uit de centrifuges wordt het zout half-automatisch in de briketten-persen gebracht, waarin het op hydraulische wijze in matrijzen onder hoogen druk tot briketten, wegende 1 katti, wordt samengeperst. De daarvoor benooidigde pompen worden door Dieselcentrales gedreven. Teneinde de briketten naderhand gemakkelijk in 4 gelijke deelen te kunnen breken, wordt door de naar boven drukkende stempel-persen in de vlakke onderzijden van de briketten een kruis aangebracht. De briketten worden vervolgens op lorries getast en daarop in droogkanalen met heete lucht gedroogd, waarin de temperatuur van 80° C bij den ingang tot 200° C bij den uitgang oploopt.

Het drogen neemt ongeveer 16 uren in beslag, waardoor het vochtigheidsgehalte nogmaals en wel van $\pm 5\%$ tot 2,5% terugloopt. Tegelijkertijd echter worden de briketten, men zou het kunnen noemen gebakken, waarbij de zich in het zout bevindende gips (CaSO₄) door chemische omzettingen voor de voor het transport en den verkoop onontbeerlijke hardheid zorgt.

Na het verlaten van de droogkanalen worden de briketten in koel-kanalen gebracht, waarin ventilatoren frissche lucht brengen. Vervolgens kan de verpakking, die voornamelijk in handarbeid — met eenige mechanische hulp voor het vormen en rillen van de hulzen — plaats vindt, een aanvang nemen. Zulks geschiedt in „kraft-papier”, welke papiersoort van groote breeksterkte en nagenoeg water- en luchtdicht moet zijn, om gedurende het vervoer en den lateren opslag in het regiegebied aan de nog immer aanwezige, al is het sterk gereduceerde hygroskopische eigen-

schappen van het briketzout weerstand te kunnen bieden. In die hulzen worden de briketten 5 rijen hoog, met 4 stuks op het grondvlak, verpakt.

Na al de hiervoor vermelde bewerkingen, heeft het briketzout in doorsnede de volgende samenstelling:

NaCl (keukenzout)	94,51 %
Na ₂ SO ₄	0,60 „
CaSO ₄	0,61 „
MgCl ₂	1,21 „
Fe ₂ O ₃ + Al ₂ O ₃	0,01 „
H ₂ O (water)	2,50 „
Onoplosbaar	0,33 „
Onbekend	0,23 „

De zoutpakketten worden voor het grootste deel per Koninklijke Paketvaart Maatschappij vanuit Kalianget naar de strandpakhuisen in het regiegebied vervoerd, waarvoor deze Maatschappij telken jare aanzienlijke bedragen ontvangt:

in 1928	f	1.137.547.79
„ 1929	„	1.215.193.67
„ 1930	„	1.184.698.49
„ 1931	„	935.257.44
„ 1932	„	819.196.59
„ 1933	„	816.912.97
„ 1934	„	—

Slechts het voor den aan de straat van Madoera grenzenden Java-wal bestemde briket-zout wordt verscheept middels de vaartuigen van het Oost-Java Zeevervoer, welke eigen vervoersdienst als een onontbeerlijke schakel tusschen Madoera en het overige regie-gebied geleidelijk in het leven werd geroepen en thans mede — zooals hiervoor reeds terloops werd vermeld — het vervoer van het visch-zout bewerkstelligt.

Het briketzout van Krampon wordt met de Madoera-tram naar Tandjoengperak vervoerd en voorziet in de behoefte van de provincie Oost-Java en van de Vorstenlanden.

Alvorens dit hoofdstukje te beëindigen, zij daarbij nog aange-teekend, dat er een tijdlang over is gedacht, om de in den loop der jaren eenigszins verouderde fabrieken op Madoera, waarin met

het oog op den huidige stand der techniek te veel in handenarbeid (beide fabrieken tezamen werken met ongeveer 2.000 arbeiders) wordt gewerkt, te verlaten en een moderne fabriek bij Soerabaja op te richten. Aangezien daarmede evenwel een in deze slechte tijdsomstandigheden niet te verdedigen en tot in vele millioenen guldens loopende kapitaalsuitgave gepaard zou gaan, is dit plan — waaruit ontegenzeggelijk een besparing aan arbeidsloon en aan vervoerskosten zou voortvloeien — tot betere tijden opgeborgen.

De werkingsfeer van de regie.

Thans komende tot den verkoop van regie-zout aan de bevolking — welke in 173 verkoopplaatsen (ongerekend de provincies) en in vele gevallen gecombineerd met opiumverkoop plaats vindt — kunnen in dezen archipel 3 gebieden worden onderscheiden ¹⁾ n.l.

- a. het zoutmonopolie-gebied, waarbinnen de aanmaak van zout door de bevolking is verboden, doch de invoer van zout niet uit 's Lands pakhuizen afkomstig is toegestaan;
- b. het zoutregie-gebied, dat is dat gedeelte van het monopolie-gebied, waarbinnen die import is verboden, hetwelk mitsdien door de regie wordt bediend;
- c. het overige gebied, waar de bevolking in hare zoutbehoefte voorziet door eigen aanmaak.

Eind 1929 strekte het zoutregiegebied zich uit over geheel Java en Madoera (m.u.v. Grobogan), Borneo en Sumatra, met uitzondering van het Gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden, de Residentie Djambi, het buiten de stroomgebieden van de rivieren Panai, Bila, Koeala en Rokan vallende gedeelte van het Gouvernement Oostkust van Sumatra en de Mentawai-eilanden van de Residentie Sumatra's Westkust.

Voorts waren monopolie-gebied het cultuur-gebied van Sumatra's Oostkust en de toenmalige zelfstandige assistent-residentie Billiton. Intusschen heeft de Regie niet stilgezeten. Achtereenvolgens werden bij het regie-gebied ingelijfd:

in 1930 de residentie Djambi, ²⁾

in 1931

1) Vide Staatsblad 1921 No. 454.

2) Vide Staatsblad 1930 No. 119 en 1930 No. 307.

- a. het daaronder nog niet ressorteerende deel van de afdeeling Bengkalis.
- b. het op het vaste-land van Sumatra gelegen gedeelte der residentie Riouw en Onderhoorigheden en
- c. de assistent-residentie Billiton. ¹⁾
in 1933 de residentie Manado, ²⁾
in 1934 het cultuurgebied van het Gouvernement Sumatra's Oost-kust ³⁾.

Ten opzichte van al deze gebieden stond het bij voorbaat vast, dat de bevolking niet door de invoering van de regie en de aan te leggen monopolieprijzen zou worden gedupeerd, terwijl de in de residentie Manado aanwezige zoutmakers door gelduitkeeringen schadeloos werden gesteld. De daarvoor bestemde gelden werden in overleg met het Bestuur voor het scheppen van nieuwe bestaansmogelijkheden aangewend.

Met uitzondering van Manado — (hierop wordt nog teruggekomen) hebben al de genoemde regie-inlijvingen — ook in financieel opzicht — aan de verwachtingen beantwoord.

Nog steeds ligt een gedeelte van Nederlandsch-Indië buiten de bemoeiingssfeer van de regie.

De Molukken en het eilanden-rijk van de residentie Riouw en Onderhoorigheden eigenen zich minder voor een inlijving, omdat daarmee de oprichting van een te groot aantal verkoopplaatsen gepaard zou gaan, terwijl bijv. Soemba en Soembawa nog grootendeels in het teeken van ruilverkeer staan. De residentie Bali en Lombok en het Gouvernement Celebes vormen echter voor de Regie begeerenswaardige objecten. Reeds werden pogingen aangewend, om daar tot regie-invoering te geraken, welke pogingen tot dusverre op den slechten economischen toestand van die gewesten afstuitten. Deze mogelijkheden hebben evenwel de voortdurende aandacht van de Regie, die gereed staat om veranderde aspecten en verbeterde tijdsomstandigheden uit te nutten, om alsnog tot het doel te geraken.

Toen de landsmiddelen begonnen terug te loopen, kwam al dra het denkbeeld te berde om den monopolieprijs van het briketzout

1)	Vide	Stbl.	1931 No. 191 en 1931 No. 431.
2)	"	"	1932 No. 561; 1932 No. 562 en 1933 No. 26.
3)	"	"	1934 No. 140 en 1934 No. 373.

te verhoogen. Al kon deze maatregel nog eenige jaren worden uitgesteld, waar voorshands nog andere bronnen konden worden aangeboord om de tekorten te dekken, toen de toestand steeds meer en meer begon te nijpen, moest de Regeering noodgedwongen alsnog daartoe besluiten. Met ingang van 21 October 1932 werd de prijs van het briketzout verhoogd met 2 cent per briket ¹⁾.

Het regie-gebied kent 2 monopolieprijzen. Na de juist gememo-reerde verhooging, kost 1 briket op Java en Madoera en in de gewesten Lampongsche districten, Palembang, Benkoelen, Bangka en Onderhoorigheden, Wester- en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 10 cent. In de gewesten Sumatra's Westkust, Tapanoeli, Djambi, Riouw en Onderhoorigheden, Oostkust van Sumatra en Manado bedraagt de monopolie-prijs 12 cent per briket.

Op Java en Madoera zijn de distributie en de verkoop van het zout aan de Provincies overgedragen ²⁾. De zoutverkoop in de Vorstenlanden is evenwel bij de Regie blijven berusten. De Zelfbesturen van Jogjakarta (Sultan en Pakoe-Alam) ontvangen hiervoor jaarlijks een uitkeering, naar den maatstaf van f 0.60 per verkochte pakket in hunne gebieden. De bewaking van het monopolie is in de Provincie bij den Regie-dienst blijven berusten.

Voor de hiervoor bedoelde verhooging van den briket-prijs werd dit zout door die autonome ressorten ingekocht tegen den monopolieprijs verminderd met veertig procent. Deze toegestane reductie heeft deels ten doel om de Provincies tegemoet te komen in de kosten, welke de distributie en de verkoop medebrengen (15%) en deels om die ressorten eigen inkomsten daaruit te verzekeren (25%).

Aangezien het bij de verhooging van den monopolieprijs in de bedoeling lag, om de daaruit voortvloeiende meerdere baten geheel in 's Lands schatkist te doen vloeien, werd de leveringsprijs van het briketzout aan de Provincies, welke tevoren f 76.80 per ton van 80 pakketten bedroeg, gewijzigd en voor dezelfde gewichtshoeveelheid gesteld op den monopolieprijs ad f 160.— per ton verminderd met f 51.20 ³⁾. Zoo op het eerste gezicht, zou getwijfeld kunnen worden aan de billijkheid van dezen maatregel ten opzichte

1) Vide Bijblad 12906.

2) Vide Staatsblad 1925 No. 688; 1928 No. 547; 1929 No. 388; 1929 No. 457 en 1932 No. 142.

3) Vide Staatsblad 1932 No. 584.

van de Provincies — aangezien het voor de hand ligt, dat door de verhooging van den monopolieprijs het hoofdelijk verbruik — in verband met de steeds teruglopende economische draagkracht van de bevolking — moest dalen. Maar wanneer wij even stil staan bij de omstandigheid, dat de kosten van de bedrijfsvoering steeds minder zijn geworden, zoodat deze bij lange na niet meer 15% bedragen, dan krijgt deze materie wel een ander en voor de Provincies minder nadeelig aspect. De Regeering heeft desalniettemin die ressorten in verband met den minderen verkoop een extra uitkeering gegeven.

Het is voorts wel merkwaardig, dat de daling van het debiet in de Buitengewesten en in de Vorstenlanden in enkele gevallen niet alleen tot stilstand is gekomen, doch in 1934 een stijging vertoont, terwijl de verkoop in de Provincies zich in een dalende lijn blijft bewegen.

De hiernavolgende staatjes mogen deze bewering boekstaven:

A. Buitengewesten + Vorstenlanden (verkoop in pakketten)

	1930	1931	1932	1933	1934
Tapanoeli	246.724	243 812	237.802	220.356	211.756
Sum. Oostkust	50.896	54 402 ²⁾	72.972	69.816	181 261 ⁴⁾
Rioew en Ond.	—	1.283 ²⁾	35.433	37.604	33.536
Djambi	6.944 ¹⁾	52.842	67.071	65.062	63 262
Sum. Westkust	457.482	444 769	428.604	397.852	37 749
Benkoelen	91.389	93.277	95.415	86.594	77.650
Lampongs	101.026	96.124	101.790	101.259	105 752
Palembang	412.043	367.875	374.340	356.191	360.096
Banka en Ond. (met Billiton)	87.901	86.334 ²⁾	92.996	82.948	71.153
W. st. afd. v. Borneo	305.364	272.454	268.624	247.286	266.831
Z. & O. afd. v. Borneo	561.724	489.964	502.447	428.299	456.150
Manado	—	—	—	63.462 ³⁾	84 286
Jogjakarta	425.270	401.090	381.739	331.603	349.380
Soerakarta	613.724	588.440	565 204	493.324	489.006
Totaal	3.360.487	3.192.666	3.224.337	2.981.656	3.124.868

- Regie-invoering: (1) Djambi per 1-9-1930.
 (2) Indragiri 1-11-1931.
 Billiton 1-11-1931.
 rest afd.
 Bengkalis 1-11-1931.
 (3) Manado 15-2-1933.
 (4) cultuurgebied Sum. Oostkust 1-7-1934.

B. Java.

(en ter vergelijking nogmaals rest regiegebied)

(In tonnen van 80 pakketten).

	1930	1931	1932	1933	1934
West-Java	28.315	27.691	26.790 — 3,25%	24.677 — 7,89%	24.167 — 2,07%
Midden-Java	32.886	32.437	31.807 — 1,94%	28.019 — 11,91%	26.193 — 6,52%
Oost-Java	41.072	39.785	37.565 — 5,58%	32.001 — 14,81%	30.596 — 4,40%
Vorstenlanden	12.986	12.369	11.838 — 4,29%	10.313 — 12,88%	10.479 + 1,62%
Buitengewesten	29.014	27.664	28.495 + 3%	26.978 — 5,32%	28.584 + 5,98%
Totaal-Generaal	144.273	139.945	136.495 — 2,47%	121.988	120.019 — 1,61%

Overdracht van den zoutverkoop aan de Provincies

aan a. West-Java per 1—1—1926.
 b. Oost-Java per 1—1—1929.
 c. Midden-Java per 1—1—1930.

Reeds aanstonds na het intreden van de malaise, begon de clandestiene aanmaak van zout — vooral aan de kusten — schrikbarende afmetingen aan te nemen. De Regie stuitte bij de bestrijding hiervan op moeilijkheden ten aanzien van de interpretatie van het begrip „zoutaanmaak”. In de zoutmonopolie-ordonnantie toch is alleen opgenomen het verbod van aanmaak van *zout* — tenzij met vergunning van de Regeering en ten behoeve van het Land — zoodat bij de huidige redactie niet krachtdadig tegen het euvel van de clandestiene winning zelve kan worden opgetreden, waar deze in vele vormen voorkomt.

De volgende handelingen kunnen daarbij veelal worden onderscheiden:

- a. het natmaken van grond met zeewater (Deze bewerking is daar niet noodig, waar de kust door de werking van eb en vloed regelmatig onder water komt);
- b. het verzamelen van dien grond, nadat zich door zonnewarmte op de zandkorrels een zoutvliesje heeft afgezet;

- c. het vervoer van den zouthoudenden grond (soms reeds gebruikt voor het conserveeren van visch);
- d. het uitloogen van dien grond middels zeewater, waardoor loog wordt verkregen;
- e. het verkoken der loog tot zout (NaCl).

De hiervoor geschetste moeilijkheden vormden een punt van bespreking met den Procureur-Generaal, waarbij werd overeengekomen dat geen der onder *a* t/m *d* opgenomen handelingen een strafbaar feit oplevert. Dit is een gevolg van de omstandigheid, dat het maken van *loog* niet is verboden. Immers loog of pekkel is geen zout.

De verbodsbepaling strekt zich uitsluitend uit tot de handeling genoemd onder *e*. Ook is het verboden om met zeewater doorweekt hout te verbranden en de zoutbevattende asch in te zamelen. Hier wordt zout verkregen.

Stuitten de vervolgingsautoriteiten bij den uitleg van het begrip „zoutaanmaak” op moeilijkheden, de politioneele taak bij de bestrijding van den clandestinen aanmaak moet in de eerste plaats gericht zijn op het opsporen van opkoopters, vervoerders en gebruikers van en handelaren in clandestien zout. Bij de zoutmonopolieordonnantie toch is ook verboden het vervoer of het bezit van zout, waarvan de wettige herkomst niet bewezen kan worden. Dit politioneele optreden wordt aanzienlijk vergemakkelijkt, doordat loszout met een wettige herkomst in het regiegebied alleen kan worden aangetroffen daar waar het Land of de Provincies het voor vischinzoutings-, dan wel voor nijverheidsdoeleinden verstrekken.

De Procureur-Generaal deed over deze aangelegenheid een circulaire aan de Bestuurshoofden uitgaan, waarna meer intensief en in vele gevallen met succes tegen den clandestinen aanmaak kon worden opgetreden. Daarin werd vastgelegd, dat de groote schade voor het monopolie wordt veroorzaakt door het als broodwinning of als bijverdienste uitoefenen van den clandestinen aanmaak en niet door den in behoeftige omstandigheden verkeerenden kustbewoner, die voor eigen gebruik eenig zout wint en den regie-prijs vaak niet betalen kan. Het is niet de bedoeling, dat daartegen te streng wordt opgetreden. Zulks kan toch niet de oorzaak zijn van de — hiervoor te lezen — debietsdalingen. Hierbij speelt de clandestiene aan-

maak op groote schaal de hoofdrol, dien de kop in moet worden gedrukt.

Het succes van de gewenschte maatregelen is niet uitgebleven, behalve dan in de residentie Manado — waar de 1.139.251 bewoners op een hoofdelijk gebruik van — aan den voorzichtigen kant blijvende (zie hierna) — 2,3 kg per jaar rond 2.620 ton briketzout zouden moeten consumeeren, terwijl die consumptie in 1934 — het tweede jaar van de regie-invoering — slechts rond 1.050 ton bedroeg. De oorzaak van deze weinig bevredigende resultaten moet gezocht worden in de door het Bestuur — in verband met de behoefte omstandigheden, waarin dat gewest verkeert — noodig geachte vrijgevege houding t.o.v. den aanmaak van en handel in clandestien zout. Waar de monopolie-winst in dit regiegebied ruim f 130.— per ton bedraagt, derft het Gouvernement in Manado per jaar $1.570 \times f 130. = f 204.100.$ — aan inkomsten.

Ook in de Provincies zijn — zooals hiervoor in het licht werd gesteld — niet de betrekkelijk gunstige resultaten van de Buitengewesten en Vorstenlanden bereikt. Toch wordt ook hier met kracht tegen de onwettige winning opgetreden.

In West-Java stelde de militaire politie daaraan te Indramajoe paal en perk.

In Midden- en Oost-Java bevindt zich de breede alluviale vlakte, die zich ten Zuiden van Semarang om de Moeria slingert en zich verder tusschen de kalkbergen via Blora, Djoewangi en Bodjonegoro uitstrekt tot Soerabaja. Deze streek, die door groote dorheid van de kleurenweelde en het groen van overig Java afsteekt, leent zich door zijn geologische gesteldheid en zijn geografische ligging uiterst gunstig voor den clandestienen aanmaak. Door een langzame daling van de aardkorst ontstonden hier in de grijze oudheid moerassen en lagunen — waarin de plantaardige en dierlijke overblijfselen zonder toetreding van de lucht een natuurlijke destillatie ondergingen — waarbij de aardolie ontstond, terwijl destillatie van organismen mede zoutwater deed ontstaan, hetwelk een eenigszins andere samenstelling heeft dan het zeewater. De bij het destillatie-proces eveneens gevormde gassen veroorzaakten scheuren in de poreuze aardkorst — waardoor aardolie, zoutwater en gas ontsnappen. Het gas doet hierbij als motorische kracht

dienst, die soms zoo krachtig is, dat olie en water tot een aanzienlijke hoogte worden uitgestooten. Dikwijls ontsnapt het opgestuwde zoute water door kleiachtige aardlagen, waarbij zich een modderbrij vormt, welke — zooals dikwerf voorkomt — kegelvormig wordt opgespoten.

Reeds in vroegere eeuwen werd door de in dit gebied woonachtige bevolking, die het ontstaan der bronnen aan velerlei legenden — welke zich alle om de lotgevallen van den held Hadji Soko groepeeren — heeft verbonden, daaruit zout gewonnen. Toen dan ook de Regie op Java werd ingevoerd, oordeelde de Regeering het billijk om deze in de historie wortelende rechten in stand te houden. Zoo ontstond de bij de monopolie-ordonnantie toegestane legitieme winning in het Grobogan gebied, waar de bevolking het recht heeft om tegen de betaling van een cijns ad f 1.50 per 100 kg uit de zoutwaterwellen bij Koewoe, Grobogan, Djati, Mendikil, Bandjar-Lor, Bandjar-Kidoel en Tjrewek jaarlijks ten hoogste 3.200 ton zout te winnen, voor den verkoop waarvan een bepaald afzetgebied is aangegeven ¹⁾.

Doch naast deze legitieme bronnen bestaat de mogelijkheid om op vele andere plaatsen zout te winnen.

Toen in jaren van voorspoed de daar woonachtige bevolking nog over voldoende middelen beschikte, om zich het regieproduct aan te schaffen, werd van deze mogelijkheid tot clandestienen aanmaak weinig gebruik gemaakt. Dit veranderde evenwel geheel en al, toen de malaise deze gebieden al bijzonder sterk trof en in vele gevallen de bevolking zich met den besten wil niet meer in het bezit van de noodige contanten voor den aankoop van briket-zout kan stellen. De Provincies Midden- en Oost-Java staan hier voor een moeilijke en delicate taak, ook al omdat de hiervoor geschetste uitvloeijing van zoutwater niet geheel met menschenlijke hulpmiddelen is stop te zetten.

Als resultaat van een door de Regie ingesteld plaatselijk onderzoek werd besloten, om de voornaamste clandestiene bronnen af te sluiten. Deze af te sluiten zoutwaterwellen bevinden zich bij Tjoengkoop, Klokah, Tjanggih, Petak, Kedingding, Banjoeasin, Delok, Djintel, Kalikobok, Ngeboran en Melikan. Na de afsluiting

1) Vide Staatsblad 1921 No. 454; 1934 No. 89; 1934 No. 90; 1934 No. 91 en 1934 No. 92.

zal het zwaartepunt worden gelegd in een zoo intensief mogelijke bewaking door het Bestuur. Weliswaar kan die bewaking — zonder daaraan een te groote uitgave ten koste te leggen — nimmer geheel afdoende zijn, doch in ieder geval kan de thans dikwerf floreerende handel in clandestien zout worden uitgeroeid en de aanmaak daarvan tot een voor huishoudelijk gebruik, dus tot kleine proporties, teruggebracht.

Is hiervoor aangetoond, dat de daling van het zoutdebiet in de Provincies te wijten is aan de vooral in Oost-Java al heel sterk verslechterde economische toestand en voorts aan factoren, waar die autonome ressorten tamelijk machteloos tegenover staan; het verdient aanbeveling hier even te wijzen op een zeker goed bedoelde, doch voor het debiet minder gelukkige beschikking van West-Java, met betrekking tot de verstrekking van nijverheidszout.

Het Hoofd der Opium- en Zoutregie is nml. bevoegd om ten behoeve van ondernemingen van nijverheid of landbouw in Nederlandsch-Indië, dan wel in bijzondere gevallen te zijner beoordeeling, industriezout tegen verminderden prijs te verstrekken — op voorwaarde dat de jaarlijksche afname minstens 5.000 kg bedraagt ¹⁾. Deze bevoegdheid is bij de overdracht-ordonnanties aan de Provincies overgedragen — waarna West-Java er in 1934 tot steunverleening aan de industrie toe overging om die limiet te verwaarloozen. Een ieder kan te Tandjoeng-Priok en Cheribon industriezout koopen, mits minstens een zak van 50 kg wordt afgenomen en het zout vooraf voor de consumptie onbruikbaar wordt gemaakt door toevoeging van $\frac{1}{2}$ gewichtsprocent petroleum en $\frac{1}{10}$ gewichtsprocent kaliumbichromaat. Indien men evenwel in het oog houdt, dat deze denaturatie middelen door een eenvoudig wasschingsproces althans grootendeels zijn te verwijderen, dan wordt het begrijpelijk, dat dit zout gereede afname vindt, ook voor doeleinden waar het niet voor bestemd is, bijv. ketjapfabrieken.

De bevoegdheid tot de verstrekking van industriezout is daarentegen door de Regie steeds met de meeste voorzichtigheid gehanteerd, juist om dergelijke inbreuken op het monopolie te voorkomen. Voor de afname van dat zout komen in aanmerking ijsfabrieken, petroleum-maatschappijen, bepaalde zeepfabrieken en een enkele leerlooierij. Den laatsten tijd is ten aanzien hiervan wel

1) Vide Bijblad No. 10617 junctis No. 11973, No. 12153 en No. 12474.

eenige meerdere vrijgevigheid betracht, doch ketjap-fabrieken zijn ingevolge Regeeringsbeslissing ten rechte steeds van deze gunstverleening verstoken gebleven, omdat noch de omvang van het sojabedrijf, noch de waarde van het product voor de volkshuishouding een dergelijken maatregel zou wettigen. Bovendien zou de verstrekking van goedkoop nijverheidszout slechts een zeer geringen invloed op den prijs van de soja uitoefenen. Die prijs zou slechts met één cent per flesch van $\frac{3}{4}$ liter dalen.

Van de zeepfabrieken komen alleen die fabrieken, die op onderloog werken, die het zout gebruiken om de zeeplijm uit te zouten en mitsdien kernzeep fabriceeren, voor de afname van industriezout in aanmerking. Daarentegen zijn verzoeken tot een dergelijke afname van zeepfabrieken, die het zout bezigen om het rendement van de zeep te verhoogen en derhalve inferieure lijnzeepen op de markt brengen, niet voor inwilliging vatbaar.

Thans wordt al het nijverheidszout voor de genoemde doeleinden — evenals in de Provincies — voor de consumptie onbruikbaar gemaakt door toevoeging van $\frac{1}{2}$ gewichtsprocent petroleum en $\frac{1}{10}$ gewichtsprocent kaliumbichromaat. Aangezien in den laatsten tijd hiermede misbruiken aan het daglicht zijn getreden, is de Regie doende naar andere denaturatie-middelen te zoeken, die een betere bescherming van het monopolie waarborgen.

Nog is in de havens Batavia, Cheribon, Tegal, Pekalongan, Semarang, Soerabaja, Tjilatjap, Padang, Palembang, Belawan-Deli, Pangkalan-Brandan, Sibolga, Manado, Gorontalo, Balikpapan, Tandjong-Balai en Asahan de import van gedenatureerd industriezout toegelaten.

Hiervan wordt evenwel weinig gebruik gemaakt, aangezien die havens — met uitzondering van Asahan — thans alle binnen het regiegebied vallen en de Regie, door zich te specialiseeren op dit gebied, in staat is, om aan de behoeften van nagenoeg alle industrieën te voldoen.

In verband met het vorenstaande verdient het wel aanbeveling even kennis te nemen van de veelzeggende cijfers van het hoofdelijke verbruik over het afgelopen jaar, waarvoor naar onderstaand staatje wordt verwezen.

1 9 3 4.

Gewesten of Provincies.	Verbruik verp. zout in tonnen	Bevolkings- aantal	Hoofdelijk ge- bruik in kg.
1. Tapanoeli	2.647	1.041.301	2.54
2. Sumatra's Oostkust	2.266	1.673.623	1.35 ¹⁾
3. Riouw en Onderh.	420	163.441	2.56
4. Djambi	791	245.342	3.22
5. Sumatra's Westkust	4.684	1.919.109	2.44
6. Benkoelen	971	322.619	3.01
7. Lampongsche Distr.	1.322	359.950	3.67
8. Palembang	4.501	1.096.555	4.10
9. Bangka en Onderh.	889	278.842	3.18
10. Westerafd. v. Borneo	3.336	827.898	4.03
11. Z. en O. Afd. v. Borneo	5.702	1.366.635	4.17
12. Manado	1.054	1.139.251	0.92
13. Jogjakarta	4.367	1.558.844	2.80
14. Soerakarta	6.113	2.564.975	2.38
15. West-Java	24.167	11.399.439	2.12
16. Midden-Java	26.193	11.141.668	2.35
17. Oost-Java	30.596	15.054.598	2.03
Totaal	120.019	52.154.09	2.30 ¹⁾

In Europa is het gebruik ongeveer 6 kg per hoofd.

(1) Bij de beschouwing van deze cijfers moet rekening worden gehouden met de verdere inlijving van S. O. K. per 1-7-1934.

De 1.357.009 bewoners van het cultuurgebied consumeerden in de tweede helft van het vorige jaar 1.425 ton, gevende een hoofdelijk gebruik van 1,05 kg of 2,10 kg per jaar. Voor dit nieuwe gebied een alleszins bevredigend resultaat. De 316.623 bewoners van de rest van dit gouvernement gebruikten 841 ton, gevende een hoofdelijk gebruik van 2,65 kg.

Tot de zorg van de Regie behoort ook de verkoop van goedkoop loszout voor het inzouten van visch. Deze zoutverstrekking vormt de eenigste erkende afwijking van het monopolie-beginsel, dat in ongedenatureerenden staat slechts briketzout tegen monopolieprijs verkocht wordt. Daardoor vormde deze aangelegenheid het zorgkind van de onderscheidene Directeuren der Departementen, waaronder de Zoutregie in de laatste decennia ressorteerde, omdat het zeer lastig bleek om misbruiken met het conserveeringsmiddel afdoende tegen te gaan, zonder tegelijkertijd het vischbedrijf ernstig te belemmeren.

Sedert ¹⁾ is de bemoeienis met het vischzout geheel van de Hoof-

¹⁾ Vide Staatsblad 1922 No. 694.

den van Gewestelijk Bestuur overgegaan op de regie, welke op Java middels vischinzoutingsetablissemanten tegen inbreuken waakte, terwijl in de Buitengewesten op diverse plaatsen allerlei beperkende bepalingen in het leven werden geroepen — zooals de aankoop van los- en briketzout in een zekere verhouding — welke echter op den duur niet bleken te voldoen. Toen dan ook de vischzoutprijzen in verband met de malaise te hoog bleken te zijn, werden deze met ingang van 1 October 1932 verlaagd, waarbij tegelijkertijd de beperkende bepalingen kwamen te vervallen ¹⁾. De vischzoutprijzen bedragen thans op Java en Madoera 4,5 cent per kg; in het Gouvernement Sumatra's Oostkust f 4.— per zak van 100 kg, inclusief verpakking in goeniezakken of agavezakken; voor de rest van het regiegebied f 3.— per zak van 50 kg, inclusief verpakking in agelzakken.

Binnen de Provincies wordt de visch nog steeds in etablissementen onder provinciaal toezicht ingezouten; voor de Buitengewesten bleek dit systeem niet wel uitvoerbaar en wordt het vischzout — met uitzondering van het Bagan-ressort — alleen op licentie verkocht. Alvorens tot de uitreiking van een dergelijke licentie over te gaan, moet het Bestuur verklaren, dat de aanvrager een bonafide visscher of handelaar in visch is. Meestal wordt daarna de maximum-afname op de vergunning aangeteekend, waarbij rekening wordt gehouden met de vischsoorten, welke tegen bederf moeten worden gevrijwaard en daarvoor zeer uiteenlopende hoeveelheden zout behoeven.

Zoo bedraagt het verhoudingscijfer zout/visch bij de bereiding van

peda	ten hoogste	1 op 2
kakap	„ „	1 „ 2
gelama	„ „	1 „ 3
tjoetjoet	„ „	1 „ 4
pindang	„ „	1 „ 4
trassi	„ „	1 „ 7.

De vischsoort geeft echter ten aanzien van de toe te voegen hoeveelheid zout niet alleen den doorslag. Ook de tijd gedurende welke het geconserveerde product goed dient te blijven legt daarbij veel gewicht in de schaal.

1) Vide Bijblad No. 6600 en No. 12881.

Achteraf is het mogelijk om contrôle op de vischzoutverstreking uit te oefenen, door toezicht te houden op de geëxporteerde hoeveelheden ingezouten visch.

In het voornaamste vischcentrum Bagan Si Api-API wordt evenwel zonder licentie-stelsel gewerkt.

Het stroomgebied van de Rokan-rivier werd met ingang van 1 April 1920 bij het zoutregie-gebied ingelijfd, de inlijving van de stroomgebieden der Panai-, Bila- en Koeala-rivieren volgde per 1 Augustus van dat jaar ¹⁾. Op die data werd — zooals hiervoor reeds terloops werd aangeteekend — in die streken een einde gemaakt aan de verpachting van het zoutmiddel, waarbij tevens eenige aan die verpachting verbonden belastingen werden afgeschaft. Voor den verkoop van het zout werd hier, in verband met de aan de uitsluitend Chineesche samenleving gekoppelde uitzonderlijke toestanden geen Gouvernements-organisatie in het leven geroepen, doch werd het raadzaam geoordeeld om die verkoop door bemiddeling van de te Bagan si Api-API gevestigde N. V. „Tjin Tong” tegen remuneraties te doen geschieden. Door deze N. V. finantiëel in het debiet te interesseeren, werd de zoutsmokkel vanaf den overwal aan banden gelegd.

Het loszoutdebiet heeft hier over de laatste 10 jaren bedragen, in

1925	19.494 ton
1926	22.177 „
1927	18.977 „
1928	19.301 „
1929	20.952 „
1930	24.740 „
1931	20.119 „
1932	17.030 „
1933	18.108 „
1934	17.031 „

Bij het intreden van de malaise werd o.a. door Volksraadsleden gewezen op de te hooge vischzoutprijzen ter Sumatra's Oostkust — die vóór 1 October 1932 f 5.35 per zak van 100 kg, inclusief verpakking, bedroegen. Herhaalde malen werd als een argument voor prijsverlaging aangevoerd, dat vele visschers naar de Straits Settle-

1) Vide Staatsblad 1920 No. 143, 1921 No. 454. Bijblad No. 9427, No. 9446 en No. 9624.

ments verhuisden, aangezien daar het zout veel minder kostte. Hoewel dit laatste inderdaad het geval was, kwam dit argument wel in een eenigszins eigenaardig daglicht te staan, toen de dienst uit het „Annual report on the fisheries Department for 1931” van de Straits Settlements en Federated Malay States vernam, dat vanuit die gebieden vele visschers naar den Sumatra-wal verhuisden, omdat zij daar — niettegenstaande den hooger en zoutprijs — naast de visscherij het landbouwdrijf konden uitoefenen.

„Many fishermen have returned to China or gone to Sumatra, in which latter place, they state that are more places suitable for them to combine fishing with agriculture than in this country”.

Desalniettemin kwam de reeds vermelde verlaging van de visch-zoutprijzen tot stand, zonder dat deze echter het Baganbedrijf tot hooger en bloei vermochten te stimuleeren. Dit bedrijf toch heeft in hooge mate door den slechten economischen toestand te lijden, aangezien een gezouten vischje meer en meer een luxe-ingrediënt bij de voeding van het armste deel der inheemsche samenleving gaat vormen.

Het debiet aan loszout voor nijverheids- en visscherij-doeleinden spiegelt zich in onderstaand staatje af.

(In tonnen van 1000 kg).

	1930	1931	1932	1933	1934
West-Java	783	678	695 + 2,51%	753 + 8,35%	975 + 29,48%
Midden-Java	352	265	234 — 11,70%	312 + 33,33%	278 — 10,90%
Oost-Java	1.225	1.180	807 — 31,61%	936 + 15,99%	1.459 + 55,88%
Vorstenlanden	53	77	50 — 35,06%	44 — 13%	40 — 7,36%
Buitengewesten	25.144	21.037	18.330 — 12,87%	20.717 + 13,02%	20.641 — 0,37%
Totaal	27.557	23.237	20.116 — 13,43%	22.762 + 13,15%	23.393 + 2,78%

De laatste jaren is de regie nog op velerlei gebied werkzaam geweest om het rendement van den dienst te verhoogen. Onder andere

is opnieuw de mogelijkheid onder de oogen gezien, om hier te lande uit zeezout soda en caustic-soda te bereiden. In hoofdzaak werd hierbij tevens gedacht aan het nuttig maken van het thans gesloten Gouvernements zoutland bij Grisee. Dit onderwerp vormt een studie-object bij de Afdeeling Nijverheid van het Departement van Economische Zaken, welke afdeeling zich in verbinding heeft gesteld met particuliere firma's, die bij deze producten geïnteresseerd zijn.

Het ligt voorts in het voornemen, om — behalve de aanmaak van zout — ook de winning van bleng (loog van een nagenoeg verzadigde concentratie) uit de legitieme zoutwaterwells in het regentschap Grobogan aan de betaling van cijns naar den maatstaf van het zoutgehalte te onderwerpen — omdat gebleken is dat die bleng, die vroeger uitsluitend als nevenproduct werd gewonnen en meer speciaal een ingrediënt vormde bij de bereiding van legendar, mie, en lomis (verschillende benamingen voor rijstkoeken), meer en meer terwille van de bleng zelve wordt gewonnen en als een surrogaat van zout bij de bereiding van spijzen wordt aangewend.

In 1932 werd op aandrang van den Volksraad een proef genomen met de vervaardiging van tafelzout hier te lande in vrije concurrentie met het geïmporteerde tafelzout. Deze proefneming werd hoogst eenvoudig opgezet, doch slaagde er niet in de buitenlandsche merken van de markt te verdringen — ook al omdat het „Madzo” — verkregen door het vermalen en dus breken van de gezuiverde zoutkristallen een vrij aanzienlijke vocht aantrekking vertoont, welke een eenigszins langdurigen opslag daarvan niet mogelijk maakt.

Nu bestaat wel de mogelijkheid om door het indampen van gezuiverde pekels middels een vacuum-installatie zeer fijne kristallen te verkrijgen, welke niet meer behoeven te worden vermalen en belangrijk minder vocht aantrekken — doch de hier te lande te produceeren hoeveelheid is te klein om loonend te zijn, gelet op de hooge aanschaffingskosten van een vacuum-installatie. Zelfs bij het monopoliseeren van den verkoop van tafelzout zou de jaarproductie niet meer dan 350 ton bedragen, terwijl daardoor de huidige invoerrechten ad f 225.— per ton gederfd zouden worden.

Tenslotte volgt hieronder nog een overzichtje, weergevende de finantiële resultaten van de regie over een reeks van jaren. De daarin geproduceerde cijfers spreken n.h.v. een duidelijke taal. De

Gemiddelde kostprijs van het zout per verkochte ton													Finantieele uitkomsten.									
Jaren	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Boekwaarde									
													Verpakt zout				Opbrengst			Netto overschot= Bedrijfsverschot (Inkomsten minus exploitatie uitga- ven) verminderd met afschrijving	Rente	Bijdrage aan de landsmiddelen
													Loszout									
1																						
	Verkochte hoeveelheid los- en verpakt zout in tonnen	Afleveringsprijs bij den Zoutaanmaak	Vervoerkosten naar de Landsbergplaatsen	Verkoop-kosten	Algemeen beheer van den geheelen dienst.	Totaal	Afleveringsprijs van het losse zout bij den Zoutaanmaak	Bewerking en ver- pakking	Vervoerskosten naar de Landsbergplaatsen	Verkoopkosten	Algemeen beheer van den geheelen dienst	Totaal	Van de vaste be- zittingen van het bedrijf op Ultio. van het jaar	Vloттende middelen inclusief voorraaden	Verkoop van zout en ver- dere opbrengsten	Vernieeering of vermindering door toe-, respectievelijk afname der waarde van begin- en eind- voorraad						
1925	160,209	11,06	21,—	9,64	1,07	42,77	12,27	14,98	21,—	10,42	1,07	59,74	f 12,686,354,14	f 8,902,597,92	f 19,338,777,94	+ f 2,500,221,82	f 9,841,024,60	f 719,103,23	f 9,121,921,37			
1926	161,854	10,34	19,27	8,16	1,34	39,11	12,22	15,35	19,26	8,48	1,34	56,65	" 12,945,013,08	" 11,750,860,35	" 18,891,162,36	+ " 1,592,035,46	" 9,717,489,90	" 738,822,79	" 8,978,667,11			
1927	169,504	10,44	19,72	7,21	1,34	38,71	12,42	14,76	19,72	7,54	1,34	55,78	" 12,853,739,78	" 11,459,301,32	" 19,091,786,87	+ " 641,692,55	" 9,964,997,75	" 757,981,39	" 9,207,016,36			
1928	174,885	11,63	18,87	7,16	1,07	38,73	12,75	13,98	18,87	7,46	1,07	54,13	" 12,986,316,37	" 12,176,905,76	" 19,297,019,89	+ " 779,206,65	" 9,870,386,73	" 776,159,87	" 9,094,226,86			
1929	176,940	11,56	17,35	6,21	0,97	36,09	11,88	13,36	17,35	6,21	0,97	49,77	" 12,671,172,17	" 14,851,174,35	" 17,385,318,21	+ " 1,656,889,32	" 9,339,249,37	" 770,278,67	" 8,568,970,70			
1930	165,858	9,68	15,62	4,93	1,08	31,31	10,59	14,69	15,62	4,94	1,08	46,92	" 12,435,051,26	" 16,500,810,48	" 14,873,828,31	+ " 984,674,76	" 7,803,839,25	" 740,707,46	" 7,063,131,75			
1931	166,593	10,16	13,97	6,36	0,98	31,47	11,16	11,52	13,97	4,28	0,98	41,91	" 10,919,170,08	" 16,742,426,56	" 14,975,226,02	+ " 658,535,94	" 7,370,892,85	" 662,870,43	" 6,708,022,43			
1932	152,388	10,30	22,38	5,98	0,95	39,58	11,31	12,74	12,90	4,31	0,95	42,21	" 10,323,296,08	" 17,661,166,96	" 15,220,331,12	+ " 153,956,18	" 9,274,652,60	" 601,019,40	" 8,673,633,10			
1933	137,262	10,82	16,86	5,99	0,70	34,37	11,87	11,41	12,77	6,08	0,70	42,83	" 9,690,702,21	" 16,598,750,96	" 16,008,475,63	+ " 480,146,81	" 10,260,265,96	" 558,887,15	" 9,702,178,81			

Regie meent met voldoening op de in de afgelopen periode, niet-tegenstaande de zoozeer verslechterde tijdsomstandigheden, bereikte verbetering der bedrijfs-resultaten te mogen terugzien.

De invloed der economische depressie op het opiumgebruik in Nederlandsch-Indië,

door

P. LUBBERS.

De voornaamste verdoovende middelen behooren naar hun oorsprong uit het plantenrijk tot een der volgende groepen:

1. de opiumgroep (opium, morphine, heroïne enz.);
2. de cocagroep (cocaïne);
3. de Indische hennepgroep (extracten en tincturen, hars en preparaten, zooals het in Egypte bekende hasjisj, waarvan die hars de grondstof is.

Het gebruik van verdoovende middelen is met het oog op hun gevaarlijk karakter slechts toegestaan voor geneeskundige en wetenschappelijke doeleinden. Op dezen regel bestaat in de meeste landen en gebieden van het Verre Oosten een uitzondering voor bereid opium of tjandoe, een uit ruw opium bereid product, dat geschikt is om te worden gerookt. Deze uitzondering berust op de aldaar van oudsher verbreide gewoonte van het rooken van opium als genotmiddel. Redelijke handhaving van een algeheel verbod is niet mogelijk zoolang er in de wereld aanzienlijk meer opium wordt geproduceerd dan noodig is voor geneeskundige en wetenschappelijke doeleinden. Opium leent zich door zijn klein volume bij uitstek voor smokkelpractijken.

Tusschen de betrokken landen (Engeland, Frankrijk, Britsch-Indië (voor Burma), Japan, Nederland, Portugal en Siam) bestaat, vooral onder invloed van de Volkenbondsbemoeienis met het opiumvraagstuk, samenwerking, welke onder meer leidde tot twee speciale bereid-opiumovereenkomsten, die van Genève van 1925 en die van Bangkok van 1931. Hoofdzak is dat besloten werd het opiumgebruik zooveel mogelijk te beperken en dat de invoer, de

distributie en de verkoop van opium in handen zullen zijn van een zoo consequent mogelijk doorgevoerd staatsmonopolie. Door den opiumverkoop in eigen hand te houden wordt de beste waarborg verkregen tegen handelingen welke het gebruik in strijd met eerstgenoemd desideratum zouden kunnen doen toenemen.

In Nederlandsch-Indië werd reeds in 1894 ter vervanging van het toen bestaande pachtstelsel een volledig staatsmonopolie ingevoerd op Madoera en daarna geleidelijk in andere gewesten. In den loop van 1913 was overal de opiumpacht afgeschaft. Dit monopolie, Opiumregie ¹⁾ genaamd, ziet zich voor de taak gesteld het opiumgebruik zooveel mogelijk te beperken, dat wil zeggen het slechts in zooverre toe te staan als noodig is om een redelijk evenwicht te bewaren tusschen de volgende factoren.

Er bestaat een zekere vraag naar opium, welke wordt bepaald door het aantal personen, die aan het opiumgebruik gewoon zijn, den graad hunner verslaving en hun economischen welstand.

In Nederlandsch-Indië zelf wordt geen opium geproduceerd; de teelt van papaver is hier verboden en overtredingen van dit verbod zijn niet bekend. In het buitenland wordt echter meer opium geproduceerd dan voor wettige doeleinden noodig is. Van het teveel vindt een deel (voornamelijk uit Perzisch en Chineesch opium bestaande) zijn weg naar Nederlandsch-Indië. Met alle beschikbare middelen wordt getracht den invoer ervan tegen te gaan, doch deze rechtstreeksche bestrijding van den sluikhandel is niet in staat de aantrekkingskracht, welke op het buitenlandsche opium wordt uitgeoefend, voldoende te neutraliseeren.

Het is nu de taak van het opiummonopolie om door wettige bevrediging der binnenlandsche behoefte deze aantrekkingskracht zoodanig te verzwakken dat de afweerkrachten den toevloed uit het buitenland in bevredigende mate kunnen tegenhouden.

Hierbij vallen twee toelichtende opmerkingen te maken. In de eerste plaats deze. Men hoort wel eens den eisch stellen dat de sluikhandel practisch moet worden stilgelegd in plaats van met bevredigend resultaat bestreden, zulks voornamelijk om het gebruik geheel onder contrôle der Regie te brengen. Daarna zou weer strenger moeten worden opgetreden.

1) Sedert 1 Januari 1934 samengevoegd met de Zoutregie.

Een tijd lang zouden dan echter aan het wettig opiumgebruik zoo weinig belemmeringen in den weg mogen worden gelegd, dat het hoofddoel, beperking van het opiumgebruik, wel zeer op den achtergrond zou geraken. Feitelijk is om het gebruik geheel onder contrôle der Regie te brengen slechts noodig, dat het monopolie alleen de overtreders der verbodsbepalingen tegemoetkomt, doch om begrijpelijke redenen is dit niet uitvoerbaar.

Stel dat in een bepaalde streek het opiumgebruik geheel verboden is, dat overtredingen van dit verbod wel voorkomen, doch dat evenwel uit niets blijkt dat het opiumgebruik er bepaald wortel heeft geschoten. Zou men nu dat verbod — voor de geheele bevolking — moeten opheffen, alleen om dien geringen sluikhandel stil te leggen? Welke waarborgen zouden er bestaan dat niet na eenige jaren de rookgewoonte zich als gevolg van de opheffing van het verbod zóó zou hebben uitgebreid, dat de sluikhandel toch weer den kop zou opsteken? Insteede van de regieteugels strakker te kunnen aanhalen, zouden deze, ter bereiking van het gestelde doel: zoo volledig mogelijke kennis van den omvang van het gebruik, alsdan wederom moeten worden gevierd, bijvoorbeeld door afschaffing van het licentiestelsel of door verlaging van den prijs van het regie-opium.

Bovendien heeft men zelfs bij een zeer ruime verkrijgbaarstelling van regieopium geen zekerheid dat men alle opiumgebruikers en den omvang van hun consumptie leert kennen. Hiervoor is men, althans in de groote plaatsen, afhankelijk van hetgeen de koopers gelieven op te geven. Velen komen om de een of andere reden ongaarne voor hun opiumgebruik uit en toepassing van dwang zou geheel in strijd zijn met den opzet. Hier komt bij dat de gegevens welke kunnen worden verzameld bij het thans toegepaste stelsel, waarbij het opiumgebruik in die mate wordt belemmerd als vereenigbaar is met den eisch dat de sluikhandel binnen te aanvaarden grenzen blijft, voor het doel steeds bevredigend waren.

De tweede opmerking is deze. Het is in Nederlandsch-Indië van oudsher de gewoonte geweest om bij de bepaling van de mate, waarin het opiumgebruik wordt toegestaan, rekening te houden met plaatselijke omstandigheden. Zoo bestaat reeds nu in een groot gedeelte van Nederlandsch-Indië voor een ieder een absoluut opiumverbod (gesloten kringen). In andere gebieden is het opium-

gebruik alleen toegestaan, voor zoover betrokkenen in het bezit zijn eener persoonlijke vergunning (licentiekringen). Elders is het opiumgebruik behoudens bepaalde uitzonderingen aan een ieder toegestaan (open kringen). Ten slotte is er nog een tusschenvorm (gemengde kringen). Deze regionale toepassing van het Regie-systeem (waarvan de wenschelijkheid het onderwerp uitmaakte van een der door de Opiumconferentie van Bangkok (1931) aangenomen aanbevelingen) maakt het mogelijk om plaatselijk veel strenger op te treden dan het geval zou zijn bij toepassing in geheel Nederlandsch-Indië van een en hetzelfde systeem.

Wat is nu de invloed geweest welke de economische depressie op het opiumgebruik hier te lande heeft gehad? De cijfers zijn als volgt:

Opiumdebiet in thails ¹⁾

1928	1 601 000 = 100%	} van 1928
1929	1 523 000 = 95%	
1930	1 277 000 = 80%	
1931	927 000 = 58%	
1932	633 000 = 40%	
1933	476 000 = 30%	
1934	431 000 = 27%	

Intusschen hebben deze cijfers alleen betrekking op het wettig debiet. Om een volledige indruk te verkrijgen van het opiumgebruik dient uiteraard ook rekening te worden gehouden met de consumptie van gesmokkeld opium.

De aangehaalde hoeveelheden niet van de Regie afkomstig opium bedroegen in

	thails	uitgedrukt in procenten van het wettige debiet.
1920	588	0,02
1921	5 275	0,2
1922	5 042	0,3
1923	7 071	0,5

1) 1 thail = 38,6 gr.

1924	14 506	1,1
1925	24 357	1,7
1926	34 083	2,3
1927	36 468	2,3
1928	19 918	1,2
1929	9 366	0,6
1930	13 776	1
1931	5 302	0,5
1932	31 472	4,9
1933	12 271	2,6
1934	21 905	5

Met welken factor deze hoeveelheden moeten worden vermenigvuldigd om te geraken tot den totalen invoer van onwettig opium is niet bekend, doch om de volgende redenen valt er iets te zeggen voor de veronderstelling, dat die factor thans niet veel hoger of lager is dan in het vóórcrisisjaar 1928. Van dat jaar dateert de volledige doorwerking van de versterking der personeele en materiele politiemiddelen, waartoe in 1926 werd besloten (uitbreiding en betere uitrusting der plaatselijke afdeelingen Opiumrecherche en instelling van een Centralen dienst der Opiumrecherche ter verzekering der noodige coördinatie). Niet kan worden ontkend dat de Opiumrecherche, evenals de Algemeene Politie, welke ook een belangrijk aandeel heeft in de bestrijding van den opiumsluikhandel, als gevolg der toegepaste bezuinigingen sedertdien een veer hebben moeten laten, doch daar staat een in de laatste jaren toegenomen waakzaamheid van de zijde der scheepsofficieren tegenover. In hoeverre dit een indirect gevolg is van de strafrechterlijke verantwoordelijkheid der gezagvoerders en reederijen voor den invoer van clandestien opium met hunne schepen, wanneer niet aannemelijk is dat het redelijke werd gedaan om dien invoer te voorkomen, blijve hier in het midden. Er bestaat echter zeer waarschijnlijk verband tusschen de verhoogde activiteit dier officieren en hun verminderde inkomsten, waardoor de opiumpremiën een grootere aantrekking uitoefenen. Een feit is, dat door hen heel veel meer opium dan vroeger wordt aangehaald. Hun verhoogde waakzaamheid is van veel belang, omdat de invoer van sluikwaar hoofdzakelijk met de geregelde scheepvaartverbindingen met China plaats

heeft (ook het Perzisch opium komt als regel via China in Nederlandsch-Indië). Dat de schepen het belangrijkste aangrijpingspunt opleveren voor de bestrijding van den sluikhandel blijkt wel uit de omstandigheid dat elk jaar verreweg het grootste deel van de in totaal aangehaalde hoeveelheid wordt aangetroffen aan boord van schepen of wel onder omstandigheden, die duidelijk het verband met een bepaald schip aantoonen.

Verder zal hetgeen ten aanzien van scheepsofficieren werd opgemerkt betreffende de grootere prikkel die in deze tijden het premiestelsel moet uitoefenen, ook wel opgaan voor de Politie, de Douane en de particuliere berichtgevers. Voor een bepaalde hoeveelheid aangehaald opium wordt nog dezelfde premie uitgekeerd als vóór de crisis. Aanhalingen van opium hebben in den regel plaats naar aanleiding van bepaalde berichten. Zonder dergelijke gegevens, die aan de naspeuringen richting geven, staat het opsporen van opium in den regel gelijk aan het zoeken naar de bekende naald in een hooiberg. Opiumdelicten zijn geen rechtsdelicten, maar wetsdelicten; zij brengen den enkeling geen leed of verlies toe. Stelt de Overheid prijs op een goede berichtgeving, dan moet daarvoor worden betaald. Hierop berust de groote waarde van het premiestelsel voor een doeltreffende bestrijding van den sluikhandel.

Indien wij dus aannemen dat de gezamenlijke waakzaamheid van alle afweermiddelen tegenwoordig niet lager behoeft te worden aangeslagen dan omtrents 1928, dan kan op grond van de statistiek der aanhalingen worden geconcludeerd tot een in de eerste crisisjaren afgenomen, doch daarna weder toegenomen invoer van sluikwaar, die echter het vóórcrisispeil (nog) niet overtreft. Hierbij wordt niet uit het oog verloren dat bij aanhalingen het toeval een vrij groote rol speelt, doch bij beschouwing der cijfers voor geheel Nederlandsch-Indië over een reeks van jaren verliest die factor ongetwijfeld veel van zijn beteekenis. Zonder hierop in dit artikel verder in te gaan zij aangeteekend, dat de overige op het gebied van den sluikhandel waargenomen verschijnselen zich niet tegen vorenbedoelde conclusie verzetten.

Wij zien dan een enorme vermindering van het wettige debiet en concluderen tot het bestaan daarnaast van een consumptie van onwettig opium, welke het peil van 1928 benadert. Het totale

opiumgebruik zal dus inderdaad zijn afgenomen met de hoeveelheid van meer dan een millioen thail, waarmede het wettige debiet is verminderd en voor ongerustheid dat de sluikhandel geheel of ten deele in deze hoeveelheid zou voorzien, bestaat geen aanleiding.

Dat de vermindering van het wettig debiet hoofdzakelijk het gevolg moet zijn van economische factoren, behoeft na het vorenstaande wel geen nader betoog. Afgezien hiervan is en was het verband tusschen het opiumdebiet en de veranderingen op economisch gebied te duidelijk om hieraan te twijfelen. De aanvang van de debietsdaling valt samen met den aanvang der crisis. Het percentage van het debiet verkocht in de kleinste tubesoorten nam belangrijk toe. Plaatselijke wijzigingen in den economischen toestand hebben hun terugslag in het plaatselijke opiumdebiet. Bij een verminderde immigratie keerden groote aantallen werkkrachten, waaronder vele opiumgebruikers, naar China terug. Vele opiumpatienten onderwierpen zich (mede echter ten gevolge van de werkzaamheid der anti-opiumvereenigingen) aan medische ontwenningsskuren:

1930	703
1931	1489
1932	2423
1933	1681
1934	1686.

Volledigheidshalve zij nog vermeld dat de debietsvermindering niet kan worden toegeschreven aan strengere regiebepalingen.

Behalve aan economische factoren zal de terugloop ook moeten worden toegeschreven aan den verminderenden hang naar opium der opgroeiende generatie. In 1933 hadden op een totaal van ruim 61.000 gebruikslicentiehouders slechts 203 naar schatting den leeftijd van 30 jaar nog niet bereikt. Hier betreden wij het gebied van anti-opiumpropaganda, invloed van betere schoolontwikkeling, sportbeoefening enz. Ook het jarenlang toegepaste regie-systeem zelf zal niet nalaten goede vruchten te dragen. Een factor van blijvende beteekenis is mede gelegen in het feit dat, naar Westersche opvatting, opiumschiiven iets minderwaardigs in zich sluit. Het Westersche voorbeeld is ongetwijfeld van invloed; hetzelfde ziet men, doch dan in omgekeerden zin, op het gebied van het alcohol-

gebruik. Het is echter wel duidelijk dat slechts een klein deel van den sedert de crisis ingetreden achteruitgang van het opiumdebiet voor rekening kan komen van deze categorie van factoren van blijvenden aard.

Men zal zich intusschen hebben afgevraagd welke verklaring kan worden gegeven voor het verschijnsel, dat het verbruik van wettig opium terugliep met meer dan 70%, doch tegelijkertijd de consumptie van onwettig opium vermoedelijk ongeveer even hoog is als vóór de economische depressie. De verklaring hiervoor zal deels in het binnenland, deels in het buitenland moeten worden gezocht. Vaststaat dat Nederlandsch-Indië veel minder aan een luxe-artikel als opium kan besteden dan voorheen. Onder deze omstandigheden moet duurkoop in hoogere mate dan vroeger wijken voor goedkoop. Weliswaar hebben de prijzen van clandestien opium zich vrijwel op hetzelfde peil weten te handhaven, doch door de waardevermeerdering van ons ruilmiddel is het verschil met den prijs van het wettig opium ¹⁾ van veel meer beteekenis geworden. Anders uitgedrukt: het regie-opium is relatief duurder geworden, hetgeen er toe geleid heeft dat een grooter percentage van de behoefte aan opium wordt bevredigd door den sluikhandel. Daartoe zal ook de daling van de opiumprijzen in het buitenland hebben meegewerkt, welke de winstmarge verruimde.

Wat zijn nu de vooruitzichten voor de toekomst? De daling van het opiumdebiet is veel minder intensief dan in de eerste jaren van de crisis, de Buitengewesten vertoonen zelfs reeds een zekere mate van stabilisatie. Evenzeer als economische factoren het debiet deden dalen, zullen zij dit bij verbetering van den toestand doen stijgen, zooals in de rubberstreken reeds bleek. Het zou onlogisch zijn iets anders te verwachten. Wel zal het vóórcrisispeil, althans in de naaste toekomst, omdat het opium zoo veel minder vat op de bevolking heeft, waarschijnlijk bij lange na niet meer worden

1) Om een denkbeeld te geven van dit verschil diene dat bijvoorbeeld te Batavia clandestien opium in den kleinhandel in den regel verkrijgbaar is tegen prijzen, welke schommelen tusschen 15 en 20 cent per mata. De engros-prijzen zijn, zooals overal, heel wat lager, doch aangezien de Regie zelf rechtstreeks aan den verbruiker verkoopt in hoeveelheden van $\frac{1}{2}$ mata af, is het rationeel de Regie-prijzen te vergelijken met de in den sluikhandel aangelegde détailprijzen. Het Regie-opium kost te Batavia 30 cent per mata.

bereikt, doch het gebruik zal ongetwijfeld weer worden opgevoerd en ook zal het aantal gebruikers wel weer toenemen. Dit alles natuurlijk zoolang internationale samenwerking nog niet dien graad van volkomenheid heeft bereikt, welke wordt vereischt om de wereldproductie of althans den uitvoer van opium tot wettige behoeften te beperken. De kansen op die samenwerking worden vergroot door de omstandigheid dat zij niet alleen noodig is ter beteugeling van de hoofdzakelijk in het Verre Oosten verspreide gewoonte van opiumrooken, maar ook ter oplossing van een vraagstuk van veel wijdere strekking, dat van het misbruik der van opium afgeleide verdoovende middelen, zooals voornamelijk morphine en heroïne.

Batavia, 28 Maart 1935.

Boekbespreking.

*Prof. Dr. J. H. Boeke — Dorp en
desa. Stenfert Kroese's u.m. Leiden —
Amsterdam 1934, 73 pag. ing. f 1.60.*

De dorpsuishouding is gekenmerkt door een oorspronkelijken samenhang die bovenal van geestelijken aard is. Een belangrijke karaktertrek is de beperktheid van de stoffelijke behoeften van haar leden, waarmee gepaard gaan: het opgaan van het individu in de gemeenschap, de onderschikking van eigen stoffelijken vooruitgang aan het welzijn van de familiegroep, de statische, traditioneele levensopvatting, de onbewegelijkheid van de leefwijze, het nagenoeg ontbreken van arbeidsverdeling, beroepsvorming en ruilverkeer, de godsdienstige verplichtingen met het familieverband tot grondslag.

Met één woord kan men de dorpsuishouding als vóór-kapitalistisch kenschetsen. In Europa is zij door het binnendringende kapitalisme omgezet in een „landelijke gemeente”, in Amerika heeft zij (in de blanke koloniën) ternauwernood bestaan. Terwijl in Europa de ontwikkeling van binnen uit (zij het onder heftige beroering, zooals de boerenoorlogen bewijzen) geschiedde, doen zich speciaal in de Aziatische dorpen, die den invloed van het westersche kapitalisme hebben ondergaan of van overheidswege in westersche richting zijn gestuwd, allerlei veranderingen voor die niet op geestelijke evolutie kunnen worden teruggevoerd. Hier blijft de dorpsuishouding bestaan — zij het gehavend — maar vertoont zich tevens een sociaal dualisme, dat tot allerlei botsingen en disharmonieën kan voeren. Aldus de richtlijnen waarlangs schr. zijn betoog voert.

Met allerlei voorbeelden uit Ned.-Indië en vooral ook uit Br.-Indië toont schr. aan, op welke gebieden die botsingen voorkomen, waardoor een logisch verband gelegd wordt tusschen allerlei oogenschijnlijk verwijderde verschijnselen. Men kan voor dit laatste dankbaar zijn, zonder in allen deele het beeld, dat de schrijver ontwerpt, te aanvaarden. Op essentiele punten toch wordt de ontwikkeling in Europa en in Oost-Azië als principieel verschillend gezien, terwijl naar de meening van ref. het verschil meer gradueel is en verband houdt met het tempo, waarin de ontwikkeling (uit kapitalistisch standpunt gezien, t.a.v. de dorpsuishouding moet men van degeneratie spreken) gaat.

Zoo zijn de boerenoorlogen in Europa toch zeer zeker uit heftige disharmonieën geboren. De boerenbevrijding ten tijde van de Fransche revolutie,

de agrarische hervormingen in de 19e en nog in de 20e eeuw in tal van Europeesche landen beteekenden evenzeer een voortstuwen van overheidswege in „westersche” richting. Daartegenover staat dat bv. de opname van allerlei nieuwe cultuurgewassen (bevolkingsrubber!) en van het desabankstelsel wel degelijk berust op een actieve assimilatie door de dorps huishouding. Daar komt nog bij, dat het uitgangspunt — de oorspronkelijkheid van het communale karakter der dorpsgemeenschap, door ref. gedeeld in dezen zin dat dit er altijd geweest zal zijn —, in het verdere betoog leidt tot het verwaarloozen van de vraag, hoe en waarom een gehavende dorpsgemeenschap zich regenereert. De Vorstenlandsche desa's na de reorganisatie, of die op afgekochte particuliere landerijen zouden daarvan als bewijs kunnen gelden. Eerstgenoemd voorbeeld wordt door Prof. BOEKE tegenover ADAM (blz. 55) gewraakt, aangezien er hier van uitgegaan is, dat „bij het aangenomen criterium het apanagestelsel niet in staat is de dorpsgemeenschap te vernietigen, ondanks bekels enz.”.

Het komt ref. voor, dat hier door schr. teveel gedacht wordt in volstrekt tegenstrijdige categorieën — of men heeft te doen met echte dorps huishoudingen, of met louter oorden van samenwoning van individuen en individuele gezinnen, zonder geestelijke eenheid. De werkelijkheid geeft, waar men ook komt, op Java en Br.-Indië, Europa of de Vereenigde Staten, toch overal zich ontwikkelende of degenereerende dorps huishoudingen, al naar men het wil uitdrukken. Relatief evenwicht (geheel zonder tendens zal wel geen enkel stadium zijn) vindt men in verschillende streken en tijden op zeer verschillende plaats in het „spectrum”. De beweging gaat, onder invloed van crisis en hausse, uiteenlopende bestuursmaatregelen en vele andere oorzaken, nu eens in deze, dan weer in gene richting. En dat weer niet volgens schablone, zoodat zeer „kapitalistische” elementen zich zeer goed verdragen met „echte” dorpsverhoudingen.

Het wil ref. voorkomen, dat het bedenken hiervan kan behoeden voor een pessimisme als in dit boek tot uiting komt. Dit is te demonstreeren aan de slotconclusie, welke als volgt luidt:

Wil men — het is nog de eenvoudigste politiek — moderne „opheffing”, goed, maar dan make men zich principieel los van de dorpsgemeenschap.

Wil men — echter hoe talrijk en onoverkomelijk schijnen de bezwaren daartegen — de dorpsgemeenschap herstellen, beter, maar dan eerbiedige men de traditie en zoek ijverig in de rommelkamer van de geschiedenis naar wat van de oude adat-instellingen nog bruikbaar is.

Wil men tenslotte — doch hoe dicht nadert men dan de vrome wenschen — een eigen organische ontwikkeling van de dorpsgemeenschap, best, maar dan aanvaarde men de veeleischende politiek van zelfwerkzaamheid en het beginsel van een aristocratische ordening als den grondslag dier gemeenschappen.

Het is begrijpelijk, dat in de sfeer van deze slotconclusie de woorden moeilijkheid, onoverkomelijk en onoplosbaar op de laatste pagina's elkander herhaaldelijk ontmoeten.

Dit is, eerlijk gezegd, ook verblijdend. Wie toch is de „men” uit deze conclusie — de sociologen, de bestuursambtenaren, de Regeering wellicht? En wat dan, als de dorpsbewoners zelve, onder invloed van honderd en een tegenelkaar in werkende invloeden, nu eens anders willen dan „men” wil, ook al wil „men” het betere of zelfs het beste? Wanneer men, zooals prof. BOEKE doet, tevoren de moeilijkheden ziet, zal men wellicht nalaten, ook met de beste bedoelingen, aan de dorpsuishouding van boven af een ontwikkeling op te dringen.

Is het niet mogelijk uit vele decennien bemoeienis met de dorpsuishouding de les te leeren, dat laatstgenoemde nog bestaat, zij het gehavend, niettegenstaande veel verkeerd ingrijpen van allerlei kanten; dat in alle landen ter wereld een ontwikkeling met horten en stooten in moderne richting onvermijdelijk bleek; dat dit organisch of niet-organisch vaak nog verwonderlijk goed terecht kwam, als gevolg van inhaerente samenbindende krachten in de dorpsuishouding; dat de gevaren van verkeerd gerichte, te ver gaande dan wel uitblijvende bestuursbemoeienis groeien naarmate de bevolkingsdichtheid toeneemt en de differentiatie in het dorp en tusschen de dorpen verder gaat, zoodat hier niet anders dan zoekend en tastend, zonder helder beeld van de verre toekomst, getracht moet worden te vermijden de gevaren van verstarring en vervloeiing beide? Daarvoor is noodig een helder beeld van het heden en het verleden — dat schr. dit schetste, stemt dankbaar.

E. D. V.

De motie-Keuchenius. Een koloniaal-historische studie over de jaren 1854—1866, door Dr. S. L. van der Wal (1934).

Er zijn in de Nederlandsche parlementaire geschiedenis enkele moties en amendementen bekend, die ver strekkende gevolgen hebben gehad en die dan ook soms meer reliëf hebben gekregen, dan de voorsteller zelf bedoelde. Zoo kennen wij de motie-BLUSSE, die de geboorteakte is van het parlementaire stelsel in Nederland; het amendement-POORTMAN, dat voor de liberalen het einde eener periode van regeermacht beteekende; het amendement-DE MEYER, dat aan de radicale plannen van het ministerie-TAK VAN POORTVLIET een einde bereidde. Zoo kennen wij ook de motie-KEUCHENIUS.

De onmiddellijke voorgeschiedenis van deze motie worde, daar zij algemeen bekend is, slechts summierlijk aangegeven. Toen in 1866 het ministerie-VAN DE PUTTE na een ephemer bestaan was gevallen met zijn cultuurwet, zocht de Koning een nieuw ministerie, dat de koloniale kwestie — namelijk: de verhouding tusschen Gouvernementscultures en particulieren landbouw en, in verband daarmee, de regeling van het grondbezit van den Javaan — in conservatieven zin zou kunnen oplossen. Hij belastte daarom Mr. P. MIJER,

die reeds vroeger minister van koloniën was geweest, samen met VAN ZUYLEN VAN NYEVELT met de taak, een kabinet te vormen. 1 Juni 1866 trad het ministerie VAN ZUYLEN-MIJER op. Nadat de Indische begrooting voor 1867 was aangenomen, trad MIJER echter af (17 September), om den volgenden dag te worden benoemd tot Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië. Formeel was het benoemingsbesluit gecontrasigneerd door MIJER's opvolger TRAKRANEN; doch een ieder begreep, dat MIJER zichzelf voor den Buitenzorgschen troon had verkozen. Geen wonder, dat deze ongewone gang van zaken een uitvoerige en geëmotioneerde discussie in de Tweede Kamer uitlokte, een discussie, die eindigde met de aanneming van een motie-KEUCHENIUS, welke als volgt luidde: „De Kamer, de gedragslijn van het kabinet ten opzichte van de uittreding van den Minister van Koloniën, Mr. P. MIJER, afkeurende, gaat over tot de orde van den dag”. Kamerontbinding volgde, benevens een heftige verkiezingsstrijd, waarin de Koning zich op ongewone wijze mengde door een proclamatie aan de kiezers (de befaamde „proclamatie met de gekleurde randjes”); de uitslag was van dien aard, dat de regeering haar arbeid meende te kunnen voortzetten.

De heer VAN DER WAL behandelt in zijn boek niet de staatsrechtelijke vragen, waartoe de motie aanleiding kan geven en in 1866 inderdaad ook gaf. Hij behandelt niet de staatsrechtelijke verhouding van moederland en koloniën, doch de ontwikkeling van KEUCHENIUS' koloniale staatkunde van 1854 tot 1866, waarvan de motie het „natuurlijk hoogtepunt” (blz. 1) kan worden geacht. Immers, KEUCHENIUS' bezwaar betrof niet het feit, dat MIJER tot Gouverneur-Generaal was benoemd, doch het feit, dat hij was afgetreden zonder de taak te hebben volbracht, die te vervullen stond. De groote vraag, die MIJER geroepen was op te lossen, was deze: „in hoe ver de op hoog gezag ingevoerde cultures zouden kunnen worden gehandhaafd en tevens aan de eischen en behoeften der particuliere industrie tegemoet gekomen”. Zonder deze kwestie iets nader tot hare oplossing te hebben gebracht was MIJER getreden uit een ministerie, welks *raison d'être* juist de koloniale kwestie vormde. Daarom meende KEUCHENIUS dien terugtred te kunnen brandmerken als: „een miskennis van de roeping van het kabinet; van de eischen van het oogenblik; van de belangen en behoeften van Indië; van den eerbied voor de volksvertegenwoordiging; als een lokaas eindelijk voor politieke immoraliteit”.

Men kan gemakkelijk nagaan, dat de voorgeschiedenis van de motie-KEUCHENIUS aldus gezien twee hoofdstukken moet bevatten: vooreerst de geschiedenis van de koloniale politiek in het algemeen, en vervolgens de ontwikkeling van KEUCHENIUS' denkbeelden daarover. Die uiteenzetting is bij VAN DER WAL dan ook inderdaad te vinden. In het eerste hoofdstuk van zijn boek schetst hij, zonder daartoe nieuwe bronnen aan te boren, de conservatieve en liberale koloniale politiek tusschen 1854 en 1866, den achtergrond dus, waartegen KEUCHENIUS' denkbeelden zich moeten afteekenen. Die koloniale politiek concentreerde zich sedert het Regeeringsreglement om de cultuurkwestie, die zich als volgt formuleeren laat: handhaving van

het cultuurstelsel, of toelating van den particulieren landbouw? De tegenstelling tusschen de conservatieven en de liberalen ten aanzien van dit hoogst belangrijke punt lag niet aldus, dat de liberalen het cultuurstelsel wenschten af te schaffen, de conservatieven het wenschten te behouden; de tegenstelling lag ook niet in het meer of minder aandacht schenken aan de belangen der inheemsche bevolking. Er was hier veeleer een nuanceverschil. Geleidelijke liquidatie van het cultuurstelsel werd door beide richtingen voorgestaan — het Regeeringsreglement eischte dit trouwens — doch de conservatieven wenschten den gedwongen arbeid om te zetten in vrijen arbeid, dus behoud van de Gouvernementssteelt, terwijl de liberalen de ontwikkeling van den particulieren landbouw voorstonden.

Wat is nu het standpunt van KEUCHENIUS ten opzichte van dit groote vraagstuk? De schrijver behandelt dit in hoofdstuk II, waarin hij in het licht pooft te stellen dat KEUCHENIUS hier een eigen, specifiek anti-revolutionair standpunt innam en dat hij dan ook beschouwd mag worden als de grondlegger van de anti-revolutionaire koloniale politiek. Dit wordt uiteengezet aan de hand van de adviezen, die de staatsman heeft uitgebracht tijdens zijn lidmaatschap van den raad van Nederlandsch-Indië (1859-1865) en wel inzonderheid van het magistrale advies, dat de raad den 16en Mei 1862 bij de regeering indiende betreffende de „rigting te volgen op het gebied der gouvernementskultures en dat der particuliere teelt”. De schrijver, die dit stuk in extenso onder de bijlagen van zijn boek afdrukt, kan aantonen, dat het door KEUCHENIUS is opgesteld en door den raad, behoudens kleine wijzigingen, geheel is overgenomen. Maar is hij erin geslaagd aan te toonen, dat hier een nieuwe richting van koloniaal beleid geboren werd, die vervolgens in de roerige dagen van 1866 voor het eerst in de Nederlandsche volksvertegenwoordiging zich deed gelden? Het valt ten zeerste te betwijfelen; er zijn in VAN DER WAL's boek voldoende gegevens te vinden om dien twijfel te rechtvaardigen.

KEUCHENIUS heeft, tijdens de kamerdebatten in 1866, rondborstig beleden „dat ik bij de liberalen in het algemeen meer blijken van vriendschap voor, meer daden tot bevordering van het welzijn van de Javanen heb waargenomen, dan bij de conservatieven, met het oog vooral op de beginselen, die ik voorsta”. Met deze woorden heeft hij zijn eigen standpunt zuiver gekenschetst; al hetgeen hij schrijft en zegt over de koloniale politiek is liberaal. Reeds in 1857, bij de uitgave van de handelingen betreffende het Regeeringsreglement, gaf hij te kennen, dat Indië niet langer een „wingewest” of „pachthoeve” mocht heeten, maar dat het de beteekenis had gekregen van een „talent”, voor welks gebruik het moederland rekenschap verschuldigd is. Inzake het hierboven geschetste vraagstuk: vervanging van het cultuurstelsel door vrijen arbeid in Gouvernementsdienst of door particulieren landbouw, koos hij de laatste oplossing, dat is: de oplossing der liberalen. Ten aanzien van de prediking van het Christendom neemt hij het standpunt in, dat geen bekeering van Staatswege mag plaats hebben, doch dat anderzijds evenmin het onzijdig standpunt van de regeering zoo ver

mag worden doorgevoerd, dat zij het vermoeden op zich zou laden het Mohamedanisme vijandig te zijn. Scheiding van Kerk en Staat wenscht hij in zooverre tot stand te zien gebracht, dat de benoeming en de bezoldiging der predikanten van staatswege zou moeten worden afgeschaft. De geestelijke ontwikkeling der inheemsche bevolking staat hij met warmte voor, waartoe „een welingerigt stelsel van volksonderwijs” zal moeten worden opgebouwd. Wij vragen: waar is hier het verschil met THORBECKE en met VAN DE PUTTE?

De heer VAN DER WAL geeft zich moeite, op die vraag een bevredigend antwoord te geven; hij meent, dat het „principeel uitgangspunt” bij KEUCHENIUS een ander is dan bij de liberalen. „Tegenover een wisselvallige belangenverhouding, waarbij de nadruk op het moederlandsche of op het Indische belang gelegd kon worden, stelde hij een vast uitgangspunt in een verhouding, die beheerscht werd door de eischen van zedelijke rechten en plichten”, schrijft hij op blz. 89. Wij zullen zeker niet ontkennen, dat de geestelijke bodem, die KEUCHENIUS' opvattingen over koloniaal beleid voedde, een andere zal zijn geweest dan die van menig liberaal; maar de uitingvorm, het phaenotype, was toch wel van een treffende gelijkenis. De proef op de som is trouwens genomen in het eerste jaar, waarin KEUCHENIUS kamerlid was geworden en waarin, zooals VAN DER WAL het uitdrukt „het koloniale vraagstuk bij de anti-revolutionaire politiek ingelijfd” werd. Wat was toen, in 1866, het resultaat van KEUCHENIUS' motie? Dat er een conflict ontstond in de anti-revolutionaire partij. GROEN durfde over KEUCHENIUS' koloniale politiek geen oordeel te vellen, doch zou tegen diens motie hebben gestemd indien hij kamerlid ware geweest. Verschillende anti-revolutionaire kamerleden keurden de motie in onverbloemde bewoordingen af, terwijl de liberalen ermede instemden. Het moge waar zijn, dat de befaamde motie voor velerlei uitleg vatbaar was, toch geeft het te denken, dat deze eerste maal KEUCHENIUS door zijn geestverwanten in de steek werd gelaten en daarentegen steun vond bij de liberale groep. Het is wel een hachelijk bedrijf, desondanks te blijven verklaren, dat de motie-KEUCHENIUS moet worden beschouwd als „het hoogtepunt van de anti-revolutionaire, Christelijk-historische koloniale staatkunde”. Slechts zijne opvattingen over den godsdienst op de school zijn typisch Groeniaansch; doch hier betrof het slechts een transponeering van moederlandsche principia en geen specifiek koloniaal beleid.

Kunnen wij derhalve met den schrijver niet instemmen voor zoover zijne uiteenzettingen een principeel karakter dragen, voor het overige mogen wij hem voor zijn exposé dankbaar zijn. Van belang is vooral hetgeen hij uit het archief-KEUCHENIUS (dat in de Koninklijke bibliotheek berust) heeft opgediept over de werkzaamheid van den staatsman als lid van den raad van Indië en over de voorgeschiedenis van diens kamerlidmaatschap, terwijl ook vermelding verdient hetgeen hij, op grond van de notulen van den ministerraad en van gegevens uit het kabinetsarchief, weet mede te deelen over de aftreding van MIJER, diens benoeming tot Gouverneur-Generaal en

de histoire intime van de Koninklijke proclamatie. De belangrijkste stukken zijn als bijlage gedrukt. Het boek is dan ook niet alleen, zooals de ondertitel dat aangeeft, een koloniaal-historische studie, maar tevens een veelszins belangwekkende bijdrage tot de parlementaire geschiedenis van Nederland.

I. J. B.

Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken.
 Afleveringen van vorige jaargangen van het tijdschrift „Koloniaal Studien” en de volgende publicaties der vereeniging:

- No. 1. Uitverkocht.
- No. 2. Uitverkocht.
- No. 3. Uitverkocht.
- No. 4. Verslag v/d eerste alg. vergadering in 1917.
- No. 5. Nyverheid in Britsch Indië door W. Freundlich.
- No. 6. C. Lulofs De voedselvoorziening van N. Indië.
- No. 7. M. B. Smits Idem
- No. 8. W. Muurling. Hervormingsplannen voor Br.-Indië.
- No. 9. Verslag van het congres.
- No. 10. Mr. R. Fruin. Het arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling van de Buitengewesten.
- No. 11. M. Vierhout. Arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling der Buitengewesten.
- No. 12. Verslag van het congres.
- No. 13. Beschouwingen naar aanleiding van eene medische studiereis in Oost-Azië, door A. de Waart.
- No. 14. Deelneming van de overheid aan het bedrijfsleven, door Prof. Mr. M. W. F. Treub.
- No. 15. 's Lands mijnbedrijven, door P. Hövig.
- No. 16. Het verloop van 's Lands financiën in de laatste jaren en de verwachtingen daaromtrent voor de naaste toekomst, door C. van den Bussche.
- No. 17. De verkeersbedrijven van den staat, door S. A. Reitsma.
- No. 18. Uitverkocht.

a. worden voor zoover nog aanwezig aan belanghebbende leden afgestaan.
 a. tegen vergoeding van kosten voor porto en verzending aan personen, die in het jaar, waarover uitgaven aangevraagd worden, als lid waren ingeschreven en als zoodanig hun contributie hebben voldaan;

b. tegen betaling van f 0.50 per exemplaar aan leden, die in het jaar, waarover afleveringen worden gevraagd, niet als lid der Vereeniging waren ingeschreven;

De abonnementsprijs voor het tijdschrift der vereeniging is f 18.— per jaar.

Niet leden der vereeniging kunnen bovengenoemde publicaties en afleveringen van de jaargangen I—XIII (1916—1931), voor zoover nog voorradig ontvangen tegen den prijs van f 1.— per exemplaar.

Afzonderlijke afleveringen van latere jaargangen worden voor niet leden verkrijgbaar gesteld tegen den prijs van f 3.50 per exemplaar en de publicaties tegen den prijs als bij het verschijnen telkemale zal worden bekendgemaakt.

Verkrijgbaar tegen de daarachter gestelde gereduceerde prijzen:

I. Publicatie No. 19

1. Nederlandsch-Indië in de wereldcrisis door Ir. E. P. Wellenstein
2. De nawerking van de crisis op 's Lands geldmiddelen door C. van den Bussche tegen den prijs van f 1.50

II. Mr. A. G. VREEDE

De Indische regeling van de arbeidsovereenkomst tegen den prijs van f 4.—

III. ECONOMISCHE BESCHRIJVINGEN

No. 1. D. H. Burger. Rapport over de desa Pekalongan in 1868 en 1928 f 0.50

No. 2. Dr. L. Adam. Enkele gegevens omtrent den economischen toestand van de kaloerahan Sidoardjo (District Kabonogan, Regentschap Bantoe, afdeeling Jockakarta) Deel I f 1.—

No. 3. Idem Idem Deel II f 1.—

No. 4. Uitverkocht.

Tarief van Advertentiën.

6 plaatsingen $\frac{1}{4}$ bladzijde	 f 100.—	2 plaatsingen $\frac{1}{2}$ bladzijde	 f 25.—
4 " " "	 " 60.—	1 " "	 " 15.—
2 " " "	 " 45.—	6 " $\frac{1}{4}$ "	 " 35.—
1 " " "	 " 25.—	3 " " "	 " 20.—
6 " $\frac{1}{2}$ "	 " 60.—	2 " " "	 " 12.50
3 " " "	 " 35.—	1 " " "	 " 7.50

Aanvragen, bijdragen, berichten omtrent toe- en uittreding, abonnementen, adres-veranderingen, advertenties e.d.m., verzoeken om toezending van losse nummers en geldzendingen, te richten aan den administrateur der vereeniging, den heer R. C. d'Ablang van Giessenburg Sr., Petodjo Oedik 14, Batavia-Centrum.

De Tinfusie.

door

D. J. GERRITSEN.

Sinds eenigen tijd zijn ernstige plannen opgekomen om te geraken tot een fusie van de beide hier te lande werkende tin-bedrijven, n.l. de Bangkatinwinning en de Gemeenschappelijke Mijnbouw Maatschappij Billiton (G.M.B.). Eerstgenoemd bedrijf is een Landsbedrijf, terwijl laatstgenoemde georganiseerd is als een Nederlandsche naamlooze vennootschap, waarvan $\frac{5}{8}$ deel der aandeelen in het bezit van het Land en $\frac{3}{8}$ deel in handen van de N. V. Billiton Maatschappij is. Laatstbedoelde maatschappij voert de directie over het gemengde bedrijf. Uitgangspunt van deze in overweging genomen fusie is, blijkens de Memorie van Antwoord ¹⁾ van den Minister van Koloniën op de ontwerpen Indische begroo-ting 1935, de omstandigheid geweest, dat het Landsbedrijf op Bangka voor het Land gezien moet worden als een op export gericht zuiver winstbedrijf. De bij herhaling gedane voorstellen om dat bedrijf zelfstandigheid toe te kennen, opdat het van de knellende banden der Landsadministratie zou worden verlost en de onder de werking der internationale tin-restrictie gebleken groote voordeelen eener nauwe samenwerking met het Billiton-bedrijf hebben dien bewindsman het denkbeeld aan de orde doen stellen om door een fusie der bedrijven de gewenschte vrijheid der bedrijfsvoering te verzekeren met gelijktijdige inschakeling van den waarborg voor deskundige, technische en commercieele lei-ding, welke gelegen is in een belangengemeenschap met de Billiton-Maatschappij. Een onderzoek is ingesteld of voor een dergelijke belangengemeenschap een aannemelijke basis op zakelijke gronden te vinden is. De van een en ander voor het Land te verwachten

¹⁾ Gedrukte stukken Staten-Generaal zitting 1934/'35 Onderwerp 4—stuk 60.

financiële voordeelen staan — aldus de Minister van Koloniën — hierbij voorop.

Aan de samensmelting van beide bedrijven tot een gecombineerd bedrijf zitten een aantal vraagstukken vast, waarvan als voornaamste genoemd kunnen worden

- A. de bepaling van de waardeverhouding, waarin de beide bedrijven tot elkander staan, ten einde daaruit vast te stellen het aandeel, dat de eigenaren van de afzonderlijke bedrijven in het gecombineerde bedrijf zullen hebben,
- B. de wijze van beheer van het gecombineerde bedrijf.

In het navolgende zal getracht worden aan de hand van de bekende gegevens de beteekenis van de factoren, welke deze beide vraagstukken beheerschen, aan te geven, waaraan dan eenige beschouwingen zullen worden vastgeknoopt.

A. *De waardeverhouding.*

De waardeverhouding van de beide bedrijven tot elkaar wordt beheerscht door het vermogen van elk der bedrijven om *in de toekomst* winsten te maken. Hierbij is van overwegend belang

- a. de hoeveelheden product, welke nog gewonnen kunnen worden;
- b. de kostprijs, waartegen het product gewonnen kan worden;
- c. de opbrengstprijis, welke voor het verkoopbare product verkregen zal worden.

Alvorens deze factoren nader in beschouwing te nemen, zij er op gewezen, dat het bij de bepaling er van gaat om toekomstige grootheden, welke in vele gevallen niet anders dan op schattingen gebaseerd kunnen zijn, waarbij de overeenkomstige gegevens van het verleden wel een aanwijzing kunnen geven, maar nimmer doorslaggevend kunnen zijn.

Ertsreserve.

De hoeveelheden product, welke nog gewonnen kunnen worden zijn afhankelijk van de grootte der ertsreserve.

De jaarverslagen van de Bangkatinwinning vermelden de volgende gegevens omtrent de grootte van de (uitsluitend alluviale) ertsreserve.

Ertsreserve Bangkatinwinning volgens jaarverslagen.

ultimo Februari 1926	3.094.292 quintalen tin ²⁾
" " 1927	3.335.764 " "
" " 1928	3.563.640 " "
" " 1929	3.220.447 " "
" December 1929	3.326.345 " "
" " 1930	3.527.369 " "
" " 1931	3.440.921 " "
" " 1932	3.324.252 " "
" " 1933	3.419.040 " "
" " 1934	3.980.829 " "

terwijl de G.M.B. verslagen daaromtrent als geregistreerd opgeven

Ertsreserve G.M.B. volgens jaarverslagen.

ultimo Mei 1926	1.387.678 quintalen tin
" " 1927	1.748.295 " "
" " 1928	1.173.507 " "
" " 1929	1.198.856 " "
" " 1930	1.163.264 " "
" " 1931	1.186.087 " "
" " 1932	1.151.046 " "
" " 1933	1.160.539 ³⁾ " "
" " 1934	1.202.626 " "

2) Voor zoover gegevens omgerekend moesten worden, werd de Jav. pikol aangenomen op 61,76 KG., de Singapore pikol op 60,74 KG., de long ton op 1016 KG., het £ op den gemiddelden koers der betreffende jaren.

3) De ertsreserve van de N. V. Ned. Indische Tin Exploitatie Maatschappij, waarin de G. M. B. als aandeelhouder geïnteresseerd is, bedroeg per ultimo Mei 1933 volgens het jaarverslag 1933 103.394 quintalen tin, terwijl de ertsreserve van de sedert door de G. M. B. overgenomen terreinen van de N. V. Singkep Tin Maatschappij in het verslag 1932/33 met 135.875 quintalen tin is opgenomen.

Bij de beoordeeling van deze cijfers dient op den voorgrond te staan, dat de in de jaarverslagen vermelde gegevens betreffende de ertsreserves niet anders dan betrekkelijke waarde hebben, in dien zin dat zij slechts aangeven de ertsvoorraden voor zoover zij door booronderzoek zijn vastgesteld en economisch winbaar worden geacht. Er wordt naar gestreefd de grootte van de bekende ertsreserve op zoodanig peil te houden, dat zij voldoende is om de exploitatie een reeks van jaren voortgang te doen hebben. Door voortgezet bodemonderzoek zal getracht worden eenerzijds minstens zooveel aan de bekende ertsreserve toe te voegen als er anderzijds door exploitatie afgaat, hetgeen natuurlijk slechts mogelijk is tot de algeheele uitputting van de aanwezige ertsafzettingen is bereikt. De omvang van de ertsreserve wordt echter niet alleen beïnvloed door nadere exploratie eener- en exploitatie anderzijds, maar verbeterde exploitatie-methoden en wijzigingen in den marktprijs van het product brengen daarin ook verandering. Verbeterde exploitatie-methoden zullen den kostprijs van het product uit de armere ertsvoorkomens beneden den opbrengstprijs kunnen brengen, waardoor deze ertsafzettingen, welke tevoren niet met economisch voordeel geëxploiteerd konden worden, aan de ertsreserve kunnen worden toegevoegd. Een stijging van den marktprijs van het product kan tot eenzelfde resultaat leiden, waartegenover een daling van den marktprijs tot gevolg kan hebben, dat de exploitatie van bepaalde ertsvoorkomens niet meer loonend is en de ertsreserve uit dien hoofde moet worden verminderd. Van een bepaalde grootte der ertsreserve kan derhalve, zelfs als alle ertsvoorkomens door exploratie reeds bekend zijn, slechts gesproken worden bij een bepaalden kostprijs en een bepaalden marktprijs.

De bovenvermelde aan de jaarverslagen ontleende cijfers der ertsreserves zouden derhalve een indruk van de verhoudingen dier reserves van de beide bedrijven kunnen geven, indien beide bedrijven in ongeveer gelijke mate geëxploreerd waren. Dit is echter geenszins het geval.

Van het bedrijf op Billiton — het voornaamste onderdeel van de door de G.M.B. in de combinatie in te brengen exploitatie-objecten — kan aangenomen worden, dat nagenoeg alle aanwezige tinertsvoorraden bekend zijn. Reeds in 1923 werd het als een binnen afzienbaren tijd aflopend bedrijf beschouwd. De Com-

missie van deskundigen, welke het onderzoek ⁴⁾ naar de waarde en de vooruitzichten van het bedrijf der Billiton-Maatschappij verrichtte, op welker resultaten de constructie van de G.M.B. gevolgd is, achtte de grootte en de waarde van de toentertijd op Billiton aangetoonde werkelijke ertsreserve voldoende voor een 10- à 15-jarige ontginning van rond 120.000 à 130.000 picols (74.000 à

4) De uitkomsten van dit commissoriaal onderzoek werden in de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet tot oprichting van de N. V. Gemeenschappelijke Mijnbouw Maatschappij Billiton ten deele als volgt samengevat:

1. De grootte en de waarde van de op Billiton *aangetoonde werkelijke ertsreserve* wordt voldoende geacht voor een rationeele ontginning door een continubedrijf in ongeveer 10 jaar met een gemiddelde jaarlijksche productie van rond 120.000 à 130.000 picols tin. Bij hogere tinprijzen of bij een beteekenende verlaging der productie-kosten in de naaste toekomst kan genoemde bedrijfsduur nog met enkele jaren verlengd worden, doordat dan de ontginning van de zg. *voorwaardelijke ertsreserve*, bestaande uit terreinen van lagere tinrijkheid, economisch mogelijk zal worden.

2. De ontginning van ondergrondse ertsaders op Billiton (diepbouw) zal nooit de aflopende alluviale ontginningen kunnen vervangen. Hoogstens zal de ontginning der aangetoonde diepbouw-ertsreserve in tijden van hoge tinprijzen een aanvulling der productie kunnen leveren.

3. Volgens de uitkomsten der tot heden door deskundigen op het eiland Billiton verrichte onderzoekingen zijn belangrijke vondsten van *alluviale tinerts-afzettingen*, welke voor het Billiton-bedrijf een geheel nieuwe toekomst zouden scheppen, onwaarschijnlijk. Wellicht worden bij nader onderzoek nog eenige nieuwe ontginbare afzettingen gevonden, doch een ingrijpende verandering in den levensduur van het bedrijf wordt daarvan niet verwacht.

Mogelijk in de territoriale wateren en op de omliggende eilanden van het gewest Billiton aan te treffen ontginbare tinerts zal zijn economische waarde vooral ontleenen aan de nabijheid van een georganiseerd tinbedrijf op het hoofdeiland, met welks hulpmiddelen de meest voordelige wijze van exploratie en exploitatie dier terreinen bereikt kan worden. Echter zal ook deze uitbreidingsmogelijkheid van het Billiton-bedrijf van te beperkten omvang zijn om het onder 1 geschetste toekomstbeeld aanmerkelijk te kunnen verbeteren.

De voortzetting en dan nog slechts op bescheiden schaal van de exploratie der primaire tinertsafzettingen op Billiton met zooveel mogelijk gelijktijdige winning van het erts, dus een z.g. exploitatie-exploratie van de primaire ertsreserve, ware eerst nader te overwegen, indien het risico door de winsten uit de exploitatie der diepbouwreserve gedekt kan worden.

4. Een loonnende exploitatie van enkele *andere* op Billiton *aangetroffen delfstoffen* is naar het oordeel der Commissie vrijwel uitgesloten en dient althans bij de beoordeeling van de vooruitzichten van het bedrijf buiten beschouwing te blijven. Alleen de winning van wolframiet als nevenproduct kan eenig voordeel opleveren.

5. Uit de voorgaande conclusies volgt, dat een *rationeele winning van de overblijvende ertsreserve* in het gewest Billiton, binnen een beperkt aantal jaren, de eenige reële basis voor de ontginningspolitiek van het gemeenschappelijk voort te zetten bedrijf zal zijn.

80.000 quintalen) met eenige uitbreidingsmogelijkheid van beperkten omvang.

De levensduur van het Bangkabedrijf is daarentegen momenteel nog practisch onbeperkt. Behalve de reeds bekende alluviale ertsvoorkomens, zijn er belangrijke, nog slechts vluchtig verkende gebieden, waar met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid waardevolle ertsafzettingen voorkomen, terwijl naar de primaire erts en nog slechts voorloopige onderzoekingen hebben plaats gehad, welke met het oog op de bezuiniging in 1931 zijn gestaakt.

De verhouding tusschen de aanwezige en economisch winbare ertsvoorraden van beide bedrijven moet dan ook voor Bangka veel gunstiger zijn dan uit hoogervermelde gegevens zou volgen. De omstandigheid, dat de alluviale ertsreserve van Billiton bij het in 1922 plaats gevonden Commissie-onderzoek gesteld werd op 740.000 à 1.200.000 quintalen en blijkens de reeds genoemde cijfers per ultimo van het werkjaar 1932/33 nog 1.160.539 quintalen groot was, nadat gedurende de periode 1923/34 1.062.587 quintalen tin gewonnen waren, bewijst wel, dat nader bodemonderzoek, verbeterde exploitatie en hogere opbrengstprijzen belangrijke vergroting van de ertsreserve ten gevolge kunnen hebben. Als zulks het geval is bij het Billiton-bedrijf, waarvan in 1923 het einde der exploitatie wegens uitputting der ertsvoorraden binnen afzienbaren tijd verwacht werd ⁵⁾, hoeveel te meer verrassingen kan het zoo veel tinrijkere Bangka, dat nog ten deele slechts vluchtig of nog niet verkend is, dan nog brengen.

*
**

Kostprijs.

De kostprijs van het tin is in de eerste plaats afhankelijk van de wijze, waarop het erts voorkomt, daar de grootte en de geaardheid van de tinafzettingen maatgevend zijn voor de toe te passen methode van exploitatie. Overigens zijn de wijze van beheer, de verschillende ontginningsmethoden met de min of meer efficiënte aanwending van de mechanische en levende hulpkrach-

⁵⁾ In verband met den geschaten omvang der ertsreserves, welke bij een rationeele winning nog een 10 à 15 jaar exploitatie zouden toelaten, werd de levensduur van de G. M. B. op 25 jaar gesteld, eindigende 31 December 1948.

ten, de arbeidsorganisatie met de aan te leggen loonstandaard, de ligging van de ertsvelten ten opzichte van de aan- en afvoerhavens, de smelting, enz. factoren, welke op den kostprijs van invloed zijn.

Voor de Bangka- en Billitonbedrijven geven de jaarverslagen over de laatste jaren de volgende kostprijzen per quintaal.

Kostprijzen van het tin per quintaal. ⁶⁾

Werkjaar	Bangka ⁷⁾	Billiton
1923/24	f 88.29	f 140.38
1924/25	„ 84.82	„ 141.60
1925/26	„ 81.61	„ 167.67
1926/27	„ 87.85	„ 154.57
1927/28	„ 88.05	„ 158.86
1928/29	„ 87.47	„ 158.01
1929	„ 102.35	1929/30 „ 163.81
1930	„ 106.55	1930/31 „ 164.20
1931	„ 109.58 ⁹⁾	1931/32 „ 137.29 ⁸⁾
1932	„ 115.22 ⁹⁾	1932/33 „ 133.03 ⁸⁾
1933	„ 82.17 ⁸⁾	1933/34 „ 129.39 ⁸⁾
1934	„ 59.22 ⁸⁾	

6) De kostprijzen van de werkjaren op Bangka, loopende van 1 Maart t/m 28 Februari, zijn gesteld tegenover die van de Billiton-werkjaren van 1 Juni t/m 31 Mei; nadat het werkjaar van Bangka aan het kalenderjaar is gelijk gemaakt, zijn de kostprijzen van die werkjaren tegenover elkaar gesteld, welke het meeste aantal maanden gemeen hebben, derhalve werkjaar Bangka 1 Jan/31 December 1930 tegenover werkjaar Billiton 1 Juni 1930/31 Mei 1931.

7) Ten einde de kostprijzen van de beide bedrijven vergelijkbaar te maken werd voor Bangka de door dit bedrijf aan het Land vergoede rente over het voor de vaste activa (voorraden) verstrekte kapitaal, welke bij particuliere bedrijven niet als kostprijsfactor voorkomt, niet als exploitatie-last gerekend.

De in de jaarverslagen vermelde kostprijzen tot het pakhuis van de desbetreffende bedrijven hebben bij Bangka betrekking op tinmetaal, bij Billiton daarentegen op tinerts. Ten einde zooveel mogelijk gelijke factoren in den kostprijs op te nemen, zijn de smelt-, vervoer- en verkoopkosten daarin verwerkt, verdeeld over de jaarproductie. Daar de vervoer- en verkoopkosten niet steeds op dezelfde hoeveelheden betrekking hebben als de productie, kan hierdoor een kleine — met de bekende gegevens niet te vermijden — onjuistheid in de cijfers ontstaan.

(Vervolg noot zie pag. 142)

Uit deze gegevens blijkt, dat de kostprijs van Bangka altijd belangrijk lager dan die van Billiton is geweest. Dit wordt in de eerste plaats veroorzaakt door den grooteren tinrijkdom van de ertsvoorkomens op Bangka. In het verslag 1933 van het Bangka-bedrijf wordt vermeld, dat de gemiddelde tinrijkdom van de op het einde van dat jaar genoemde ertsreserves 1.07 bedraagt, d.w.z. dat iedere m³ grondverzet 1.07 kg tin oplevert. Uit het verslag 1933 van de G.M.B. volgt, dat de tinrijkdom van het in dat jaar afgewerkte deel der reserve 0.51 kg per m³ grondverzet heeft bedragen, terwijl uit het verslag van dit gemengde bedrijf over 1932 te putten valt, dat de tinrijkdom van de geregistreerde alluviale terreinen op het einde van het werkjaar 1931/32 als volgt was:

54%	van de terreinen			< 0.37
39%	„ „ „	> 0.37	doch	< 0.618
6%	„ „ „	> 0.618	doch	< 1.235
1%	„ „ „	> 1.235		

Met een dergelijk verschil in tinrijkdom van de ertsvoorkomens behoeft het geen verwondering te baren, dat de tinkostprijs van Bangka lager dan die van Billiton ligt.

De tinbedrijven op Bangka en Billiton hebben — zooals bij de voorbereiding van de oprichting van de G.M.B. van Regeeringswege ook naar voren is gebracht — hun eigen zeer afwijkende historische ontwikkeling en bieden belangrijke verschillen, vooral in de arbeidsorganisatie. Rechtstreeksche vergelijking om daaruit de superioriteit van de organisatie van het eene bedrijf boven het andere vast te stellen, is uit dien hoofde zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk.

Het Billiton-bedrijf heeft zich als een zelfstandig particulier

(Vervolg noot van pag. 141).

8) Kostprijs exclusief de bijzondere, uit de productiebeperking voortvloeiende kosten, welke niet tot de kosten van het gewonnen product behooren. Indien deze bijzondere kosten op het product zouden worden afgewenteld, zou de kostprijs gecalculeerd worden op:

Bangka 1933	f	96.47	Billiton 1931/32	f	148.48
1934	„	73.53	„ 1932/33	„	146.70
			„ 1933/34	„	139.86

9) Hoewel ook Bangka de productie in de jaren 1931 en 1932 uit hoofde der restrictie belangrijk heeft moeten inkrimpen, waardoor de bijzondere kostenfactor van belang werd, geven de verslagen van die jaren geen voldoende gegevens om die bijzondere kostenfactor afzonderlijk te berekenen.

bedrijf ontwikkeld. Vrij van iedere inmenging van buiten af werd de wijze van exploitatie vastgesteld en de arbeidsverhoudingen geregeld, terwijl die vrijheid de bedrijfsleiding in staat stelde zich ieder oogenblik aan de zich wijzigende interne en externe bedrijfsfactoren aan te passen.

Het Bangkabadrijf daarentegen is een Landsbedrijf, dat in het ambtelijk gareel moet loopen, onderworpen is aan talrijke, voor de Landsadministratie in haar geheel geldende, voorschriften, welke niet in alle omstandigheden de specifieke bedrijfsbelangen tot hun recht doen komen. De arbeidsvoorwaarden, althans die van het in ambtelijk verband dienend leidend en administratief personeel, worden niet in de eerste plaats bepaald naar de eischen van het bedrijf, maar zijn gericht op overeenstemming en aansluiting met de voorwaarden, welke voor den ambtenaar in het algemeen gelden. De bevoegdheden van de bedrijfsleiding zijn in een instructie afgebakend, waardoor haar zelfstandigheid beperkt is, terwijl zij niet in staat is het bedrijf snel aan veranderde omstandigheden aan te passen, gebonden als zij is aan een in de begroting verwerkt werkplan, dat gemiddeld anderhalfjaar te voren is opgesteld.

Bij zoodanig afwijkende beheersvormen en bevoegdheden van de bedrijfsleiding is een algemeene vergelijking van de bedrijfsvoering van beide bedrijven wel zeer bezwaarlijk.

In het algemeen kan geconstateerd worden, dat het particuliere bedrijf en evenzoo de voortzetting ervan als gemengd bedrijf de leiding bewegelijker en soepeler maakt, waardoor het zijn streven om winst te maken onbelemmerd kan uitvoeren en alle daartoe geëigende maatregelen kan nemen. Het particuliere (gemengde) bedrijf trekt daartoe personeel aan, dat zij een hoogere bezoldiging toekent dan ooit een werker in ambtelijk verband kan bereiken, zelfs met inachtneming van de pensioensanspraken van laatstbedoelde, waarmede gepaard gaat de vrijheid van het particuliere bedrijf om het dienstverband op gemakkelijker wijze te beëindigen dan bij een ambtelijke verhouding mogelijk is. Tot de invoering van verbeterde werkmethoden, ook al gaan daarmede belangrijke kapitaalsuitgaven gepaard, gaat het particuliere bedrijf, indien het daarin voordeel ziet, dadelijk over, terwijl de bedrijfsleiding van het Landsbedrijf, na de nieuwe methode be-

studeerd en onderzocht te hebben, op zijn plannen de instemming van den departementschef, de Regeering en de Volksvertegenwoordiging moet verwerven.

Blijkt een getroffen maatregel niet aan de verwachting te voldoen, dan wordt hij bij het particuliere bedrijf zonder meer ongedaan gemaakt, maar het Landsbedrijf kan daarvoor door diverse instanties ter verantwoording geroepen worden, waardoor de bedrijfsleiding, voordat zij tot het entameeren van nieuwe maatregelen het voorstel doet, des te zekerder wil zijn van den mogelijken uitslag, waardoor meer voorbereidingstijd wordt gevergd. In dit verband is het dan ook volkomen begrijpelijk, dat ingrijpende veranderingen in het bedrijf steeds het eerst bij het Billitonbedrijf in toepassing worden gebracht en overeenkomstige maatregelen bij het Bangkabadrijf eerst later tot uitvoering komen. Dit kan geconstateerd worden met de indienststelling van de baggermolens — waartoe overigens bij het Billitonbedrijf met zijn arme ertsafzettingen eerder noodzaak bestond dan bij Bangka —, met de productiebeperking der laatste jaren, met de personeelsafvloeiing enz. Uit den vorm van het beheer spruit derhalve voor het Bangka-bedrijf mede een vertragende factor voort in de aanpassing aan veranderde omstandigheden. Deze vertragende factor kan door wijziging van den beheersvorm weggenomen worden zonder dat zulks tot de oprichting van een gemengd bedrijf behoeft te leiden. De Staatsmijnen in Nederland, welke tot de best geleide kolenmijnbedrijven van Europa gerekend mogen worden, zijn een voorbeeld van een op particuliere leest geschoeid Staatsbedrijf, dat den toets met overeenkomstige particuliere bedrijven in alle opzichten kan doorstaan.

Zelfs op het punt, waar de bedrijfsuitvoering van beide bedrijven geacht kan worden het meest met elkaar overeen te komen, n.l. de exploitatie van de emmerbaggermolens, is het bezwaarlijk om uit de bereikte resultaten een aanwijzing te putten omtrent de efficiency van de beide bedrijven ten opzichte van elkaar. Het verslag 1933 van de Bangkatinwinning vermeldt de kosten per m³ grondverzet der baggermolens inclusief rente en afschrijving doch exclusief algemeene kosten voor dat jaar met 30 ct., terwijl het G.M.B.-verslag 1933 voor de uitkomsten van het werkjaar 1932/33 per m³ grondverzet der emmerbaggers inclusief de afschrijvin-

gen der ontginningen 32 cent opgeeft, waaruit blijkt, dat de kostenboeking niet geheel parallel loopt. Bovendien spelen de in bedrijf zijnde werktuigen zelve, zoomede de terreinomstandigheden als grondsoorten, percentage van den grond, die gewasschen moet worden, het baggeren in zee of in land, een belangrijke rol. Zonder kennis van al deze factoren is een juiste vergelijking niet mogelijk, maar in vermelde cijfers per m^3 grondverzet mag in algemeen zinnig wel een aanwijzing gezien worden, dat met bedoeld groot mechanisch grondverzet op Bangka geen ongunstiger uitkomsten worden verkregen dan op Billiton. Dit is van des te meer belang, omdat de ertswinning met groot baggermateriaal uit hoofde van de lage kosten per m^3 grondverzet een steeds belangrijker plaats gaat innemen.

Een factor van belang voor de hoogte van den kostprijs, welke in het bijzonder in de laatste jaren van invloed is geweest, is de omvang van de productie. Immers alle kosten, welke niet van den productie-omvang afhankelijk zijn, worden per eenheid product hooger naar mate de geproduceerde hoeveelheden kleiner worden. Bij de door de restrictie sterk ingekrompen productie heeft deze factor groote beteekenis gekregen, zooals uit de hooger vermelde kostprijzen ook blijkt. Voor zoover de niet-afhankelijke kosten gemaakt worden voor het deel van het productie-apparaat, hetwelk door de restrictie geheel buiten gebruik is gesteld, behooren zij ook buiten de kostprijsberekening gehouden te worden. Dergelijke kosten blijven wel op het bedrijf drukken, maar dienen buiten de productierekening om ten laste van de verlies- en winstrekening gebracht te worden.

Zoowel Billiton als Bangka hebben deze kosten in hun verslagen afzonderlijk vermeld. In het Billitonverslag 1932 wordt daaromtrent het volgende opgemerkt:

„In ons verslagjaar 1931/32 moest door de belangrijke „productiebeperking een groot gedeelte van het productie- „apparaat worden stilgelegd; deze gestopte ontginningsmid- „delen eischen onderhoud en er moest op worden afgeschre- „ven, zonder dat tegenover deze uitgaven en afschrijvingen „een product stond. Voorts moesten, eveneens tengevolge „van de bedrijfsinkrimping, belangrijke kosten gemaakt wor- „den, verbonden aan het ontslag van personeel en mijnwer-

„kers. Teneinde een zuiver beeld te bewaren van de bedrijfsresultaten van de ontginningen, die in het afgelopen jaar „wèl in bedrijf zijn geweest, zijn deze kosten, verbonden aan „inkrimping van het bedrijf en het stilliggen van materieel, „in de bedrijfsrekening afzonderlijk opgenomen onder het „hoofd „Bijzondere kosten”. Wanneer deze kosten buiten beschuwing worden gelaten, bedraagt de generale kostprijs „van het product over het verslagjaar 1931/32 f 84,79 per „picol; met inbegrip van de „Bijzondere kosten” wordt de „generale kostprijs f 91.70,”

waarbij in aanmerking dient te worden genomen, dat bij het Biltonbedrijf op de buiten bedrijf gestelde objecten $\frac{1}{4}$ van de usantielele percentages werd afgeschreven (memorie van toelichting op de balans per 31 December 1932).

De Bangkatinwinning brengt een dienovereenkomstige splitsing eerst aan in haar verslag over 1933, doch blijft op de niet-aan-de-productie-deelnemende activa dezelfde afschrijvingen toepassen als tevoren.

Zoolang de productie door restrictiemaatregelen beperkt wordt, zal deze, den kostprijs in ongunstigen zin beïnvloedende, factor blijven werken.

In het algemeen dient met betrekking tot den kostprijs van het gewonnen product geconstateerd te worden, dat die van het Bangkabetrijf steeds aanmerkelijk beneden dien van het bedrijf op Bilton heeft gelegen en in verband met den grooteren tinrijkdom ook altijd zal blijven liggen.

**

Marktprijs.

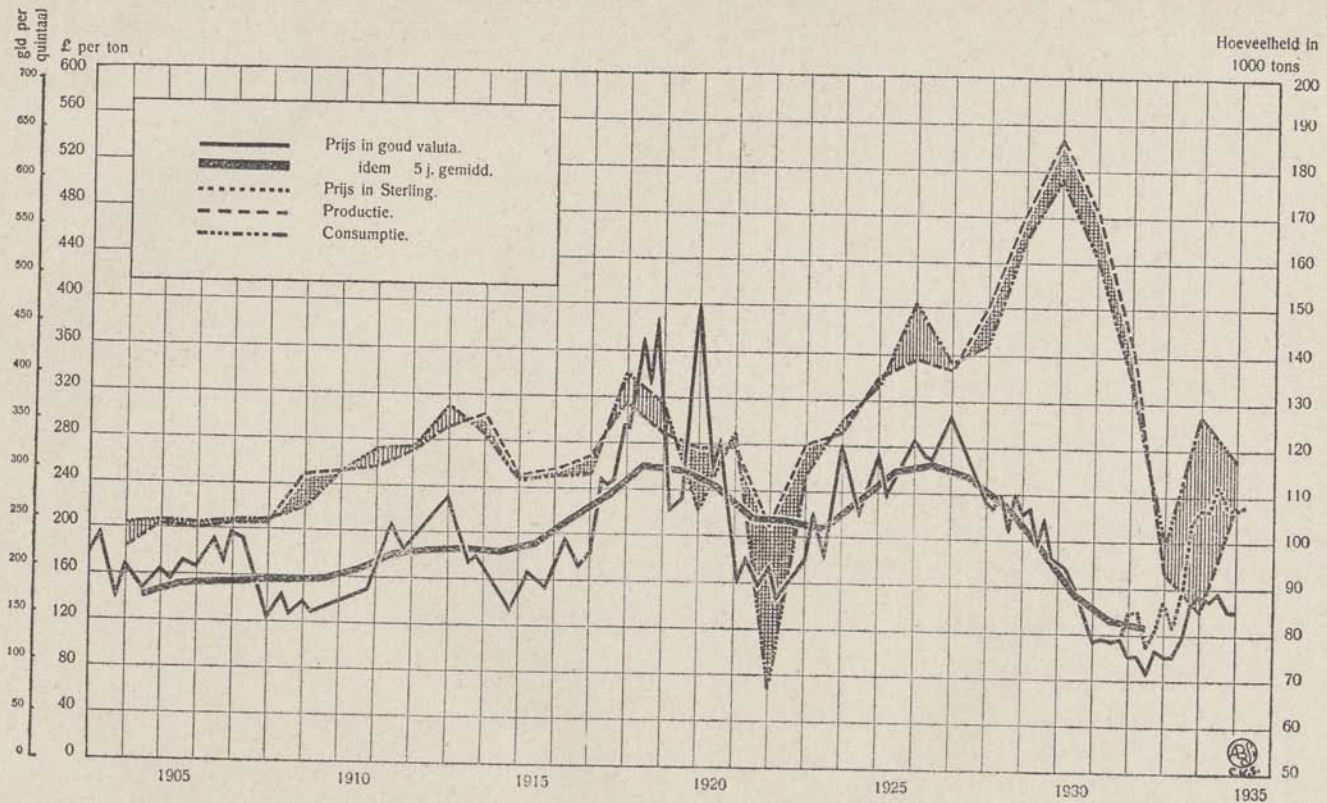
De marktprijs van tin wordt, zooals Ir. P. HÖVIG in Economisch Statistische Berichten van 13 November 1929 uiteenzette, beheerscht door twee groepen van factoren, n.l. eenerzijds de groep, welke de dagelijksche verhouding tusschen vraag van de zijde van de koopers en aanvoer resp. aanbieding door producenten en verkoopers beïnvloedt, anderzijds de verhouding van productie en consumptie in het algemeen. Bedoelde dagelijksche verhouding vindt hare uitdrukking in de fluctuatie van de dagelijksche prijsnoteringen, welke over een kort tijdsverloop belangrijke schom-

melingen te zien kunnen geven, maar overigens in belang ten achter blijven bij de tweede groep van factoren n.l. de verhouding tusschen de productie en consumptie in het algemeen. Deze laatste verhouding bepaalt de algemeene tendenz van het prijsverloop in dien zin, dat bij een overschrijding van de productie boven de consumptie een sterke prijsdaling intreedt, terwijl in het tegenovergestelde geval een meer geleidelijk loopende prijsstijging plaats vindt. De oorspronkelijk vrij eenvoudige productie-methode met handenarbeid van het meerendeel der ontginningen, waarvoor niet veel speciale technische kennis werd vereischt en evenmin veel kapitaal noodig was, stelde de tinindustrie in staat door inkrimping resp. uitbreiding van het aantal te werk gestelde arbeiders dan wel door armere resp. rijkere ertsvelen in exploitatie te nemen, op gemakkelijke wijze de productie te beperken of uit te breiden en aan de consumptie aan te passen.

Uit onderstaande grafiek ¹⁰⁾ No. 1 blijkt het verloop van de marktprijzen, zoomede die van de productie en consumptie.

10) De aan grafiek No. 1 ten grondslag liggende gegevens van de laatste jaren zijn in de aan het slot opgenomen tabel No. I eenigszins uitgebreid opgenomen.

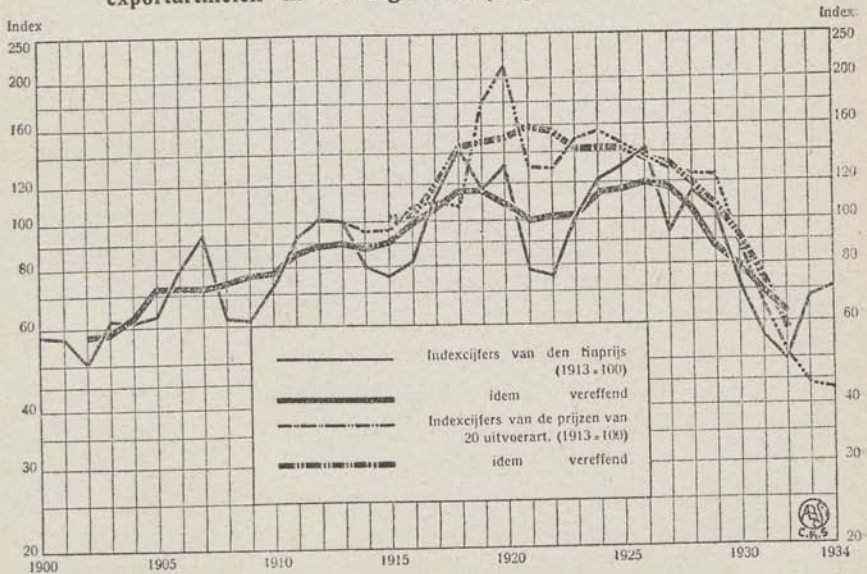
Grafiek no. 1.
Productie, consumptie en prijzen van tin.

De algemeene prijsstendenz was, zooals de curve van het 5-jarig gemiddelde aangeeft, tot 1926 een stijgende. In dit opzicht bestond er tusschen het indexcijfer van de tinnoteringen en dat van de groothandelsprijzen van exportartikelen een correlatie, welke uit grafiek No. 2 ¹¹⁾ blijkt. In algemeen z'n lag het tinindexcijfer beneden dat van de groothandelsprijzen van exportartikelen, totdat in 1933 onder invloed van de nader te bespreken tinrestrictie de tinprijzen wederom stijgen. Met laatstgenoemd jaar verwijderd zich de lijn van de tinindex naar boven toe van de curve van bedoeld algemeen indexcijfer.

Grafiek no. 2.

Het verloop van den tinprijs en dat van de groothandelsprijzen van exportartikelen in het algemeen. (Logarithmische schaal).

Op de ombuiging van den stijgenden lijn van de tinprijzen in 1926 is de veranderde situatie in de tin-industrie van overwegende beteekenis geweest.

Aangetrokken door de zeer groote winsten, welke met het tin werden gemaakt, was het internationale kapitaal zich meer en meer voor tinontginningen gaan interesseeren, hetgeen gepaard was gegaan met een sterke wijziging van de toegepaste ontginningsmethoden. Het grootbedrijf, werkende met groot machinaal

11) ontleend aan gegevens C.K.S.

productievermogen, waarvoor belangrijke kapitalen werden geïnvesteerd, heeft zich een belangrijke plaats in het tinmijnbedrijf veroverd. Dit proces werd nog versneld door de omstandigheid, dat door de machinaliseering de kosten van het grondverzet aanzienlijk naar beneden werden gebracht, waardoor eenerzijds de kostprijs van het product bij eenzelfde tinrijkdom sterk werd verlaagd en anderzijds kon worden overgegaan tot ontginning van armere ertsvelden, waarvan de exploitatie tevoren niet loonend was. Ook bestaande tinbedrijven (o.a. Bangka en Billiton) gingen om die reden hoe langer hoe meer over tot het machinaliseeren van de ontginningen, zoodat het productieve vermogen van de geheele industrie in weinig jaren in belangrijke mate werd vergroot. Tegelijkertijd werd echter de aanpassing van de productie aan de consumptie door deze overgang van ontginning in klein bedrijf met handenarbeid naar die in grootbedrijf met groote kapitalen vereischende machinale hulpmiddelen veel bezwaarlijker, daar stopzetting van het groot machinaal materiaal veelal nog nadeeliger is dan doorwerken zonder winst, terwijl de laagste kosten per eenheid product verkregen worden bij werken op volle capaciteit; ook is de verplaatsbaarheid van dit groote materiaal zeer gering, waardoor productieregeling door verandering van het ontginnings-terrein zoo goed als uitgesloten werd.

Deze vermindering van het natuurlijke vermogen om de productie aan de consumptie aan te passen moest voor de geheele industrie noodlottig worden, zoodra de consumptie de vergrootte productie niet meer kon opnemen.

Hoewel het tinverbruik, zooals uit grafiek No. 1 blijkt, tot en met 1929 steeds stijgende is geweest, werd het in 1927 voor het eerst en in de volgende jaren in toenemende mate door de productie overtroffen. De gevolgen daarvan op den prijs bleven dan ook niet uit. Werd in 1926 nog een gemiddelde prijsnoteering loco Londen behaald van £ 291 per long ton (f 345.— per quintaal), in de volgende jaren accentueerde zich de prijsval steeds sterker, zoodat de noteering in 1930 was teruggelopen tot een gemiddelde van £ 142 (f 169.— per quintaal) en in 1931 van £ 119 (f 132.— per quintaal). Een dergelijk prijspeil was voor het meerendeel der bedrijven zoodanig verliesgevend, dat het bestaan der industrie zou worden bedreigd, indien geen ommezwaai

teweeg zou kunnen worden gebracht. Productiebeperking was daartoe noodig, welke, na mislukking van een vrijwillige beperking door een deel der producenten, verkregen werd door een op 1 Maart 1931 voor den tijd van 2 jaar aangegane restrictie onder medewerking van de Regeeringen van Malakka, Bolivia, Nigeria en Nederlandsch-Indië, later ook van die van Siam¹²⁾. De met deze restrictie-overeenkomst, welke door een tweede werd gevolgd geldende voor het tijdvak 1 Januari 1934 tot 1 Januari 1937, beoogde prijsstijging werd eerst bereikt, nadat een belangrijk deel der zichtbare voorraden gepoold was geworden en de productie drastisch (in 1932 tot $\frac{1}{3}$ deel van de basis-productie 1929) beperkt was. Hierdoor werd in twee jaar een verdubbeling van den prijs in papieren £ verkregen en kon gedurende vele maanden van 1934 een noteering van ongeveer £ 230 papier gehandhaafd blijven, waaruit zou kunnen worden geconcludeerd, dat het voor de aanpassing van de productie aan de consumptie verantwoordelijke Internationale Tincomité dezen prijs redelijk acht voor producenten en consumenten beiden.

Kan nu voor de toekomst op een dergelijke marktprijs gerekend worden?

Hoewel op deze vraag niet met zekerheid antwoord te geven is, dient gewezen te worden op factoren, welke het waarschijnlijk maken, dat lagere tinnoteeringen onvermijdelijk zijn.

Uit de aan het einde van dit artikel opgenomen tabel I blijkt, dat de productie van andere landen, dan die, welke oorspronkelijk tot de restrictie-landen behoorden, een sterke uitbreiding heeft ondergaan. In 1934 bereikte de outsiders-productie reeds een hoogte van 19.923 ton¹³⁾ en daalde het aandeel van de restrictie-landen, dat oorspronkelijk 92% van de wereldproductie bedroeg, tot 82%. Dit wijst er op, dat de onder de restrictie verkregen prijzen zoodanig zijn, dat zij de outsiders-positie belangrijk verster-

12) Siam is toegetreden op een „flat rate” basis; het zag zich een vast quotum van 9.800 ton metaal toegewezen, hetwelk met eenzelfde percentage verhoogd zal worden als het restrictie percentage van de 4 overige landen boven de 65 stijgt.

13) In een artikel voorkomende in „The Economist” van 23 Maart 1935, waaraan diverse gegevens voor het onderwerpelijik artikel ontleend zijn, wordt de prijspolitiek van het Internationale Tincomité scherp aangevallen en wordt opgemerkt, dat volgens een schrijven in de Mining Journal de productie van buitenstaanders in 1934 reeds tot 26.000 ton, d.i. 27% van de totaalproductie moet zijn gestegen.

ken. Ongetwijfeld zullen sommige dier outsiders (zooals b.v. voorloopig de Congo) tot aansluiting kunnen worden bewogen, maar zulks zal niet anders dan ten koste van offers ¹⁴⁾ in toe te kennen quota kunnen geschieden, waardoor de oorspronkelijk contracteerende partijen als het ware het paard van Troje binnenhalen. Bovendien is de tinprijs slechts op het niveau van £ 230 papier (f 170.— per quintaal) gehandhaafd kunnen worden door steun-aankopen van een particuliere pool, hetgeen bij een zich uitbreidende outsiders-productie op den duur zonder uitbreiding van het verbruik niet mogelijk zal blijken zonder verlaging van het restrictie-percentages. Overigens blijkt de elasticiteit van het tinverbruik grooter te zijn dan men gemeend heeft. Ten overvloede lokt de hooge prijs het gebruik van vervangingsmiddelen uit, waartoe de groote verbruikers (Amerika, Engeland en Duitschland) zich te meer moeite geven, daar zij geen of slechts weinig tin voortbrengen en zij zich in overeenstemming met het algemeene streven ook dit gebied zooveel mogelijk onafhankelijk althans minder afhankelijk willen maken.

De grootste stimulans tot verlaging van de prijzen zal ongetwijfeld echter komen van de zijde van verschillende bij de restrictie aangesloten producenten zelf. Voor de producenten is het produceren van tin geen doel, maar slechts middel tot het doel, n.l. winst maken.

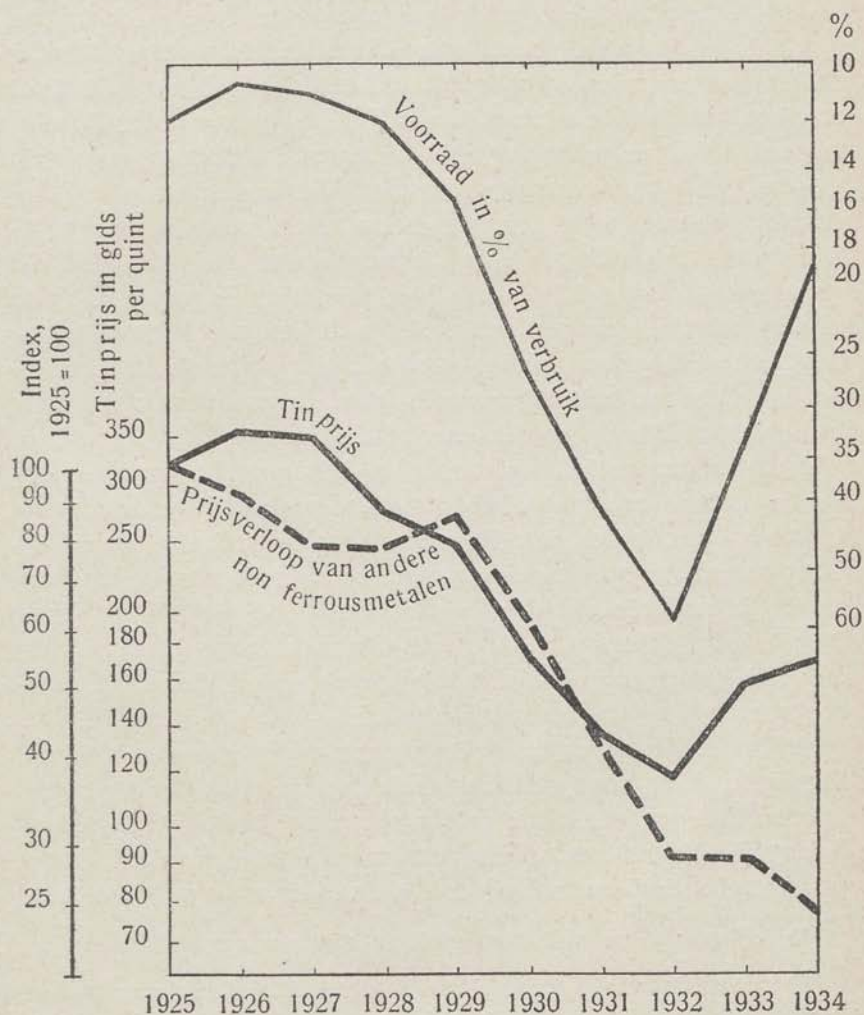
Voor verschillende producenten heeft de kostprijsverlaging, zoo wel door mechanisatie als door verlaging van loonen en overige kosten, de mogelijkheid geopend de exploitatie blijvend voort te zetten, ook indien de prijzen beduidend dalen. Deze producenten zien zich door de drastische productiebeperking een belangrijk deel van het door de kostprijsverlaging te bereiken voordeel ontgaan ten bate van de grensproducenten, die bij een verlaging van den marktprijs door verliesgevende exploitatie uitgestooten zullen worden. Eerstbedoelde producenten in den restrictie-overeenkomst te houden zal steeds moeilijker worden en zeker niet anders mogelijk zijn dan door tegemoet te komen aan hun wenschen — uitstooting van de grensproducenten door lagere prijzen, waardoor zij zelf een grooter quotum toegewezen zullen krijgen.

14) De Congo, die in 1929 een productie had van 970 tons en in 1931 van 141 tons, kreeg voor 1934/36 toegewezen resp. 4.500, 6000 en 7000 tons metaal.

Ook uit een vergelijking met het prijsverloop van de overige „non ferrous metals” (koper, lood, zink), waarvan de prijzen voor de inwerkingtreding van de tinrestrictie, met inachtneming van de voor ieder dier metalen geldende bijzondere factoren dezelfde algemeene tendenz vertoonden als die van het tin, kan een aanwijzing geput worden, dat de huidige tinprijs te hoog ligt.

Grafiek no. 3.

De correlatie tusschen prijzen (op goudbasis) van tin en andere non-ferrous metalen, zoomede tusschen tinvoorraden en tinprijzen.

Hiertoe zijn in grafiek No. 3 ¹⁵⁾ op logarithmische schaal het prijsverloop van tin en dat van andere non-ferrous metals weergegeven, waaruit blijkt, dat de algemeene tendenz van beide curven tot 1931 ongeveer dezelfde was, maar dat van 1932 af onder invloed van de restrictie de lijnen uiteenloopen. Vergelijking van de curve van de tinprijzen met die van de verhouding tusschen voorraad en verbruik van het tin, waarvan de curve omgekeerd op logarithmische schaal (zie rechtsche schaalverdeeling) is aangebracht, wijst op een nauw verband tusschen het prijsverloop en bedoelde verhouding, maar laat tevens zien, dat in de laatste jaren de prijscurve de verhoudingscurve slechts vertraagd volgt. Bij een ongeveer overeenkomend verhoudingscijfer werd in 1929 nog een gemiddelde marktprijs van f 244.— per quintaal bereikt tegen in 1934 een prijs van f 170.— per quintaal. Niettegenstaande de toediening van een stimuleerend middel in den vorm van beperking der voorraden, kon toch het vroegere peil niet meer worden bereikt. Verwonderlijk is dit verschijnsel niet, daar het tin geen uitzondering zal kunnen blijven maken op de prijsdaling van alle grondstoffen en producten. Het moet uitgesloten worden gedacht, dat de tinprijzen, welke — zooals uit grafiek No. 2 blijkt — tot het algemeen indexcijfer steeds in een zekere verhouding hebben gestaan, daarvan op den duur zouden kunnen blijven afwijken.

In het algemeen kan op den duur de aanpassing van de productie aan de consumptie door restrictie-overeenkomsten slechts succes hebben, indien de prijzen zich op een zoodanig niveau stabiliseeren, dat zij geen outsiders-concurrentie, welke het bestaan van de tot de restrictie toegetreden producenten bedreigt, in het leven roepen. Dit is thans wel het geval. Belgisch Congo heeft zich tot en met 1936 tegen groote offers in toegekende quota aan de overeenkomst gebonden, maar bereidt zich — daartoe mede in staat gesteld door de met de restrictie gemaakte winsten — op een productieuitbreiding voor, welke voor de overige productielanden niet minder dan een calamiteit zal beteekenen ¹⁶⁾. Ook China bevat belangrijke tinerts-voorkomens, waarvan de ontginning door hooge prijzen zeker verhaast zal worden, om van de andere landen, waar

¹⁵⁾ cijfers zijn ontleend aan het Econ. Stat. kwartaalbericht van Jan. 1935.

¹⁶⁾ zie artikel van J. Rubinfeld in Economisch Weekblad van 26 April 1935.

tin gevonden wordt, niet te reppen, terwijl last not least de productie-capaciteit van de aan de restrictie deelnemende landen door rationalisatie en voortgezette mechanisatie is opgevoerd, niet het minst om zoo sterk mogelijk te staan zoowel bij de onderhandelingen over de voortzetting der restrictie na 1936, als in het geval, dat het niet tot een voortzetting zal komen. Ongetwijfeld zal iedere producent zich te dien opzichte gespiegeld hebben aan de behandeling, welke den Indische producenten ten deel gevallen is bij de huidige restrictie-overeenkomsten. Hoewel de catastrophale prijsval van tin van 1929 t/m 1932 onwederlegbaar veroorzaakt is door de groote productie-uitbreiding sinds 1926 voornamelijk door Malakka, Bolivia en Nigeria tot stand gebracht, werd onder de restrictie-overeenkomsten niettemin het jaar 1929 als basisjaar tot vaststelling van de quota aanvaard, waardoor Nederlandsch-Indië (en voornamelijk de Bangkatinwinning¹⁷⁾), wier productie 1929 slechts weinig boven die van 1926 lag, ten opzichte van de overige landen in een belangrijk ongunstiger verhouding kwam te staan. Zij, die door de uitbreiding hunner productie gedurende de jaren 1927/1929 in de eerste plaats verantwoordelijk gesteld moesten worden voor de ongunstige positie van de tin-industrie, zagen zich het grootste aandeel in de uit de restrictie-overeenkomsten voortspruitend voordeelen toebedeeld. Zal niet iedere producent met dit voorbeeld voor oogen zich door uitbreiding en versterking van zijn productief vermogen voorbereid hebben om bij den aanstaanden strijd een zoo groot mogelijk deel voor zich op te eischen?

**
*

Winstcapaciteit.

Welke beteekenis hebben de marktprijzen voor elk der onderwerpelijke bedrijven? Onderstaande tabel, waarin naast elkaar de

17) In een tweetal artikelen in Economisch Statistische Berichten van 5 en 12 September 1934 laat Ir. L. Leger zien, dat de procentuele productietoename van 1929 ten opzichte van 1926 heeft bedragen Malakka 45%, Bolivia 54%, Nigeria 44%, Ned. Indië 8%. De procentuele toename van Ned. Indië werd veroorzaakt door Bangkatinwinning met 0.54%, Billiton met 15.49%, Singkep 97.70% (laatste onbelangrijk). Ir. Leger berekent de totaal schade door het Ned. Indische Gouvernement geleden tengevolge van de te lage vaststelling der quota voor Bangka en Billiton door het aannemen van het voor Ned. Indië ongunstige basisjaar 1929 op ruim f 16.— miljoen.

gemiddelde marktprijzen en de kostprijzen van elk der bedrijven zijn vermeld, geeft daaromtrent een indruk.

Jaar ¹⁸⁾	Kostprijs Bangka	Gemiddelde marktprijs	Kostprijs Billiton
	in guldens per quintaal		
1924	88.29	292.98	140.38
1925	84.82	309.52	141.60
1926	81.61	346.97	167.67
1927	87.85	345.12	154.57
1928	88.05	271.08	158.86
1929	87.47	243.63	158.01
1930	102.35	169.01	163.81
1931	106.55	132.28	164.20
1932	109.58	117.96	148.48
1933	115.22	159.36	146.70
1934	105.66	169.85	139.86
	73.53		

Uit dit overzicht blijkt, dat de marktprijzen tot en met 1929 voor beide bedrijven ruime (voor Bangka zelfs zeer ruime) marges lieten. De voortgezette prijsdaling maakte echter de jaren 1931 en 1932 (werkjaren 1930/31 en 1931/32) voor het Billitonbedrijf verliesgevend, terwijl voor het Bangkabedrijf de winstmarge zoodanig ineenschrompelde, dat 1932 met een — zij het ook minimaal — verlies moest afsluiten. De met de restrictie verkregen prijsverbetering herstelde weder de rentabiliteit van beide bedrijven, waarvan de sedert 1924 verkregen winsten volgens de resultatenrekeningen in onderstaanden tabel zijn opgenomen.

18) Daar met deze tabel bedoeld wordt een algemeene indruk te geven van de winstmogelijkheid van elk bedrijf, zijn als kostprijzen opgenomen, die welke ook de bijzondere kosten bevatten.

Voor Bangka zijn de kostprijzen na het boekjaar 1928/29 gesteld tegenover de marktprijzen van het volgend jaar, omdat de verkoop voor het belangrijkste deel in dat volgend jaar valt.

Bangkatinwinning		G. M. B.	
boekjaar	winst ¹⁹⁾	boekjaar ²¹⁾	winst
1-3-'24/28-2-'25	f 39.035.376	1924	f 15.030.407
1-3-'25/28-2-'26	„ 44.065.077	1925	„ 17.499.470
1-3-'26/28-2-'27	„ 57.158.757	1926	„ 12.639.313
1-3-'27/28-2-'28	„ 50.269.384	1927	„ 20.801.838
1-3-'28/28-2-'29	„ 37.797.512	1928	„ 16.588.988
1-3-'29/31-12-'29	„ 22.475.362 ²⁰⁾	1929	„ 12.541.760
1930	„ 11.622.007	1930	„ 7.163.342
1931	„ 3.843.114	1931	„ — 5.239.640 ²²⁾
1932	„ — 88.153	1932	„ — 2.298.182
1933	„ 7.652.413	1933	„ 2.297.701
1934	„ 8.773.225	1934	„ 2.061.700

De vooruitzichten inzake de rentabiliteit van de beide bedrijven zijn, zooals uit bovenstaande reeds is gebleken, voornamelijk afhankelijk van het toekomstig prijsverloop van het tin. Zou het mogelijk zijn het huidige prijsniveau te handhaven, dan zou het Billitonbedrijf nog met een gematigd rendement kunnen voortwerken gedurende het beperkte aantal jaren, dat de ertsreserve met een tinrijkdom als benodigd om den thans gereduceerden kostprijs te behouden, toereikend is. Het Bankabedrijf zou onder die om-

19) De winsten zijn vergelijkbaar gemaakt door de aan het Land vergoede rente over het voor de vaste activa (voorraden) verstrekte kapitaal, welke bij particuliere bedrijven niet als exploitatieast voorkomt, weder bij het winstcijfer te voegen.

20) Boekjaar van 10 maanden.

21) De productie van een bepaald werkjaar van de G. M. B. eindigende 31 Mei wordt verantwoord in het boekjaar eindigende 31 December d.a.v. en is normaliter — met uitzondering van de laatste abnormale jaren — op dat tijdstip verkocht.

Bij Bangka wordt de productie van een jaar voor het belangrijkste deel in het volgende jaar verkocht en als opbrengst verantwoord. Ten einde zooveel doenlijk vergelijkbare cijfers te geven zijn tegenover elkaar gesteld die jaren, waarin de overeenkomende opbrengsten zijn verantwoord.

22) In het verlies 1931 groot f 5.239.640 zijn begrepen afschrijving op belangen bij andere ondernemingen, verlies op beleggingen en op £, zoodmede waardevermindering van beleggingen der Pensioenfondsen tot een gezamenlijk bedrag van f 2.405.304.

standigheden nog voor een onafzienbare reeks van jaren ruimere baten blijven afwerpen.

Voor het behoud van het huidige prijsniveau is echter onafwendbaar een voortzetting van de restrictie noodig, maar zelfs bij zoodanige voortzetting kan, zooals reeds eerder werd uiteengezet, dat prijsniveau niet behouden blijven zonder automatisch de factoren te begunstigen, welke een beëindiging van de restrictie zullen veroorzaken. Daling van het prijsniveau waaraan, naar wordt vermeend, niet te ontkomen is, zal echter het Billitonbedrijf spoedig en dicht naar de rij der grensproducenten dringen, daar dit bedrijf met zijn armere ertsafzettingen, niet tot voortgezette kostprijsverlaging van beteekenis in staat zal zijn. Het Bangkabedrijf zal zelfs bij een halveering van het huidige prijsniveau nog zoodanig rendabel blijven, dat het boven de usantieele rentevergoeding aan het Land nog tot winstuitkeering in staat zal zijn.

Beëindiging van de restrictie waarvan een ongebreidelde concurrentie aller productie-landen gedurende de eerstvolgende periode en diensgevolge een ongekende prijsdaling het gevolg zal zijn, zal voor Billiton zoodanig verliesgevende jaren meebrengen, dat dit bedrijf spoedig zal moeten worden gestaakt. Bangka zal in dat geval ongetwijfeld een groot deel van zijn winstgevendheid tijdelijk inboeten, maar zal een sterke positie onder de producenten blijven innemen, totdat voldoende producenten, werkende met een te hoogen kostprijs, tot stopzetting der exploitatie gedwongen zullen zijn en op die wijze het evenwicht tusschen productie en consumptie hersteld zal worden.

De al dan niet voortzetting van de restrictie is voor het Billitonbedrijf, in tegenstelling met dat van Bangka, een levenskwestie, in verband waarmee de G.M.B. altijd veel sterker voor restrictie geporteerd is geweest dan de leiders van het Landsbedrijf.

**
**

Rente-factor.

Zou men, ondanks den uit het te verwachten prijsverloop voortspruitenden twijfel aan de mogelijkheid van winstgevende productie door Billiton in de eerstvolgende periode, toch nog kunnen komen tot de opstelling van een reeks te verwachten toekomstige

winsten voor de beide bedrijven, dan doet zich nog de vraag voor, op welke wijze uit die winsten de huidige waardeverhouding der bedrijven moet worden vastgesteld.

Vaststelling van die verhouding zal kunnen geschieden door berekening van de contante waarde van de reeks van begroote toekomstige winsten van elk der bedrijven. De bij die berekening toe te passen rentepercentage(s) is (zijn) daarbij van het grootste gewicht. In de eerste plaats omdat van dat (die) percentage(s) afhankelijk is het aantal jaren gedurende welke toekomstige winsten invloed hebben op de contante waarde van het oogenblik. Hoe lager dat percentage is, hoe langer de periode wordt, binnen welke de huidige contante waarde door de toekomstige winsten wordt vergroot, terwijl de na die periode liggende toekomstwinsten op de huidige contante waarde niet meer van invloed zijn.

Bij een percentage van 4 hebben winsten, te verkrijgen na $\pm$ 75 jaar, praktisch geen invloed meer op de contante waarde, terwijl die periode bij hogere percentages bekort wordt als onderstaand aangegeven.

rentevoet	periode, waarna winsten praktisch geen invloed hebben op contante waarde.
4	75 jaar
8	40 „
12	25 „

De keuze van het rente-percentage is in dit geval van kardinaal belang, omdat bij de beide bedrijven, indien voor Billiton winsten gecalculeerd zouden kunnen worden, de reeksen van toekomstwinsten van ongelijke lengte zijn. De G.M.B., die ultimo 1948 expireert, kan immers in de combinatie slechts inbrengen de eventueel tot dat tijdstip te verwachten winsten, waartegenover het Bangkabadrijf een nog vrijwel onafzienbare reeks kan stellen. Doch al ware aan de G.M.B. voor onbepaalden tijd het recht tot exploi-

tatie van Billiton toegekend, dan nog zou de reeks van toekomstige winsten van Billiton uit hoofde van de beperkte ertsreserve kleiner zijn dan die van Bangka. Alle toekomstige winsten van Bangka, vallende na de bovenbedoelde bij den toe te passen rentevoet behorende periode, worden bij een fusie door Bangka als het ware om niet in de combinatie ingebracht.

Bij de vaststelling van het (de) toe te passen percentage(s) zal terdege aandacht geschonken dienen te worden aan de beteekenis van het geheel of de deelen van de te verwachten winsten in dien zin, dat het (de) percentage(s) lager kan (kunnen) zijn, naar mate daarop met meer zekerheid gerekend kan worden. Zooals uit het vorenstaande gebleken is, is het toekomstige prijsverloop van het tin de meest onzekere factor in de berekening van de toekomstige winsten. Wil men in de bepaling van de waardeverhouding der bedrijven, waarop de eventueele fusie gegrond zal worden, het speculatieve element zooveel mogelijk uitsluiten — het is ondenkbaar, dat van de zijde van het Land een ander uitgangspunt zou kunnen worden aanvaard — dan zal deze factor in de berekening van de toekomstige winsten aan den veiligen kant genomen moeten worden, derhalve niet hooger dan de marktprijs, waarop, alle omstandigheden in aanmerking genomen, redelijkerwijze gerekend kan worden. Wordt dit gedaan, dan kan op de berekende toekomstwinsten met vrij groote zekerheid gerekend worden, daar de overige gegevens van beide bedrijven zoodanig bekend zijn, dat het risico, hetwelk in het algemeen aan mijnbedrijven verbonden is, hier tot kleine afmetingen zal zijn teruggebracht.

Bij de behandeling in den Volksraad van de ontwerp-wet tot oprichting van de G.M.B. merkte de Regeeringsgemachtigde voor de Gouvernementsbedrijven op ²³⁾:

„Elkeen, die met mijnbouw nauwer in aanraking is geweest, zal moeten toegeven, dat de voorzichtige gevolgtrekkingen van de commissie (vgl. noot 4) volkomen in overeenstemming zijn met het altijd ietwat speculatief karakter van mijnontginningen. Het is hier geen nieuw terrein, zoodat het Amerikaansche „mining is gambling” wel niet meer toepasselijk is, doch de zoo groote afhankelijkheid van prijsschommelin-

23) Handelingen Eerste Buitengewone Zitting 1923 — blz. 33.

„gen alleen al, leidt er toe, dat de commissie voorzichtig moest „zijn in haar uitspraken, en toekomstberekeningen voor het „verdere tinbedrijf op Billiton”.

Wat indertijd voor Billiton werd opgemerkt, geldt evenzeer voor Bangka. Ook voor dit eiland, dat al onheugelijke tijden op tin-exploitatie kan bogen, is het „mining is gambling” niet meer van toepassing, in verband waarmee de gewoonlijk voor de kapitalisatie van mijnbedrijven aanvaarde rentevoet in dit geval veel te hoog is. Bij veilig stelling van de opbrengst door het aanvaarden van een matigen marktprijs behoeft de toe te passen rentevoet niet veel hoger te liggen dan de normale rente van de kapitaalmarkt.

*
**

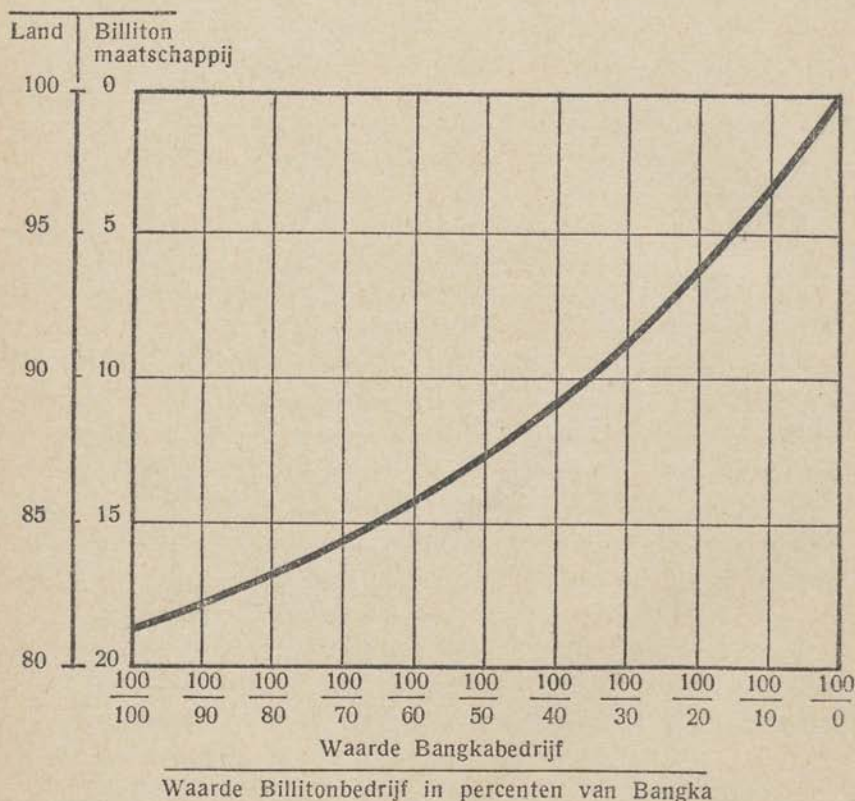
Waardeverhouding eigenaren afgeleid uit waardeverhouding bedrijven.

In een eventueele fusie zou door het Land worden ingebracht Bangka, zoomede $\frac{5}{8}$ aandeel in de G.M.B., terwijl de Billiton Maatschappij haar $\frac{3}{8}$ aandeel in de G.M.B. zou inbrengen. Uit de waardeverhouding van de beide bedrijven kan het aandeel worden vastgesteld, dat elk van de beide participeerende partijen zou hebben in het gecombineerde bedrijf.

Grafiek no. 4.

Verhouding van de participanten (Land en Billiton Maatschappij) in het gecombineerde bedrijf afgeleid uit de waardeverhouding van beide bedrijven.

Verhouding in
percenten v.h.
aandeel in het
gecombineerd
bedrijf

Grafiek 4, waarin voor de waarde van Bangka een vast cijfer van 100 eenheden is aangenomen en in vergelijking daarmede de waarde van Billiton ten opzichte daarvan varieerende van 100 tot 0 is gesteld, laat op overzichtelijke wijze het verloop van beider verhoudingen zien. Zou de waarde van Bangka viermaal zoo hoog aangenomen worden dan die van de G.M.B., dan wordt het aan-

deel van het Land in de eventueele combinatie $92\frac{1}{2}\%$ en die van de Billiton $7\frac{1}{2}\%$. Bij een waardeverhouding van Bangka tot de G.M.B. als van 5 : 1 stijgt het Landsaandeel tot $93\frac{3}{4}\%$ en daalt het aandeel der Billiton Maatschappij tot $6\frac{1}{4}\%$, terwijl bij een zesvoudige waarde van Bangka de aandeelen resp. bijna 95% en iets meer dan 5% worden.

Hieruit blijkt, dat de verhoudingen van elk der deelnemende partijen in de combinatie door de omstandigheid, dat het waardevolste bedrijf geheel en het andere voor $\frac{5}{8}$ deel reeds eigendom van het Land zijn, tusschen betrekkelijk nauwe grenzen ligt. Toch is een verschuiving van 1% in verband met de groote belangen, welke er mede gemoeid zijn, reeds van veel gewicht.

B. Het beheer van het gecombineerde bedrijf.

Het denkbeeld om voor een fusie der bedrijven de gewenschte vrijheid der bedrijfsvoering te verzekeren met gelijktijdige inschakeling van den waarborg voor deskundige, technische en commercieele leiding, welke gelegen is in een belangengemeenschap met de Billiton Maatschappij (vgl. het hoogervermelde citaat uit de ministerieele Memorie van Antwoord) wijst er op, dat voor oogen staat de Billiton Maatschappij in het beheer van de gecombineerde bedrijven te betrekken. Daar een soortgelijke constructie bij de N. V. Gemeenschappelijke Mijnbouw Maatschappij Billiton reeds toepassing vindt, kunnen uit de met de G.M.B. opgedane ervaring aanwijzingen worden geput omtrent de wenschelijkheid en de doelmatigheid van die constructie voor het thans in overweging zijnde gecombineerde bedrijf. Daartoe zij eerst in het kort het ontstaan van de G.M.B. gememoreerd en op eenige sedert dien door haar genomen maatregelen gewezen.

De laatstelijk door de Billiton Maatschappij gehouden concessie, waarbij het Land zich een uitkeering van $\frac{5}{8}$ aandeel in de winst en in de liquidatie-opbrengst dier maatschappij had bedongen, zou op 30 April 1927 eindigen. Met het oog op voorgenomen hervormingen en uitbreidingen van de ontginningen op Billiton kwam in 1915 op verzoek der Billiton Maatschappij een overeenkomst tot stand, strekkende om de concessie na 1927 met 40 jaar te verlengen. Het wetsontwerp ter bekrachtiging van die overeenkomst

werd echter in 1917 door de Tweede Kamer verworpen, die zich tegelijkertijd uitsprak *tegen* Staatsexploitatie²⁴⁾ der tinmijnen op Billiton en *voor* overleg met het bestuur der Billiton-Maatschappij om een behoorlijken gang der ontginning tot en na 1927 te verzekeren²⁵⁾. Onderhandelingen geopend in voldoening aan de motie BOISSEVAIN, leverden oorspronkelijk geen resultaat. Met het oog op de mogelijkheid eener liquidatie in 1927 stelde de Billiton Maatschappij haar exploitatie der tinmijnen in op een „afroomen” der ertsreserve, hetgeen in hoofdzaak neerkwam op een versnelde uitputting van de meest winstgevende deelen van de op het eiland nog voorkomende tinertsen, waardoor de winning van de na 1927 nog overblijvende armere ertsrestanten economisch onmogelijk of zeer moeilijk werd gemaakt. Om het daaruit ook voor het Land voortvloeiende nadeel te ontgaan, werden in 1921 door de Indische Regeering nieuwe onderhandelingen geopend, welke resulteerden in de oprichting bij de wet van de G.M.B., waarin het Land voor $\frac{5}{8}$ en de Billiton Maatschappij voor $\frac{3}{8}$ deel als aandeelhouder geïnteresseerd zijn. De G.M.B. wordt bestuurd door een Raad van Beheer van 5 leden, waarvan er 3 door den Minister van Koloniën en 2 door de Billiton Maatschappij worden benoemd. De Raad van Beheer benoemt een directie, als hoedanig de Billiton Maatschappij (de eerste 5 jaar ingevolge de Statuten) is opgetreden.

Met deze constructie werd bereikt, dat de exploitatie van de ontginning op de meest economische wijze kon worden voortgezet, het Land zijn $\frac{5}{8}$ aandeel in de winst behield en zich bovendien door het bezit van de meerderheid der aandelen en zijn recht tot benoeming van de meerderheid der leden van den Raad van Beheer de overwegende medezeggingschap verzekerd had, waardoor het uitgesloten zou worden, dat het Land — zooals bij de tevoren vermelde „afroomingspolitiek” — onmachtig zou moeten dulden, dat ten aanzien van de Billiton-exploitatie maatregelen zouden worden genomen, welke niet in overeenstemming zouden zijn met het belang van het Land.

Een belangrijk punt in de doelstelling der maatschappij is het vermelde in artikel 1 onder letter c van de desbetreffende wet luidende:

24) verwerping motie-IJzerman.

25) aanneming motie-Boissevain.

„het verrichten van handelingen en het aangaan van overeen-
„komsten, welke tot de bereiking van het sub a en b vermelde
„doel bevorderlijk zijn, zoomede het deelnemen in andere ven-
„nootschappen, welke een gelijksoortig doel buiten het gewest
„Billiton beoogen.

Bij de mondelinge behandeling van het wetsontwerp tot oprich-
ting van de G.M.B. in den Volksraad werd er reeds op gewezen,
dat het gestelde doel van veel wijdere strekking is, dan voor de
ertswinning op Billiton noodig is en dat het gemengde bedrijf zich
op onbeperkte wijze als mijnbedrijf ook buiten Billiton, zelfs overal
elders, zou kunnen ontwikkelen. Dit zeer ruim gestelde doel zou
er toe moeten leiden om de instructie van de het Land vertegen-
woordigende leden van den Raad van Beheer in beperkten zin op
te stellen, hetgeen voor een goede werking ontoelaatbaar werd
geacht. Beperking van de werkingsfeer der maatschappij en ruime
bevoegdheden voor den Raad van Beheer werden noodzakelijk ge-
acht, daar het anders niet wel mogelijk zou zijn het Billitonbedrijf
buiten de sfeer van de algemeene koloniale of der bijzondere be-
drijfs- of mijnbouwpolitiek te houden, waardoor de zakelijkheid
in het beheer verloren zou gaan.

Van de zijde der Regeering werd op bedoelde bezwaren geant-
woord, dat naar Haar opvatting onder de woorden „vennootschap-
pen met gelijksoortig doel” niet anders verstaan wordt dan onder-
nemingen, welke met tinontginningen in verband staan en dus ten
doel hebben het opsporen, winnen, vervoeren, verwerken of ver-
handelen van tinertsen, tin en met tin gelijktijdig voorkomende
andere delfstoffen.

Hoewel hiermede een beperking in de doelstelling was gegeven,
wordt vermeend, dat de praktische bedrijfsvoering toch veel verder
is gegaan, dan het afwikkelen van de zaken van het Billitonbedrijf,
waartoe — zooals uit den beperkten tijdsduur van 25 jaar van de
G.M.B. mede moet worden afgeleid — het gemengde bedrijf is
opgezet. Uit het verslag 1933 van de G.M.B. blijkt, dat deze maat-
schappij per ultimo van dat jaar tot een bedrag van bijna f 9
millioen geïnteresseerd was in andere ondernemingen, waarvan voor
 $\pm$ f 3 millioen (oorspronkelijk f $3\frac{1}{2}$ millioen, waarop reeds
f $\frac{1}{2}$ millioen afgeschreven) in de N. V. Hol-

landsche Metallurgische Bedrijven, zijnde een groot-smeltbedrijf te Arnhem, $\pm f 4\frac{1}{2}$ miljoen voor overname²⁶⁾ van het Singkep Tinbedrijf door de N. V. Singkep Tin Exploitatie Maatschappij „Sitem”, waarvan het geheele kapitaal op 1 aandeel na in handen van de G.M.B. is.

Deelneming in deze ondernemingen door de G.M.B. is geheel in overeenstemming met de wet en de statuten, maar de vraag rijst of dergelijke deelnemingen niet veel verder gaan dan bij de oprichting van de G.M.B. aan de organen, die daartoe medegewerkt hebben, voor oogen heeft gestaan. Door de G.M.B. is het Indische Gouvernement voor $\frac{5}{8}$ deel van vermelde bedragen geïnteresseerd in genoemde ondernemingen, welker bestaansduur verder reikt dan de levensduur van de G.M.B., terwijl het Gouvernement bij eventuele ontbinding van de G.M.B. verplicht kan worden tot algeheele overneming dezer deelnemingen. Wel is waar heeft het Land in theorie via de drie door den Minister van Koloniën benoemde leden van den Raad van Beheer het heft geheel in handen, maar praktisch kan niet anders dan aan dien Raad van Beheer een zeer groote vrijheid gegeven worden, waaraan de consequentie is verbonden, dat door het gemengde bedrijf maatregelen kunnen worden getroffen, welke uit bedrijfsoogpunt geheel te verdedigen, maar voor het Land niettemin onaanvaardbaar zijn. Het Bestuur van de G.M.B. zou, evenals het in overwegende mate heeft deelgenomen in een groot smeltbedrijf in Nederland en middellijk een particulier tinbedrijf in Indië heeft overgenomen, geheel binnen zijn bevoegdheden

26) Overname van het geheele bedrijf met alle baten en verplichtingen der Singkep Tin Maatschappij heeft blijkens het jaarverslag 1933 der G. M. B. per 1 Juli 1933 plaats gevonden tegen:

- a $f 2.500.000$.— in contanten ter afbetaling à pari van de prioriteitsaandeelen der S.T.M.; elke houder van prioriteitsaandeelen heeft de keuze om in plaats van contanten per prioriteitsaandeel uitreiking te eischen van een obligatie der G.M.B. rentende $4\frac{1}{2}\%$'s jaars;
- b 500 aandelen Billiton Maatschappij (B.M.) 2e rubriek op naam, ten volle deelende in de winst over 1933 (deze aandelen zijn door de G.M.B. van de Billiton Maatschappij verkregen à 300% tot aankoop waarvan de G.M.B. blijkbaar een 4% obligatieleening van $f 1.500.000$ heeft aangegaan);
- c een bedrag in contanten ad $f 256.100$.— voor de leden van het Bestuur der S.T.M. als vergoeding voor het derven van inkomsten bij overdracht hunner mandaten en ter betaling van 61, aan de G.M.B. over te dragen, preferente aandelen S.T.M.

blijvende, kunnen participeeren in ondernemingen, welke met tinbelangen in verband staan en in andere landen gelegen zijn. Van bedrijfsstandpunt bezien zou men zoodanige participatie kunnen billijken om de G.M.B. langs dien weg ook elders een stem in het kapittel te geven, maar het Land zou zoodanige participatie zeker niet kunnen aanvaarden.

Uit deze ontwikkeling van de G.M.B. blijkt welke gevaren er aan een gemengd tinbedrijf, waarin het Land de grootste belanghebbende is, verbonden zijn, als aan het beheer groote vrijheden worden ingeruimd — hetgeen een van de grondslagen van de totstandkoming van zoodanig bedrijf is — en dit nog slechts met een enkelen lossen draad aan het Land verbonden ²⁷⁾ is. Een hechtere verankering van het Bestuur aan Landsorganen zal dan ook noodig zijn om eenerzijds te voorkomen, dat de bedrijfsvoering van het oorspronkelijk gestelde doel gaat afwijken, anderzijds dat geen maatregelen ten behoeve van het bedrijf worden genomen, welke voor het Land onaanvaardbaar zijn.

Een ander punt, dat met betrekking tot het beheer aandacht verdient, is het belang, dat de directie van de combinatie Bangka — Billiton in andere tinontginningen kan hebben.

In het jaarverslag 1925 van de G.M.B. wordt medegedeeld, dat van de zijde der Billiton-Maatschappij de toezegging is ontvangen, dat zij in den vervolge en zoolang zij belast is met de directie der Gemeenschappelijke Mijnbouwmaatschappij Billiton, hetzij op naam, hetzij door tusschenkomst van eenig ander lichaam, geen nieuwe tinontginningen in Nederlandsch-Indië zal entameeren dan na voorafgaand overleg met den Raad van Beheer; buiten deze afspraak vallen de terreinen in Midden-Sumatra, waarvoor Stan-

27) Gewezen wordt op het ontbreken van een bepaling in de wet tot oprichting van de G.M.B. welke als lid 2 van art. 19 voorkomt in de wet tot oprichting van de Nederlandsch Indische Aardolie Maatschappij (Indisch Staatsblad 1921 No. 552) luidende:

„De Minister van Koloniën en de Gouverneur-Generaal dragen zorg,
„dat de in het eerste lid bedoelde balans en winst- en verliesrekening
„met het in datzelfde lid bedoelde verslag worden overgelegd aan de
„Staten-Generaal en aan den Volksraad en openbaar gemaakt worden.”

Een behandeling van de jaarstukken en het bijbehorende verslag door de bijzondere Commissie van den Volksraad, zooals met de N.I.A.M. stukken — voor het eerst met die over het jaar 1929 (vgl. § 1 van stuk 3 Onderwerp 49 der gedrukte stukken van den Volksraad zittingsjaar 1930/31) — plaats vindt, blijft daardoor bij de G.M.B. achterwege.

num reeds vergunningen verkregen of aangevraagd heeft en de daarbij aansluitende eventueel te verkrijgen concessies. De bedoeling van deze afspraak is, dat er geen tegenstrijdige belangen zullen ontstaan tusschen de G.M.B. eenerzijds en de Billiton Maatschappij met haar dochteronderneming Stannum anderzijds.

Een dergelijke regeling zou ook noodig zijn voor het onderwerpelijke gecombineerde bedrijf, maar dan niet bij wijze van afspraak tusschen Raad van Beheer en directie, maar als imperatieve bepaling in de overeenkomst, waarbij de fusie tot stand komt. Bovendien zal de strekking van deze regeling nog verder moeten gaan dan vorenbedoelde afspraak en een absoluut verbod moeten inhouden voor de directie om rechtstreeks of zijdelings, direct of indirect interesse in eenige andere onderneming van welken aard ook, anders dan met toestemming van het Land te hebben.

Daar met de totstandkoming van het gefusioneerde bedrijf praktisch alle tinbelangen van Nederlandsch-Indië in een hand zouden zijn gebracht, zou de behartiging van dit belang slechts opgedragen dienen te worden aan personen of vennootschappen, welke geen andere belangen hebben. Het voeren van de directie van de gecombineerde Indische tinbelangen zal een kwestie zijn van zoodanige importantie, dat zelfs de geringste kans tot het ontstaan van tegenstrijdige belangen bij die directie voorkomen zou moeten worden. Dergelijke tegenstrijdige belangen zouden niet alleen kunnen ontstaan door interesse van de directie in ondernemingen, welke met tinontginningen in verband staan — hetzij ontginningen in andere landen of ondernemingen, welke een bedrijf uitoefenen, behorende tot een volgend stadium in de rij van verwerking van het tinerts tot aan de definitieve consumptie van het tin — maar ook door interesse in ondernemingen, welke bedrijfsmiddelen voor de tinexploitatie leveren.

Het Indische tinbelang is zoo groot, dat de hierbedoelde voorwaarde voor het voeren van de directie onvoorwaardelijk gesteld moet worden.

**
*

C. Samenvatting.

Het vorenstaande kan in het kort als volgt worden samengevat.
 α. Het Bangkatinbedrijf beschikt over een geregistreerde erts-

reserve, welke een veelvoud is van die van het Billiton-bedrijf.

- b. Van het eiland Bangka zijn groote terreinen, waarin met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid rijke tinertsafzettingen voorkomen, nog slechts vluchtig verkend, terwijl naar de primaire ertsvoorkomens nog slechts een begin van onderzoek is ingesteld.

Het tinbedrijf op het eiland Billiton werd in 1923 in verband met de uitputting der ertsvoorraden reeds een aflopend bedrijf genoemd; geacht kan worden dat alle ertsvoorkomens bekend zijn.

- c. De ertsvoorkomens op Bangka zijn van groote tinrijkheid; die op Billiton bevatten voor het belangrijkste deel armere ertsen, welke slechts met gebruikmaking van de modernste ontginningsmiddelen bij hooge marktprijzen economisch winbaar zijn.
- d. De kostprijs van het gewonnen tin is voor Bangka steeds belangrijk lager dan voor Billiton.
- e. De beheersvorm van het Billitonbedrijf als een op particulieren voet geschoeid gemengd bedrijf laat een soepel beheer toe, in staat om zich snel aan gewijzigde omstandigheden en productie-methoden aan te passen en het initiatief van het personeel door toekenning van finantieele voordeelen te prikkelen. Het Bankabedrijf ondervindt van zijn beheersvorm — het in de ambtelijke sfeer werkend Landsbedrijf — een vertragenden factor in de aanpassing aan de zich wijzigende interne en externe bedrijfsfactoren, terwijl het voor de belooning van zijn personeel vastgekoppeld is aan de voor alle Landsdienaren geldende regelingen.
- f. Er zijn uit de verslagen geen aanwijzingen te putten, dat de bedrijfsvoering van het Bankabedrijf minder intensief en minder efficient zou zijn dan die van het Billitonbedrijf.
- g. Wegneming van den uit den beheersvorm van de Bangkatinwinning voortvloeienden vertragenden factor in het beheer kan ook op andere wijze geschieden dan door een belangengemeenschap met de Billiton-Maatschappij.
- h. Het sinds 1926 voornamelijk door Malakka, Bolivia en Nigeria sterk uitgebreide productievermogen in de tinindustrie

overtrof de consumptie sedert dat jaar, zelfs die van het topjaar 1929; de Bangkatinwinning heeft in die periode haar productie nagenoeg niet uitgebreid.

- i. De door de overproductie/onderconsumptie veroorzaakte stijging der voorraden veroorzaakte een scherpe prijsdaling, welke door een internationale restrictie-overeenkomst weder ten deele kon worden teniet gedaan.
- j. Het onder de restrictie bereikte prijspeil stelt meerdere producenten in staat aanzienlijke winsten te maken, maar stimuleert in sterke mate de outsiders-productie, waardoor een voortzetting van de restrictie als het ware automatisch onmogelijk wordt gemaakt.
- k. Met of zonder voortzetting van de restrictie wordt een daling van het huidige prijsniveau — onvoorziene calamiteiten buiten beschouwing gelaten — onvermijdelijk geacht.
- l. Een prijsdaling van eenig belang zal het Billitonbedrijf met zijn hoogen kostprijs verliesgevend maken; winsten van eenig belang kunnen voor de G.M.B. slechts verwacht worden bij een optimistischer verwachting omtrent het toekomstige prijsverloop dan de huidige gegevens wettigen.
Het Bangkabedrijf zal zelfs bij een halveering van den huidige prijs nog winstgevend blijven.
- m. Bij een eventueele kapitalisatie van de in de toekomst te verwachten winsten der beide bedrijven om daaruit de huidige waardeverhouding te berekenen, kan een rentevoet gebezigd worden, welke ongeveer met de rente van de kapitaalmarkt overeenkomt, daar het usantieele risico van mijnbedrijven voor de onderwerpelijke bedrijven, waarvan reeds zooveel met zekerheid bekend is, niet meer toepasselijk is.
- n. Het aandeel, waarop de Billiton-Maatschappij bij optimistische verwachting van het prijsverloop, aanspraak zou kunnen maken, beweegt zich tusschen nauwe grenzen.
- o. Bij fusie tot een gecombineerd gemengd bedrijf zal de doelstelling nauwkeurig omschreven en scherp afgebakend dienen te worden; ten einde de mogelijkheid uit te sluiten, dat de belangen van het Land niet voldoende tot hun recht zouden komen, zal het Bestuur in sterkere mate aan Landsorganen verankerd moeten worden dan bij de G.M.B. het geval is;

overlegging van jaarstukken aan een vertegenwoordigend resp. controleerend orgaan is noodig.

- p. Ter voorkoming van tegenstrijdige belangen zal in de wet, waarbij machtiging tot oprichting van een gecombineerd gemengd bedrijf zou worden gegeven, moeten worden bepaald, dat het aan het Bestuur en de directie, zoomede aan hun leden, verboden is om rechtstreeks of zijdelings, direct of indirect interesse te hebben in eenige andere onderneming, van welken aard ook, zonder toestemming van het Land.
- q. Onvoorwaardelijke samenwerking tusschen Bangka en Billiton op zoodanige wijze, dat 's Lands belangen in geen enkel opzicht ooit in het gedrang behoeven te komen, kan ook bij den bestaanden toestand bereikt worden middels de meerderheid van het aandeelenbezit in de G.M.B. en het recht tot benoeming van de meerderheid van de leden van den Raad van Beheer. De gemengde bedrijfsvorm is in 1923 juist gekozen om het Land in overwegende mate zeggingschap in het beheer der Billiton-exploitatie te geven om voorgoed een exploitatie, welke het Land schade zou kunnen veroorzaken, onmogelijk te maken.

Tot slot zijn hierna in de tabellen II en III eenige gegevens van de Bangkatinwinning en de G.M.B. over de laatste jaren verzameld, welke eenigermate tot een onderlinge vergelijking in staat stellen.

25 Mei 1935.

Naschrift.

Vóór het afdrukken van bovenstaande beschouwingen werden de verslagen 1934 bekend, waardoor de tabellen met de gegevens van dat jaar konden worden aangevuld.

Uit het verslag 1934 van de Bangkatinwinning blijkt, dat de tinrijkdom van de ertsreserve per 1 Januari 1935 0.82 bedraagt — de verlaging ten opzichte van het vorige jaar staat in verband met een herziening van de berekening, waarvan de toename van de ertsreserve in 1934 mede het gevolg is — terwijl de kosten van het grondverzet der in bedrijf zijnde baggermolens inclusief rente en afschrijving doch exclusief algemeene kosten teruggebracht zijn tot 24 cent per m³.

Het verslag 1934 van de G.M.B. vermeldt de kosten van het grondverzet der emmerbaggers inclusief de afschrijvingen der ontginningen met 28 cent per m³., terwijl daarin wordt medegedeeld, dat de tinkostprijs op Billiton over 1934/35 weer lager zal zijn dan die over 1933/34.

Tabel I.

Productie, verbruik, voorraden (in 1000 long tons) en prijzen van tin. ¹⁾

	P r o d u c t i e				Totaal verbruik	Zichtbare voorraden (inclusief carry-over)	Gemiddelde prijs te Londen	
	Oorspronke- lijke restric- tielanden ²⁾	Andere landen	Totaal	Restrictie- landen in % van totaal			in sterling ⁴⁾ per long ton	in gld. per quintaal
1922	106,9	13,3	120,2	88,9	114,3	22,— ³⁾	159,5	184,73
1923	111,3	11,6	122,9	90,6	125,5	19,— ³⁾	201,8	239,01
1924	123,2	12,2	135,4	91,—	133,1	19,5 ³⁾	248,6	292,98
1925	124,5	14,5	139,1	89,5	150,9	18,6 ³⁾	261,3	309,52
1926	123,8	13,1	136,9	90,4	138,3	14,8 ³⁾	291,4	346,97
1927	138,9	11,4	150,3	92,4	142,3	16,—	289,1	345,12
1928	157,5	12,9	170,4	92,4	165,2	19,9	227,2	271,08
1929	172,1	14,9	187,—	92,—	178,—	27,6	203,9	243,63
1930	156,8	14,2	171,—	91,7	161,3	42,7	141,8	169,01
1931	130,8	11,4	142,2	92,—	135,4	55,9	118,6	132,28
1932	77,9	15,1	92,9	83,9	99,5	58,3	136,0	117,96
1933	66,6	18,3	85,—	78,4	127,2	43,3	194,8	159,36
1934	88,3	19,9	108,2	81,6	117,5	22,1	230,4	169,85

- 1) Geput uit de Statistical Bulletin van het International tin research and development council.
 2) Bolivia, Malakka, Ned.-Indië, Nigeria en Siam.
 3) Exclusief carry-over in de Straits Settlements.
 4) 1931 ten deele, 1932/4 geheel in £ papier.

Tabel II.

Gegevens van de Bangkatinwinning.

Werkjaar eindigende a. ultimo Februari t/m 1929; b. daarna ultimo December	Geregistreerde ertsreserve in quintalen ultimo werkjaar	Productie in quintalen	% v/d productie met emmerbaggers	Kostprijs ²⁾ in guldens per quintaal		Balanswaarde vaste activa en goederen op Bangka ultimo boekjaar	Winst ⁴⁾ volgens V. & Winstrekening ultimo boekjaar in guldens
				exclusief	inclusief		
				bijzondere kosten			
1	2	3	4	5	6	7	8
1924	3.112.433	174.837		88.29		18.369.242	28.184.105
1925	3.005.503	195.918		84.82		18.381.903	39.035.376
1926	3.094.292	207.709		81.61		19.467.164	44.065.077
1927	3.335.764	201.297		87.85		20.845.309	57.158.757
1928	3.563.640	218.346	2.3	88.05		22.322.858	50.269.384
ult. Febr. 1929	3.220.447	218.230	9.4	87.47		26.244.443	37.797.512
ult. Dec. 1929 ¹⁾	3.326.345	168.737	14.4	102.35		26.189.022	22.475.362
1930	3.527.369	219.411	15.3	106.55		26.659.754	11.622.007
1931	3.440.921	173.940	24.—	?	109.58 ³⁾	26.207.070	3.843.114
1932	3.324.252	114.417	41.7	?	115.22 ³⁾	23.533.351	— 88.153
1933	3.419.040	80.586	46.9	82.17 ⁵⁾	105.66 ³⁾	20.857.894	7.652.413
1934	3.980.829	116.060	41.3	59.22 ⁵⁾	73.53 ³⁾	18.474.896	8.773.225

1) werkjaar van 10 maanden.

2) kostprijs, evenals die van Billiton, zonder de rente over het voor de vaste activa (voorraden) verstrekte kapitaal als exploitatie te rekenen.

3) op de buiten bedrijf gestelde objecten zijn de usantieele afschrijvingen gehandhaafd,

4) winst met inbegrip van de aan het Land vergoede rente.

5) het in het verslag niet afzonderlijk vermelde rente-bestanddeel is berekend: door de in den kostprijs zonder bijzondere kosten opgenomen post rente en afschrijving te splitsen in dezelfde verhouding als de totaalposten van rente en afschrijving.

Tabel III

Gegevens van de Gemeenschappelijke Mijnbouw Maatschappij Billiton.

Werkjaar eindigen- de 31 Mei van het jaar	Geregis- treerde ertsreser- ve in quintalen ultimo werkjaar	Productie in quin- talen	% v/d productie met emmer- baggers	Kostprijs per quin- taal in guldens		balanswaar- de vaste activa en goederen op Billiton ultimo boek- jaar.	Winst vol- gens V. en W. rekening ultimo boek- jaar in guldens	Dividend		
				excl.	incl.			%	bedrag uitgekeerd aan	
									het Land	de Billiton Maat- schappij
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1924	1)	119.958	3.6	140.38		15.132.229	15.030.497	74	7.400.000	4.440.000
1925	1)	109.977	4.8	141.60		14.763.443	17.499.470	75	7.500.000	4.500.000
1926	857.030	100.705	10.6	167.67		17.400.588	12.639.313	75	7.500.000	4.500.000
1927	1.079.747	115.038	15.6	154.57		18.892.167	20.801.838	75	7.500.000	4.500.000
1928	1.173.507	120.586	22.5	158.86		20.258.433	16.588.988	75	7.500.000	4.500.000
1929	1.198.856	131.894	19.9	158.01		21.296.972	12.541.760	75	7.500.000	4.500.000
1930	1.163.264	132.690	17.0	163.81		21.421.095	7.163.342	40	4.000.000	2.400.000
1931	1.186.082	107.856	17.0	164.20		18.835.246	— 5.239.640	—	—	—
1932	1.151.046	77.924	24.1	137.29	148.48 2)	15.698.631	— 2.298.182	—	—	—
1933	1.160.539	45.959	32.4	133.03	146.70 2)	13.075.322	2.197.701	13	1.300.000	780.000
1934	1.202.626	52.070	27.5	129.39	139.86 2)	11.306.928	2.061.700	13	1.300.000	780.000

1) voor deze jaren is de ertsreserve in de verslagen op een van de volgende jaren afwijkende wijze vermeld.

2) op de buiten bedrijf gestelde objecten werd 1/4 van de usantiële percentages afgeschreven.

Finantieel Bestuur in landschaps- en in rechtstreeks bestuurd gebied in crisistijd.

door

Dr. F. H. VISMAN.

Het finantieel bestuur in landschaps- ook wel genoemd zelfbesturend gebied en in rechtstreeks bestuurd gebied, is totaal verschillend geregeld. Daargelaten bijzonderheden, komt dit verschil op het volgende neer. In landschapsgebied is de opbrengst van bepaalde belastingen bestemd om daaruit de landschapsuitgaven te bestrijden. Aan die belastingen kan het zelfbestuur nieuwe toevoegen. Er is dus een bepaald belastinggebied aan de zelfbesturen overgelaten waaruit zij de inkomsten moeten putten voor hun uitgaven.

In het rechtstreeks bestuurd gebied is deze toestand heel anders. Alleen het Land, dus Batavia/Buitenzorg, heft belastingen. Die gaan allemaal in de groote geldkist van het Land. En naar maatstaven, die Batavia/Buitenzorg aangeeft, wordt dit geld weer over heel Indië verdeeld. Een uitzondering hierop maken de meeste stadsgemeenten die zich bedruipen uit eigen heffingen. Provincies, regentschappen en enkele locale ressorten in de Buitengewesten hebben ook eigen heffingen. Maar deze reiken niet toe om de uitgaven van deze gemeenschappen te dragen ¹⁾. Meer of minder drijven zij alle op bijdragen van het Land ²⁾. Dit beteekent dat het Land de uitgaven van deze gemeenschappen voor een goed deel financiert. Dat hierbij van autonomie, waartoe eigen middelen in de eerste plaats noodig zijn, onvoldoende terecht komt, ligt voor de hand. Deze *zoogenaamde* zelfstandige gemeenschappen verkeerden in de positie van het jonge huishouden dat op de zak

1) Met uitzondering van Karang Asem, dat gesteld is op denzelfden finantieelen voet als een zelfbesturend landschap.

2) Wel te onderscheiden van Landsheffingen waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan lagere gemeenschappen is afgestaan, en die in dit verband gelijk te stellen zijn met eigen heffingen dier gemeenschappen.

van Pa teert. Het verschil met landschapsgebied is nóg groter dan uit dit ontbreken van genoegzame eigen middelen voortkomt, omdat de zorg der zelfbesturende landschappen veel omvangrijker is dan hetgeen bij stukjes en beetjes toebedeeld is aan provincies en lagere gemeenschappen. Inlandsch onderwijs, boschwezen, volksgezondheidszorg zijn enkele voorbeelden van onderwerpen van overheidszorg, waaraan zelfs de provincie nog niet toe is doch waarover de landschappen van den beginne af financieel bestuur voerden. Inkomstenbelasting, personeele belasting, slachtbelasting zijn voorbeelden van eigen heffingen waaraan zelfstandige gemeenschappen in rechtstreeks bestuurd gebied, zelfs in den vorm van Landsbelastingen waarvan de opbrengst afgestaan is, nog niet toe zijn ¹⁾).

Er is dus wel heel diepgaand verschil tusschen het financieel bestuur in zelfbesturend gebied, gekenmerkt als dit is door ruime en wezenlijke vooral ook financiële decentralisatie, en het financieel bestuur in rechtstreeks bestuurd gebied dat in het algemeen gekenmerkt wordt door zeer straffe centralisatie van heffingen en beschikking over geldmiddelen, terwijl wat zich in dit gebied voordoet aan wezenlijke financiële decentralisatie, beperkt is tot een schraal begin.

Het zelfbestuur's financiële bestel heerscht in de helft van Nederlandsch-Indië, bestaande uit Noord-Sumatra, de Vorstenlanden op Java, het grootste deel van Borneo, verreweg het grootste deel van de Groote Oost w.o. Noord-Nieuw-Guinea, welke gebiedsdeelen bevolkt zijn met een zesde gedeelte van Indië's bevolking. Het financiële bestel van het rechtstreeksch bestuur heerscht in de andere helft van Nederlandsch-Indië, vooral bestaande uit Mid-den- en Zuid-Sumatra, en Java (op de Vorstenlanden na), bevolkt met $\frac{5}{6}$ deel van Indië's bevolking.

Vraagt men of dit groote verschil tusschen het eene en het andere financiële bestel verband houdt met wezenlijke verschillen in gesteldheid tusschen die eene en die andere helft van Nederlandsch-Indië ²⁾), dan luidt het antwoord daarop zonder voorbehoud: neen. Over het geheel kan men wel zeggen dat land en volk in zelfbe-

1) Opcnten daargelaten.

2) Daargelaten verschillen in staatkundige organisatie die in hoofdzaak verband houden met de zelfbestuurspolitiek waarvan de motieven genoemd zijn op blz. 179.

sturend gebied minder ontwikkeld zijn dan in rechtstreeks bestuurd gebied ¹⁾. Echter, vergelijkt men onderdeelen van zelfbesturend gebied met onderdeelen van rechtstreeksch gebied, bijv. Noord- met Zuid-Nieuw-Guinea, of West-Nieuw-Guinea met Midden-Borneo, of de Vorstenlanden met Bali, dan kan men moeilijk spreken van verschillen, waarmede het diepe en principeele verschil in finantieel bestel tusschen die gebieden zou overeenstemmen. Integendeel, ziet men alleen naar de verschillen tusschen land en volk van beiderlei gebied, dan doet dat diepe onderscheid in finantieel besteld absurd aan. Waarom vloeien allerlei inkomsten als inkomstenbelasting en cynzen en andere opbrengsten uit grond in Noord-Nieuw-Guinea in een regionale (landschaps-) kas om van daaruit naar regionaal inzicht aan allerlei overheidszorg besteed te worden, terwijl die inkomsten in Zuid-Nieuw-Guinea heelemaal naar Batavia gaan, verdwijnen in 's Landskas, en daarna een deel van de gelden die aldus te Batavia samenkomen uit héél het rechtstreeks bestuurde deel van Indië, in Zuid-Nieuw-Guinea zonder eenig verband met de inkomsten uit dit gebied, niet naar plaatselijke inzichten, maar naar inzichten van Batavia, en aan de hand van een aantal voorschriften waarvan men duizelt, aan allerlei overheidszorg wordt besteed? Diezelfde vraag rijst als men de Vorstenlanden vergelijkt met eenig vlak daarnaast gelegen Javasch regentschap, of Sumatra's Oostkust met bijv. Tapanoeli. Het verschil in land en volk tusschen Noord- en Zuid-Nieuw-Guinea en tusschen die andere gebieden verklaart dit kolossale verschil in finantieel bestel niet.

Is het Bestuur in het rechtstreeksch gebied minder goed bezet en minder betrouwbaar dan in het zelfbesturend gebied, zoodat men belastingheffing en plaatselijk finantieel bestuur wél kan toevertrouwen aan de organen van het zelfdbesturend en niet aan die van het rechtstreeksche gebied? Immers neen. Tot de zelfbesturende landschappen behoort zelfs grooter uitgestrektheid primitief gebied, dat met bestuurskrachten schraal en poover bezet is, zoodat dáár juist minder plaats zou zijn voor opdracht van verstrekkend plaatselijk finantieel bestuur.

1) Dit-op-zichzelf had er eer toe moeten voeren dat men in zelfbesturend gebied het straffe centralistische finantieele bestuur van het rechtstreeksch gebied invoerde en omgekeerd in laatstgenoemd gebied het gedecentraliseerde der zelfbesturen!

De redenen van dit diepe verschil zijn dan ook uitsluitend van historischen aard. In Daendels's tijd werden de beginselen gelegd van het centralistische stelsel van het rechtstreeksch bestuur. Toch kende men na Daendels nog tientallen jaren plaatselijke begrotingen zonder decentralisatie- of bestuurshervormingswet en zonder raad ¹⁾. Aan deze plaatselijke begrotingen werd een einde gemaakt bij de uitvoering van de comptabiliteitswet van 1864, hoewel deze wet dit niet voorschreef. In 1900 vreesde men bij uitbreiding van ons rechtstreeksche gebied, omdat het bestuur hier zoo gecentraliseerd en eenvormig geregeld was, in allerlei opzichten zoo vast te loopen, dat hij die in eerste instantie gepousseerd en bevorderd heeft de uitbreiding van ons daadwerkelijk gezag in Atjeh, d.i. VAN HEUTSZ, gesteund door SNOCK HURGRONJE's kennis van land en volk, den grondslag legde voor de zelfbestuurspolitiek

1). Vgl.:

1e. Artikel 24 van het Reglement op het Binnenlandsch Bestuur en dat der Financiën op Java in Stbl. 1819 No. 16 luidende: „De Resident maakt jaarlijks op „eenen staat van begrooting van alle inkomsten en uitgaven „voor het volgende jaar, overeenkomstig de voorschriften deswege reeds „gemaakt, of nader te maken, en hij zendt denzelven, op den bepaalden tijd, „aan den Hoofddirecteur van de Financiën. Deze begrooting eenmaal door „den Gouverneur-Generaal in Rade zijnde vastgesteld, vermag de Resident „daarin geene verandering te maken, noch eenige overschrijving te doen „van de eene afdeeling, onderafdeeling of bijzonderen post tot de andere, „dan na bekomen uitdrukkelijke vergunning van den Gouverneur-Generaal „in Rade zelven”.

2e. Artikel 22 van het Reglement op het Binnenlandsch Bestuur en dat der Financiën op Amboina en Onderhoorigheden in Staatsblad 1824 No. 19a, luidende: „De Resident maakt jaarlijks den eisch op van de benoodigde gelden en goederen, alsmede eenen staat van begrooting van alle inkomsten „en uitgaven van het volgende jaar, overeenkomstig de voorschriften deswege reeds gemaakt of nader te maken, en biedt dezelve aan den Gouverneur aan, om met zijne consideratiën gezonden te worden aan de Hoofddirectie van Financiën. Deze begrooting eenmaal door den Gouverneur-Generaal in Rade zijnde vastgesteld, vermag de Resident daarin geene verandering te maken, noch eenige overschrijving te doen van de eene afdeeling, onderafdeeling of bijzonderen post tot de andere, dan na bekomen uitdrukkelijke vergunning van den Gouverneur”.

3e. Artikel 4 ten 1e van de Bepalingen op het beheer van 's Lands geldmiddelen, opgenomen in Staatsblad 1831 No. 71 luidende: „De contrôle op „alle uitgaven, ten dienste van den Lande, heeft tot grondslag de voor die „uitgaven gearresteerde begrooting en berust op Java en Madoera,

„1e. Voor het Civiele Departement:

„a. Bij de Algemeene Rekenkamer, voor zooveel betreft de posten, waarvoor gelden op de begrooting van algemeene sommen gebracht zijn;

b. Bij de Residenten, onderworpen aan de herziening der Algemeene Rekenkamer voor zooveel betreft de speciale begrooting voor elke residentie afzonderlijk; op Batavia wordt de contrôle door den Directeur Generaal uitgeoefend”.

met het ruime gedecentraliseerde finantieele bestel dat tevoren beschreven werd. Onder VAN HEUTSZ' Gouverneur-Generaalat, toen ons daadwerkelijk gezag over den heelen archipel werd uitgereikt, is die zelfbestuurspolitiek nader bevestigd en verder uitgewerkt door COLIJN ¹⁾. IDENBURG'S decentralisatie- en DE GRAAFF'S bestuurshervormingswetten beoogden, naast toekenning van medezeggenschap aan ingezetenen, een gedecentraliseerd bestuursbestel in rechtstreeks bestuurd gebied in te voeren. Het diepe en principiele verschil in bestuurswijzen van zelfbesturend en van rechtstreeksch gebied zou dan goeddeels vervallen. De bestuurswijze van het rechtsstreeksch gebied zou dan nl. voor wat betreft de uitgestrektheid van de bevoegdheden der plaatselijke organen, toegebogen worden naar de bestuurswijze van het zelfbesturend gebied. Evenwel, de uitvoering van beide genoemde wetten hokte. Wat eenmaal gecentraliseerd is, wat eenmaal vast zit in het centrum, dat krijgt zelfs een wet niet gemakkelijk meer los.

Zoo is dan heden ten dage het verschil tusschen het finantieel bestel in landschaps- en in rechtstreeksch gebied even wijd gapend, even diep en even ongemotiveerd als voorheen. Toch is en was nu gelijk voorheen de urgentie van decentralisatie — welk woord hier uitsluitend genomen wordt in de enkelvoudige beteekenis van overbrenging van centrale bevoegdheden en beschikking over geld naar regionale organen, en dus niet in de meervoudige beteekenis welke de decentralisatie- en bestuurshervormingswetten aan dit woord gegeven hebben nl. van dergelijke overbrenging van bevoegdheden en van geld gepaard met instelling van provinciale en plaatselijke raden — nu en voorheen dan is en was de urgentie van zulke enkelvoudige decentralisatie even sterk, even zwak of even afwezig, onverschillig of men te maken heeft of had met zelfbesturend of met rechtstreeksch gebied. Voor het groote verschil in dit opzicht tusschen beiderlei gebied was en is geen plaats. Men moet in *heel* Indië bij de organisatie van het bestuur of den eenen of den anderen kant uit, al naar gelang naar den eenen of naar den anderen kant de grootste voordeelen behaald kunnen worden.

1) De Zelfbestuursregelen 1919, waarin die politiek voor het eerst werd vastgelegd, worden door den critischen VAN VOLLENHOVEN geprezen als origineel staatsmanswerk.

De relatieve finantieele voordeelen en nadeelen van het eene en van het andere stelsel van finantieel bestuur moeten vooral thans, in tijden van heftige finantieele beweging in het Staatsleven, gedemonstreerd kunnen worden. Daartoe werden in het gewest Manado de resultaten van bezuiniging en zuinigheid in een groep zelfbesturende landschappen vergeleken met dezelfde resultaten in de rechtstreeks bestuurde onderafdeeling Gorontalo.

Als groep van zoodanige landschappen werden gekozen de *armlastige* zelfbesturen. Dit zijn landschappen welker begrootingen een bijdrage van het Land behoeven om kloppend te worden. Door aldus het stelsel van finantieele decentralisatie te demonstreeën aan *armlastige* zelfbesturen wordt dit stelsel niet op zijn gunstigst getoond. Aan de niet-armlastige zelfbesturen zou dit stelsel op zijn best getoond worden.

Als voorbeeld van rechtstreeksch bestuur viel de keuze op Gorontalo, en niet op de Minahasa omdat om meer dan één reden het beeld der finantieele resultaten in de Minahasa ongunstig zou afsteken bij gemiddeld rechtstreeksch bestuur; het Land is nl. in de Minahasa door verschillende omstandigheden duur uit.

Gorontalo ¹⁾ vormt volkenkundig, economisch, geo- en orographisch een afgrond geheel. Vroeger bestond dit gebied uit vijf zelfbesturende landschappen. Sinds 1889 zijn deze landschappen ingelijfd bij het rechtstreeksch gebied. Ook daarom is het dus aardig om te zien hoe dit *voormalig* zelfbesturend gebied sinds het rechtstreeksch gebied is geworden, in het opzicht van bezuiniging en zuinigheid staat tot gebied dat zelfbesturend is gebleven.

Voor de groep van zes armlastige zelfbestuurskassen die sinds jaar en dag op eigen begrootingen werken, konden cijfers worden gegeven vanaf 1929 tot en met begrooting 1934.

Voor Gorontalo welks inkomsten en uitgaven alle over 's Landskas loopen — behalve enkele minder beteekenende die samenkomen in plaatselijke fondsen — was het een tijdroovend werk om een overzicht te maken van alle inkomsten en alle uitgaven die in zelfbesturend gebied ten bate respectievelijk ten laste zouden

1) Administratief, gevormd uit de onderafdeelingen Gorontalo en Boalemo, onder één controleur.

komen van de betrokken zelfbesturen ¹⁾. Daarom kon dit werk alleen verricht worden met betrekking tot het jaar 1934.

Het onderscheid tusschen zelfbestuurs- en landsonderhoorigen dat in zelfbesturend gebied de zorg der landschappen beperkt, kon in de cijfers van Gorontalo om praktische redenen niet uitgedrukt worden. De ontvangsten en uitgaven van Gorontalo slaan dus op *alle* categorieën van ingezetenen. Dit werpt de mogelijkheid van vergelijking met de genoemde zelfbesturende landschappen, die alleen te zeggen hebben over inlanders, niet omver. Er zijn èn in Gorontalo èn in bedoelde zelfbesturen relatief weinig Europeanen en Vreemde Oosterlingen. Voorts slaan de cijfers van Gorontalo niet alleen op de *uitgaven* voor deze Europeanen en Vreemde Oosterlingen, maar ook op hunne *belastingen*.

Na nog medegedeeld te hebben dat de genoemde groep armlastige zelfbesturen bewoond wordt door 329515 zielen, en Gorontalo door 186041 zielen, volgen de bedoelde cijfers dan achter dit opstel in een tweetal bijlagen. De quintessence van deze bijlagen volgt hieronder.

De totalen der begrootingscijfers en de totalen der Landsbijdragen beliepen voor de zes bedoelde armlastige landschapskassen over de jaren 1929/1934:

Jaar	Totaal der begrootingscijfers	Totaal der Landsbijdragen	Percentage Landsbijdrage van totaal begr. cijfer
1929	f 1137077	f 125744	11,5
1930	„ 1081131	„ 83470	7,7
1931	„ 769137	„ 115470	15
1932	„ 615000	„ 220545	36
1933	„ 547686	„ 167143	30,5
1934	„ 498964	„ 115158 ²⁾	23 ²⁾

1) Ik dank dezen arbeid aan de Assistent-Residenten J. C. Mann, sedert bevorderd tot Resident van Banka, en F. J. Bruggeman.

2) Over 1934 werd van deze Landsbijdrage een som van f 34.631 niet gebruikt en in 's Landskas teruggestort. In werkelijkheid bedroeg de Landsbijdrage dus f 80.527 dat is 16% van het totaal der uitgaven van de betrokken zelfbesturen.

Het is van belang hieraan toe te voegen dat de totaal-uitgaven van alle zelfbesturen in de buitengewesten — armlastige en niet armlastige — in 1934 f 22.841.005.— beliepen, waarvan het Land in totaal f 1.426.293.— bijpaste, d.i. 6,2%.

Voor Gorontalo bleken over 1934 de uitgaven en ontvangsten de volgende getallen te vertoonen ¹⁾:

Uitgaven	f 368558.—
Ontvangsten	f 173623.—
Tekort	f 194935.—, d.i. bijna 53% van de totale uitgaven.

Deze cijfers spreken duidelijke taal. De groep zelfbesturen is meer nog dan Gorontalo in haar inkomsten indirect afhankelijk van den coprahprijs. Dienovereenkomstig dalen haar inkomsten niet, maar storten zij van 1929 op 1934 met telkens diepe vallen omlaag. Terwijl echter de coprahprijs valt van f 20.— op f 3.04 d.i. tot bijna $\frac{1}{7}$ van den prijs van 1929, wordt de val van de inkomsten dezer zelfbesturen opgehouden; deze dalen nl. met niet meer dan de helft, van 1.1. millioen in 1929 op 5 ton in 1934. Bezuiniging en zuinigheid in het landschapsbeheer bewerken dat tegelijkertijd de Landsbijdrage, waarvan men sterke stijging zou verwachten bij een dergelijken calamiteuzen val van den coprahprijs, integendeel daalt van f 125000.— in 1929 tot f 115000.— ²⁾ in 1934 terwijl, zoo kan hieraan toegevoegd worden, deze Landsbijdrage voor 1935 nog verder zal dalen.

De cijfers van Gorontalo wijzen uit dat in 1934 53 procent ³⁾ van de uitgaven niet gedekt worden door de ontvangsten. Bij de groep der armlastige zelfbesturen werd door het Land in 1934 23% ²⁾ van het budget bijgepast. Tot deze landschappen behoort echt afgelegen schaars bevolkt gebied. Terwijl Gorontalo goed bevolkt en vrij ontwikkeld is! Dat cijfer van 53% Landsbijdrage in Gorontalo tegen 23% ²⁾ in het armlastige zelfbesturende gebied van het gewest Manado spreekt dus sterk. Zou Gorontalo zelfbesturend gebied gebleven zijn, wat het vóór 1889 was, dan zou zijn rekening van ontvangsten en uitgaven zonder twijfel sluitend zijn geweest, want van-huis-uit armlastig is dit gebied naar zijn gesteldheid

1) Deze cijfers werden verzameld in de eerste helft van 1934. Dank zij de schrik, die deze cijfers veroorzaakten — vgl. blz. 186 bovenaan — werd de belastinginning gestimuleerd, zoodat einde 1934 de ontvangsten zonder twijfel een beter beeld toonden. Over nieuwe getallen dezer ontvangsten beschik ik thans niet.

2) Zie noot 2) blz. 182.

3) Zie noot 1) boven.

niet. Nu het rechtstreeksch gebied is, werd het ruim dubbel zóó armlastig als gebied dat echt arm is!

Eensdeels houdt deze toestand verband met de omstandigheid dat in rechtstreeks bestuurd gebied hoofden en bevolking geen tastbaar verband zien en *voelen*, gelijk in zelfbesturend gebied, tusschen belastingbetaling en overheidszorg. Ook zonder vlijtige belasting-inning en betaling krijgt men de noodige overheidszorg toch wel! De belastingen vloeien dus traag, in crisis-tijd heel traag. Anderdeels houdt het groote tekort in Gorontalo verband met de omstandigheid dat in rechtstreeksch bestuurd gebied gewerkt wordt met duur, pensioensgerechtigd Landspersoneel tegen in zelfbesturend gebied: goedkoop, als plaatselijke krachten bezoldigd, niet pensioensgerechtigd — hoogstens na langen dienst voor een onderstand in aanmerking komend — landschapspersoneel. Voorts wordt in zelfbesturend gebied ook in materieel opzicht gewerkt op regionaal peil en niet als in rechtstreeksch gebied op geuniformeerd genivelleerd centraal en dus duur peil ¹⁾. Doch vooral houdt deze toestand verband met de omstandigheid dat in dergelijk rechtstreeksch gebied de overheidsuitgaven in de goede jaren sterk aangezwollen zijn, buiten verhouding tot de inkomsten uit dit gebied, en dat in de crisisjaren de inkrimping of omzetting van de overheidstaak geen gelijken tred heeft gehouden met de afname van die inkomsten. Het plaatselijk bestuur had vóór de verzameling van deze cijfers het vage gevoel dat in Gorontalo naar omstandigheden terdege bezuinigd was. Om daarvan staaltjes te noemen: van twee onderafdeelingen is er één gemaakt, het landraadswerk werd opgedragen aan het Bestuur, een motorboot werd weggedaan, gewapende politie werd met bezuiniging vervangen door veldpolitie. Maar dit vage gevoel dat in Gorontalo naar omstandigheden bezuinigd was, berustte niet op reële gegevens. Dat bleek toen de evengenoemde cijfers gereed kwamen. Legt men de maatstaf aan van zelfbesturend gebied — en waarom zou men dat niet doen? — dan is in Gorontalo heel wat versobering, en stimuleering

1) Hierbij vooral ook niet te vergeten de drang naar perfectionisme die van een centralistische organisatie uitgaat, en die (in een uitgestrekt, in onderdeelen sterk uiteenlopend en rijk geschakeerd gebied als Ned.-Indië) uiterst duur is en tot over-administratie voert.

van ontvangsten noodig om de ontvangsten en uitgaven van dit gebied elkaar te doen naderen.

Generaliseeren is altijd gevaarlijk. Er schijnen echter redenen te zijn om aan te nemen dat het gebied van Gorontalo in dit opzicht niet alleen staat, m.a.w. dat de resultaten van het daar geldende finantieele bestel in zekeren zin algemeene beteekenis hebben voor het verschil in finantieel bestel tusschen rechtstreeksch en zelfbesturend gebied in het algemeen. Alsdan blijkt dat in gebied met wezenlijk gedecentraliseerd finantieel bestuur, zooals in ons zelfbesturend gebied de regionale ontvangsten en uitgaven van de overheid — welke in dit gebied betrekking hebben op een zeer uitgebreide taak! — in crisistijd sluitend ¹⁾ blijven of dat in van-huis-uit armlastig gebied het deficit niet aangroeit. Dit is te danken aan de omstandigheid dat in dit gebied, ten aanzien van het bewaren van het evenwicht tusschen overheidsontvangsten en -uitgaven, aan regionale krachten een *beteekenende* taak en een *verantwoordelijke* positie is gegeven. Op korten termijn kon hier daarom ingrijpend en harmonisch ²⁾ bezuinigd worden. Om met de ingekrompen inkomsten toch zooveel mogelijk tot stand te brengen, wordt hier zuinig gewerkt. Met hart wordt ook gezorgd voor de inning van de verschuldigde belastingen en andere inkomsten. Men plukt daarvan immers plaatselijk profijt. Dank zij dit onmiddellijk zichtbare verband tusschen belastinginning en plaatselijke overheidszorg, gaat deze inning ook veel vlotter. Niet alleen de ijver om te innen, maar ook de *geneigdheid om te betalen* is veel grooter. Aangezien de belastingen waarom het hierbij gaat, directe belastingen zijn: inkomsten-, personeele-, slacht-belasting, landrente, voorts inkomsten uit grond en bosschen, werkt het in alle opzichten heilzaam dat zodoende elk belastingbetaler kan zien wat er met zijn geld tot stand komt. In een tijd waarin de belastingen zoo moeizaam geïnd en zoo moeilijk betaald worden als in crisistijd, is dit verband buitengewoon belangrijk.

1) Onze getallen hadden betrekking op zelfbesturen die van-huis-uit armlastig waren of altijd zwak stonden. Bij deze zelfbesturen was en bleef een deficit, zij het afnemend. Bij de andere zelfbesturen waren en bleven de begrotingen sluitend.

2) D.w.z. met inachtneming van de relatieve beteekenis van overheidszorg van verschillenden aard voor het volksleven.

In rechtstreeksch gebied als Gorontalo, met een centralistisch finantieel bestuur, is dit heel anders. Naar evenwicht tusschen overheids-ontvangsten en uitgaven wordt daarbij alleen in groot verband in het centrum Batavia/Buitenzorg gestreefd. Regionale krachten hebben bij de bezuiniging in dit gebied lang niet die teekenende taak en heelemaal niet die verantwoordelijke positie waarmede zij in gebied van gedecentraliseerd finantieel bestuur belast zijn. Die taak en die positie *kunnen* zij hier ook *niet* krijgen. Omdat hun daarbij ontbreken zou een *maatstaf* en een sterke *stimulans*. Die vinden zij bij gedecentraliseerd finantieel bestuur *beide* in het voorgeschreven evenwicht tusschen een bepaalde groep uitgaven en de opbrengst van een bepaald belastinggebied. Naar zulk lokaal evenwicht tusschen een flinke groep overheidsuitgaven en de opbrengst uit een lokaal belastinggebied wordt in gebied als Gorontalo niet gestreefd. Zonder zeer tijdroovende verzameling van cijfers weet men zelfs in geen velden en wegen hoe zoo'n gebied er in dit opzicht voor staat. Toen men in Gorontalo deze cijfers verzamelde, schrok men. Een heilzame schrik. Maar deze schrik en de heilzame gevolgen daarvan vervliegen na verloop van tijd als niet telken jare deze rekening voorgehouden wordt aan het plaatselijk bestuur en aan de hoofden en aan het centraal bestuur, en zelfs dan zijn de gevolgen van dergelijk inzicht in den stand van de plaatselijke rekening niet zóó heilzaam als zou kunnen wezen indien men plaatselijk daarbij de bevoegdheid had om zekere zeggensmacht uit te oefenen ten aanzien van de met die rekening verband houdende onderwerpen van overheidszorg en vooral indien men daarbij het vooruitzicht kreeg een eventueel voordeelig saldo van hoogerbedoelde rekening plaatselijk naar eigen inzicht te mogen besteden.

In de volgende conclusie te houd? Er zijn overal in Nederlandsch-Indië, waar geen ruim gedecentraliseerd finantieel bestuur toegekend is, regionale krachten werkeloos of onvoldoende werkzaam, die nuttige en in dezen tijd onmisbare arbeid zouden kunnen vervullen op het gebied van bezuiniging, harmonische versobering, zuinigheid in het overheidsbeheer, stimuleering van opbrengsten van verschuldigde belastingen en andere overheidsin-

komsten, schepping van niet-drukkende locale belastingen, straks: voortvarende en harmonische wederopbouw van wat nu helaas moest worden afgebroken. Doordat in zulk gebied geen onmiddellijk zichtbaar verband bestaat tusschen de directe belastingen die de bevolking opbrengt en de overheidszorg die daarmee binnen den gezichtskring van de bevolking betaald wordt, is hier ook vanzelf *minder ijver om te innen en minder geneigdheid om de belastingen te betalen*. Er ligt in dergelijk gebied waar aan regionale krachten weinig toevertrouwd wordt en weinig verantwoordelijkheid opgelegd wordt, veel energie en ervaring ongebruikt. Het stelsel van bestuur in dit gebied schenkt geen vertrouwen, wekt geen vertrouwen in eigen kunnen, het trekt *alle* hoop en verwachting ten aanzien van *alle* zaken samen op de Centrale Regeering die thans weinig kan doen. Het is een geestdoodend stelsel, dat zuinigheid niet bevordert ¹⁾, zonder warmte is, en sloopend voor wie in de peripherie zijn schouders onder het werk zet.

De bestuurshervormingswet knoopt aaneen decentralisatie van bestuur en instelling van raden. Dit opstel handelde dusver alleen over decentralisatie van bestuur en wel voornamelijk van financieel bestuur. Dergelijke afwenteling van bestuur behoeft niet noodwendig plaats te vinden op raden, getuige onze zelfbesturende landschappen. Waarom zou Noord-Nieuw-Guinea wèl en Zuid-Nieuw-Guinea nièt, waarom Paloe wèl en Gorontalo nièt, de Zuidelijke rand van Zuid-Celebes wèl en het Noordelijk deel niettegenstaande identieke gesteldheid van land en volk, nièt financieel-gedecentraliseerd bestuur kunnen worden zònder raad? Overal vindt men regionale krachten, in wie men voor gedecentraliseerd bestuur vertrouwen kan stellen. In menig gebied zal er aanleiding zijn om daartoe meteen of later een raad samen te stellen, elders zullen het een aantal hoofden kunnen zijn, of zelfs een controleur of assistent-

1) Prees niet het Departement van Financiën eens bij de behandeling van een Rekenkamerverslag als middel tegen het euvel van verduisteringen aan om de besteding van sommige middelen te leggen in handen van plaatselijke organen. Men zou dan plaatselijk veel meer hart krijgen voor deze middelen. Hierin schuilt ongetwijfeld een belangrijke waarheid.

resident. Praktisch vindt men een dergelijke toestand al in menig zelfbestuur, met uitstekende resultaten. Waarom zou dit niet kunnen in rechtstreeksch gebied van overeenkomstige maatschappelijke en cultureele makelij?

Instelling van een raad compliceert decentralisatie van finantieel bestuur in niet geringe mate. Sommige gevolgen van dezen collegialen bestuursvorm komen ten bate, andere ten nadeele van de hoogerbedoelde resultaten van *finantieele* decentralisatie. Ervaring op dit gebied schijnt nog niet volledig opgedaan. Dit is heel jammer, en dit is het gevolg van het feit, waarop tevoren gewezen werd, dat dusver de provinciale en plaatselijke raden, die van Karang Asem uitgezonderd, ingesteld werden op een gebrekkigen voet. Zij kregen een halve taak. En de uitgaven voor die taak werden en worden goeddeels door het Land gefinancierd. Van een be- teekenende taak en een verantwoordelijke positie op het gebied van het bevorderen en bewaren van een regionaal evenwicht tusschen een belangrijke groep overheidsuitgaven en de opbrengst uit een even belangrijk regionaal belastinggebied was bij deze raden tot dusver onvoldoende sprake ¹⁾. Het dringend urgente, wjl heilzame, onmiddellijk zichtbare verband tusschen de directe belastingen die man voor man van de bevolking gevorderd worden, en de overheidszorg die binnen den gezichtskring van die bevolking daaruit betaald wordt, ontbreekt of is onvoldoende aanwezig in de finantieele basis waarop deze raden zijn ingesteld.

Dus: ruime decentralisatie, vooral van finantieel bestuur, om de crisis. Over héél Indië. Niet alleen in het centrum de noodzaak om naar een centraal evenwicht van overheidsontvangsten en uitgaven te streven, maar daarnaast in de peripherie overal en in ruime mate de noodzaak om naar een evenwicht van regionale overheidsontvangsten en uitgaven te streven. Zoodat de Landsbegrooting, tegen afstanddoening van de geheele of gedeeltelijke opbrengsten

1) Toch bewezen de bestaande regionale en locale raden reeds hun nut uit bezuinigingsoogpunt. Van 1930 op 1935 bezuinigden zij 15 op 26,2 miljoen aan Landsbijdragen en uitkeeringen, d.i. bijna 60%.

van verschillende directe belastingen, ontlast wordt van een groote groep uitgaven van hoofdzakelijk regionale strekking, uitgaven die sterk spreken tot het nuttigheidsbesef van de bevolking en waarvoor zij daarom iets over heeft. Dit alles van den aanvang af *zonder* meerdere uitgaven voor het Land, ja zelfs nadat aan de hand van Gorontalo-rekeningen, die tot het doel dezer decentralisatie voor elk gebied opgemaakt moeten worden, vastgesteld is wat er c.q. in elk dezer gebieden nog af kan of moet.

Op welke organen daarbij gedecentraliseerd moet worden is een zaak van de tweede orde, en behoort geheel afhankelijk te zijn van locale omstandigheden.

Democratisering van het bestuur in Indië wordt wel eens voorgesteld, als *doel*. Het is echter duidelijk dat collegiale democratisch samengestelde bestuursvormen in een samenleving als de Indische, zeer uiteenlopend in haar onderdeelen, zeer rijk geschakeerd in alle opzichten, alleen *middel* kan zijn, weliswaar een heel belangrijk middel, maar dan toch slechts *één* van de middelen om te komen tot een goed en gewaardeerd bewind.

In menig gebied zal het daartoe onmisbaar zijn om een raad in te stellen. Het vertrouwen in een radenstelsel voor Indië moge nooit overgroot geweest zijn, dat vertrouwen moge in de laatste jaren zelfs nog geluwd zijn, het is billijk hierbij vooral indachtig te zijn aan den ongelukkigen opzet, vooral van de finantieele regeling der huidige raden, waaruit menige tekortkoming dezer raden verklaarbaar is. Bovendien moet bedacht worden dat, gegeven nu eenmaal de *koloniale* verhouding, overal waar de verhoudingen niet zoo primitief zijn dat men met Europeesch bestuur en Inlandsche ambtenaren kan volstaan, en overal elders waar geen traditioneel en ontwikkeld hoofdenapparaat is, of waar zulk een apparaat vroeger was en thans nog herstelbaar is, men het heel eenvoudig niet buiten een vertegenwoordiging van ingezetenen in eenigerlei vorm kan stellen. Waar raden politiek onmisbaar zijn, stelle men ze dus in — zonder meerdere kosten voor het Land — en men kijke hierbij vooral niet uitsluitend naar moederlandsche modellen doch zij bedacht op voorzieningen die een *sober* en *efficient* raadsbestuur waarborgen.

Alsdus komt men tot een goed en gewaardeerd bewind dat van streek tot streek anders, maar overal zoo eenvoudig mogelijk, ge-

organiseerd is. Overal en bovenal is daartoe echter noodig: *ruime decentralisatie vooral van finantieel bestuur*. Wat in de eene helft van Nederlandsch-Indië in het zelfbesturend gebied, heilzaam bleek en de krachtproef van de crisis doorstond, moet ook voor de andere helft van Nederlandsch-Indië nuttige en onmisbare uitkomst geven.

BIJLAGE 1.

OVERZICHT van de Landsbijdragen en begrootingstotalen (*cursief gedrukt*) van de armlastige landschapskassen in het gewest Manado ¹⁾.

Kassen	a. Lands- bijdrage b. totaal begrooting	1929	1930	1931	1932	1933	1934
Sangihe- eilanden	a	102519 ²⁾	62923 ³⁾	58148	142562	91528 ⁸⁾	56321 ¹⁴⁾
	b	251875	341835	281443	210051	185411	174145
Talaud- eilanden	a	23225	20547	23266	15397 ⁴⁾	11435	14044
	b	58489	79465	53088	34810	29685	28490
Bolaang- Mongondow	a	—	—	—	19957	27602 ¹⁰⁾	18896 ¹⁵⁾
	b	346493	273262	196167	157190	138976	150816
Boeol	a	—	—	8006	18062 ⁵⁾	6627 ¹¹⁾	7300
	b	123417	119458	70036	57726	54424	39896
Toli-Toli	a	—	—	14975	2373 ⁶⁾	5701 ¹²⁾	1568 ¹⁶⁾
	b	170389	145883	83024	97891	62174	47832
Kolonodale	a	—	—	11075	22194 ⁷⁾	24250 ¹³⁾	17129
	b	186414	121228	85379	57332	77016	57785
Totaal	a	125744	83470	115470	220545	167143	115158
	b	1137077	1081131	769137	615000	547686	498964
Coprahprijs ¹⁷⁾ per quin- taal fob. nug Menado.		20.—	14.40	8.80	7.60	4.48	3.04

1) Waarbij zoowel de Landsbijdragen als de begrootingstotalen ontdaan zijn van onafbetaalde restituties betrekking hebbend op voorafgaande dienstjaren, terwijl de landsbijdragen vermeerderd/verminderd worden met de onafbetaalde restituties betrekking hebbend op het eigen vorig dienstjaar. Zou men deze correcties niet toepassen en zich dus bepalen tot de formeele cijfers der Landsbijdragen en der begrootingstotalen, dan geeft men geen juist beeld van den finantieelen toestand der betrokken kassen in het betrokken dienstjaar. Eenerzijds zouden dan nl. de cijfers van begrootingstotalen en Landsbijdragen verhoogd zijn met bedragen die betrekking hebben op een vorig dienstjaar, anderzijds zouden de cijfers der Landsbijdragen mooier voorgesteld zijn dan gedurende het betrokken dienstjaar de behoefte aan Landssteun eigenlijk was. Navolgende noten geven de onafbetaalde restitutie aan betrekking hebbend op voorafgaande dienstjaren. Met behulp van deze getallen zijn de **formeele** begrotingscijfers voor Landsbijdragen en begrootingstotalen te berekenen. Voor het doel van dezen staat hebben deze formeele begrotingscijfers geen beteekenis: zij zijn daarom achterwege gelaten.

2) Onafbetaalde restitutie 1927 f 36623.—

3) " " 1929 f 61126.—

1928 " 27380.— " 88506.—

4) " " 1931 " 4231.—

5) " " 1931 " 8006.—

6) " " 1931 " 14975.—

7) " " 1931 " 11075.—

8) " " 1932 " 54780.—

9) " " 1932 " 3828.—

10) " " 1932 " 19957.—

11) " " 1932 " 7748.—

12) " " 1932 " 2373.—

13) " " 1932 " 17708.—

14) " " 1933 " 11500.—

15) " " 1933 " 15341.—

16) " " 1933 " 2249.—

17) De inkomsten van deze landschappen zijn in hoofdzaak indirect afhankelijk van de coprahprijs.

ten bate respectievelijk ten laste zouden zijn gekomen van het betrokken zelfbestuur ¹⁾ 1934.

UITGAVEN ³⁾

1	Justitie tafel- en getuigengelden, kantoorkosten)	f	3220.—
2	Gevangeniswezen (cipier, oppassers, voeding gevangenen)	„	3567.—
3	Belastingen en administratiekosten (mantri-belasting, collecteloo- nen, personeel kasbeheer en kantoorkosten)	„	13180.—
4	Bestuur a. Europeesch (1/2 A.R. en 1 Contr. + kantoren)	„	31886.—
	b. Inlandsch (5 djogoegoe's en 9 Marsaolehs + schrijvers + kantoorbehoeften)	„	53226.—
5	Politie (f 5000.— stadspolitie + f 4188.— bestuurspolitie, + f 37454.— veldpolitie + kader)	„	46642.—
6	Andere bestuursuitgaven (collecteloonen heerendienstgelden en straatverlichting, overplaatsingskosten, begraafplaats, volksfees- ten, onderhoud paarden en prauwen, passanggrahans, zwembak en telefoon)	„	15402.—
7	Onderwijs: Gouvernementsonderwijs (1 Eur. Lagere school f 11219 1 H.C.S. f 12228, 1 H.I.S. f 8769, 1 schakelschool f 11297, 15 vervolgscholen, 2 schoolopzieners)	„	79854.
	Volksonderwijs (74 volksscholen)	„	29750.
8	Geneeskundige dienst (1 Ind. arts, 3 Vaccinateurs, ziekenhuisme- dicijnen)	„	109604.—
9	Landbouw, Nijverheid en Handel a. Landbouw (1 Opzichter. 1 mantrisawah en andere uitgaven)	f	2886.
	b. Veeartsenijkundigen dienst (veearts en mantri)	„	6122.
	c. Boschwezen (1 Boscharchitect, 5 mantri's en 1 man- doer)	„	13443.
10	Districtsgebouwen (onderhoud en herstelling)	„	22451.—
11	B. O. W. (personeel)	„	1715.—
12	Idem (wagen, bruggen en irrigatiewerken)	„	10166.—
13	Bedrijven (personeel, collecteloonen, passers en adm. kosten) ...	„	42310.—
14	Diverse uitgaven	„	3708.—
		„	853.—
Totaal			f 368558.—

geheel uit restitutie bestaan. Nagenoeg alles is hier immers **Lands**-uitgave. Alleen de uitgaven der plaatselijke fondsen maken daarop een uitzondering.

2) Van plaatselijke fondsen.

3) Alle uitgaven voor Lands-traktementen zijn verhoogd met 15% voor pensioen, overplaatsingen enz.

De Chineesche pers in Nederlandsch=Indië.

door

KWEE KEK BENG.

Over de Chineesche pers hier te lande bestaat in het Nederlandsch nog zoo goed als geen literatuur en toch is de ontwikkeling der Chineesche pers, waaronder hier zoowel de Chineesch-Maleische als de eigenlijke Chineesche pers wordt verstaan, belangwekkend genoeg.

„De courant is een van de meest onmisbare levensbehoeften van den mensch geworden. Zij verschijnt over de wereld in een oneindigheid van talen, vormen en gestalten,” aldus D. HANS in zijn „Journalistiek” (p. 7).

Wat deze Nederlandsche journalist over de krant in het algemeen zegt, geldt wat de groote verscheidenheid betreft, eveneens voor Indië.

Prof. VERNON NASH, leider van de journalistieke cursus aan de Yenching University te Peiping, die enkele jaren geleden Java heeft bezocht, geeft zijn indrukken betreffende het krantenwezen in deze gewesten, in een artikel weer, dat het karakteristieke opschrift draagt van „Malaysia's Babel of Tongues keeps Journalism in state of flux” met den ondertitel: „Chinese, Dutch, Javanese, English, Malayan and Other Languages in Newspapers”.

Aan dit artikel geplaatst in het te New York verschijnende vak-tijdschrift „Editor & Publisher” (van 12 Juli 1930) zij slechts het volgende ontleend:

„A complex journalistic situation exists in Malaya and Malaysia as the result of the mixture of races in those areas. It is much pronounced in Java. Dutch papers in the principal cities serve the half million Europeans and the few welleducated persons of other races. One million Chinese comprise the largest block of aliens. Newspapers using the Chinese character are published for recent emigrants from China. Very few Java-born Chinese can read

the Chinese language¹⁾; consequently, most of their papers, although run by Chinese and dealing chiefly with matters of interest to Chinese, are printed in the Romanized form of the Malay language. A few small papers, read almost entirely by Javanese, use the original Malay script, which looks like the handwriting of Horace Greeley when he was in a very great hurry".

Volgens het jongste „Handbuch der Weltpresse" (Berlyn, 1934) verschenen in het jaar 1931 in heel Ned.-Indië 320 nieuwsbladen en tijdschriften en dit aantal is tot den huidige dag vrijwel hetzelfde gebleven.

Hoeveel Chineesche bladen en periodieken bevinden zich onder dit betrekkelijk groote aantal? (In Japan bedraagt in 1933 volgens dezelfde bron het aantal dag-bladen alleen reeds 1124!).

Het door „Volkslectuur" uitgegeven „Overzicht van de Inlandsche en Maleisch-Chineesche pers" van 27 Juni 1931 geeft een lange lijst van de in de inheemsche talen verschijnende bladen, waaruit blijkt dat toen de volgende soorten bladen verschenen:

- 20 Mohamedaansche godsdienstige bladen op Java
- 5 „ „ „ in de buitengewesten
- 8 Protestantsche bladen op Java
- 7 „ in de buitengewesten
- 2 Katholieke bladen op Java
- 2 „ „ in de buitengewesten
- 4 godsdienstige jeugdbladen op Java
- 3 „ „ in de buitengewesten
- 14 andere jeugdbladen op Java
- 3 „ „ in de buitengewesten
- 5 vrouwenbladen op Java
- 2 „ in de buitengewesten
- 33 vak- en vereenigingsbladen op Java
- 14 andere jeugdbladen op Java
- 57 „nieuwsbladen en periodieken" op Java en Madoera
- 33 „ „ „ in de buitengewesten
- 6 Arabische bladen, alle op Java

1) Zie over deze kwestie „De omgangstaal der Chineezzen in Indonesië" door NIO JOE LAN (in „De Ind. Gids" van December 1932) en „Chinese Literature in the Malayan Language" van denzelfden schrijver in „The China Journal" (Shanghai, Juni 1934).

- 1 Japansch-Maleisch blad op Java
 27 Chineesch-Maleische bladen op Java
 9 „ „ „ in de buitengewesten

Gedurende het eerste halfjaar van 1935 verschenen in geheel Nederl.-Indië naar schatting minstens zeventig Chineesche en Chineesch-Maleische dagbladen, weekbladen, tijdschriften enz. Omdat er telkens eenige ophouden te bestaan en er nieuwe bijkomen is het nauwkeurige aantal niet gemakkelijk vast te stellen.

Om een beter overzicht te krijgen over de verschillende aspecten der Chineesche pers, lijkt het ons wenschelijk ons materiaal als volgt te rangschikken:

1. De financieele positie der Chineesche pers.

Het is niet altijd gemakkelijk om hierover gegevens te vinden, voor een deel door gebrek aan medewerking van de betrokkenen. Aan de hand van het „Handboek voor Cultuur- en Handelsondernemingen in Ned.-Indië” (1935) en van ons door enkele bladen zelf welwillend verstrekte mededeelingen kunnen wij slechts de volgende cijfers geven betreffende 7 naamlooze vennootschappen, die uitgeefster zijn van één of meerdere Chineesche en/of Maleisch-Chineesche bladen.

Het kapitaal van de „Sin Tit Po” te Soerabaja bedraagt	f 25.000
Van de „Pewarta Soerabaja”	f 30.000
Van de „Keng Po” te Batavia	f 50.000
Van de „Djawa Tengah” te Semarang	f 60.000
van de „Sin Chung Hwa Pao” te Medan	f 100.000
Van de „Matahari” te Semarang	f 250.000
Van de „Sin Po” te Batavia	f 300.000

Van dit nominale kapitaal is bij vele slechts een deel volgestort, zoodat de Chineesche krantenbedrijven hier tot de middelbedrijven moeten worden gerekend.

In de economische bloeiperioden werden door eenige Chineesche bladen goede winsten behaald en één Chineesch dagblad te Batavia keerde in zeker jaar zelfs een dividend uit van 60%. Doch de malaise heeft op het Indische dagbladwezen in het algemeen en op het Chineesche in het bijzonder slechten invloed uitgeoefend;

slechts een klein aantal Chineesche dagbladen kan ondanks de malaise nog met winst werken. Eenige bladen hebben in de laatste jaren enorme verliezen geleden, doch trachten nog steeds het hoofd boven water te houden op hoop van betere tijden.

In het Chineesche zakenleven hier speelt het krantenbedrijf een niet al te belangrijke rol, doch de beteekenis der Chineesche pers moet dan ook niet gezocht worden in haar belangrijkheid qua handelsbedrijf, doch in haar onbewust opvoedende kracht in politieken en socialen zin.

Onder de „Imponderabiliën” of de „verborgene Miterzieher” van Herbart speelt de Chineesche pers ondanks haar gebreken een meer dan voorbijgaande rol. Menig Chinees heeft van zijn „krant” meer geleerd en meer kennis opgedaan dan van het opzettelijk genoten onderwijs, dat bij zeer velen niet veel om het lijf heeft. De Chineesche pers vervult niet alleen de rol van nieuwsbron, maar ook van adviesbureau, onopzettelijk „voortgezet onderwijs” en klachtenbureau. Anders dan de doorsnee-Europeaan, loopt de Chinees in vele gevallen het eerst naar de krant in plaats van naar het politiebureau. Zelfs voor medische adviezen wendt men zich vaak tot de krant en als de redactie geen raad weet, dan geven de advertentiekolommen steeds vol annonces van alle mogelijke medicijnen van tijd tot tijd tijd wel uitkomst.

C. H. K. CURTIS kan door zijn krachtige financieele positie advertenties voor de „Ladies' Home Journal” of zijn andere bladen zonder risico weigeren, doch vele Chineesche bladen zouden wellicht moeilijk kunnen leven zonder advertenties van kwakzalvers-middeltjes. Doch aan den anderen kant is het zeker vermeldenswaard, dat menig Chineesch dagblad de goedbetaalde Japansche advertenties hardnekkig weigert en deze „boycot” soms meer dan tien achtereenvolgende jaren volhoudt!

Het gaat om de centen bij advertenties, doch ook op dezen regel bestaan blijkbaar uitzonderingen. Maar in het algemeen gesproken geldt ook voor de Chineesche pers wat G. H. VON FABER zoo juist over de Europeesche pers in zijn „Short History of Journalism in the Dutch East Indies” heeft opgemerkt: „There are many newspaper directorates which would be glad to be freed from the fetters of the large advertisers, but they cannot win free, for the silver chains bind them fast. The murderous competition between

so large a number of newspapers (in proportion to the small circle of readers) stamps their contents. There is a sort of compulsion to join in the commercialism and sensationalism, with their fatal consequences, unless one is content to throw up the sponge" (p. 144).

Een belangwekkend, hoewel niet altijd hartverheffend hoofdstuk vormt zeker het onderwerp „Advertenties als bron van inkomsten”. Het was omstreeks 1850, dat in Engeland de advertentierubriek „began to provide the principal source of revenue and the basis of large profits in newspaper enterprise”. Eenige jaren geleden noemde Lord Beaverbrook het bedrag van 13 miljoen pondsterling als jaarlijksche opbrengst der advertenties van de te Londen verschijnende bladen alleen! (H. TRACEY, *The British Press*, p. 20).

Ook voor Indische bladen met zooals bekend in vergelijking met het buitenland bijzonder kleine oplagen, spelen de advertenties natuurlijk een uiterst belangrijke rol, maar wij kennen twee Chineesche bladen te Batavia, die meer afhankelijk zijn van de abonneés dan van de adverteerders. Eén Chineesch-Maleisch dagblad ontvangt circa 60% van zijn totale inkomsten van eerstgenoemde categorie, terwijl bij een dagblad in Chineesche karakters de verhouding tusschen de opbrengst uit abonnementen en die uit advertenties als drie staat tot één blijkt te zijn!

Wij hebben hierboven reeds vermeld, dat de Chineesche krantenbedrijven hier te lande in het Chineesche bedrijfsleven geen al te gewichtige rol spelen, doch vermeldenswaard is zeker in dit verband het bij de groote Volkstelling van 1930 geconstateerde feit, dat onder de 7161 Chineezzen, die de zg. „vrije beroepen” uitoefenen, zich niet minder dan 2081 „kunstenaars en journalisten” bevinden!

Hieronder geven wij de interessante cijfers uit tabel 14 (p. 382) van de Definitieve uitkomsten. Volkstelling 1930. Deel VII. Chineezzen en andere Vr. Oosterlingen”:

<i>Vrije beroepen</i>	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>	<i>Totaal</i>
Religieuze bedieningen:	418	49	467
Rechtshulp:	742	11	753
Medische verzorging:	1735	130	1865
Onderwijs, opvoeding:	1594	401	1995
Kunstenaars, <i>journalisten</i> :	1980	101	2801

Men ziet dat „kunstenaars en journalisten” onder de vrije beroepen de grootste categorie vormen, belangrijk grooter dan de groep geneeskundigen of de groep paedagogen.

Een belangrijk aantal Chineezzen, die een vrij beroep uitoefenen, vinden dus blijkbaar hun toevlucht bij de Chineesche pers, hoewel de salarissen der Chineesche journalisten niet bepaald hoog zijn te noemen. Zeer velen moeten vooral in deze slechte tijden zich tevreden stellen met een maandsalaris van beneden de honderd gulden, terwijl de best betaalde hoofdredacteur niet meer dan f 600 verdient.

Dat nochtans zeer velen vooral onder de jongeren zich aange trokken voelen tot de journalistiek vindt dan ook minder zijn oorzaak in de goede financieele vooruitzichten: het is de psychologische factor, die den doorslag geeft, nl. de liefde en reverentie van den Chinees voor alles wat geschreven of gedrukt is. In China was nog kort geleden iedere ontwikkelde een soort literator en hier te lande wenscht menig Chineesche jongeling liefst „journalist” te worden.

Tot slot van deze beschouwing over den financieelen kant van de Chineesche pers, mag worden opgemerkt, dat hoewel een Chineesch krantenbedrijf zelden een financieel succes is, er toch personen of belangengroepen zijn, die hun geld in een krantenbedrijf steken niet zoozeer met het oog op de eventueel te maken winsten, doch om invloed te krijgen op de openbare meening via de krant, die zij financieel steunen. Het Chineesche publiek laat zich echter niet gemakkelijk om den tuin leiden en het pleit zeker voor zijn inzicht, dat juist deze gerugsteunde bladen als spreektrumpet van een kliek of belangengroep niet al te best floreeren. „His Master's Voice”-gramofoons mogen van nog zoo superieure kwaliteit zijn, de Chineesch gemeenschap eischt voor haar pers terecht een andere „tjap”.

II. De historische ontwikkeling der Chineesch-Maleische pers.

De geschiedenis der Chineesch-Maleische pers omvat een tijdperk van nog geen honderd jaar en in den beginne was een Chineesch-Maleisch blad feitelijk nog niet veel meer dan een krant in de Maleische taal met lezers in Chineesche kringen. Naar den

inhoud beoordeeld was het meestal een soort advertentieblad met strikt lokaal karakter.

Gedurende een tijdvak van ongeveer zeventig jaren is echter langzamerhand uit de vroegere Chineesch-Maleische bladen de tegenwoordige Chineesch-Maleische pers gegroeid, die meer en meer bewust de eigen belangen der Chineesche bevolkingsgroep dient en tot voorbeeld en leerschool is geworden voor de zich later ontwikkelende Inheemsche pers in haar huidigen vorm.

Zeer veel bekende Inheemsche journalisten zijn hun loopbaan als medewerkers der Chineesch-Maleische bladen begonnen en zoo is bijv. de journalistieke leider van een bekend inheemsch dagblad te Batavia eerst redacteur geweest van twee Chineesch-Maleische dagbladen ter plaatse.

In het „Gedenkboek van Nederlandsch-Indië”, in 1923 te Batavia uitgegeven ter gelegenheid van het 25-jarige jubileum van de Koningin, schrijft J. F. H. A. LATER een artikel over „De Inlandsche en de Chineesche pers”, waarin wordt geconstateerd dat voor het begin van de XXste eeuw nog maar een klein aantal kranten in een Inheemsche taal verscheen met nog zeer weinig differentiatie. „Maar toen de twintigste eeuw met haar sociale geweldadigheden en intellectueelen vooruitgang haar intrede had gedaan, toen het wereldverkeer ook deze gewesten in haar reusachtig net had opgenomen, kon het niet anders of de pers, elders zulk een machtige factor van maatschappelijk verkeer, kwam ook hier op. En vooral gedurende het zoogenaamde „Aziatisch réveil” begon voor de Oostersche pers ook in deze gewesten een nieuwe belangrijke periode. Onbestemde gevoelens en verlangens kregen meer vasten vorm en meer permanent karakter doordat zij voortaan ook schriftelijk werden geuit en in „de krant” werden gedrukt. De enkeling kon zijn ideeën verkondigen en de massa beïnvloeden door middel van het gedrukte woord en belangrijker dan het toenemend verkeer in geografischen zin was zeker de toename van gedachten- en ideeën-transport.

Intusschen ontstond steeds duidelijker scheiding tusschen de eigenlijke Inheemsche pers en de Chineesch-Maleische bladen. „Nog is die scheiding niet volkomen, in zoover, dat wel eens Inlanders aan Chineesche bladen en Chineezzen aan Inlandsche bladen meewerken, en mede dat Inlanders geabonneerd zijn op Chineesche

bladen, maar geleidelijk aan is toch zeer duidelijk merkbaar geworden dat er een Chineesche en een Inlandsche pers bestaat, terwijl de Chineesche eene ontwikkeling heeft genomen, die de Inlandsche ver voor is", aldus LATER en hij vervolgt: „Een eerste woord daarom over de ontwikkeling van de Chineesche pers. Aanvankelijk sprak hier ook alleen plaatselijk belang en namen de bladen, die in het Maleisch waren geschreven en door Chineezzen uitgegeven een plaatselijk Chineesch karakter aan Speciaal Chineesche aangelegenheden werden breeder en breeder besproken, de redacties gingen meer en meer bestaan uit Chineezzen en men begon aandacht te wijden aan zaken van het Chineesche moederland. Dat laatste is sterker geworden en tegenwoordig is de Chineesche rubriek van deze bladen zeer goed verzorgd; zelfs wordt er meer aandacht besteed aan de bespreking van Chineesche aangelegenheden in China en de gebeurtenissen van de wereldpolitiek die daarmee verband houden dan aan eenige andere groep van gebeurtenissen. De Chineesch-Maleische pers is uitgegroeid tot een flinke dagbladpers, met weliswaar slechts in één geval eigen buitenlandische telegrammendienst, maar met een binnenlandschen nieuwsdienst die niet kwaad is en met eene verzorging der journalistieke cuisine, welke deze pers gelijk doet staan aan de Europeesche in deze kolonie. De hoofdartikelen in sommige der bladen mogen er wezen en de eischen die men aan de redacties begint te stellen zijn hooger en hooger geworden.”

Het bovenstaande schreef LATER een twaalf jaren geleden; thans zijn de toestanden nog meer veranderd. Niet alleen hebben de Chineesche bladen die zich zelf respecteeren, de buitenlandische Aneta-telegrammen, doch de telegrammenrubriek der groote bladen worden bovendien nog gevuld met eigen telegrammen uit China, die vaak de Aneta-telegrammen belangrijk voor zijn.

Aan sport wordt eveneens zeer groote aandacht besteed, terwijl ook de Chineesche foto-reportage steeds in omvang en belangrijkheid toeneemt. „Actueel in woord en beeld” is ook het parool geworden der Chineesche pers en enkele groote Chineesche bladen hebben over eigen actieve Chineesche persfotografen en een volledige clichéinrichting te beschikken, terwijl het fotomateriaal dat zij uit China ontvangen overstelpend kan worden genoemd.

Een Chineesch dagblad met bijbehorende „wekelijksche editie”

te Batavia maakt per maand voor eigen gebruik dikwijls meer dan drie honderd clichés, terwijl hier nog clichémateriaal uit het buitenland bij komt! Geen wonder dat dit blad thans tot de rijkst geïllustreerde bladen in de Indische perswereld behoort. In dit opzicht laat het niet alleen alle Inheemsche bladen, doch ook de meeste Hollandsche bladen hier ver achter zich!

Het oudste Chineesch-Maleische dagblad was de „Bintang Soerabaja”, die na meer dan zestig jaren te hebben bestaan op-hield te verschijnen. De thans nog verschijnende Chineesch-Maleische bladen zijn van jongeren datum.

Batavia is een stad met een belangrijke Chineesche bevolking en in de regentschappen Batavia en Mr. Cornelis alleen wonen niet minder dan 136.829 Chineezers dat is meer dan tien per cent van het totale aantal Chineezers in heel Ned.-Indië! Het is dan ook niet te verwonderen, dat Batavia in de geschiedenis der Chineesche pers op den voorgrond staat. Het oudste Chineesch-Maleische dagblad van de hoofdstad is de „Perniagaan” enkele jaren geleden herdoopt in „Siang Po”.

Omstreeks het begin onzer eeuw verscheen hier de „Bintang Betawi”, een in de Maleische taal verschijnend blad (onder leiding van een Europeaan, den heer J. KIEFFER), dat bij H. M. VAN DORP & Co werd gedrukt.

Deze journalist was niet altijd even tactisch en fijngevoelig in zijn optreden en menigmaal werden in zijn krant stukjes opgenomen, die niet anders dan ontstemming bij zijn Chineesche lezers moesten teweegbrengen. Dikwijls gekrenkt in hun gevoelens staken de Chineezers daarom de hoofden bij elkaar om te beraadslagen wat zij doen moesten en men besloot een eigen krant uit te geven om de krant van „toean KIEFFER” te beconcurreren. In 1902 werd de drukkerij „Hoa Siang In Kiok” opgericht, waar de „Perniagaan” meer dan twintig jaren gedrukt werd.

Inderdaad bleek dit Chineesch-Maleische blad een geduchte concurrent van de „Bintang Betawi” te zijn, want laatstgenoemd blad verdween weldra van het journalistieke tooneel. De boycot was toen reeds een geducht wapen in handen der Chineesche ingezetenen. Frappant is zeker dat de „Perniagaan” geleid werd door een Amboneeschen redacteur, den heer F. D. J. PAN-GEMANANN, want in die dagen waren de Chineezers zelf nog wat

huiverig om de journalistieke leiding en verantwoordelijkheid van een krant op zich te nemen.

Niet alleen de „Perniagaan” doch ook de andere Chineesch-Maleische bladen werden aanvankelijk geleid door Europeanen of Amboneezen en slechts geleidelijk aan kwam hierin verandering, totdat in onze dagen ook de hoogste journalistieke functies door Chineezzen zelf worden vervuld. Had de „Perniagaan” eerst een Ambonees tot hoofdredacteur, ook de „Bintang Soerabaja” werd in den beginne aan een vreemden journalist toevertrouwd, den heer BOUSQUET, bijgestaan door den heer V. L. COURANT. Het Chineesch-Maleische dagblad „Warna Warta” te Semarang heeft eveneens een Europeeschen redacteur gehad (V. W. DOPPERT) en de heer H. F. R. KOMMER van de „Hoekoem Hindia” was een tijd lang als „verantwoordelijk hoofdredacteur” aan de „Perwarta Soerabaja” verbonden. En zelfs de als zeer nationalistisch bekend staande „Sin Po” begon als dagblad met een Hollandschen hoofdredacteur en nog wel met een gewezen B.B. ambtenaar, J. R. RAZOUX KUHR! Eén van de eerste Chineesche waaghalzen, die schoorvoetend zijn eerste schreden zette op het glibberige pad der journalistiek was de heer SIE HIAN LING van de „Bintang Semarang” doch ook deze „held” was meer vertaler dan verantwoordelijke leider der krant!

Doch, om weer op de „Perniagaan” terug te komen, een tijd lang was dit blad het eenige Chineesch-Maleische dagblad ter plaatse. Gesteund door de toenmaals zeer invloedrijke groep der Chineesche officieren, was de „Perniagaan” eens het blad der Chineesche gemeente, doch van lieverlede bevredigde dit blad velen niet meer. In Oost-Azië en ook in China hadden groote veranderingen plaats; in het land der voorvaderen kregen radicale elementen steeds meer invloed en ook in Batavia, zag de partij der behoudzucht, zooals de groep Chineesche officieren, tegenover zich de partij der oppositie groeien.

Aan den vooravond der Chineesche revolutie, die de Manchus van den Chineeschen troon zou stooten, in October 1910, verscheen in een oud-Hollandsch huisje in de benedenstad, een nieuw weekblad, dat „Sin Po” dat is „Nieuw Blad” werd gedoopt. De Maleische vertaling van „Het daghet in den Oosten” van Henri Borel kreeg in zijn kolommen de eereplaats; het nieuwe Oosten, het ont-

waakte China deed zijn intrede in de Chineesche pers, zij het eerst aan de hand van een Westerschen sinoloog. Teekenend is verder, dat naast de voorkeur voor vooruitstrevende artikelen, dit weekblad als feuilleton de Maleische vertaling van een Oud-Chineesche heldenroman, de beroemde „San Kuo Chi” of „Annalen der Drie Rijken” heeft gekozen. De hoop op de toekomst rees met de herinnering aan een grootsch Verleden omhoog.

Het weekblad, slecht gedrukt en geïllustreerd, wist de harten van vele lezers te veroveren en in 1911, het jaar der Chineesche Revolutie, werd het omgezet in een dagblad met RAZOUX KUHR als hoofdredacteur.

De oude „Perniagaan” zag in het nieuwe dagblad een doodsvijand en zeker niet alleen uit commercieele overwegingen, want het Chineesche conservatisme voelde zich door het nieuwe ernstig bedreigd.

Reeds ten opzichte van de revolutionaire beweging in China namen beide bladen een tegenovergesteld standpunt in; was de „Sin Po” vervuld van een jeugdig enthousiasme en vol vuur voor figuren als Dr. SUN YAT SEN, de „Perniagaan” kon in den grooten Leider aanvankelijk slechts den rebel, den onruststoker, zien. Een heftige en bittere pennestrijd was onvermijdelijk en ook later werd de oorlog op papier — en niet enkel op papier! — naar aanleiding van andere politieke kwesties als bijv. het Nederlandsche onderdaanschap en de daarmee in verband staande deelname in de verschillende vertegenwoordigende lichamen hier te lande, hardnekkig voortgezet.

Intusschen groeide de „Sin Po” zienderoogen, want in 1921 verscheen naast de Maleische editie, ook de Chineesche editie van de „Sin Po”, het eerste dagblad in Chineesche karakters te Batavia, terwijl in 1923 als „Dritte im Bunde” ook het weekblad „Sin Po” als het ware weer herleefde.

In 1927 kwam hier nog „De Chineesche Revue” bij, welk drie-maandelijksch tijdschrift volgens de inleiding een tweeledig doel beoogde: „Hoewel voornamelijk gewijd aan alles wat in verband staat met China en de Chineezzen hier en elders, zal zij ook artikelen opnemen van meer algemeenen aard, daar zij niet uitsluitend belangstelling tracht te wekken voor hetgeen uit den aard der zaak vooral de cultureele en andere belangen der Chineesche bevolkings-

groep raakt, doch ook die breede belangstelling voor hetgeen op verschillend gebied wetenswaardig kan worden geacht en voor problemen, die de aandacht vragen van elk onzer, die meeleeft met den eigen tijd en meedenkt met de denkenden".

Eén der Hollandsche dagbladen noemde de verschijning van „De Chineesche Revue" een „mijlpaal in de ontwikkelingsgeschiedenis der Chineesche pers in Indië". Wij zullen hierop later nog terugkomen.

De „Perniagaan" is reeds meer dan eens in andere handen overgegaan en ook in de redactioneele leiding is telkens verandering gekomen: het blad heeft in het geheel ongeveer tien verschillende hoofdredacteuren gehad, in tegenstelling met de „Sin Po" die gedurende de laatste tien jaren onder dezelfde directie en hoofdredactie is gebleven.

Enkele jaren geleden kwam de „Perniagaan", in „Siang Po" herdoopt, in handen van Mr. PHOA LIONG GIE, die ook de uitgever werd van een volkscourant de „Kong Hwa Po" en van het weekblad „Panorama", het eerste Chineesch-Maleische weekblad met Hollandschen en Maleischen tekst.

Het derde Chineesch-Maleische dagblad van Batavia is de „Keng Po", opgericht door den heer HAUW TEK KONG, één der gewezen voormannen van de „Sin Po". Het blad kwam snel op, doch na zijn dood viel het in minder goede handen totdat een nieuwe vennootschap de „Keng Po" met daarbij behoorend weekblad van denzelfden naam heeft overgenomen. In de nieuwe kongsi heeft de „Sin Po" medezeggenschap.

De drie Chineesch-Maleische dagbladen te Batavia staan in alle opzichten thans geheel onder Chineesche leiding; één er van staat administratief onder toezicht van een Chineesche jongedame. Een merkwaardigheid is ook, dat de aandeelen van de „Sin Po" voor het grootste deel in handen zijn van personen, die zelf aan dit krantenbedrijf werken. Niet alleen vele leden van den redactie- en directiestaf, doch ook bijv. de hoofdletter, corrector, hoofdrukker en kassier hebben aandeelen der N. V. in hun bezit. Het bestuur der N. V. wordt uitsluitend gevormd door menschen die aan de zaak zelf werkzaam zijn, zoodat buitenstaanders weinig invloed op den gang van zaken kunnen uitoefenen.

Semarang bezit evenals Batavia drie Maleisch-Chineesche dagbladen, de „Warna Warta”, „Djawa Tengah” en „Matahari”.

De geschiedenis der Maleische pers in Midden-Java's hoofdstad dateert van 1876, toen de firma G. C. T. van Dorp een weekblad in de Maleische taal uitgaf, dat onder leiding stond van J. J. P. HALKEMA. Dit eerste blad in het Maleisch te Semarang droeg den naam van „Slompret Melajoe” en kan als pionier worden beschouwd van de Chineesch-Maleische pers in genoemde stad. Want hoewel de „Slompret Melajoe” uitgegeven werd door een Europeesche drukkerij en een Europeaan aan het hoofd der redactie stond, werd het blijkbaar uitgegeven met het oog op de Chineesche bevolking. Zoo werd als feuilleton bijv. gekozen de vertaling in Javaansche karakters van de reeds eerder genoemde Chineesche heldenroman „San Kuo Chi” (SAM KOK).

Het eerste Chineesch-Maleische blad kwam eerst veel later, want ruim een kwart eeuw na de verschijning van de „Slompret Melajoe” verscheen pas de „Warna Warta” (1902), een uitgave van de N. V. Hap Sing Kongsie. Dit blad veranderde enkele jaren geleden van naam en van eigenaar en verschijnt thans nog onder den naam van „Djit Po”.

Het tweede Chineesch-Maleische dagblad van Semarang is de „Djawa Tengah” dat in 1909 begon te verschijnen bij de N. V. Java Ien Boe Kongsie, in 1930 omgezet in een nieuwe N. V., de Handel Maatschappij en Drukkerij „Djawa Tengah”.

Een zusterorgaan van de Djawa Tengah” is de „Djawa Tengah Review” en dat van de „Djit Po” de „Djit Po Review”, welke laatste in April 1935 voor het eerst verscheen.

Het jongste Chineesch-Maleische dagblad van Semarang is de „Matahari” dat eerst „Merdika” („Vrijheid”) zou heeten. De directeur-hoofdredacteur van dit blad is KWEE HING TJAT, gewezen hoofdredacteur van de „Sin Po”, die in 1923 wegens politieke redenen niet naar Java mocht terugkeeren en in 1934 slechts onder bepaalde voorwaarden weer werd toegelaten om zijn afgebroken journalistieke loopbaan voort te zetten als hoofdredacteur van een door het OEI TIONG HAM concern uit te geven dagblad. De politie verbood echter om aan dit blad den naam „Merdika” te geven en zelfs zijn kantoor mocht KWEE HING TJAT niet in de roode verf zetten. De politieautoriteiten lieten hem duidelijk voelen, dat hij

wel zijn journalistieke, doch in geen geval zijn oude politieke loopbaan hier mocht continueeren. Zoo verscheen dan eindelijk op 1 Augustus 1934 de „Matahari”, gedrukt bij de drukkerij van „De Locomotief”; dat KWEE HING TJIAT na het bovenstaande zijn politiek verleden zoo gauw en zooveel mogelijk tracht te vergeten is begrijpelijk, maar het krantenlezende Chineesche publiek, dat jaren lang zijn sterk nationalistisch getinte artikelen heeft gevolgd en niet zoo gauw vergeet wat hij eens zwart op wit heeft geschreven, blijkt geen genoegen te kunnen nemen met zijn min of meer gedwongen frontverandering en zoo is de grootsch opgezette „Matahari” tot op dit moment noch journalistiek, noch financieel een groot succes gebleken.

Eigenaardig is zeker, dat alle drie Chineesch-Maleische dagbladen van Semarang een gewezen redacteur van de „Sin Po” tot journalistiek leider hebben uitverkoren. Want ook de hoofdredacteur van de „Djawa Tengah”, de heer THIO SOEI SEN is jaren lang aan de „Sin Po” verbonden geweest en dit is ook het geval met den gewezen directeur-hoofdredacteur van de „Warna Warta”, den heer LAUW KONG HOEY. Zelfs de „Perniagaan” te Batavia heeft meer dan eens onder redactioneele leiding van een gewezen „Sin Po”-man gestaan. Als practische leerschool der journalistiek heeft de „Sin Po” hier blijkbaar een goede reputatie.

Soerabaja telde een tijd lang eveneens drie Chineesch-Maleische dagbladen, waarvan het oudste de „Bintang Soerabaja” was, doch zooals gezegd, bestaat dit blad thans niet meer. De twee overblijvende bladen zijn de „Pewarta Soerabaja” en de „Sin Tit Po”.

Het eerstgenoemde dagblad is reeds 33 jaar oud en behoort tot de typografisch best verzorgde Chineesche dagbladen.

De „Sin Tit Po” heeft een zeer bewogen geschiedenis achter den rug; het was oorspronkelijk de Oost-Java Editie van de „Sin Po” te Batavia doch als zoodanig heeft het niet lang bestaan, want spoedig verscheen het onder een nieuwen eigenaar met een nieuwen naam, „Sin Yit Po”, en later veranderde het opnieuw van naam en van eigenaar. „Sin Yit Po” werd „Sin Tit Po” en onder dezen slechts door vervanging voor één letter veranderden naam verschijnt het tot op dit oogenblik te Soerabaja.

De drie groote kuststeden van de Noordkust van Java zijn ook voor het Chineesche krantenbedrijf de belangrijkste plaatsen.

Bladen van meer dan lokaal karakter verschijnen niet buiten genoemde drie hoofdplaatsen. Wel heeft men te Bandoeng verschillende malen geprobeerd om een eigen blad uit te geven, doch de pogingen mislukten telkens. Van de „Sin Bin” een door enkele bekende Chineesche ingezetenen van Bandoeng gesteund dagblad had men weliswaar eerst groote verwachtingen, doch voor de zooveelste maal is gebleken, dat Bandoeng ook ten opzichte van de „Sin Bin” als de „begraafplaats van Chineesche bladen” kan worden gekarakteriseerd.

Behalve dagbladen met hun zusterorganen, verschijnt er op Java nog een groot aantal Chineesche periodieken: maandbladen, organen van diverse vereenigingen (zooals jeugdvereenigingen, religieuze organisaties, sportclubs en vakvereenigingen), enz.

In de Buitengewesten vindt men natuurlijk ook enkele Chineesch-Maleische dagbladen en in belangrikheid volgt Zuid-Sumatra op Java. In de tachtiger jaren zag te Padang het eerste krantje in de Maleische taal het licht, namelijk de „Pelita Ketjil” van den heer MESS. Acht jaren later verscheen de „Pertja Barat” onder leiding van den heer LIE BIAN GOAN, in 1887 gevolgd door de „Tjaja Soematra” onder redactie van den heer LIEM SOEN HIN. Omstreeks 1907 begon de „Bintang Tiongkok” (Ster van China) aan het Journalistieke firmament van Zuid-Sumatra te schitteren, terwijl eenige jaren eerder op 1 October 1905 het eerste nummer van de „Sinar Sumatra” de drukpers verliet. De „Sinar Sumatra” bestaat tot op dit oogenblik naast de „Radio”, die in Februari 1923 begon te verschijnen. Verder heeft of had men nog enkele Chineesch-Maleische blaadjes op Palembang, Medan, Makasser, Menado en Samarinda.

III. De historische ontwikkeling der Chineesche pers.

De Chineesche bladen in Chineesche karakters zijn hier in Ned.-Indië van veel jongeren datum dan hun Chineesch-Maleische voorgangers. Bestemd als zij zijn voor de totok-Chineezzen kon dit deel van de Chineesche pers eerst tot ontwikkeling komen, nadat het intellectueele peil van deze categorie der Chineesche bevolkingsgroep tot een zekere hoogte was gestegen.

Toen de totok-Chineesche bevolking hier te lande nog voorname-

lijk bestond uit meestal analphabetische koelies en weinig ontwikkelde handelaren en vaklieden, kon er van een Chineesche pers natuurlijk nog weinig sprake zijn. Doch de revolutie in China heeft niet alleen op politiek gebied grooten invloed uitgeoefend op deze overzeesche emigranten. De belangstelling voor het Chineesche vaderland werd steeds levendiger en men begon zoo langzamerhand de stijgende behoefte te gevoelen om zoo vlug en zoo nauwkeurig mogelijk op de hoogte te worden gebracht van de gebeurtenissen in China en omgeving.

Om in deze behoefte te voorzien verschijnt van af 12 Februari 1921 naast de Maleische editie van de „Sin Po” ook een Chineesche editie, zooals reeds gezegd het eerste Chineesche dagblad in Chineesche karakters te Batavia. Voor dien bestonden weliswaar reeds eenige blaadjes in het Chineesch zooals bijv. de „Hoa Tok Po”, doch deze eerstelingen toonden geen al te groote levensvatbaarheid.

Ook de Chineesche editie van de „Sin Po” was niet dadelijk een succes, doch dit voornamelijk voor de totok-Chineezzen bestemde dagblad, wist zich in den loop der tijden te ontwikkelen tot een volwaardige krant, die in niets onder doet voor het gros der Chineesch-Maleische bladen, ja in menig opzicht deze oudere zusters zelfs reeds lang heeft overtroffen.

Te Batavia verschijnen op dit moment drie Chineesche dagbladen in Chineesche karakters, nl. behalve de Chineesche editie van de „Sin Po” nog de „Thien Sung Yit Po” en de „Shi Pao”, het jongste van de drie.

Vroeger verschenen nog andere Chineesche dagbladen in deze stad, waarvan wij hier slechts de „Ho Suk Min Kuo Jit Po” noemen, het blad dat door een der invloedrijkste figuren op politiek gebied in het hedendaagsche China financieel werd gesteund. Doch deze financieele ruggegraat mocht niet veel baten, want juist door deze subsidie, was de „Ho Suk Min Kuo Jit Po” van eenzijdigheid niet vrij te pleiten en zoo moest dit blad na een kort bestaan zijn matjes weer oprollen.

Wat aan buitenstaanders zeker niet bekend is, is dat Batavia ook een Chineesche „muskietenpers” bezit.

In China, waar de censuur op de pers streng is, verschijnen op vele plaatsen de „muskietenblaadjes”, waar van het „Handbuch

der *Weltpresse*" zegt: „Dies „Moskito-Blättchen" sind winzig wie die Moskitos und erscheinen in Auflagen von kaum über 100 Exemplaren. „Sie summen und stechen," wie das ein feinsinniger Beobachter einmal ausgedrückt hat, „und kommen aus dem Hinterhalt, wie die Moskiten und sind ebenso lästig". Sie haben den besten Quellen, und ihre Gewährsleute sind sicherer als die beste Agentur. Kein Mensch kann gegen sie ankämpfen, da sie, so wie sie kommen, auch wieder verschwinden" (S. 85).

Welnu, Batavia heeft niet minder dan een stuk of zes van deze „muskietenblaadjes", waarvan het nauwkeurige aantal moeilijk vast te stellen is, omdat ze vaak even snel en geheimzinnig weer verdwijnen als ze gekomen zijn. Eén van deze blaadjes draagt den dreigenden naam van „Naaldpunt" („Chen Fung"); een ander de „Tsing Tien" of „Heldere Hemel" voerspelt ondanks den naam niet altijd journalistiek mooi weer. Dan heeft men nog „De Kleine wereld" (Siao Sze Kai) en verder de „Hsuang Hua" of „Ijsbloemen"! „Ijskristallen" onder de heete tropenzon, dat moet wel iets bijzonders zijn! De lijst is bij lange na nog niet compleet, want ook buiten Batavia, duiken dergelijke muskietenblaadjes van tijd tot tijd plotseling op en het kost soms veel moeite om er achter te komen, wie eigenlijk de uitgever is.

Een goed voorbeeld hiervan is de geruchtmakende „Tze Chao" of „Roode Vloed", een Communistisch getint muskietenblaadje. Het heeft een heele poos geduurd eer men er achter was, waar de verantwoordelijke personen zich eigenlijk schuil hielden.

Semarang bezit op dit oogenblik geen dagblad in Chineesche karakters en te Soerabaja verschijnen evenals te Batavia drie Chineesche dagbladen.

Op Sumatra heeft Medan er twee, terwijl Padang er een heeft gehad.

Zooals wij hierboven reeds zeiden, is de Chineesche pers in Chineesche karakters flink gegroeid.

De voornaamste bladen onder dit deel der Chineesche pers worden met den dag quantitatief en kwalitatief beter. De typografische verzorging laat weinig te wenschen over en het redactioneele gedeelte getuigt van zeer grooten ijver en journalistieken flair.

Men moet vooral niet denken, dat de hier in Chineesche karakters verschijnende bladen enkel aandacht schenken aan gebeurte-

nissen in China of andere uitsluitend Chineesche aangelegenheden. Hoewel uit den aard der zaak deze steeds in het middelpunt der aandacht staan, leest men thans in genoemde bladen zeer veel algemeen Indisch nieuws, terwijl artikelen over alle mogelijke onderwerpen van wereldbelang dikwijls de kolommen vullen. Zij zijn up to date en soms up to the hour, wat niet te verwonderen is, omdat de jongere Chineesche generatie vaak met hartstochtelijken ijver het nieuwe bestudeert en haar pas verworven kennis in woord en geschrift tracht te verspreiden. Alle mogelijke vreemde schrijvers, zooals DOSTOJEVSKY, TOLSTOÏ, MAETERLINCK, GOETHE, SCHILLER, KANT, SPINOZA, ADAM SMITH, EINSTEIN, JOHN STUART MILL, DARWIN, HUXLEY, H. SPENCER, MONTESQUIEU, VICTOR HUGO, CONAN DOYLE, OMAR KHAYYAM, TCECHOW, TURGENJEF, LENIN, om slechts enkele namen te noemen zijn reeds lang in het Chineesch vertaald, terwijl men thans studies en beschouwingen over atoombouw, de relativiteitstheorie, vliegtuigtechniek, geboortebeperving enz., in het Chineesch kan lezen.

De wetenschappelijke literatuur in het Chineesch groeit met den dag en in dit opzicht is het Chineesch het Maleisch en trouwens ook andere Oostersche talen, met uitzondering van wellicht alleen het Japansch, ver vooruit. Was nog tot voor kort de Chinees zelfgenoegzaam en leefde hij geïsoleerd van de buitenwereld, thans ziet men de reactie allerwegen en is bij velen juist alleen het buitenlandsche goed genoeg. Deze reactie merkt men ook in de Chineesche pers, ook die hier te lande.

Was vroeger de Chineesche immigrant meestal onwetend omtrent veel wat zijn vreemde omgeving aangaat, thans vindt men in de Chineesche pers in deze gewesten duidelijke pogingen om den lezer meer bekend te maken ook met zijn onmiddellijke omgeving. Niet alleen economische berichten en de landswetten trekken steeds meer de aandacht, doch ook de Indische geschiedenis en folklore vinden blijkbaar gretige lezers, althans er wordt genoeg moeite gedaan om artikelen hierover in het Chineesch te vertalen.

Daar de journalisten aan de Chineesche bladen in Chineesche karakters verbonden geen Hollandsch verstaan, moesten ze zich hierbij tevreden stellen met Engelsche of soms zelfs J a p a n s c h e bronnen.

Ook aan de illustraties wordt bij de Chineesche kranten zeer

veel zorg besteed. Ter gelegenheid van den Chineeschen kinderdag in April van dit jaar gaf een der bladen een geillustreerd „Kinder-nummer” in de Chineesche taal uit, dat op een peil staat, dat duidelijk doet uitkomen hoe ver reeds het Chineesche dagbladwezen boven het primitieve stadium is gestegen. Vele Chineesche kranten geven enkele malen per week afzonderlijke geillustreerde bijlagen uit, terwijl het wel eens gebeurd is, dat een dagblad in Chineesche karakters te Batavia op oudejaarsdag met niet minder dan vijftien bladen (zestig pagina's) is verschenen.

De oplagen der verschillende bladen zijn natuurlijk verschillend, doch er zijn er, waarvan de oplage veel grooter is dan die van menig flink Chineesch-Maleisch dagblad. Het is bekend, dat de Chinees, vooral de „trekkers” onder hen, zeer sterk meelevende met de gebeurtenissen in China en telkens als er wat belangrijks of bijzonders in het vaderland op til is, gaat het aantal abonnees plotseling de hoogte in, om na de inzinking ook even plotseling weer tot het gewone peil te dalen. Deze periodieke schommelingen merkt men ook bij de Chineesch-Maleische pers op, doch in lang niet zoo duidelijke en sterke mate. Vooral toen de Japanners Shanghai aanvielen en generaal TSAI TING KAI met zijn negentiende leger geheel onverwachts heldhaftig weerstand bood en de Japansche troepen herhaaldelijk wist terug te werpen, was het enthousiasme onbeschrijfelijk en zelfs de onverschilligen die gewoonlijk nooit naar een krant grepen, werden abonnees en om aan het ongeduld der lezers tegemoet te komen werden toen dagelijks bulletins verspreid met de allerlaatste telegrammen van het Shanghaische „oorlogsfront”.

Zooals men weet spreken de Chineezzen een groot aantal in uitspraak geheel verschillende dialecten en dit feit heeft diwijls tot het misverstand geleid onder het Europeesche publiek, dat er dus ook Chineesche kranten in verschillende dialecten zouden verschijnen¹⁾. Dit is natuurlijk niet het geval; want al mogen de verschillende dialecten nog zoo zeer van elkaar verschillen, het geschreven of

1) „It is a general belief in the West that the Chinese language is so complicated that the books published in Shanghai are not likely to be understood by the people in Peking. During a recent evening gathering of the London P.E.N. a gentleman asked me what language I used in my writings, the Northern or the Southern? I replied that there is no difference but a little in speaking. He was furious, and thought I was talking through my hat. S. I. Hsiung, Wang Pao Chuan (Lady precious Stream), Londen 1934, p. XV.

gedrukte Chineesch is overal hetzelfde en is voor iederen geletterden Chinees, onverschillig of hij van Moekden of van Canton of Taiyuan afkomstig is, verstaanbaar. Ja zelfs voor den goed ontwikkelde Japanner of Korean is een Chineesche krant eveneens te begrijpen!

Het Chineesche schrift heeft dus naast zijn eigenaardige bezwaren, ongetwijfeld ook zeer groote voordeelen.

Een van de moeilijkheden van dit soort schrift ziet men dadelijk in een Chineesche zetterij. De letterzetter, die iets in Latynsche karakters moet zetten, heeft slechts een zetkast voor zich met slechts 26 hokjes voor de verschillende letters van het alfabet en nog eenige hokjes voor de leestekens, cijfers, enz. Voor een Chineeschen of Japanschen zetter is het zetten een veel zwaardere taak, want het aantal Chineesche karakters bedraagt niet 26 doch een paar duizend, verdeeld over een even groot aantal hokjes, zoodat hij niet kan zitten doch steeds heen en weer moet loopen om de karakters die hij noodig heeft nu eens hier dan weer daar uit te pikken; zijn „zetkast" is niet een kastje, dat hij voor zich heeft, doch een heele zetzaal van soms respectabele afmetingen! Chineesche of Japansche zetmachines, zooals bijv. de linotypes voor het Latynsche schrift, zijn tot op dit moment niet uitgevonden. Doch ondanks dit nadeel, kan de pers die op het Chineesche schrijfsysteem berust tot ongekenden vluggen bloei komen, zooals de huidige Japansche pers duidelijk genoeg heeft bewezen en zooals de Chineesche pers in een niet al te verre toekomst wellicht nog eens zal bewijzen.

De evolutie van de Chineesche pers in China en door de veel kleinere lezerskring in meer bescheiden schaal ook in Ned.-Indië in de laatste vijf en twintig jaar waarborgt een nog grootere perfectie en invloed in de komende jaren.

IV. De Chineesche pers in nog andere talen.

Naast de Chineesche bladen in het Maleisch en die in Chineesche karakters, vindt men hier nog enkele periodieken in het Hollandsch.

Plannen voor het uitgeven van een Chineesch-Hollandsch dagblad bestaan reeds lang, doch tot dusverre is het nog bij plannen gebleven.

Volgens cijfers van de Volkstelling van 1930, zijn van de 1.190.014

Chineezzen bij wie een onderzoek naar hun schrijfkunst is ingesteld, 344.147 of 28.9% alphabeet; 40.095 of 11,6% van die alfabeten waren in staat Nederlandsch te schrijven. Onder de andere Vreemde Oosterlingen trof men onder 114.637 personen er 985 aan, die Nederlandsch konden schrijven of 3,8% dier groep. Het aantal Chineezzen, die het Nederlandsch verstaan, is dus vrij groot en er zijn teekenen, dat dit aantal zich snel zal uitbreiden.

De thans bestaande Chineesche bladen al of niet uitsluitend met Hollandschen tekst zijn veelal vereenigingsorganen, zooals bijv. het orgaan van de CHUNG HSIOH (één der drie groote Chineesche jeugdorganisaties), het orgaan van den Chineeschen-Onderwijzers-Bond (de „Chineesche Onderwijzer”, die reeds 9 jaar heeft bestaan) en het Chineesche studentenblad te Batavia, het orgaan van de „Ta Hsioh Hsing Hui” (in 1926 opgericht).

Te Malang verschijnt de „Fu Nu Tsa Chih”, het Chineesche damesblad onder leiding van Mevr. LIEM SAM TIJANG. In het eerste nummer, dat in Augustus 1932 het licht zag, werd medegedeeld dat dit blad van en voor dames „een eigen leiding en redactie heeft, gevormd door enkel dames”.

Is het doel van de „Fu Nu Tsa Chih” de „voorziening van de geestelijke behoeften” van de Chineesche dames voor wie Hollandsch min of meer voertaal is, in December 1934 werd het publiek verast door een blad, dat in de uiterlijke behoeften der dames trachtte te voorzien. Wij bedoelen het keurig verzorgde Chineesche dames-modeblad, de „Shanghai Fashions” van den heer DING WOO SI te Batavia, het eerste van dien aard hier te lande. Het is rijk geïllustreerd en de verklaring geschiedt in drie talen, Hollandsch, Engelsch en Maleisch. Bovendien vindt men in elke aflevering een gratis patroon en om kort te zijn gelooven wij dat de Shanghai-mode „die de mode van de wereld zal worden” in dit modeblad een waardig orgaan heeft gevonden.

Niet lang daarna verscheen het „Shanghaysche Modeblad”, eveneens te Batavia en met drietaligen tekst. De uitgeefster is een Chineesche modezaak; dit modeblad is echter niet zoo in de punten als „Shanghai Fashions”, terwijl ook aan den verklarenden tekst niet de noodige zorg wordt besteed. Het Hollandsch bijv. krioelt van de fouten.

In Januari 1927 verscheen de eerste aflevering van „De Chi-

neesche Revue", een uitgave van de „Sin Po". Dit driemaandelijksche tijdschrift heeft echter slechts drie jaar bestaan, doch volgens HENRI BOREL zijn „de wetenschappelijke en artistieke resultaten in de drie jaargangen van het bestaan der Chineesche Revue zeer groot geweest".

Te Soekaboemi verschijnt vanaf 1933 „De mooie wereld" met veel illustraties en onderschriften in vier talen (Chineesch, Hollandsch, Engelsch en Maleisch); het blad is een uitgave van de Soekaboemische Snelpersdrukkerij, een der modernste Chineesche drukkerijen op Java.

Het Chineesch-Maleische weekblad „Panorama", het zusterorgaan van de „Siang Po" neemt zoowel artikelen in het Hollandsch als in het Maleisch op en het weekblad van de „Sin Po" komt sedert Augustus 1934 geregeld met een „Hollandsch supplement" uit.

Tot slot mag nog worden gereleveerd, dat hier enkele Chineesche periodieken bestaan of hebben bestaan met uitsluitend Engelschen of Engelsch-Chineeschen tekst, zooals om slechts enkele te noemen „The Topics of the Tropics", de „Hua Kuang" van de HWA ING TIONG HAK te Semarang en „The Tropical Moon".

V. *De inhoud der Chineesche pers.*

Het Kantoor voor de Volkslectuur geeft wekelijks een „Overzicht van de Inlandsche en Maleisch-Chineesche pers" uit, doch vanzelfsprekend kan dit overzicht slechts een in de hoogste mate beknopt en onvolledig resumé geven van wat er gedurende een heele week in meer dan 200 dagbladen en periodieken heeft bestaan. Bovendien is de selectie al heel eenzijdig omdat dergelijke overzichten klaarblijkelijk in de eerste plaats voor de politieautoriteiten of het Binnenlandsch Bestuur worden samengesteld, zoodat alleen die stukken voor vertaling worden uitgekozen, die voor politie en B.B. van belang zouden kunnen zijn. Wie dan ook meent uit die schamele overzichtjes der Inheemsche en Chineesch-Maleische pers de beteekenis of zelfs maar den omvang van dit deel der Indische pers te kunnen schatten doet even dwaas als iemand die meent dat hij de gansche wereldpers toch wel kent omdat hij van tijd tot tijd weleens in „De Kern" of „Die Auslese" heeft gebladerd.

Even dor en eentonig als de Volkslectuur-overzichten soms kunnen zijn, even belangwekkend en levendig is vaak de inhoud der Chineesche pers, om ons alleen tot dit onderdeel der Oostersche pers te beperken! Het spreekt vanzelf dat wij hier slechts enkele punten kunnen aanroeren om alleen een idee te geven van wat er alzoo in onze pers gewoonlijk staat.

De „Kölnische Illustrierte Zeitung” van 15 December 1934 heeft in eenige kolommen getracht den inhoud weer te geven van een enkel dagblad op een gegeven moment, nl. van de „Shun Pao” te Shanghai. Bij wijze van zelfbeperking zullen wij het voorbeeld van dit Duitsche blad volgen en om te beginnen een Chineesch-Maleisch dagblad met de grootste circulatie te Batavia onder deloupe nemen.

Een recent nummer van Zaterdag bestaat uit vijf bladen (er is te Soerabaja een Chineesch-Maleisch dagblad dat op Zaterdag met zeven bladen uitkomt!)

Van de totaal vijf maal 24 of 120 kolommen, blijken en slechts circa 30 met advertenties te zijn gevuld. Daar er in een rond getal 100 groote en kleine advertenties zijn, is de gemiddelde grootte van elke annonce drie-tiende kolom. Van deze 100 advertenties hebben 20 betrekking op medicijnen en 12 op dokters en dit is typeerend voor de Chineesche pers in het algemeen. Voor alle mogelijke obatjes van wonderbladen tot Zebra-poeders wordt er druk reclame gemaakt, zoodat men licht den indruk krijgt met een ziek of ziekelijk volk te doen te hebben.

De familiezin is sterk bij den Chinees ontwikkeld, doch anders dan men wel zou verwachten zijn familieberichten niet bijzonder talrijk. Huwelijksaankondigingen en doodsberichten vormen onder deze categorie den hoofdschotel; verlovingsen worden alleen van tijd tot tijd en geboorten zoo goed als nooit in de krant bekend gemaakt. Wat de huwelijksaankondigingen betreft, deze komen het veelvuldigst voor in bepaalde maanden en wel bijv. de tweede of de achtste maand van den Chineeschen kalender. De even maanden genieten blijkbaar den voorkeur, omdat een even getal steeds een tweevoud is en een huwelijk een harmonisch tweevoud moet zijn!

In het tekstgedeelte vindt men 18 afbeeldingen betreffende actueele gebeurtenissen in binnen- en buitenland, waaronder een oorspronkelijke caricatuurteekening in verband met de politieke verhouding tusschen China en Japan en één ontleend aan een

Chineesch blad. Onder de illustraties treft men ook een oorspronkelijke humoristische serie teekeningen ongeveer in den trant van de Adamson-serie; alleen het idee is navolging van Europeesche bladen doch de inhoud is absoluut specifiek (Indisch-) Chineesch.

Om nu over te gaan tot het redactioneele gedeelte, vindt men in de eerste plaats drie vervolgfeuilletons, en wel twee Chineesche en een Westersch. Een hoofdartikel en een rubriek snaaksche opmerkingen in den trant van de „Haagsche pepertjes” van de „Haagsche Post” nemen ongeveer twee kolommen in beslag; Aneta-telegrammen vullen ruim vijf en eigen telegrammen uit China twee kolommen.

Verder heeft men nog sportnieuws, radionieuws, een artikel over de beteekenis der jongste gemeenteraadsverkiezingen in Frankrijk van een eigen te Parijs woonachtigen correspondent, markt- en handelsberichten, een wereldschouw, Indisch- en stadsnieuws, Zaterdagavondpraatjes, nieuws uit China en uit het buitenland.

Sommige Chineesch-Maleische dagbladen hebben nog andere speciale rubriecken, zooals een schaakrubriek, een kinderhoekje, een damesrubriek, een juridische vragenbus, een filmpagina en zelfs een biljart-rubriek en een aquariumrubriek hebben niet ontbroken!

Nemen wij thans een Chineesch-Maleisch weekblad te Batavia; allereerst valt het groote aantal illustraties op, vooral in vergelijking met het eerste nummer van dit weekblad, dat in Maart 1923 verscheen! Dit dummy nummer van 12 jaar geleden bevatte slechts 13 illustraties, terwijl een nummer van hetzelfde weekblad uit den loopenden jaargang er 48 telt.

Nog frappanter is het verschil als men bijv. het nieuwjaarsnummer van het weekblad „Sin Po” van 2 Februari 1924 en dat van 30 Januari 1932 naast elkaar legt. Het tijdsverschil is 8 jaar, doch ziehier het verschil in inhoud: het nummer van 1924 was een weekblaadje van 24 bladzijden met 18 plaatjes, doch dat van 1932 is een boekdeel geworden van 294 bladzijden met niet minder dan 220 illustraties, waaronder meer dan tien illustraties in driekleurendruk en waarvan alle clichés in eigen zincografische inrichting zijn vervaardigd. Dit is geen vooruitgang in quantitatieven zin alleen, want ook kwalitatief zijn druk en inhoud heel wat verbeterd.

Om eenig idee te geven wat zoo'n nieuwjaarsnummer al zoo

bevat noemen wij hier enkele titels uit het laatste nieuwjaarsnummer van één der weekbladen te Batavia.

Het Maleische gedeelte opent met een artikel van den Chineeschen Consul-Generaal, gevolgd door artikelen over den Chineeschen zeeheld KOXINGA over religieuze opvoeding van Chineesche kinderen (door Dr. SIE BOEN LIAN), over Chineesche wijsgeeren (door Mevr. LIE FET HAI), over Volkscredietbanken, over André Malraux (door Mr. Dr. OEY TJIANG SIN), over Chineesche calligrafie enz., terwijl het Hollandsche gedeelte een reeks artikelen bevat, zooals „Kunstmatige edelstenen” (door Ir. TAN SIN HOUW), Opium (door Dr. ONG HOK LAN), vier groote landbouwwerktuigen van de Chineezzen in West-Borneo (door Ir. G. A. DE MOL), Marmer op Java (door Dr. Ir. TAN SIN HOK).

Een modern Chineesch tooneelspel, de Psychologie der huishouding, Francé en Confucius, Chineesche en Westersche geneeskunde (door Dr. KWA TJOAN SIOE) enz. totaal in beide gedeelten meer dan dertig artikelen van den meest uiteenlopenden aard.

De nieuwjaarsnummers van „Panorama” zijn eveneens een lust voor het oog en als men deze vergelijkt met nummers van slechts enkele jaren geleden dan constateert men dat de verandering ten goede enorm is.

Al kunnen deze Chineesche nieuwjaarsuitgaven nog niet in de schaduw staan van zoo menig schitterend uitgevoerd Kerstnummer van Europeesche bladen, de vooruitgang in de laatste jaren is in ieder geval evident.

Wat hierboven gezegd is van de Chineesch-Maleische pers, geldt mutatis mutandis ook voor de bladen in Chineesche karakters. Ook hier een verruiming van den geestelijken blik, een drang naar kennis en zoo mogelijk de nieuwste, die weldadig aandoet.

Als men in de huidige Chineesche pers hier te lande (want in China is ze al een heel eind verder!) grasduint, dan zal men herhaaldelijk dingen ontmoeten die de Westerling meestal niet zou verwachten: bijv. een vertaling van een gedicht van DAUTHENDEY of een kort verhaal van ALEXANDRA KOLLONTAY, een beschouwing van Papini over Wells en Freud, de biologische tragedie der vrouw, de wereldreis van een sexoloog (HIRSCHFELD), stratosfeer-onderzoek, LEONARD EULER, verdediging tegen gasaanvallen, achter de schermen van de internationale petroleumpolitiek, Pilsudski en Japan,

electriciteit in den Duitschen tuinbouw, Luther Burbank over kinderen, het leven van Elsa Brändström, dat van Lady Clodagh Anson, Goethe's Faust en wij, het Vita-Feminisme, de memoires van Abdel Krim, de geologische werking van het water, intellectmeeting, John Dewey en Kerschensteiner, Sir Oliver Lodge, Sir Henry Deterding over het instinct, Voronoff, enz.

Er is zooals bij alles ook een keerzijde van de medaille; er komen in de Chineesche pers ook vaak artikelen voor, die niet bepaald pleiten voor het peil der Chineesche journalistiek. Zeer persoonlijke aanvallen en zelfs leugens tegen beter weten in ontsieren nog vaak haar kolommen, doch ook in een ander deel der Indische pers komt zoo iets nog wel eens voor. Natuurlijk is dit geen verontschuldiging en ook de goede Chineesche journalist hoopt, dat dit euvel weldra voor goed tot het verleden zal behooren, al is ook in dit opzicht de wil goed maar de pen zwak.

VI. *De Chineesche pers als reclame-medium.*

De beteekenis der Chineesche pers als reclame-medium te bepalen is zeker van groot belang vooral voor de adverteerders en geen wonder dat in 1933 de heer TH. VAN SOEST van het Ned.-Ind. Genootschap v. Reclame hieraan de noodige aandacht heeft besteed en allerlei gegevens hierover hebben hem van de belangrijkheid van de Chineesche pers als advertentie-medium overtuigd.

Deze waarde der Chineesche pers wordt natuurlijk in de eerste plaats bepaald door de plaats die het Chineesche element hier inneemt. „More than is the case with any of the other racial groups the Chinese are found in every economic stratum,” aldus Amry Vandenbosch in „The Dutch East Indies „(1933, p. 32) en van den bekenden econoom E. HELFFERICH is het gevleugelde woord afkomstig, dat als de Chinees er niet was men hem zou moeten vinden!

Voor al bij de distributie en als stimuleerende factor speelt de Chinees een hoogst belangrijke rol en vooral reclame als „eine durch Erweiterung und Vervollkommung des Bedürfnisreises der Menschen wertbildende Kraft” (H. HERRMANN) kan de Chinees en dus zijn pers niet straffeloos over het hoofd zien.

In één der nieuwjaarsnummers van „De Locomotief” openbaart

de heer H. UKKERMAN, directeur van Fuchs en Rens, het volgende feit: „Het aantal nieuwe wagens, dat de Indische markt per jaar opneemt belooft om en bij 10.000 stuks, waarvan plus minus 75% wordt afgenomen door de Chineesche en Inlandsche koopers, het leeuwenaandeel natuurlijk door eerstgenoemde groep, terwijl de Europeesche samenleving ongeveer 25% van het kwantum opneemt. Voor menigeen zullen deze cijfers verrassend zijn en toch berusten zij op een veeljarige ervaring van een bedrijf, dat op de belangrijkste plaatsen zijn filialen heeft”.

Het taxi- en autobedrijf is zooals men weet voor een uiterst belangrijk deel in Chineesche handen en dit is ook het geval met den handel in provisiën en dranken, den rijsthandel, het restauratiebedrijf, de meubelmakerij, den ledikantenhandel, de kleermakerij, de schoenmakerij en nog veel meer.

Als men het telefoonboek openslaat dan ziet men direct, wat de Chineesche groep in het zakenleven beteekent.

Neemt men bijv. het telefoonboek van Batavia, dan constateert men, dat onder de rubriek toko's meer dan de helft van het totale aantal hiervan in Chineesche handen is; van de 16 rijsthandelaren zijn al weer meer dan de helft Chineezers, terwijl haast alle ledikantenhandelaren, lederhandelaren, kleermakers enz. enz. Chineezers zijn.

Volgens het Batikrapport van P. DE KAT ANGELINO, inspecteur bij het kantoor van arbeid, (deel I, West-Java, p. 7 en 8) zijn van de 357 batikkerijen in de omgeving van Batavia niet minder dan 264 Chineesch bezit!

De Volkstelling van 1930 constateert dat in Ned.-Indië niet minder dan 36,6% van de Chineesche beroepsbeoefenaars (469, 935 in aantal) in den handel werkzaam zijn en 20% in de nijverheid. Nog merkwaardiger zijn de cijfers voor Java en Madoera, want hier leven meer dan 50% (57,7%) der beroepsbeoefenaars van den handel en 20,8% van de nijverheid. (Def. uitk. Volkstelling, deel VII, p. 129).

Doch ook buiten den handel vormt het Chineesche element een niet te verwaarloozen factor; men vindt onder de Chineesche groep ook een steeds toenemend aantal sportbeoefenaars, dokters, onderwijzers, advocaten, journalisten, met zeer verschillende en steeds stijgende behoeften. Per ultimo 1904 werd volgens den heer M.

FOLTYNSKY (hoofdagent van de Nillmij te Semarang) slechts voor een bedrag van f 6.000.000 op het leven van Chineezers verzekeringen gesloten; per ultimo 1928 is dit reeds gestegen tot f 53.000.000 en nog bij lange na is het verzadigingspunt niet bereikt!

De importeur van sportartikelen zal zeker met den enormen groei van de Chineesche deelname aan alle mogelijke takken van sport rekening moeten houden. De tenniskampioen van Java is een Chinees (KHO SIN KIE), de locale kampioen van Makasser eveneens (TAN TJONG SIONG) en Chineesche voetbalclubs zijn vaak de kampioenen in hun respectievelijke gebieden.

De eerste Oosterling in Ned.-Indië met een vliegbrevet is een Chinees (KHOUW KHE HIEN) en de eerste Aziatische sportvlieger die Ned.-Indië per vliegtuig heeft bezocht eveneens (ONG EE LIM uit Kwala-lumpur).

En zoo zouden wij nog kunnen doorgaan, doch het weinige dat wij hierboven hebben gereleveerd, is wellicht reeds voldoende om aan te toonen, dat wie de Chineesche groep niet alleen als verbruiker, doch ook als distributeur wenscht te bereiken, de Chineesche pers als reclame-medium onmogelijk over het hoofd kan zien.

De Chineesche bladen worden niet alleen in de groote steden gelezen, doch tot in de verste uithoeken van den Archipel en zelfs daarbuiten; hun lezerskring strekt zich letterlijk uit van Sabang tot Merauke en van Jesselton tot Timor-Dilly.

Wij kunnen hier eindigen met de hoop van den heer VAN SOEST te herhalen nl. dat de belanghebbenden de Chineesche pers ook als reclame-medium beter leeren waardeeren.

VII. De beteekenis en invloed der Chineesche pers.

De invloed van de Chineesche pers en ten opzichte van de Inheemsche bevolking vooral van de Chineesch-Maleische pers, gaat veel verder dan men wel zou vermoeden.

In de geschiedenis der Inheemsche journalistiek en politiek kan men den directen en indirecten invloed der Chineesche pers onmogelijk wegdenken en het is de inheemsche pers zelf die dit volmondig erkent. In het Inheemsche dagblad, de „Bintang Timoer” van 4 Juli, 1934, leest men bijv. het volgende: „Wij zijn van meening,

dat de Chineesche pers hier als pionier is opgetreden, zoodat haar verdienste gewaardeerd dient te worden en nooit mag worden vergeten".

Men zegt, dat de Chineesche beweging de Inlandsche heeft gestimuleerd¹⁾ en één van de belangrijkste stimulantia is zeker de Chineesche pers. Menig Inheemsche nationalist heeft min of meer nauwe connecties met Chineesche journalisten, terwijl zooals reeds eerder is opgemerkt een aantal vooraanstaande Inheemsche journalisten bij de Chineesche pers in de journalistieke leer is geweest. Bovendien tellen de Chineesch-Maleische bladen een groot aantal lezers uit Inheemsche kringen, zoodat hun invloedsfeer zich ook buiten de eigen groep uitstrekt.

Voor de Chineesche gemeenschap zelf heeft de Chineesche pers natuurlijk zoowel in sociaal als politiek opzicht groote diensten bewezen. Tot de bewustwording van den Chinees heeft zij niet weinig bijgedragen²⁾ en in den strijd tegen allerlei volksondeugden als opiumschuiven, dobbelen, polygamie enz. staat de Chineesche pers vaak in de voorste gelederen.

Volgens een artikel in „Koloniale Studien" (van Febr.-April, 1935) van P. LUBBERS is het opiumgebruik sedert 1928 enorm gedaald. In 1934 bedroeg het opiumdebiet hier nog slechts 27% van het debiet in 1928 en dit is zeker voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de heerschende geldschaarschte, doch ook de anti-opium-propaganda in de Chineesche pers en de betere schoolontwikkeling zijn evenmin te verwaarloozen factoren. Opmerkelijk is zeker, dat in 1933 op een totaal van „ruim 61.000 gebruikslicentiehouders slechts 203 naar schatting den leeftijd van 30 jaar nog niet bereikt hadden". In het jubileumsnummer van het orgaan van de „Hua Chiaso Tsing Nien Hui", één der groote Chineesche jeugdorganisaties, en in het weekblad „Sin Po" van 23 Februari 1935 vindt men een artikel, waarin er op gewezen wordt dat de Chineesche opiumschuivers van 1920 tot 1933 een paar honderd miljoen gulden aan het verderfelijke heulsap „in rook hebben doen vervliegen", een bedrag gelijk aan het veelvoud van het totale kapitaal van een groote bankinstelling als de Factorij! In de propa-

1) Mr. P. H. FROMBERG, De Chineesche beweging op Java p. 65.

2) Dr. Ir. THUNG TJENG HIANG in „Chung Hwa Hui Tsa Chih", Jaarg. V, No. 3, p. 113.

ganda-uitgave van de Intern. Orde v. Goede Tempeliers „Indië en het Opium” (Batavia, 1931) berekent een Chineesche journalist dat de Chineesche bevolking in Ned.-Indië per jaar gemiddeld f 26.000.000 aan opium vermorst en dergelijke cijfers en feiten, die iemand wel tot nadenken moeten stemmen, worden door de Chineesche pers telkens op den voorgrond geplaatst en blijkbaar niet geheel en al vruchteloos.

In verband met de groote kindersterfte veroorzaakt door stuipen onder de Chineezzen, schreef de „Sin Po” in 1933 een prijsvraag uit; een bedrag van f 1000 werd aan het bestuur van de Chineesche hospitaalvereniging „Jang Seng Ie” te Batavia ter hand gesteld voor de beste medische verhandeling over deze ziekte. Aan Dr. VERHAART, Dr. KWA TJOAN SIOE en Prof. DE LANGEN is het gelukt om één der hoofdoorzaken van het veelvuldig voorkomen van stuipen onder Chineesche kinderen op te sporen, namelijk loodhoudende bedakpoeder! Het Chineesche publiek werd dadelijk door de Chineesche pers tegen dit gevaar gewaarschuwd en het resultaat bewijst, hoe groot de invloed der pers kan zijn ook in den strijd tegen gevaarlijke ziekten.

Prof. Dr. C. D. DE LANGEN schrijft in het „Geneeskundig Tijdschrift v. Ned.-Indië” (van 19 Juni, 1934) o.a.: „Nadat wij in November en December van het vorige jaar er op gewezen hadden, dat vermoedelijk een groot deel der encephalitiden bij Chineesche kinderen samenhang met het gebruik van lood bevattende toilet-poeders, is door de Chineesche pers een krachtige actie ingezet om de Chineesche moeders te waarschuwen tegen het gebruik van deze voor hun zuigelingen zoo hoogst gevaarlijke poeders. En het resultaat is merkwaardig geweest. Vanaf 18 December tot 3 Mei is geen enkel geval van encephalitis op onze kinderafdeeling opgenomen, terwijl ook door de Chineesche doktoren geen gevallen werden waargenomen. Zelfs Dr. KWA, die een zeer groote ervaring op dit gebied bezit, heeft in deze periode geen enkel geval kunnen opsporen”. In het verslag van het in 1934 te Nanking gehouden congres v. d. Far Eastern Assoc. of Trop. Med. komt ook een bijdrage voor van Dr. KWA TJOAN SIOE over „Lead encephalopathy in Chinese children”, waarin deze bekende Bataviasche geneesheer eveneens opmerkt: „The principal source of the lead intoxication was found in the toilet powders in everyday use. After a press

campaign in the Chinese and Sino-Malay press against the use of lead-containing powder no case of encephalopathy in Chinese children was seen for many months" (p. 372).

Ook bij geldinzamelingen voor het een of ander liefdadig doel, vervult de Chineesche pers een niet te onderschatten functie.

Voor het „Jang Seng Ie” -hospitaal te Batavia is door tusschenkomst van een Chineesch dagblad f 14.000 opgehaald; in 1925 werd door bemiddeling van de „Sin Po” f 60.000 voor het Shanghai-fonds bij elkaar verzameld en in 1932 kreeg het blad van alle oorden van den Archipel binnen korten tijd zelfs f 203.000 toegestuurd voor het Roode Kruis Fonds te Shanghai in verband met den Japanschen aanval.

Duidelijk is het succes vooral, wanneer groote nationale belangen op het spel staan, want ook hier beteekent „ohne Affekt” meestal „kein Effekt”.

De toenemende belangstelling voor grootere vraagstukken dan slechts locale problemen, het groeiend besef dat de Chinees op velerlei gebied nog heel wat heeft in te halen en dat samenwerking en nauwere aaneensluiting meer dan noodig zijn, het geleidelijk op den achtergrond treden van het inferiority-complex waarmee vele Chineezzen behept zijn, dit en nog veel meer kan men eveneens als het werk der Chineesche pers beschouwen.

Ondanks de vele tekortkomingen, die haar nog aankleven, is de Chineesche pers in deze gewesten een factor geworden, waarmee rekening dient te worden gehouden, want zij is niet alleen vaak de gevoelige politieke barometer, maar ook de „secondewijzer der geschiedenis”.

Ook journalistieke „seconden” verdwijnen snel, doch zij laten soms een diep spoor van uren en eeuwen achter.

Batavia, Juni 1935.

Boekbespreking.

*Dr. M. Prijoetomo. — Nawaruci.
Inleiding, Middel-Javaansche Proza-
tekst, Vertaling. — f 4.90.*

Bij de firma WOLTERS is gewoon in den handel verschenen de dissertatie, waarop in het vorige jaar de Heer PRIJOHOETOMO, hulpleeraar in het Javaansch aan de Indologische faculteit te Utrecht, gepromoveerd is tot doctor in de Indische letteren. Hiermede is weer een dissertatie van Javaansche hand over een onderwerp uit de Javaansche letteren verschenen, een gebeurtenis, die nog zoo weinig frequent is dat men alleen daarom al reden heeft zich erover te verheugen. Daar komt nog bij dat het door den Heer PRIJOHOETOMO uitgekozen onderwerp in alle opzichten eene zeer goede keuze en gedachtenwereld hun bijzondere werk maken, zoowel als de ontwikkelde Javanen, die aan liefde voor hun letterkunde interesse in het wetenschappelijk onderzoek op dit gebied paren, zullen het daarmede eens zijn. De Nawaruci is een Middel-Javaansch prozageschrift, dat tot onderwerp heeft het verhaal van Bhīma, den tweeden der Pāndawa's, die op bevel van zijn leermeester Droṇa (welke met dat bevel op verraderlijke wijze bedoelt Bhīma's ondergang te bewerken) uittrekt om het levenswater te zoeken. Met dat levenswater wordt bedoeld: het hoogste, verlossende levensinzicht. Op die tocht heeft Bhīma vele belevenissen van zeer merkwaardigen aard. Gezuiverd door de hoogste gnosis en verstrekt door de kracht van zijn ascese keert Bhīma ten slotte veilig tot zijn broeders terug.

Dit verhaal, in Nieuw-Javaansche dichtmaat, is ook thans nog één der geliefdste verhalen der Javanen. Bij velen, die speculatief zijn aangelegd, bekleedt het eenigszins de plaats van een heilige schrift. In zijn Nieuw-Javaansche vorm heet het Déwaroetji of Bimasoetji. De Middel-Javaansche Nawaruci is dus de uit de Modjopahit'sche tijd stammende vorm van dit verhaal, dat blijkbaar sinds eeuwen de harten heeft bekoord en de wijsgeerig-godsdienstige behoeften van velen heeft bevredigd.

Hier en ginds waren al wel opmerkingen geplaatst over de Middel-Javaansche Nawaruci, maar het geschrift bleef tot nu toe in de stilte der handschriftverzamelingen liggen.

Dit alles moge verduidelijken dat het van groote waarde is dat de Heer PRIJOHOETOMO deze Middel-Javaansche tekst thans volgens de bekende wetenschappelijke methode heeft uitgegeven, met eene Hollandsche vertaling voorzien en aan het slot nog een speciaal op de Nawaruci betrekking heb-

bend Glossarium heeft gegeven. Nu kan ieder belangstellende op zijn gemak dezen interessanten en voor het Javaansche gedachtenleven zeer belangrijken tekst lezen. Om materiaal ter vergelijking te bieden, heeft de Heer PRIJOHOETOMO ook nog een zeer bijzondere vorm in het Nieuw-Javaansch van dit verhaal uitgegeven, n.l. de Nieuw-Javaansche bewerking van de Nawaruci in Oud-Javaansche metra (zgn. tembang gedé), bekend onder de naam Bimasoetji, welke tevoren ook nog niet uitgegeven is geweest. Ook hiervan schenkt de Heer PRIJOHOETOMO ons de tekst en dan eene vergelijking tusschen de inhoud van de Middel-Javaansche Nawaruci en de Nieuw-Javaansche Bimasoetji, met een glossarium, om daarna te komen tot eene vergelijking van de strekking en inhoud der twee versies.

Dit tijdschrift is de plaats niet om in te gaan op de wijze waarop de tekst is uitgegeven en op het gehalte der vertaling. Wij zijn den schrijver zeer dankbaar dat hij de tekst heeft uitgegeven en dat hij de moed heeft gehad er eene vertaling van te geven, want al mag en moet bij dergelijke tekstuitgaven eene vertaling iets vanzelfsprekends gevonden worden, er behoort moed tot dit moeilijke werk. Wanneer ik dan ook zeg dat men telkens met den Heer P. over de uitgave van den tekst en vooral over de vertaling van meening kan verschillen, dan doet dat niets af aan de erkentelijkheid voor zijn nuttige werk.

Ten aanzien van het nog belangrijker vraagstuk van de herkomst, de structuur en de oorspronkelijke en latere zin van dit belangrijke en merkwaardige verhaal, is de Heer P. in zijne onderzoekingen en conclusies uiterst bescheiden gebleven. Zijn dissertatie heeft dan ook voornamelijk het nut dat anderen dit belangrijke vraagstuk beter gewapend kunnen attakeeren.

H. KRAEMER.

Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken.
Aflleveringen van vorige jaargangen van het tijdschrift „Koloniaal-Studien" en de volgende publicaties der vereeniging:

- No. 1. Uitverkocht.
 - No. 2. Uitverkocht.
 - No. 3. Uitverkocht.
 - No. 4. Verslag v/d eerste alg. vergadering in 1917.
 - No. 5. Nijverheid in Britsch-Indië door W. Freundlich.
 - No. 6. C. Lulofs. De voedselvoorziening van Ned.-Indië.
 - No. 7. M. B. Smits. Idem
 - No. 8. W. Muurling. Hervormingsplannen voor Br.-Indië.
 - No. 9. Verslag van het congres.
 - No. 10. Mr. R. Fruin. Het arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling van de Buitengewesten.
 - No. 11. M. Vierhout. Arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling der Buitengewesten.
 - No. 12. Verslag van het congres.
 - No. 13. Beschouwingen naar aanleiding van eene medische studiereis in Oost-Azië, door A. de Waart.
 - No. 14. Deelneming van de overheid aan het bedrijfsleven, door Prof. Mr. M. W. F. Treub.
 - No. 15. 's Lands mijnbedrijven, door P. Hövig.
 - No. 16. Het verloop van 's Lands financiën in de laatste jaren en de verwachtingen daaromtrent voor de naaste toekomst, door C. van den Bussche.
 - No. 17. De verkeersbedrijven van den staat door S. A. Reitsma.
 - No. 18. Uitverkocht.
- worden voor zoover nog aanwezig aan belanghebbende leden afgestaan.
- a. tegen vergoeding van kosten voor porto en verzending aan personen, die in het jaar, waarover uitgaven aangevraagd worden, als lid waren ingeschreven en als zoodanig hun contributie hebben voldaan;
- b. tegen betaling van f 0.50 per exemplaar aan leden, die in het jaar, waarover aflleveringen worden gevraagd, niet als lid der Vereeniging waren ingeschreven.

De abonnementsprijs voor het tijdschrift der vereeniging is f 18.— per jaar.
Niet leden der vereeniging kunnen bovengenoemde publicaties en aflleveringen van de jaargangen I—XIV (1916—1932), voor zoover nog voorradig ontvangen tegen den prijs van f 1.— per exemplaar.

Afzonderlijke aflleveringen van latere jaargangen worden voor niet leden verkrijgbaar gesteld tegen den prijs van f 3.50 per exemplaar en de publicaties tegen den prijs als bij het verschijnen telkenmale zal worden bekendgemaakt.

Verkrijgbaar tegen de daarachter gestelde gereduceerde prijzen:

- I. Publicatie No. 19
 1. Nederlandsch-Indië in de wereldcrisis door Ir. E. P. Wellenstein.
 2. De nawerking van de crisis op 's Lands geldmiddelen door C. van den Bussche tegen den prijs van f 1.50
- II. Mr. A. G. VREEDE
De Indische regeling van de arbeidsovereenkomst tegen den prijs van f 4.—
- III. ECONOMISCHE BESCHRIJVINGEN
 - No. 1. D. H. Burger. Rapport over de desa Pekalongan in 1868 en 1928 f 0.50
 - No. 2. Dr. L. Adam. Enkele gegevens omtrent den economischen toestand van de kaloerahan Sidoardjo (District Kabonongan, Regentschap Bantoel, afdeeling Jogyakarta) Deel I f 1.—
Idem Deel II f 1.—
 - No. 3. Idem
 - No. 4. Uitverkocht.

Tarief van Advertentiën.

6 plaatsingen $\frac{1}{1}$ bladzijde	f 100.—	2 plaatsingen $\frac{1}{2}$ bladzijde	f 25.—
4 " " "	60.—	1 " " "	15.—
2 " " "	45.—	6 " " "	35.—
1 " " "	25.—	3 " " "	20.—
6 " $\frac{1}{2}$ " "	60.—	2 " " "	12.50
3 " " "	35.—	1 " " "	7.50

Aanvragen, bijdragen, berichten omtrent toe- en uittreding, abonnementen, adresveranderingen, advertenties e.d.m., verzoeken om toezending van losse nummers en geldzendingen, te richten aan den administrateur der vereeniging, den heer R. C. d'Ablaing van Giessenburg Sr., Petodjo Oedik 14, Batavia-Centrum.

VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL- MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

UIT DE STATUTEN:

Artikel 1. De Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken stelt zich ten doel de bevordering van kennis van en inzicht omtrent maatschappelijke vraagstukken, in het bijzonder die betreffende Nederlandsch-Indië.

Artikel 2. Zij tracht dit doel te bereiken:

- a. door het bevorderen of doen instellen van wetenschappelijke onderzoeken op maatschappelijk gebied;
- b. door het uitgeven van geschriften;
- c. door alle verdere daarvoor in aanmerking komende wettige middelen.

UIT HET HUISHOUELIJK REGLEMENT:

Artikel 2. De leden betalen een bijdrage van f 1,25 per maand.

Zij ontvangen de periodieke uitgaven der Vereeniging kosteloos en andere door de Vereeniging uitgegeven geschriften, hetzij kosteloos, hetzij tegen verminderden prijs.

Artikel 5. De bijdrage van begunstigers bedraagt ten minste f 3.— per maand.

Zij ontvangen de publicaties der Vereeniging op gelijken voet als de leden.

Door of namens hen kan in de algemeene vergaderingen een adviseerende stem worden uitgebracht.

Het Bestuur der Vereeniging is samengesteld als volgt:

Dr. J. W. MEIJER RANNEFT, Voorzitter.

C. VAN DEN BUSSCHE, Penningmeester.

Dr. J. H. BOEKE—Gedelegeerd lid in Nederland (adres: Morsch-Singel 9, Leiden).

BIJDRAGEN, BERICHTEN OMTRENT TOE- EN UITTREDING, A B O N N E M E N T E N, ADRES-VERANDERINGEN, ADVERTENTIES E. D. M., VERZOEKEN OM TOEZENDING VAN LOSSE NUMMERS EN GELDZENDINGEN TE RICHTEN AAN DEN ADMINISTRATEUR DER VEREENIGING, DEN HEER R. C. D'ABLAING VAN GIESSENBURG, Sr., PETODJO OEDIK 14, BATAVIA-CENTRUM.

Internationaal Koloniaal Instituut

(Institut Colonial International)

Internationale Koloniale Bibliotheek

De publicaties van het Instituut — in het bijzonder het „Annuaire de Documentation comparée” (Jaarboek van vergelijkende koloniale documentatie, in het Fransch en Engelsch) — bevatten het meest belangrijke aan studie's over koloniale onderwerpen en officiëele gegevens over de koloniën.

Onontbeerlijk voor allen, die zich met koloniale vraagstukken bezig houden.

Vraagt Catalogus aan het Algemeen Secretariaat van het Instituut, 72a Boulevard Waterloo, Brussel.

